

KUR'AN'IN SİHİRLİ UFKU

YUSUF sûresi

M. Fethullah Gülen

KUR'ÂN'IN SİHİRLİ UFKU
YUSUF SÛRESİ

M. Fethullah Gülen

KURÂN'IN SİHİRLİ UFKU
YUSUF SÜRESİ

Copyright © Süreyya Yayınları, 2024

Bu eserin tüm yayın hakları Süreyya yayınlarına aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin, Süreyya yayınlarının önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

ISBN

978-1-68236-721-6

Ocak 2024

Clifton, New Jersey

Süreyya Yayınları

<http://www.sureyyakitap.com>

Printed in Canada

İçindekiler

Eser Hakkında.....	11
Giriş	19
Kıssa ve Kur'ân'daki Yeri.....	19
Kur'ân Kıssalarının Hedefleri.....	21
Tasrif Üslubu Açısından Kıssalar	26
Senaryo ve Romanlar İçin İlham Kaynağı.....	27
Sûrenin Muhtevasına Dair	28
Sûrenin Sebeb-i Nüzulü	29
Sûrenin Ana Yörüngesi	32
Sûrenin Bazı Özellikleri	33

YUSUF SÛRESİ

Açık ve Anlaşılır Bir Kitap	39
Kur'ân'ın Dilinin Arapça Olmasındaki Hikmetler.....	41
Âlimler İçin Arapçanın Önemi.....	44
'En Güzel Kıssa'	48
Peygamber Efendimiz'in Ümmiliği ve Hazreti Yusuf Kıssası.....	49
Temkinli Hareket ve Mutlu Son	51
'Sen Henüz Bilmiyordun!'	53
On Bir Yıldız, Güneş ve Ay.....	55
Anlatılmaması Gereken Rüyalar ve Hazreti Yakub'un Tedbiri	59
Şeytanın Hilesi ve İnsanın Aldanması	63

Yakın Körlüğü ve Yakınlarla İmtihan	65
Rüya ve Hâdiselerin Yorumu (Te'vil-i ehâdis)	66
Geçmiş Peygamberlerin Zikri	70
Hazreti Yusuf'un İç-Dış Güzelliği.....	77
Peygamber Ocağında Haset Hastalığı.....	79
Suikast Planları	82
Hazreti Yakub'un Hazreti Yusuf'a İlginin Mahiyeti	83
Şeytanın Oyunu	84
Kardeşlerin Asıl Niyeti.....	88
Hazreti Yakub'un Endişesi	91
İmtihanlar Silsilesinin Başı: Kuyuya Atılmak	93
Kuyuda Gelen Vahiy	94
Hazreti Yusuf'un Yaşı.....	96
Kuyudayken.....	97
Yalan Psikolojisi ve Yalanın Psikolojik Tefsiri	99
Hazreti Yusuf'un Gömleği.....	104
Köle Pazarında Bir Çocuk Güzeli	107
Yusuf (aleyhisselâm) Sarayda.....	111
İhsan Ehli Bir Kul	115
Günaha Çağrı Karşısında Yiğitçe Duruş.....	117
Hazreti Yusuf'un Masumiyeti.....	120
Kadının İftirası.....	127
Medrese-i Yusufiye	131
İffetin Tescili.....	134
Olay Kadınlar Arasında Yayılıyor	140
Hazreti Yusuf'un Güzelliği ve	
Mısır Kadınlarının Tepkisi.....	143

Efendimiz'in Güzelliği ve Hazreti Yusuf.....	146
Zeliha'nın İtirafı	148
Güvenli Bir Sığınak Olarak Zindan	151
İftiralar Karşısında Hazreti Yusuf'un Duruşu	156
Hapis Kararı	157
Hazreti Yusuf'la Beraber Zindanda İki Genç.....	160
Hapishane, Medrese Oluyor	163
Rüya Yorumu	168
Mukarrabînin İctihadı ve Allah'ın İkazı.....	171
Melikin Rüyası	173
Kahinlerin Acizliği.....	176
Melikin Rüyası Hazreti Yusuf'a Soruluyor.....	180
Hazreti Yusuf, Kralın Rüyasını Yorumluyor	182
Melik, Hazreti Yusuf'u Saraya Davet Ediyor.....	185
Zindan Dönemi Sona Eriyor	187
Kralın Yanında Bir Peygamber	193
Görev Talebi	195
Fırsatların Tevhid Yolunda Değerlendirilmesi	201
Sade Hayat, Yumuşak Tavrı ve Entegrasyon.....	203
Kader Denk Noktası	206
Dünya Nimetleri Karşısında İhsan Şuuru	207
'Ahiret Yurdu Daha Hayırlıdır'	210
Hazreti Yusuf'un Kardeşleri Mısır'da	213
Yıllar Sonra İlk Buluşma.....	215
Kardeşleri Bünyamin'i Babasından İstiyorlar	219
İade Edilen Ücretle Verilen Mesaj	223
Alınan Söz ve Allah'a Tevekkül	225

Hazreti Yakub'un Stratejisi.....	226
Kardeşler Tekrar Mısır'da.....	232
Hazreti Yusuf, Bünyamin ile Baş Başa	234
Bünyamin'i Mısır'da Tutma Çabası.....	236
Kralın Kaybolan Su Kabı	238
Biz Fesat Çıkarmaya Gelmedik	241
Bünyamin Mısır'da Kalıyor	243
Kardeşlerdeki Suçlama Psikolojisi	250
Kurallar Uygulanıyor	255
Bünyamin'i Alamadan Geri Dönüyorlar	257
Kardeşlerde Olgunlaşma Emaresi	259
Hazreti Yakub'un Hâdiseler Karşısındaki Metaneti ve Sabr-ı Cemil.....	261
Hazreti Yakub'un Dinmeyen İzdırabı	264
'Hâlimi Allah'a Arz Ediyorum!'	268
Hazreti Yakub'un Firaset ve Ümidi.....	274
Hazreti Yusuf'un Kardeşleri Üçüncü Kez Mısır'da.....	279
Adım Adım Tanışmaya Doğru	281
Yıllar Sonra Gelen İtiraf	285
'Size Bugün Kınama Yok!'.....	288
Hazreti Yusuf Gömleğini Babasına Gönderiyor.....	294
Mısır'a Davet.....	296
Hazreti Yakub'a Ulaşan Koku	299
Hazreti Yakub'un Gözleri Açılıyor.....	302
Büyük Pişmanlık Vakti ve Af Talebi.....	304
Büyük Buluşma: Hazreti Yakup, Yusuf'una Kavuşuyor.....	308
Geçmişin Zikri ve Tahdis-i Nimet.....	310

Dünyevî Mutluluğun Zirvesinde Ötelere İhtiyak.....	316
Burada Yiyip Bitirmemek İçin.....	320
Kıssalar Kur'ân'ın Allah Kelâmı Olduğuna Şahittir	323
Takdir Edalı Bir Tembih.....	325
Tebliğde Basiret Üzere Hareket Etme	330
Peygamberliğin Hususiyeti.....	335
Ümit ve Selim Akıl.....	340
Karma İndeks.....	345

Eser Hakkında

Kur'ân-ı Hakim'i gönderen Rabbimize hamd, onu açıklayan Peygamber Efendimize ve ona tâbi olanlara salât-ü selam ederiz.

Kıssalar, üçüncü hicrî asır müfessiri Taberî'ye göre Kur'ân'ın üçte birini, çağdaş müfessirlerden M. Reşid Rıza'ya göre ise dörtte üçünü oluşturur. Bu tür tespitlerde kesinlik değil de nispî bir doğruluk bulunabileceğini söylemeye lüzum yoktur. Fakat kesin olan, kıssaların Kur'ân'da çok geniş bir yer tuttuğudur. Kıssaların başlıca şu gayelerini düşünürsek bu kadar geniş yer verilmesinin hikmetini anlayabiliriz. Şöyle ki:

1. Hazreti Muhammed'in (aleyhisselâm) nübüvvetini ispat etmek,
2. Bütün peygamberlerin (aleyhimüsselâm) İslam dinini tebliğ ettiklerini göstermek,
3. Muhatapların dersler çıkarmalarını sağlamak,
4. Hazreti Peygamberin ve müminlerin kalplerini takviye etmek,
5. Nimetleri bildirip hatırlatmak,
6. Şeytanlardan sakındırmak. (Prof. Dr. Suat Yıldırım, "Kur'ân Kıssaları", *Kur'ân'a Bakışlar*, İstanbul, 2011, c. 1, s. 404 vd.).

"Kıssa" geçmişte gerçekleşmiş, fakat unutulmuş olayları, doğru bir biçimde bildirerek, ders almaları için insanları o zamanda yaşatmayı amaçlar. (Aynı yer, s. 402).

Kur'ân'da kıssa, farklı siyaklarda, daha başka dersler vermek için farklı ayrıntılarla görünüşte tekrarlanır: Hazreti Musa, Hazreti İbrahim, Hazreti Âdem, Hazreti Nuh (aleyhimüsselâm) vb. kıssalar gibi. Fakat azıcık dikkatle bakılırsa tam tekrar olmayıp siyaka göre farklı ayrıntıların bulunduğu görülür. Yalnız Hazreti Yusuf kıssası sadece bir defa yer almaktadır. Bu kıssaya mahsus başka özellikler de bulunup başlıcaları şunlardır:

1. On iki sayfalık uzunca bir bölüm oluşturmaktadır.
2. Kıssanın kahramanı, çocukluğundan hayatının sonuna kadar Hazreti Yusuf'tur (aleyhisselâm).
3. Hazreti İbrahim'den (aleyhisselâm) başlayarak, özellikle Hazreti Yakup ve Hazreti Yusuf dönemi üzerinde, nübüvvet ocağı ve onun insanlığı eğitmesi üzerinde yoğunlaşır.
4. Kur'ân'da bu sûre kadar geniş bir hacme sahip başka bir peygamber kıssası bulunmamaktadır.

Bu gibi özellikleri ile bariz bir farklılık gösteren Yusuf sûresini Kur'ân-ı Hakim'in "*en güzel kıssa*" diye nitelemesinin diğer gerekçeleri ise şunlardır: Bu kıssa kadar ibret, hikmet, ders, detay ihtiva eden başka bir şahsiyet yoktur. Yusuf'un, ağabeylerinin kendisini kıskanmalarına ve eziyetlerine sabretmesi, onlara nezaketle davranması, Hazreti Yakub'un kendi evlatlarına şefkat ve adaletle muamele etmesi, hatta en sevdiği müstakbel peygamber evladını ölüme terk eden çocuklarına şefkat edip hakka rücu etmelerini beklemesi, peygamberler, melekler, salihler, âlimler, rüya çeşitleri ve tabirleri, cahiller, kervancılar, şehir halkı, devlet bürokrasisi, kral, bakanlar, hizmetçiler, kadınlar sosyetesini, hapishane hayatı... gibi farklı insan tipleri, Hazreti Yusuf'un tevhid dinini hikmetle tebliği, feraseti, rüyaları yorumlaması, tarih şuuru, toplum ve devlet idaresindeki, eğitimdeki mahareti gibi çok önemli konular bulunmaktadır. Olayların sıralanması, sahneden sahneye geçiş, sunumda ve belagatte zirvede olan Kur'ân Arapçasındaki

edebî üslup özellikleri ile olunca muhatap, kendisini okuyucu değil, mahir bir sinematografik tekniğinin cazibesine kapılmış bir seyirciye dönüşmüş bulur. Kıssanın hayatın her yönüne yeni mesajlar sunması itibarıyla, Fethullah Gülen hocamızın da temas ettiği gibi, onu okuyan hemen herkes onda kendisine ait bir şeyler bulur. Hele Mustafa İsmail gibi Kur'ân'daki müzikalite özelliğini duyuran bir hafızın kıraatinden işitilirse bu özellik daha etkileyici olur.

Kitapta diğer semavî kitapların mevcut nüshalarının değişikliğe maruz kalmaları sebebiyle bazı kıssaları gerçeğe uymayan bir şekilde bildirdiklerine, örnek verilmeksizin dikkat çekilir. Mesela Hazreti Yusuf kıssasında Mevcut Tevrat ile farkları bildirmek iyi olurdu (Bunlardan bir kısmı için bkz.: Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Yusuf sûresi, 28-29. âyetler). Yusuf'u evden oyun için götürme ve kervancılara satma konusu (Tekvin, 37: 1-36). Tevrat Hazreti Yusuf'un, Bakan'ın karısının beraber olma ısrarını reddetme olayını Kur'ân'dan oldukça farklı bir şekilde bildirir (Tekvin, 39: 11-20). Talmut, vezirin mahkemede dava açtığını yazar ki Kur'ân'da bu yer almaz. Hapishaneye giren iki gencin kıssası, Tekvin'de farklı ve uzunca anlatılır (39: 5-23). Tekvin, Firavun'un o zaman otuz yaşında olan Yusuf'u evlendirmesini, daha sonra iki oğlunun dünyaya geldiğini anlatır (Tekvin, 41: 45-46, 50-51). Hazreti Yusuf'un buğday için gelen kardeşlerini casuslukla itham ettiğini bildirir (Tekvin 42: 9-14). Tekvin 43 ila 48. bölümlerinde uzun uzadıya Hazreti Yakub'un (aleyhisselâm) hanedanının Mısır'a gelip Firavun ile görüşmelerini anlatır. Bu farklara dikkat çekilse, Kur'ân'ın Yusuf kıssasını Ehl-i Kitap'tan naklettiği şeklindeki oryantalist iddiasının asılsız olduğu gösterilmiş olurdu. Muhtemelen müellifimiz tasrihe gerek olmayan bir gerçek olduğu mülâhazası ile bunu yapmamıştır.

Müellifimiz, Cenab-ı Allah'ın Tevrat'ı İbranice, İncil'i Aramice, Kur'ân'ı da Arapça indirerek, her kavmin kendi di-

liyle ve aklının anlayacağı şekilde konuşmasının ise başka bir rahmet tecellisi olduğunu bildirir (s. 41). Fakat Kur'ân'ın Arapça olmasını sadece Peygamber Efendimiz'in Arap olmasıyla alâkalı görmeyip, bunun diğer bir sebebinin, Arapçanın diğer dillerden farklı özellikler taşıması olduğunu söyler: Arapça harflerde ayrı bir musiki, canlılık ve ses zenginliği vardır. Bu harflerin bazıları dudak, bazıları boğaz, bazıları ağız boşluğu, bazıları da dil ve dişler kullanılarak çıkar. Yani Arap alfabesindeki harfler telaffuz edilirken ağız ve boğazın her tarafıyla beraber diyafram ve göğüs kası da etkili bir şekilde kullanılır. Böylece Arapçanın, Kur'ân'ın edebiyat harikası olduğunu göstermeye imkân verecek özellikler taşımaya, ilahî hikmetle hazırlandığına dikkat çeker.

Hazreti Yusuf'un sekiz yıl kadar süren haksız yere hapsi, hayatındaki en bariz bir dönemi olduğundan, onun insanlığa vereceği ders üzerinde önemle durur. *“Evet, hemen her dönemde, peygamber yolunun yolcuları için medrese-i Yusufiye, bir kader hâline gelmiştir. Geçmişte olduğu gibi günümüzün hapse düşen çilekeşleri de kendilerini mesdrese-i Yusufiye talebesi olarak görmeli ve hapiste geçirdikleri zamanı Hazreti Yusuf gibi değerlendirmelidirler. Nitekim böyle yapanların sayısı az değildir.”* (s. 133).

“Zira insanlığın peygamber soluklarını duymaya ihtiyacı vardır. Bunu da ancak peygamber yolunun yolcuları yapacaktır. Bunun yolu yöntemi ise insanları ayağına çağırarak değil, bizzat onların ayağına gitmektir. Eğer insan bunu iradî olarak yapmazsa Cenab-ı Hak bazen ona cebrî olarak yaptırır. Yani nebevî yolun yolcuları göçler tertip edip dünyaya hak ve hakikati duyurmak için yayılmazlarsa Allah bir zalimi başlarına musallat eder ve onları dünyanın dört bir tarafına saçar. Böylece insanlık yeni bir ses ve solukla tanışır. Bunun elbette kendine göre zorlukları olacaktır. Fakat şikâyet etme-

mek gerekir. *Şikâyet etmek şöyle dursun, bunu Allah'tan bir nimet olarak bilip razı olmak icap eder.*" (s.165).

Çalışmada bazen, tefsir kitaplarından nakledilip sihhat şartlarını taşımayan nakillere de yer verilmiş olabilir. Bu, müfessirlerin kendilerini kurtarmakta zorluk çektikleri bir vakiadır. Bu konuda en titiz davrananlardan biri olan İbn Kesir bile bunlara yer verebilmiştir. Onun tefsirindeki İsrailiyat rivayetlerini toplayan, küçük bir kitap olacak kadar bir çalışma yayınlanmıştı. Yazarımız, mesela saatin Hazreti Yusuf tarafından icat edildiğine dair rivayet olduğunu söyleyip bunları nakletmeye girişmez (s. 94). Onun kuyuya atıldığı sıradaki yaşı hakkında fikir yürütse de sonunda *"En doğrusunu Allah bilir."* der (s. 96). Sûrenin 53. âyetinde *"Doğrusu ben nefsimi temize çıkarmam. Çünkü Rabbimin merhamet edip korudukları hariç nefis daima kötülüğe sevk eder."* diyenin muhtemelen Hazreti Yusuf olabileceğini yazmakla beraber sonunu şöyle bağlar: *"Tabii bunların hepsi birer tevcih ve tercih meselesidir. İşin doğrusunu en iyi Allah bilir."* (s. 190). Bu görüş, müfessirlerin ekserisi gibi müfessirimizin de kesin tercihidir.

16-18. âyetlerde babalarına yalan söyleyen evlatlar vesilesi ile müfessirimizin psikolojik tefsir konusundaki teklifi dikkate değer: *"Belki yirmi otuz tefsire baktım. Her birinin kendine has güzel bir yönü ya da yönleri var. Fakat bahsettiğim yönden eksik olduklarını da inkâr etmemek gerekir. (...) Söz konusu tefsir ancak psikologların ve psikiyatristlerin de bulunduğu uzman bir heyet tarafından yapılabilir."* (s. 100-101). *"Kur'ân'da ismi geçen kişi ve toplumları, ırk, millet, kültür, konum ve şahsiyetleri açısından ele alıp değerlendirme henüz yapılamamıştır. Hâlbuki baştan sona Kur'ân'da çok farklı karakterler ortaya konmaktadır. Bunların günümüzün verilerinden de destek alarak ortaya çıkarılması gerekir."*(s. 100).

Muhterem Müellif, Hazreti Yusuf'un, kardeşi Bünyamin'in çuvalına kralın su kabını koydurtmasının bir aldatma olmayıp, ileriye yönelik bir kısım maslahatlar için meşru dairede bir çare üretmekten ibaret olduğunu belirttikten sonra şöyle devam eder: *"Konu ile doğrudan alâkalı olmasa da burada özellikle Haneî mezhebinde uygulanan hiyel (çareler/çözümler) meselesine temasta fayda mülâhaza ediyoruz. Haneî mezhebini imam ve müçtehitleri çözümsüz kalan bazı meselelere çözüm bulma adına bazı yollara başvurmuşlar ve içinden çıkılamayan problemlere bilinen metotların dışında farklı fakat meşru yollarla çareler aramışlardır. (...) Hazreti Yusuf'un bu uygulaması da bu türden hile-i şeriyelerin meşruiyeti için kullanılan bir örnek olarak kabul edilmiştir. Malum olduğu üzere geçmiş peygamberlerin şeriatlarındaki uygulamalar, eğer Kur'an ve Sünnet tarafından reddedilmemişse, bizim için de geçerlidir."* (s. 248-249).

Müfessirimizin önemle dikkat çektiği hususlardan biri de Hazreti Yusuf'un Mısır'da gerçekleştirdiği entegrasyon siyasetidir:

"Hazreti Yusuf'un ailesini Mısır'a yerleştirmesinin entegrasyon açısından da değerlendirilmesi gerekir. O, ahlakı ve takip ettiği siyaset sayesinde orada iyi bir entegrasyon örneği ortaya koymuştur. Öncelikle kendini her seviyeden insana sevdirmiştir. İdarecilerin konumlarına, yerli halkın örf ve âdetlerine karşı saygılı davranmıştır. Halkın faydasını ve idarenin hassasiyetlerini gözetmiştir. İdarede söz sahibi olduğunda, halka âmirane ve baskıcı yaklaşmamıştır. Onlara asimile olma endişesi yaşatmamıştır. Kral başta olmak üzere insanlar onun getirdiği dini kabul etmişse bu, Hazreti Yusuf'un zamana yayarak oluşturduğu sevgi, hoşgörü ve diyalog atmosferi sayesinde olmuştur." (s. 298).

Bu takdim yazımda, eserdeki dikkate değer izahların çok azına eşantiyon kabilinden yer verebildim. Asıl istifade, ki-

tabı dikkatle okumakla elde edilecektir. “Evet, bugün zamanın ihtiyaçlarına göre Kur’ân’ı yeniden anlayacak himmet ve gayret ehline ne kadar da çok ihtiyaç var. Kur’ân, onun hakkında konuşurken, sanki geçmişteki kavimlere inen bir kitapmış gibi hep mazi sigasıyla konuşup düşünen değil, onun günümüze dair ne dediğini anlayabilecek, geniş zamanlı düşünen cins dimağları bekliyor.” (s. 277-278). Hikmet kaynağı Kur’ân’ı okuma konusundaki bu serlevha tutum, dikkatli okuyucularımızın şahit oldukları gibi, müfessirimizin de bu eserinde uygulamaya çalıştığı bir düstur olmuştur. Hocamıza bütün okuyucularımızla birlikte, gerek bu kitabından gerek diğer dünya çapındaki hizmetlerinden ötürü teşekkürlerimizi sunar, Cenab-ı Allah’tan afiyetler dileriz.

Prof. Dr. Suat Yıldırım

Giriş

Kıssa ve Kur'ân'daki Yeri

Arapça kökenli bir kelime olan *kıssa*; فَصَّ fiilinden türemiş olup iz sürmek, bir şeyin ardından gitmek, birini/bir şeyi adım adım takip etmek ve birine bir haberi bildirmek gibi mânâlara gelir. Buna göre kıssada, anlatılan olayın adım adım izlenecek kadar önemli ve tamamen gerçek olması ön plana çıkar. Kıssa, bu ve diğer özellikleri ile başka bir edebî tür olan hikâyeden ayrılır. Fakat kıssanın Türkçede tam karşılığı olmadığından, onun yerine daha ziyade hikâye kelimesi kullanılır.

فَصَّ fiili, aynı zamanda “kesmek” anlamı da taşır. Bu mânâyâ göre kıssanın, bir olayın kısaltılarak ve kesik kesik anlatılmasına da işaret edilmiş olur. Bu özellikleriyle kıssalara her devre hitap eden, ilerleyen zamana göre kendini yenileyen anlatım tarzı olarak da bakılabilir. Kıssalarda geçen yer, şahıs ve diğer isimler, gerçek mânâlarının yanında, her döneme göre yorumlanabilecek birer sembol olarak değerlendirilebilir. Buna göre, yaşanmış bir olayı anlatan Yusuf sûresindeki Yusuf, kuyu, zindan ve gömlek gibi unsurlar, anlatılan gerçek hayat kesitlerinin her devirde yaşanabileceğini gösteren sembolik mânâları da ihtiva eder.

Kur'ân-ı Kerim'de kıssaların yanında bir de *darb-ı mesel* şeklinde anlatımlar vardır. Darb-ı mesel; misal verme, benzet-

me yapma, bir misali yerinde beyan ve tatbik etme, benzetme yaparak bir şeyi göz önünde canlandırma demektir. Darb-ı mesel, yaşanmış bir hâdise olabileceği gibi sembolik olarak idraklere sunulmuş bir misal de olabilir. Yâsîn sûresinde bir beldeye iki elçi gönderilmesi, sonradan onların üçüncü bir elçi ile kuvvetlendirilmesi yaşanmış olayı anlatan bir darb-ı meseldir.¹ Bakara sûresinde zikredilen, ateş yakan adam² ile gök gürültüsü ve şimşekle beraber yağın yağmura tutulmuş kişinin olayı³ ise sembolik anlatım şeklindeki darb-ı mesele iki örnektir. Sadece yaşanmış olayları ihtiva eden kıssa; bu yönüyle masal, destan, efsane, mitoloji gibi türlerden de ayrılır.

Temel esprisi, hayatın önemli ve hikmetli karelerini zikredip nesillere değişmez mesajlar vermek olan Kur'ân kıssalarının kimisi uzun kimi kısadır. Tek sûrede anlatılan ve Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) hayatını konu alan kıssa ile farklı sûrelerde farklı yönleri ile anlatılan Hazreti Musa'nın (aleyhisselâm) yaşadıkları veya Ashab-ı Kehf olayı uzun kıssalara; Fil ve Uhud ashabını ve bakara olayını anlatan âyetler de kısa kıssalara misal olarak verilebilir. Kur'ân'daki kıssalar ve özellikle de Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) kıssası, kıssa türünün hemen bütün özelliklerini içinde barındırmaktadır. Zira o, yaşanmış bir olaydır, hayalî değildir. Onun belli bir hedefi ya da hedefleri vardır. Kıssada olaylar ardı ardına birbirini takip eder ve her bir olay önemli mesajlar ihtiva eder. Şahıslar, kıssanın en önemli unsurudur. Olaylar, gerçek olmanın yanında ilginç ve dolayısıyla da sürükleyicidir. Anlatılmak istenen konu da dikkat çekici şekilde sunulmuştur.

Kur'ân'ın önemli bir bölümünü oluşturan kıssa; olayın yaşandığı zamanı, kişileri, kişilerin duygu ve düşüncelerini, top-

¹ Yâsîn sûresi, 36/13-30.

² Bakara sûresi, 2/17.

³ Bakara sûresi, 2/19-20.

lumların inanç çizgilerini, hak-hakikat karşısında duruşlarını ve nebilerin ve onların arkasından giden müminlerin şirk ve küfür ile mücadelelerini göstermesi açısından önemli yol gösterici özellikler taşır. Her kültürden, her seviyeden, her inançtan insanın kendisi ve yaşadığı toplum adına dikkat çekici mesajlar bularak okuyabileceği Kur'ân kıssaları, dünya ve ahiret hayatına ait önemli hususlar ihtiva eder.

Kur'ân Kıssalarının Hedefleri

Kur'ân kıssalarının, hikâye ve masallar ile karıştırılmaması gerektiğini ifade etmiştik. Çünkü hikâye ve masallar içinde bazen macera içerikli, hedefsiz, gayesiz anlatımlar bulunabilir. İnsanın başından geçen hâdiseler rastgele anlatılabilir. Fakat Kur'ân kıssalarında, bilinen anlamıyla, macera anlatılmaz; yaşanmış hâdiseler, belli gayelere yönelik olarak anlatılır. Anlatılırken de insanı yormayan akıcı bir üslup kullanılır. Ayrıca onlarda asla söz israfı yoktur, her şey yerli yerinde söylenmiştir. Bu özellikler bir bütün hâlinde Yusuf sûresinde çok net görülür.

Kur'ân'ın kıssa anlatmasının pek çok gaye ve hikmetleri vardır. Hatta her bir kıssanın kendine has hikmetleri söz konusudur. Kıssa bazen Peygamberimizin risaletini tasdik maksadı güder, bazen uyarılarda bulunur, bazen de Peygamber Efendimiz ve ashabının, hatta kıyamete kadar gelecek bütün müminlerin maruz kaldığı/kalacağı sıkıntıları hafifletecek bir teselli verir. Anlatılan kıssa, belli bir zaman ve mekânda belirli kişiler etrafında yaşanmış olsa da Âlemlerin Rabbi'nin kelâmı olması hasebiyle verdiği ders evrenseldir ve bütün zamanları ilgilendirir.

Kur'ân kıssalarının hedeflerine gelince:

1. Kur'ân kıssaları, öncelikle Allah Resulü'nün peygamberliğini ispat eder. Bu kıssalardan bazıları, detaylardaki bazı farklarla birlikte, Tevrat ve İncil'de de mevcuttur.

Mesela Hazreti Yusuf'un kıssasına İncil'de kısaca temas edilirken Tevrat'ta genişçe yer verilir.⁴ Ancak çoğu zaman, kıssanın önceki semavi kitaplarda anlatılan şekli, Kur'ân'da anlatılanın tamamen aynısı değildir. Hatta bazı kıssalar Kur'ân'dakine tezat teşkil edecek şekilde anlatılır. Bu durum, bazılarının dillendirdiği, Kur'ân kıssalarının geçmiş kitaplardan alındığı iddiasını da çürütmektedir. Kaldı ki Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmî idi ve bu, o dönemin Yahudi, Hıristiyan ve müşrikleri tarafından bilinmekteydi. Dolayısıyla Nebiler Serveri'nin ne Hazreti Yusuf kıssasını ne de diğer Kur'ân kıssalarını önceki kitaplardan okumuş olması mümkün değildir. O dönem Mekke'nin sözlü kültüründe de Hazreti Yusuf kıssası bilinmiyordu. Mekkeliler belki bazı peygamberlerden, bazı kavimlerin yaşadıkları bölgelerden, onların başlarına gelen hâdiselerden genel olarak haberdar olabilirler. Çünkü onların ticaret yolları üzerinde helak olan kavimlerin yerleri vardı. Ancak Kur'ân'da anlatıldığı şekliyle teferruatlı bilgiye sahip değillerdi. Nitekim Kur'ân da yer yer bazı kıssaların Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) ve Mekkeliler tarafından önceden bilinmediğini açıkça belirtmektedir.⁵

Evet, genel olarak bakıldığında Kur'ân kıssalarının ilk hedefinin Allah Resulü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) nübüvvetini tasdik olduğu görülür. Dolayısıyla Kur'ân kıssalarının bir maksadı da Peygamber'e itiraz edenleri susturmak, onların inatlarını kırmak, şüphelerini gidermek ve böylece Allah ve Resulü'ne inanmaları için zemin hazırlamaktır.

2. Kur'ân kıssalarının ikinci hedefi, başta Efendimiz olmak üzere hem Asr-ı Saadet'in müminlerini hem de kıyamete kadar gelecek bütün inananları teselli ve takviye etmek ve onlara dersler ve ibretler sunmaktır.

⁴ Bkz.: Tekvin: 37-50; Havarilerin Faaliyetleri, 7: 9-15.

⁵ Âl-i İmrân sûresi, 3/44; Hud sûresi 11/49; Yusuf sûresi, 12/102.

Kur'ân kıssalarıyla, kıssaların nazil olduğu dönemde ce-reyan eden olaylar arasında çok kuvvetli bir alâka vardır. Mesela kıssanın indiği zaman diliminde, kıssada anlatılan olayların benzerleri yaşanmaktadır. Efendimiz'in başına gelen hâdiseler, maruz kaldığı musibet ve belalar, kendinden evvel gelmiş peygamberlerin başlarına gelenlerle çok benzerlikler taşımaktadır. Cenab-ı Hak, Efendimiz'e, diğer peygamberlerin maruz kaldığı çileleri anlatırken hem genel olarak yaşanacakları gösteriyor hem yaşananları doğru yorumlamayı öğretiyor hem müminleri önceden psikolojik bir hazırlığa tabi tutuyor hem de sonuçları itibarıyla onları teselli ediyordu. Böylece İnsanlığın İftihar Tablosu'na şu mesaj veriliyordu: "Senden evvelki peygamberler, kendilerine inananlarla beraber türlü eziyet ve sıkıntılara maruz kaldılar. Öyle ki hem onlar hem de arkalarındaki topluluklar, tahammülü çok zor bu olaylar karşısında "Allah'ın yardımı ne zaman?" diyecek duruma geldiler. Yani ey Habib-i Zîşânım! Bunlar sadece Senin başına gelmiyor. Bu tür sıkıntıların, bu kutsî yola giren herkesin başına gelmesi mukadderdir. Bu böyle bilinmeli ve başa gelenlere katlanılmalıdır." Bu mesajı alan Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashab-ı güzîn hikmet ve ibret dolu kıssaların atmosferinde, öncelikle büyük bir teselli buluyor, imanlarını takviye ediyor ve inandıkları yolda tereddüt etmeden, taviz vermeden sabır ve metanetle yürüyorlardı.

Diğer yandan Allah Resulü, Kur'ân'da anlatılanların benzerlerini kendi hayatında bizzat yaşadığı için o kıssalardaki detayları çok iyi okuyor, her kıssanın içerdiği dersleri gereğince değerlendiriyor ve kendisini takip edenlere müstakim bir yol çiziyordu. Kur'ân'ın farklı yerlerinde ayrı ayrı bakış açılarıyla ve farklı bir akış içerisinde anlatılan her bir kıssada, kıssanın ana karakterinin hayatından çeşitli sahneler sergileni-

yor, Efendimiz de oralarda anlatılanları kendi yaşadıklarıyla birleştirerek farklı yorumlarda bulunuyordu.

3. Kur'ân kıssalarının diğer bir hedefi, hidayetin hakikatine işaret etmektir. Şöyle ki biz, hak ve hakikati ne kadar parlak ve kâmet ü kıymetine uygun anlatırsak anlatalım, hidayeti yaratan Allah'tır. Bütün peygamberler, (alâ nebiyyina ve aleyhimüsselâm) hayatlarının gayesi olarak Allah'ı insanlara tanıtmaya çalışmış, onları saf tevhid inancını kabule ve diğer iman esaslarına inanmaya çağırılmış, yaşadıkları örnek hayatla da insanlara rehberlik yapmışlardır. Fakat buna rağmen muhataplarının hepsinin kalbine iman ve hidayeti yerleştirmek onlar için mümkün olmamıştır. Bazı kavimler itibariyle onlardan çokları hatta bazen o topluluğa gönderilen peygamberlerin çocukları ve eşleri, kendilerine inanmamışlar ve küfür üzere ölüp gitmişlerdir.

İşte kıssalarda bu hususa dikkat çekilerek Allah Resulü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanların hidayete ermesi konusundaki derin arzu ve aşkın heyecanları takdir edilmekle beraber zaman zaman da tadil edilmiştir. Zira Efendimiz, insanların imana girmesi hususunda hem çok istekli hem de tasavvurları aşan büyük bir heyecan içindeydi. Kur'ân'ın ifadesiyle O, insanlar inanmayacak diye kendisini yiyip bitirecek bir ruh hâline sahipti.⁶ İstiyordu ki herkes O'nun Hak'tan getirdiği mesaja inansın, O'nun Miraç'ta müşahede ettiği hakikatleri kalb gözüyle müşahede etsin, ideal insan olma ufkunu yakalasın ve ahiretini teminat altına alsın. İşte bütün bunlar, O'nun heyecan ve helecenını doruk noktaya ulaştırıyordu. Böyle bir durumda Kur'ân, Allah Resulü'nün elinden tutup, *"Sen dilediğin kimseyi doğru yola erdirmemezsin! Dilediğini doğruya hidâyet eden ancak Allah'tır."*⁷ buyurarak O'na rehberlik yapıyordu. Gerçi bir başka âyet hidayeti

⁶ Kehf sûresi, 18/6; Şuarâ sûresi, 26/3.

⁷ Kasas sûresi, 28/56.

Efendimiz'e nispet ediyordu ama bu, "sırat-ı müstakime" giden yolda insanlara hidayet rehberliği yapma, onları doğru yola çağırma, ikna etme, aydınlatma ve onlara yol gösterip örnek olma mânâsındaydı.⁸ Hidayeti kalblerde yerleştirip yereştecek olan ise sadece Hazreti Allah'tı.

4. Kur'ân kıssaları her dönemde yaşanan olaylarla alâkalı yeni mesajlar sunar. Bu özellik kıssaların evrensel bir dil ve üsluba sahip olmasından, daha doğru bir ifadeyle, mesajı zamanüstü ve evrensel olan Allah kelâmı olmasından kaynaklanır. Hazreti Âdem'in (aleyhisselâm) Allah'ın emrini unutmaması ve tevbesi, Hazreti Eyyub'un (aleyhisselâm) çilesi ve şifası, Hazreti Yakub'un (aleyhisselâm) hicranı ve sabrı, Hazreti Meryem validemizin kavmiyle imtihanı ve yaşadığı olağanüstü hâller gibi içinde pek çok hakikatleri barındıran kıssaların benzerleri her devirde farklı şekillerde yaşanıp hissedilir ve onların mesajları, yaşanan yeni hâdiselere ışık tutar.

5. Kur'ân kıssalarının önemli bir hedefi de bütün peygamberlerin insanlığa getirdikleri mesajın öz itibarıyla aynı olduğunu göstermektir. Evet, kıssalara bakıldığında görülecektir ki peygamberlerin kavimlerine olan hitapları hep benzer kollar etrafında döner. Bunlar da tevhid, nübüvvet, ahiret hayatı, Allah'a kulluk, ahlaklı bir hayat yaşama gibi en temel mevzulardır.

6. Kur'ân kıssalarının hedeflerinden biri de bir taraftan kavimlerin özelliklerini ve helak oluş sebeplerini yahut kurtuluş vesilelerini açıklarken diğer taraftan peygamberlerin ve müminlerin mazhar oldukları nimetleri nazara vermektir. Bu nimetlerin en büyüğü, imanlarının gereğini yerine getirip Allah'a kullukta bulunanlara Allah'ın mutlaka bir zafer, ferahlık ve geniş imkânlar lütfetmesidir. İşte bu ve benzeri nimetler, anlatılan kıssalar yoluyla kıyamete kadar

⁸ Bkz.: Şura sûresi, 42/52

gelecek bütün müminlere birer müjde olarak haber verilmiş olmaktadır.

7. Kıssaların gayelerinden sayılabilecek hususlardan bir diğeri ise geçmişte inananlara düşmanlık yapanların karakteristik özelliklerini ortaya koymak ve böylece şeytan ve takipçilerinin inanan insanlara hangi noktalardan musallat olabileceğini haber vermektir. Bununla müminler, dinlerini yaşarken ve onu başkalarına tebliğ ederken nasıl hareket etmeleri, ne tür metotlara başvurmaları gerektiği konusunda ikaz edilirler.

Tasrif Üslubu Açısından Kıssalar

Kur'an'ın anlatımında *tasrif* üslubu vardır.⁹ Yani meseleler değişik yönlerden ele alınır ve her defasında farklı bir açıdan farklı bir tarzda anlatılır. Kimi zaman hakikatler doğrudan anlatılırken kimi zaman temsil, teşbih ve mecazlar kullanılır. Bazen de kıssa anlatımı tercih edilir. Hazreti Yusuf kıssası bunun en güzel örneklerinden biridir. O sadece rahatlama, teselli olma maksadıyla okunup dinlenecek bir kıssa değildir. Kıssalar, kalb ve zihinlerde bir rahatlamaya vesile olsa da esas maksat, kıssa diliyle bir kısım hakikatleri dile getirmek, varlığın sırlarına işaretlerde bulunmak, yeni fikirlere kapılar aralamaktır. Burada esasında anlatılan şey bir kıssa olsa da orada hayatın farklı yönlerine, farklı ünitelerine mesajlar gönderen bir hayat modelinin film kareleri gibi peş peşe sahneler hâlinde sunumu söz konusudur. Ve bu sunumun hiçbir noktası realitelere ve hakikatlere aykırı değildir.

⁹ *Tasrif*: Sözlükte bir şeyi evirip çevirerek farklı şekillere sokmak demektir. Kur'an'daki tasriften maksat, bir hakikat ya da bir olayın farklı münasebetlerle değişik açılardan ele alınarak farklı yerlerde farklı üsluplarla açıklanmasıdır. Tasrif, tekrara düşmemek ve muhabatı bıktırmamak için bir yenilik metodu olarak kullanılır. (Kur'an'da tasrif üslubuyla ilgili olarak bkz.: Fethullah Gülen, *Diriliş Çağrısı*, s.62-70 (Kur'an Bahçesinin Rengârenk Çiçekleri).

Senaryo ve Romanlar İçin İlham Kaynağı

Burada konumuzla bir açıdan ilgili olduğunu düşündüğüm bir hususta kanaatimi belirtmek istiyorum: Kissada olduğu gibi senaryo ve romanlar da hakikat olmalıdır. Yani biyografilerde olduğu üzere vaka neyse aynen nakledilmeli ve hakikatin aksine bir kurgu inşa edilmemelidir. Bunun için de ya hakikati aksettiren istiâre-i temsîliyeler¹⁰ kullanılmalı, bir kısım haşiye ve şerhlerle vakanın dublesi ortaya konulmalıdır ya da en azından realitelerle, hayatın gerçekleriyle şöyle ya da böyle irtibatlı kurgular oluşturulmalıdır. Diğer yandan anlatımlarda mübalağalardan kaçınılmalı, günah olan bâtil şeyler tasvir edilmemeli, saf zihinleri bulandırabilecek detaylara girilmemelidir. İşte bu ölçüler korunduktan sonra, romanlar yazılabileceği gibi onun ötesinde filmler hatta bilim kurgu filmleri bile çekilebilir.

İşte söz konusu incelik ve hassasiyetlere dikkat edilerek yazılacak senaryolar, romanlar için Yusuf sûresi rehberlik teşkil eder ve yazarlara der ki: Yazacağınız şeyleri doğrudan hayatın içinden alın ve işleyin ki bunlar insana yabancı olmasın. İçinde insanî normların altında ya da üstünde bir şey bulunmasın. Yani insanı kendi sınırlarının aşağısına çekmeyeceği gibi onu ulaşılmaz yerlerde de dolaştırmayın ve hep insanî realiteler içinde kalsın.

¹⁰ *İstiâre*: Bir şeyi ödünç alma mânâsına gelen istiâre, bir kelimenin bilinen, asıl kullanıldığı gerçek mânâsının dışında farklı bir mânâda kullanılması olarak tarif edilmiştir. Söze kuvvet, açıklık ve tesir katmak için kullanılan bu üslupta kelime, asıl mânâsının dışında kullanıldığı için sanki ödünç alınarak başka bir mânâyâ nakledilmiştir. "Ok atan bir aslan gördüm." ifadesindeki aslan, gerçek aslan değil cesur ve yiğit bir insan mânâsındadır.

İstiâre-i temsiliye (alegori): İstiâre, müfred ve mürekkebe olmak üzere ikiye ayrılır. İstiarenin mürekkebe olan kısmı "istiâre-i temsiliye" olarak adlandırılır. Burada sadece bir kelime değil, bir terkip asıl mânâsının dışında kullanılır. Bu tür istiârede, benzeyen söylenmeyip benzetilenin birden fazla özelliği zikredilir. Böylece bir şeyin değişik yönleri ve özellikleri, benzetme konusu yapılmış olur. Tereddüt yaşayan bir kimse hakkında, "Bir adım ileri bir adım geri atıyor."; gizli işler yapan kişi için "Saman altından su yürütüyor." denmesi, bu çeşit istiâyeye örnek olarak verilmiştir.

Üstad Bediüzzaman Hazretleri'nin de işaret ettiği gibi Kur'an'a mukabele eden dostlar onu takdir dolu hislerle taklit etmeye, onun gibi konuşmaya çalışmışlardır. Ona kıskançlık ve nefret duygularıyla bakan düşmanlar ise onun benzerini yazmaya kalkışmışlardır.¹¹ Tabii ki onun benzerini yazamamışlar, bir sûresini bile taklit edememişlerdir. Hatta ilk bakışta benzeri yazılabilir gibi gördükleri Hazreti Yusuf kıssasının dahi takdîr-kâr hislerle de olsa naziresini yapamamışlardır. Çünkü Hazreti Yusuf kıssası, yüksek hedefi, yapısındaki bütünlük ve diğer dil ve üslup özellikleri bakımından insan karihasının mahsulü olan bütün edebiyat türlerinin üstünde bir seviyededir ve konumu itibariyle şair, roman yazarı ve senaristlerimize istifade edebilecekleri çok kriterler fısıldar. Bu yüzden ısrarla diyorum ki; şiir, roman ve senaryo yazarlar Kur'an'ın anlatım üslubundan ve onun ilhamlarından güçleri yettiğince istifade etmelidirler. Evet sanat erbabının bilhassa Yusuf kıssasından çıkaracakları pek çok ölçü vardır.

Sûrenin Muhtevasına Dair

Yusuf sûresinde sadece Hazreti Yusuf'un başına gelen olaylar anlatılmamaktadır. Sûrenin tamamı dikkatlice incelendiğinde de görüleceği üzere, satır aralarında pek çok önemli konuya temas edilmiştir. Sûrede mucizelerden kerametlere, rüya hakikatinden çok ağır imtihanlara, hapis-hane hayatından her yerde ve her şartta tebliğ ve irşat vazifesinin eda edilmesine, masumiyetin geç de olsa ortaya çıkmasından sadakatle elde edilen yüksek payelere, çekilen çetin ve altından kalkılması zor çilelerden çilelerin sonunda erişilen refah ve mutluluğa, yönetim tekniklerinden tarımla alâkalı reformlara, tebliğ yollarının inceliklerinden yabancı bir beldeye entegrasyon çalışmalarına, ülke ekonomisinin gelişmesiyle ilgili bazı esaslardan mutluluğun zirvesindey-

¹¹ Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler*, s. 396 (Yirmi Beşinci Söz, Birinci Sûret).

ken bile Allah'a kavuşmayı arzulamaya kadar pek çok konu zikredilmektedir.

Bu kadar farklı konunun on iki sayfalık kısma içinde ve akıcı bir şekilde ele alınması, elbette mu'cizü'l-beyan olan Kur'ân-ı Kerim'e ait bir hususiyettir. Sûrede en çok göze çarpan icaz yönlerinden biri, 'icaz-ı hazf'tir.¹² Sûre boyunca bu sanat o kadar çok kullanılmıştır ki tek başına bir konu olarak ele alınıp araştırılsa değer. İcazlarla yapılan geçişler o kadar yerinde ve güzeldir ki sûrenin özellikle bu yönü senarist ve romancılarca mutlaka değerlendirilmelidir.

Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) ismi, bu sûrenin dışında Kur'ân'da iki yerde daha geçer. En'am sûresinde diğer bazı peygamberlerle beraber onun ismi de zikredilir.¹³ Mümin sûresinde ise, sûreye adını veren "Mümin-i Âl-i Firavun"un (Firavun ailesinden çıkan mümin) konuşmaları içinde, sadece bir parantez içi mahiyetinde Hazreti Yusuf'a temas edilir ve "Daha önce Yusuf da size açık açık delillerle gelmiş, siz onun getirdiği gerçek hakkında da şüphe edip durmuştunuz."¹⁴ denilir.

Sûrenin Sebeb-i Nüzulü¹⁵

Kaynaklarda sûrenin nüzul (iniş) sebebine dair üç rivayet vardır:

¹² *İcaz-ı hazf*: Az sözle çok mânâ ifade etmek demek olan icazın bir çeşididir. Anlatım esnasında, mânâyı bozmayacak şekilde bazı kelime veya cümlelerin atlanması demektir. Bu sanat, aklın anlatılan konuyu boşluk yaşamadan kavrayabileceği yerlerde sözü uzatmamak için kullanılır. Özellikle Yusuf sûresinde çok kullanılmıştır.

¹³ Bkz.: En'am sûresi, 6/84; Mü'min sûresi, 40/34.

¹⁴ Mü'min sûresi, 40/34

¹⁵ Bazı âyet ve sûreler, zahiren bazı olay, soru ve durumlar üzerine, onların akabinde inmiştir. Sebeb-i nüzul (ya da çoğul sigasıyla esbâb-ı nüzül) tabiri, düz bir tercümeyle "iniş sebebi" demektir ve sûrelerin inmesine sebep olan bu olay, soru ve durumları açıklar. Yalnız buradaki sebep kelimesi, Türkçede kullandığımız mânâda nedensellik ifade etmez. İniş vakti, iniş münasebeti mânâsındadır. Yani sûrenin hangi münasebetle, hangi olay üzerine indiğini anlatır. Bununla beraber, meseleye esbab-ı nüzul yerine *iktiran* tabiri ile yaklaşmak daha uygundur. (Esbab-ı nüzul ve iktiran konusunda bkz. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla-2*, Esbab-ı Nüzul Hakkında Kısa Bir Değerlendirme).

1. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), iki büyük destekçisi olan Hatice validemizi ve Ebu Talib'i kaybetmişti. Diğer yandan Mekkelilerin O'na ve ashabına eziyet ve tehditleri devam ediyordu. Bundan dolayı o Şanı Yüce Nebi büyük bir yalnızlık ve hüznün içindeydi. Aslında inananların kaderinde değişen bir şey yoktu. Geçmişte Yusuf'a kardeşleri zulmetmişti, o gün de Allah Resulü'ne akrabaları. Aynı soydan gelen, aynı ağacın dalları hükmünde olan ve en fazla birkaç göbek yukarıda birleşen akrabalar, O'na bu zulümleri reva görüyorlardı. Üst üste problemlerle karşılaşan o Hüzün Peygamberi'nin mahzun kalbi teselliye muhtaçtı. Cenab-ı Hak, Yusuf (aleyhisselâm) kıssasını indirerek Efendimiz'i teselli etti, bir önceki sûrenin sonunda da beyan edildiği gibi O'nun kalbini perçinledi.

2. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberlerden bahsettiğini duyan Yahudiler, müşriklere gelip "Muhammed'e sorun bakalım, Yakub'un evlatları Şam'dan Mısır'a nasıl gittiler?" demişlerdi. Onlar da bunu Efendimiz'e sordular. Bunun üzerine Yusuf sûresi nazil oldu.¹⁶

3. Bir rivayete göre de sûre, sahabenin rahatlayıp nefes alma talebi üzerine inmiştir. Zira o güne kadar inen her âyet, ashab-ı kiramın sırtına bir mükellefiyet yüklüyor, hassas bir ruha sahip, Allah'tan gelen her bir emri yaşamada fevkalade titizlik gösteren o altın nesilde âdeta bir şok tesiri meydana getiriyor, manevî bir gerilim hasıl ediyordu. Daha önce hiç yaşamadıkları böyle bir hayat karşısında, biraz rahatlayabilecekleri şeyler arıyor, bunun için zaman zaman Efendimiz'e gelip "Ya Rasulallah, bizi rahatlatacak bir şeyler anlatsanız!" türünden taleplerde bulunuyorlardı. Bir defasında yine böyle bir şey istediklerinde Allah Teâlâ, Yusuf sûresini indirdi.¹⁷

¹⁶ ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, 3/396; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 18/67.

¹⁷ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 14/92; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/376.

Ben şahsen bu son rivayet hakkında farklı bir mülâhaza taşıyorum. Sahabenin böyle bir talepte bulunmuş olmalarına çok ihtimal vermek istemiyorum. Zira onlar dinlerini hassasiyetle yaşıyor, inen âyetleri anlamada ve tatbik etmekte fevkalade gayret gösteriyorlardı. Her gelen âyeti Mütেকellim-i Ezelî'den dinler gibi dinliyorlardı. Bundan dolayı da sürekli bir metafizik gerilim içindeydiler. Ben onlardaki bu metafizik gerilimin rahatlamak için Efendimiz'den böyle bir talepte bulunmalarına izin vermeyeceği kanaatindeyim. Zira söz konusu metafizik gerilim, onlardaki ağırlık, stres, sıkıntı ve gaileleri alıp götürüyor, onların ruhlarına sekine ve inşirah veriyordu.

Mülâhazam bu olsa da beşerî bir realiteyi de göz ardı etmek istemem. Zira insan, anlatılan hakikatler, yüklenen mükellefiyetler, tembih edilen imanî ve ahlakî incelikler karşısında bazen kendini beli kırılıyormuş, boğazı sıkılıyormuş gibi hissedebilir. Hissedebilir de rahatlayacak bir vesile arar. Kalbi rahatlatan konuşmalar dinlemek, inşirah verici sözler duymak ister. Bu insanî gerçeği ilk vaaz vermeye başladığım dönemde tecrübe etmiştim. Küçük yaşta köyümüzün camiinde vaaz kürsüsünden Semerkandî Hazretleri'nin *Tenbihü'l-gâfilîn* adlı eserinde geçen konuları anlatmaya çalışmışım. Köylülerden bazıları vaaz sırasında karşımda hep ağlıyordu. Bir gün cami çıkışında bunlardan biri yanıma geldi ve ağlayarak "Hocam Allah aşkına, bu kitapta başka bir şey yok mu, ben bittim!" dedi. Anlatılanlar ihlasın incelikleri, Cennet ve Cehennem ahvali, sırat, mizan, ahirette görülecek hesap gibi konulardı. Bunlar kendisine çok ağır gelmişti ve haşyetten ağlıyordu. Ellili yılların insanıydı bu. Algılaması, duyarlılığı çok yüksekti. Hassasiyetinden bunalmış durumdaydı ve benden birazcık da rahatlatacak konular anlatmamı istiyordu. Bu açıdan bakınca sahabilerin de böyle bir zorluk yaşadıkları ve ardından Allah Resulü'nden kalplerine ferahlık verecek bir

şeyler anlatmasını istemiş olmaları düşünülebilir. Fakat yine de meseleyi onların yüksek ufuklarına bakarak değerlendirence bu beni yukarıda arz etmeye çalıştığım farklı mülâhazaya sevk ediyor.

Sûrenin Ana Yörüngesi

Her sûrenin bir mihverî yani yörüngesi, etrafında dönüp dolaştığı merkezî bir konu vardır. Sûredeki bütün âyetler işte o ana yörünge etrafında örgülenmiştir. Kur'ân'a dikkatli bir nazarla bakıldığında bu gerçek uzun kısa bütün sûrelerde görülür. Yusuf sûresi'nin mihverî, muasır bir âlimin de işaret ettiği üzere, ilimdir.¹⁸ Buna hikmeti de ekleyip, sûrenin ilim ve hikmet etrafında döndüğünü söyleyebiliriz. Bu sûreden önceki Hud sûresinin sonunda, yer ve göklerin sırlarının Allah'a ait olduğu ifade edilerek O'nun her şeyi bildiğine imada bulunulmuştu. Ardından Yusuf sûresinin başlarında Allah'ın Alîm ve Hakîm isimlerine dikkat çekildi. Sûre boyunca sekiz yerde Cenab-ı Hakk'ın Alîm ismi geçerken,¹⁹ bunların üçünde Alîm ismiyle beraber Hakîm ismi de zikredilmiştir. Bunun dışında sûre boyunca ilim ve hüküm/hikmet kavramları farklı şekillerde de geçer. İlim ve hikmetin lafzen zikrinin yanında; rüya yorumu, kıtlık zamanında takip edilecek tarım politikası, tebliğ için fırsatların değerlendirilmesi ve benzeri, ilim ve hikmet yörüngesinde dönen pek çok hâdiseler de bu sûrede yer almaktadır.

Diğer yandan, mevzuların içinde, Efendimiz'e, sahabeye ve kıyamete kadar gelecek bütün inananlara ilim ve hikmet içerikli evrensel mesajlar sunulmuştur. Mesela, bir yerde yerleşip yayılmanın, tebliğ için yeni yollar oluşturmanın, hareket stratejileri geliştirmenin ipuçları verilmiştir. Sabır, insanlardan gelen eziyetlere katlanma, hata edenleri affetme, yapı-

¹⁸ Bkz.: Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 4/1966.

¹⁹ Yusuf sûresi, 12/6, 19, 34, 50, 55, 76, 83, 100.

lan iyiliklerin karşılığında Allah'tan başka hiç kimseden bir şey beklememe, dünyevî açıdan hayatın zirvesindeyken dahi ahirete duyulan iştîyak gibi yüce erdemler de ayrıca nazara verilmiştir.

Sûrenin Bazı Özellikleri

Yusuf sûresiyle alâkalı böyle bir genel girişten sonra, onun kendine mahsus bazı özelliklerine temas etmek yerinde olur:

1. Yusuf sûresi neredeyse tamamen Hazreti Yusuf (aleyhisselâm) kıssasına tahsis edilmiş olup İsrailoğulları'na gönderilmiş olan o kerim nebinin çileli fakat örnek hayatını baştan sona bütünlük içerisinde, akıcı ve canlı bir üslupla anlatır. Diğer peygamberin hayatlarından aktarılan kıssalar ise bilindiği üzere Kur'ân'ın farklı yerlerinde parça parça ele alınır.

2. Hazreti Yusuf kıssası bütün cezbedici özellikleriyle nazarlara sunulduktan sonra Efendimiz'in peygamberliği de bir fezleke ile bu kıssaya bağlı olarak hatırlatılır.

3. Yusuf sûresi, bir yandan devlet yönetimi ve toplum hayatıyla ilgili bazı esaslardan bahsederken diğer yandan da insanın iç dünyasına dair bazı konulardan söz açar. Mesela bir nebinin hem dünya hem de ahiret işlerine vâkıf olması, devletin iktisadî yapısını düzene koyması ve o gün için âdeta uluslararası denebilecek bir yardım kuruluşu tesis edip bir yardım fonu oluşturması gibi siyasî ve içtimaî konularla, musibetler karşısında isyan etmeden tevekkülle ve aktif olarak sabretme, problemleri ihsan duygusuyla aşma gibi kalbî, ruhî ve ahlakî konular iç içe işlenir. Toplumu yaşatan maddî-manevî dinamikler ve bunların nasıl realize edileceğine dair örnekler sunulur.

4. Resul-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendi kavmi içinde daima rahatsız ve tedirgin edilmiş, en yakınlarından

bazıları tarafından dahi çeşitli eziyet ve hakaretlere maruz bırakılmıştı. Allah Teâlâ, Yusuf sûresinde baştan sona imtihan dolu fakat nihayeti mutlu biten bir hayatı destanlaştırarak Efendimiz'e şöyle bir teselli ve takviye edici mesaj vermiştir: "Hazreti Yakup ve Hazreti Yusuf da senin gibi birer nebidir. Öz evlatları Hazreti Yakub'a, üvey kardeşleri de Hazreti Yusuf'a çektirdikleri gibi senin kavmin de sana çektirecektir. Bu hep böyle olagelmıştır. Fakat sakın mahzun olma, sabret; akıbet senin lehine olacaktır."

5. Tasavvuf geleneği ve işarî tefsir²⁰ açısından bakıldığında Hazreti Yusuf kıssasından çok sayıda nükte çıkarılabilir. Zira sûre boyunca pek çok ruhî tecrübe anlatılmaktadır. Mesela Hazreti Yusuf'un kuyuya atılması ve orada tamamen Allah ile baş başa kalması bize tasavvuftaki çile, halvet gibi kavramları hatırlatır. Bunun bir benzerini Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine vahiy gelmeden önce, Hira'da uzun süre yalnız kalıp kendini tamamıyla Allah'a vermesiyle iradi olarak yaşamıştır. Hazreti Yusuf da peygamberlik misyonu adına kuyuda bir hazırlık dönemi yaşamıştır denebilir. Şüphesiz babası Hazreti Yakub'un evinde böyle bir hazırlık yaşamasına imkân yoktu. Zira orada kardeşleri tarafından baskı ve takip altındaydı. Cenab-ı Allah, ona kuyuyu "çilehane" yaptı. Daha sonra hapisanede onu seyr u sülûk-i ruhaniye (kalp ve ruh ufkunda seyahat) tâbi tuttu. Hapishane hayatını çok iyi değerlendiren Hazreti Yusuf da orayı, Üstad Bediüzzaman'ın ifadesiyle, bir medrese-i Yusufiye hâline getirdi.²¹ Dini en güzel şekilde temsil ederek hapistekileri tevhid gerçeğine uyandırdı ve o zor şartlarda dahi tebliğ ve irşattan geri durmadı. Geri durmak bir

²⁰ *İşarî tefsir*: Kur'ân'ın harf, kelime ve cümlelerinin kalbe doğan işaret ve ilhamlarla yorumlanması, bu yolla âyetlerdeki daha derin ve gizli anlamların ortaya çıkarılmasına dayanan bir tefsir çeşidi.

²¹ Bkz.: Bediüzzaman, *Şualar*, s.182 (On Birinci Şua).

yana o en önemli vazifeyi hakkıyla yerine getirerek kendinden sonrakilere de çok güzel bir örnek oldu.

Yine Hazreti Yusuf'un köle olarak ucuz bir fiyata satılması, dünyalık adına hiçbir şeyinin kalmaması ve tamamıyla Allah'a muhtaç olduğunu idrak etmesi, tasavvuftaki *fakr*, *tecerrüd*, *fenâ fillâh* gibi kavramların pratikleridir. Hazreti Yusuf, bu tür imtihanlar neticesinde dünyanın dünyaya bakan yönünden tamamen sıyrılmış ve kendini tamamen Allah'a vermiş, bütün benliğiyle O'na yönelmişti.

İşte kıssayı bu açıdan okuyan insan şu idrak seviyesine ulaşır: İnsanı yaratan, sahip olduğunu düşündüğü her şeyi ona veren Allah'tır. Fakat insan, kendisine verilenleri sahiplenir de onların gerçek sahibini unuttur. Allah, kuluna olan merhametinin bir tecellisi olarak ona Kendisini hatırlatmak ve onu bencillik ve şirke giden yollardan kurtarmak için zaman zaman kulunu musibetlere maruz kılar. Bununla kulunu bir nebze de olsa dünyaya küstürmek, onun kalbini dünya sevgisinden arındırıp Kendisine çekmek ister.

YUSUF SÛRESİ

الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ

“Elif, Lâm, Râ. Bunlar, hakkı açıklayan, Hak’tan geldiği aşikâr olan kitabın âyetleridir.”

(Yusuf sûresi, 12/1).

Açık ve Anlaşılır Bir Kitap

Yusuf sûresi de dahil olmak üzere bazı sûrelerin başında bulunan ve şifreli mesajlar sunan harflere *hurûf-u mukattaa* denir. İlk dönemden itibaren müfessirler bu harfler üzerinde genişçe durmuş, bunların ne anlama geldiğine dair oldukça dikkat çekici ve farklı yorumlar yapmışlardır. Ancak hepsinin ortak düşüncesi, bunların sırlı mânâlar sakladığı ve Kur’ân’ın mucizeliğinin bir yönü olduğudur.

Âyetin sonundaki *mübîn* kelimesi *ibâne* masdarından türemiş olup apaçık söyleyen ve kendisi de apaçık olan mânâlarına gelir. Kitabın apaçık olması ve açık konuşması onun dil zenginliği, beyan ve üslup güzelliğiyle açıklanabilir. Yani Kur’ân, öyle zengin bir dil, öyle harika bir beyan, öyle güzel bir üslupla gelmiş ve ele aldığı mevzuları o kadar güzel açıklamıştır ki onun üstüne başka bir beyan olamaz. Onun bu yönünü en yüksek seviyede anlayanlar elbette dil, edebiyat ve ilim erbabıdır. Ancak Kur’ân’ın üslubundaki güzelliğin bir neticesi olarak diğer insanlar da onun bu özelliğini zevk etmekten mahrum kalmazlar. Dolayısıyla herkes onu kendi seviyesine göre idrak eder.

Burada Kur'ân'ın neyi ya da neleri açıkladığı sorusu akla gelebilir. O, doğru ve yanlış, hak ile batılı, inanç esaslarını, helallerle haramları, peygamberlerin irşat ve mücadelelerini, geçmiş kavimlerin hâllerini, hukukî ve ahlakî kuralları, kalbî ve ruhî hayata dair esasları, başlıca ibadet ve muamelât kaidelerini, şahıs, aile, toplum ve devlete dair ana esasları beyan etmiş, zaman zaman da uzak veya yakın istikbalde dünyada veya ahirette meydana gelecek büyük olaylardan bahsetmiştir. Yusuf sûresinde bu konuların hemen hepsine bir kısma anlatımı içinde temas edilmiştir.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“Düşünüp mânâsını anlamanız için Biz, onu Arapça bir Kur’ân olarak indirdik.”

(Yusuf sûresi, 12/2).

Kur’ân’ın Dilinin Arapça Olmasındaki Hikmetler

Yüce Allah’ın ayrı ayrı zamanlarda kitaplar ve sayfalar indirerek insanı muhatap alıp onunla konuşması, bir tenezzül-ü ilahidir ve O’nun hikmet ve rahmetinin bir tezahürüdür. Tevrat’ı İbranice, İncil’i Aramice, Kur’ân’ı da Arapça indirerek her kavmin kendi diliyle ve anlayacağı şekilde konuşması ise başka bir hikmet/rahmet tecellisidir. Eğer Allah Teâlâ, beşer idrakinin kavrayamayacağı şekilde konuşacak olsaydı bunu anlamaya kimsenin gücü yetmeyecek, dolayısıyla kâinatın ve insanın yaratılmasının gayesi gerçekleşmeyecek, hilkatin hikmeti insanoğluna gizli kalacaktı. Yaratılışın en temel gayesi, zîşuur varlıkların, şuurlarını kullanmak suretiyle, Allah’ı tanınması ve O’na kullukta bulunmasıdır. İdraklerimizi aşkın olan Zât-ı Zülcelâl’i esma ve sıfatıyla tanımak ise ancak O’nun bildirdiği malumatla mümkündür. O’nun kâinata yerleştirdiği marifet delillerine gözümüzü de ancak O’nun gönderdiği vahiy açar.

Peygamberler, kendi halklarının içinden gelmiş ve وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ kendi milletinin lisanı ile gönderdik, ta ki onlara hakikatleri

iyice açıklasın.”²² âyetinde de buyurulduğu üzere her peygamber, mesajlarını kendi kavminin diliyle sunmuştur. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Arap olduğu, Arapların içinden çıkıp geldiği için ve ilk muhatapları da Arap olduğu için Kur'an Arapça inmiştir. Fakat Efendimiz'in Arap coğrafyasından çıkması ve dolayısıyla O'nun sunacağı mesaj olan Kur'an'ın Arapça olması –hâşâ– tesadüf değildir.

Arap harflerinde ayrı bir musiki, canlılık ve ses zenginliği vardır. Bu harflerin bazıları dudak, bazıları boğaz, bazıları ağız boşluğu, bazıları da dil ve dişler kullanılarak çıkar. Dolayısıyla Arapça konuşulurken ağız ve boğazın her tarafıyla beraber diyafram ve göğüs kası da etkili bir şekilde kullanılır. Bu yönüyle Arapça, mânâların kalıpları olan kelimeleri seslendirmede büyük bir zenginliğe sahiptir. Âlemlerin Rabbi'nin, açık ve açıklayıcı olan kitabını, hemen bütün sesleri ifade etme kudretine sahip bir dil ile göndermiş olması çok önemlidir ve ayrıca bu, O'nun bu dile bir ihsanıdır. *ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ* “İşte bu, Allah'ın dilediği kimselere olan bir ihsanıdır. Allah büyük lütuf sahibidir.”²³

Öte yandan Arapçanın, özellikle de Kur'an'ın indiği dönemdeki Arapçanın kelime hazinesi oldukça zengindir. Öyle ki, sadece deveyi ifade etmek için bile onun farklı özelliklerini vurgulayan yüzden fazla sözcük kullanılmıştır. Aynı zamanda Arapça, büyük bir istikak (türeme) zenginliğine sahiptir. Bir kökten çıkan yirmiden fazla kelime kalıbı, bir fiilden türetilen yirmiden fazla fiil kipi vardır ve bu, oldukça geniş bir mânâ yelpazesi oluşturur. Bazı dilcilerin tespitine göre Arapçada yüzlerce isim ve fiil kalıbı mevcuttur. Netice itibarıyla Arapçadaki farklı kalıplar ve kalıpların kendi içindeki harf ve

²² İbrahim sûresi, 14/4.

²³ Cuma sûresi, 62/4.

hareke değişiklikleri, beraberinde çok büyük bir mânâ zenginliğini getirmiştir.

Kalıpların dışında, harf-i cerler (edat), başına geldikleri kelimeye farklı mânâlar kattığı gibi, sonuna geldikleri fiillere de ayrı ayrı anlamlar kazandırır.

Ayrıca Arapçada cinsiyetlere ve kişi sayılarına göre isim, sıfat ve fiiller değişkenlik arz eder. Tekil ve çoğul şahıslarla alâkalı ifade kalıpları her dilde bulunsa da Arapçada bir de bunların arasında *tesniye* (ikileme) kalıbı vardır.

Diğer bir husus, Arapçanın yüksek bir ifade gücüne sahip olmasıdır. Muhatabına ve yerine göre kelimenin farklı hâller alması, maksadı açıkça ifade edebilmesi, hakikat, mecaz, teşbih, kinaye gibi çeşitli ifade şekillerine açık olması, duruma göre sözün zengin bir şekilde süslenmesine imkân vermesi, cümle içerisinde kelimelerin yer değiştirmesiyle mânânın çok büyük değişikliklere uğrayabilmesi... gibi belki her biri başka bazı dillerde de olan bu özelliklerin bir araya gelmesi Arapçayı seçkin bir dil konumuna getirmektedir. Arapçanın ifade gücünün yüksekliğini şuradan da anlayabiliriz: Kur'ân'ın indiği dönemde sözlü edebiyatın üstatları olan şairlerin üstünlüğü Arapçanın bu yönünü çok iyi kullanmalarından ileri geliyordu. Fakat onlar, Kur'ân'ı dinlediklerinde, bu hususta zirve bir kelâmla karşı karşıya kaldıklarını çok iyi kavradı ve o etkileyici beyana hayran kaldılar. Çünkü Kur'ân'ın, bütün dil erbabını geride bırakan bir beyan gücü vardı.²⁴ Özetle ifade edecek olursak, Kur'ân, Arapçanın ifade gücünü kullanmış, Arapça da Kur'ân sayesinde daha da güçlenmiş ve diller arasında zirveye çıkmıştır.

İşte kısaca ifade etmeye çalıştığımız bu ve daha başka özelliklerinden dolayı Arapça umum diller arasında üstün bir

²⁴ Dil ve edebiyat âlimlerinin tespitine göre İslam tarihi boyunca Kur'ân'ın bu üstünlüklerini açıklayan pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu sahanın önemli örneklerinden bazıları şunlardır: Câhız, *Nazmü'l-Kur'ân*; Bâkîllânî, *İ'câzü'l-Kur'ân*; Abdülkâhîr el-Cürçânî, *Delâilü'l-i'câz*; Bediüzzaman, *İşârâtü'l-i'câz* ve "Yirmi Beşinci Söz".

yer ihraz etmiştir. Evrensel bir dinin kendini ifade edebilmesi için de böyle zengin bir dil zaruridir.

Kur'ân, şiir değildir. Ancak bir yönüyle şiirin incelik ve ahengini taşır. Yusuf sûresinde bu iki özellik en latif ve zevkli şekilde ortaya konmuştur.

Sûrenin başında Kur'ân'ın Arapça indiği vurgulandıktan sonra Hazreti Yusuf kıssasına geçilip onun en güzel kıssa ya da anlatımların en güzeli olarak takdim edilmesi, bize kıssanın ya da en güzel anlatımın Arapçada mümkün olabileceği konusunda fikir verir. Gerçekten de Yusuf sûresi herkesin severek okuyacağı, okurken inşirah duyacağı bir açıklık, akıcılık, ahenk ve tesire sahiptir. Dil üstatlarının da dikkat çektiği üzere âyet, cümle ve kelimelerin arasındaki münasebetler ve olayların anlatım akışı açısından Yusuf sûre-i celilesi gerçek bir dil harikasıdır.

Âlimler İçin Arapçanın Önemi

İnsanlara kendi dilleriyle hitap etmenin önemi sadece peygamberlere has değildir. Temel mesele, insanlara anlayacakları dille hitap edip onları doğru yola yönlendirmek olduğuna göre elbette her müşşidin kendi halkının dilini kullanması bir zorunluluktur. İslam tarihi boyunca ilim ve irşat sahasının büyükleri, içinde doğup büyüdükleri halkın dilini kullanmanın yanında Arapçayı da bütün derinlik ve incelikleriyle öğrenmeye gayret etmişlerdir. Pek çokları, günlük konuşmada olmasa da ilim dili olarak Arapçayı kullanmışlardır. Vakıa Ömer İbn Abdülaziz, İmam Malik, İmam Şafii gibi büyük çoğunluğu itibariyle Arap coğrafyasından çıkan dolayısıyla da Arapça anadili olan pek çok müceddit ve müçtehit vardır. Ancak İmam Rabbanî ve Bediüzzaman gibi anadili Arapça olmadığı hâlde Arapçayı derinlikleriyle bilenler de çoktur. Bunlardan bazıları bir kısım eserlerini Arapça yazmıştır.

Bir mürşit için iyi bir Arapça bilgisi zaruridir. Çünkü irşat ve tebliğde bulunmak, dinin temel kaynakları olan Kur'ân ve Sünnet'i iyi derecede bilmeyi gerektirir. Bunun yolu ise Arapçaya incelikleriyle vâkıf olmaktan geçer. Örnek verecek olursak, Arapçada *istif'al* kalıbındaki *sin* harfine yüklenen altı anlam vardır. Nerede hangi anlamın söz konusu olduğunu ancak dille çok iştigal edip dilin inceliklerine vâkıf olanlar bilebilir.

Burada şunu da ifade etmek gerekir ki; bazıları Kur'ân'ın Arapça inmiş olmasını o zamanki muhataplara has bir durum olarak görmüşler, bunun sonucu olarak da her milletin Kur'ân'ı kendi dilinde okuması, ibadetleri kendi dilinde yapması gerektiğini savunmuşlardır. Ebu Hanife'nin Fatihâ'nın namazda Farsça okunabileceğine dair fetvasını²⁵ da kendilerine delil olarak almışlardır. Konuyu doğru anlamak için Ebu Hanife'nin bu fetvasının arka planına bakmak gerekir. Arka planda yatan sebep muhtemelen şu idi: İslâm'ın ilk dönemlerinde Müslümanlar dünyaya çok hızlı yayılmış, kısa bir zaman içerisinde Horasan bölgesini fethetmiş ve Çin'e uzanmışlardı. Farsça zengin bir dildi fakat o dili bilenler Arapçayı güzel telaffuz edemiyorlardı. Farsçanın hâkim olduğu yerlerde yeni Müslüman olanlar Arapça öğrenmekte, Kur'ân okumakta zorlanıyorlardı. İşte bu sebeple Ebu Hanife Hazretleri, en azından Arapça ve Kur'ân öğrenilene kadar namazdan mahrum kalınmaması adına, Farsça konuşanlar için böyle bir fetva vermiş olabilir, Farsça okuyarak da olsa yeter ki namaz kılınlar diye düşünmüş olabilir. Bunun karşısında cumhur-u ulema ise namazda kıraatin kesinlikle Arapça olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Evet, Kur'ân'ın orijinal dili Arapça olduğu için kıraatte esas olan Arapçadır. Bu sebeple meseleyi Arapçaya bağlı olarak ele almak gerekir. Zaten hafıza ve

²⁵ Bkz.: es-Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 1/282.

akıl yönünden normal bir insan hiç Arapça bilmese bile bir iki günde Fatıha'yı ezberleyip namazını kılabilir. Kaldı ki Ebu Hanife Hazretleri daha sonra bu fetvasından vazgeçmiştir.²⁶

Cenab-ı Hakk'ın kelâmının Arapça Kur'ân olarak vücut bulmasını şu misal üzerinden anlayabiliriz: Allah, kelâmını, –âdeta bir sinyal gibi– ilâhî bir tecelli dalga boyunda Nebisinin kalbine gönderip –tabiri caizse– orada deşifre ediyor ve O'nun anlayacağı dile çeviriyor. Gönderen de deşifre eden de Allah Resulü'nün anlayacağı şekle çeviren de Allah'tır. Allah Resulü'ne ise sadece onu olduğu gibi telaffuz edip tebliğ etmek kalıyor. Taberânî'nin rivayet ettiği bir hadiste Efendimiz'in haber verdiği "*Cennet ehlinin Arapça konuşacak olmasını*"²⁷ da bu mânâda düşünmek gerekir. Yoksa insanlar Cennet'te dil öğrenmeyeceklerdir. Gözlerimizi ahiret hayatına açtığımızda konuşacağımız dil eğer Arapça ise bunu yine yukarıdaki misal üzerinden anlayabiliriz. Âdeta esinti gibi gelecek ve dillerimize sirayet edecek, biz de onu telaffuz edeceğiz.

Kur'ân Arapçanın altın çağında nazil olsa da Arapçayı daha bir perçinlemiştir. O indikten sonra Arapçanın kurallarıyla ilgili olarak hep ona müracaat edilmiş ve o örnek alınmıştır. Bu açıdan dil erbabı, edebî güzellik ve incelikleri anlamak için başka yere değil, öncelikle Kur'ân'a müracaat etmelidirler. Kur'ân'da kullanılan deyimler, verilen misaller Kur'ân'ın kendi bütünlüğü içerisinde ele alınmalı ve bu bütünlük çerçevesinde anlaşılmalıdır. Bazı tabirler tam olarak anlaşılammış, deyimlere uygun mânâlar verilememiş, bunların arka planları keşfedilememişse bu, Kur'ân'a gerektiği gibi müracaat edilmemesinden kaynaklanmıştır. Allah kelâmı en iyi şekilde Arapça ile anlaşılacağı gibi Arapça da en iyi şekilde

²⁶ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, 1/324.

²⁷ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 11/185; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/97.

Kur'ân ile temsil edilir. Kur'ân, Arapçanın en güzel, en açık şekliyle inerek onun kurallarını koruyup sağlamlaştırmıştır. Kıyamete kadar da onun bozulmadan devam etmesini sağlayacaktır. Kur'ân olmasaydı Arapçanın o fasih şekli, aslî hüviyeti korunamazdı.

Âyetteki **لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ** "Düşünüp anlayasınız diye..." ifadesinin anlamlarından biri şudur: Bu kıssayı size sadece bir peygamberin hayat serencamını göstermek için anlatmıyoruz. Öncelikle onun içinde şahsî, ailevî, sosyal, ekonomik ve siyasî meselelere dair pek çok fikir ve prensip vardır. İkinci olarak, hayatınız boyunca karşılaşacağınız türden pek çok iyilik ve kötülük kıssada yan yana zikredilmektedir. Bazen kirli ve berrak suların yan yana akması gibi, birbirine zıt hayat yaşayan insanlar bu kıssada bir arada konu edilirler. Dünyevî mevzularla uhrevî mevzular iç içe girer. Başkaları aleyhine kötü planlar yapanlarla oturup kalkıp insanların yararını düşünenlerin serüveni beraber işlenir. Nefsine yenilip bir mahoma iftira atanla iffetiyle dimdik ayakta duran beraber anlatılır. Yedi yıl bolluğa mukabil yedi yıl kıtlıktan bahsedilir. Şöhret, itibar, makam ve aile saadeti gibi maddî imkânların hemen arkasından Allah'a kavuşma arzusu nazara verilir. Bu renkli, zengin muhtevalı ve akıcı anlatımla aslında bir insanın yaşayabileceği zıtlıklarla dolu hayat kareleri nazarlara sunulmuş olur. Böylece hayatın tek düze olmadığı, iyiyle kötünün, güzelle çirkinin, kolaylıkla zorluğun iç içe olduğu; ancak en sonunda ihsan dairesinde yaşayan, takva ve sabırla hareket edenlerin kazanacağı mesajı verilir.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ
كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ

“Bu Kur’ân’ı sana vahyetmekle geçmiş ümmetlerin birtakım haberlerini en güzel şekilde beyan ediyoruz. Oysaki Sen daha önce bunları bilmiyordun.”

(Yusuf sûresi, 12/3).

‘En Güzel Kıssa’

Kur’ân’ın her sûresi, her âyeti, her kelimesi ve her harfi ilahîdir ve dolayısıyla güzeldir. Bununla beraber, muhteva ve verdikleri dersler bakımından farklı farklı hususiyetlere sahiptirler. Mesela Hazreti Yusuf kıssasında ayrı bir letafet vardır ki daha sûrenin girişinde “ahsenü’l-kasas” yani en güzel kıssa olarak isimlendirilmiştir. Bu tabiri, daha geniş mânâda Kur’ân’ın beyan güzelliği ile alâkalı olarak düşünüp ‘en güzel beyan’ şeklinde de anlayabiliriz ki baştan sona Kur’ân’ın, beyanların en güzeli, onun ifade tarzının da en güzel ifade tarzı olduğunda şüphe yoktur.

Yusuf sûresi Hazreti Yusuf’un hayatını baştan sona genel hatlarıyla anlatır. Ancak bu genel ve kapsamlı anlatım içerisinde mesaj dolu pek çok detay da vardır. Mesela peygamber ocağında bile olsa insandaki haset damarının ortaya çıkıp düşmanlığa dönüşmesi, bunun neticesinde Hazreti Yusuf’un öz kardeşleri tarafından ölüme terk edilmesi, köle olarak satılması, gurbet ve ayrılık acısı, sarayda karşılaştığı imkân ve imtihanlar, iffetine yapılan saldırı ve ismetini koru-

ması, hapis arkadaşlarıyla diyalogu gibi onun hayatına dair ana çizgilerin yanında, yaşadığı onca olumsuzluklara rağmen hiçbir zaman tevekkülünü yitirmemesi, asla isyan etmemesi, hep ihsan duygusuyla hareket etmesi, gönüllere girerek insanları kazanmaya çalışması, geleceğe ümitle bakması, küsüp darılmaması, sonunda bir aziz olarak ülkenin kaderinde söz sahibi olması ve o bölgeyi islah etmesi... gibi detaylar da kıssanın satır aralarında yer alır.

Hazreti Yusuf kıssası, yeri geldiğinde insanı sevindiren yeri geldiğinde de hüznlendiren pek çok olayı içinde barındırır. Bazen sevinçten bazen de hüzünden ağlatan, kimi zaman heyecanlandıran kimi zaman da ulvî hisleri coşturan yanlarıyla insan duygularını harekete geçiren etkili bir anlatış tarzına sahiptir. Sahneye konulan hayat kareleri insandaki merak duygusunu tetikleyen sürükleyici bir özellik arz eder. Ayrıca Hazreti Yusuf'un yaşadığı bazı olaylarda birbirine zıt ve çatışan gelişmeler de dikkatleri çeker. Dahası bu kıssa, bir sûrenin içinde tek parça hâlinde anlatılmış olması yönüyle biyografik bir özelliğe sahiptir. Bu son özelliğiyle Yusuf sûresinin Kur'ân'da ayrı bir yeri vardır.

Peygamber Efendimiz'in Ümmiliği ve Hazreti Yusuf Kıssası

Kur'ân'ın indiği dönemde Hicaz bölgesinde okuma-yazma oranı çok düşüktü. Bundan dolayı o bölge Mısır, Hint ve Yunan gibi dış kültürlerden etkilenmemişti. Aynı zamanda coğrafî olarak da diğer hâkim kültürlerden uzakta bulunuyordu.

Öte yandan Arapça, dil itibarıyla saf bir dildi. Etrafında onu bozacak bir yabancı dil cereyanı oluşmamıştı. İçinde, aynı havzada bulunduğundan dolayı İbranice, Aramice gibi dillerden gelen bazı kelimeler olsa da bunlar hem çok azdı hem

de zamanla Arapçalaşmıştı. Bu sebeple denebilir ki Efendimiz ve sahabe gibi Arapçanın kendisi de ümmî idi. Yani diğer dillerden kayda değer şekilde etkilenmemişti.

Bu, Cenab-ı Allah'ın, Peygamber Efendimize ve O'nun ashabına bir ihsanıdır. Çünkü o bölge eğer yazılı kültüre geçip çevre medeniyetlerle temas kursaydı bunun vahyin yorumlanmasına bir kısım olumsuz tesirleri olabilirdi. Yabancı fikirler ve bakış açıları saf vahiy bilgisine karışıp o berrak kaynağı bulandırabilirdi. Bu yönüyle Efendimiz ve sahabenin ümmiliği Kur'ân'ın doğru anlaşılıp doğru yorumlanmasında çok önemli bir rol oynamıştır.

Diğer yandan Efendimizin ümmiliği Kur'ân hakkındaki bazı yersiz iddiaları çürütmüştür. Şöyle ki hem o dönem hem de sonraki asırlarda Kur'ân'daki kıssaların önceki semavi kitaplardan alındığı şeklinde iddialar ortaya atılmıştır. Bu iddiaların doğru olması için Efendimiz'in okuma yazma bilmesi gerekirdi. Kur'ân bu hususta şöyle der: *"Ey Resulüm! Sen vahyimizden önce okuyan-yazan bir insan değildin; eğer böyle olsaydı, batıl iddia peşinde olanlar şüphe edebilirlerdi."*²⁸

Ayrıca Efendimiz'in daha önce bilmediği bir kıssayı sıradan beşerî bir konuşma şeklinde değil, Kur'ân'ın etkileyici ve orijinal üslubuyla sunması da onun ilahî kaynaklı olduğunu gösterir. Eğer bu kıssa daha önceden bilinip sözlü kültürde dolaşıyor olsaydı Efendimiz'in onu hadislerde gördüğümüz o kendine has üslubuyla anlatması beklenirdi. Hâlbuki Yusuf kıssası baştan sona hadislerde anlatılmadığı gibi, kısım kısım da yer almamaktadır. Bazı hadislerde sadece kıssadaki bazı hususlara işarette bulunmaktadır. Netice itibariyle Yusuf kıssası tam hâliyle sadece Kur'ân'da yer almakta ve Kur'ân üslubuyla anlatılmaktadır.

²⁸ Ankebût sûresi, 29/48.

Diğer yandan, Cenab-ı Hakk'ın Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha önce bilmediği bir kıssayı anlatması, Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğunun delillerindendir. Çünkü o dönemde herkes bilmektedir ki bir kıssaya ulaşmanın yolu ya mukaddes kitaplar ya da sözlü kültürdür. Efendimiz'in ümmiliğinden dolayı mukaddes kitapları okumuş olması mümkün değildir. Sözlü kültürde de kıssa bu hâliyle yer almamaktadır. Buna rağmen Efendimiz, hiç tereddüt etmeden kıssayı baştan sona okumuştur. Bu ise ancak Allah'tan gelen vahiyyle mümkündür. Dolayısıyla kıssanın hem kaynağında hem de üslubunda ilahilik açıkça kendini göstermektedir.

Temkinli Hareket ve Mutlu Son

Yusuf sûresinde Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) hayatı anlatılır ve güzel bir sonla noktalanır. Bu hâliyle bizde mutlu sonla biten bir film etkisi bırakır. Nitekim bu kıssanın da filmi yapıldı. Orada da görüldüğü gibi, o dönemde inananlar sadece üç beş insandan ibaret değildi. Gençlerden gizli gizli inananlar vardı. Fakat ağır basan putperestlik karşısında inançlarını ilan edemiyorlardı. Bu durum Hazreti Musa'nın çağdaşı Firavun zamanında da söz konusuydu. O dönemde de imanını gizleyen insanlar vardı. Bunlar zulüm ortamında inançlarını açıklayamıyorlardı. Bunun istisnası, Firavun'un ailesinden olan, Kur'ân'da ismi verilmeden konuşmaları nakledilen mümin zat idi. O, Hazreti Musa ile Firavun arasında tarafını açıklamış, tavrını ortaya koymuş, gürül gürül konuşuyordu. Fakat halka yaptığı tavsiyelerden de anlaşıldığı üzere, genel olarak zulmedenleri tahrik etmeyecek, ayrı cepheler oluşturmayacak şekilde hareket ediyordu. Yusuf aleyhisselâm döneminde öyle bir zulüm yoktu ama o da hususi durumundan dolayı temkinli hareket ediyordu. Zira Yusuf (aleyhisselâm) her ne kadar Mısır'a çok hizmet eden bir

aziz olsa da aslen Mısırlı olmayıp taşralıydı. Oraya köle olarak getirilmiş, üstelik hapse atılmıştı. Ona karşı insanların zihinlerinde 'öteki' mülahazasının kalıntıları bulunabilirdi. Bu duyguları tahrik etmeme adına o ve diğer inananlar hep temkinli hareket etmişlerdir.

Hassas zeminlerde güzel işler yapanlar için her zaman ve her devirde temkinli harekete ihtiyaç vardır. Zira insan fitrasında olan ve ne zaman ortaya çıkacağı belli olmayan kibir, haset ve kavmiyetçilik gibi duygular adaletsiz, kanunsuz hareketlere kapı açabilir. Haset ve kine yenik düşmüş bazıları, küçümseyici bakış açısıyla başkalarını köylü görüp ona göre muamele edebilirler. Kafalarında bir kast sistemi oluşturup, kendileri gibi olmayanları hiçbir sınıfa ait görmeyip en alta, parya tabakasına yerleştirebilirler. Günümüzde de görüldüğü üzere ne kadar makul ve masum işler yapılsa da bunları bir türlü hazmedemeyenler çıkabilir. Yapılan güzel işlerin büyümesi karşısında gayzla köpürüp hiddete, şiddete ve hileye başvuranlar bulunabilir. Onları rekabet duygusu da tetikliyor olabilir. Her başarılı iş karşısında, "Neden biz yapmıyoruz da onlar yapıyorlar?" derler. Bütün bunlar karşısında, yapılan hizmetleri korumak, güzergâh emniyetini tehlikeye atmamak, yeni yeni düşmanlar edinmemek ve düşman cephelerin oluşmasına mâni olmak için başvurulacak en güzel ve en makul yol, Firavun ailesindeki o inanmış insanın üslubunu kullanıp temkin ve teyakkuzla hareket etmektir. Bu şekilde hareket etmek asla bir korkaklık ve umursamazlık değil, bilakis yürünen yolun gereğidir.

Tekrar Hazreti Yusuf kıssasına dönecek olursak; hayatın akışı içerisinde olaylar öyle bir noktaya gelir ki onun gözünde artık dünya ile ukba eşitlenir. İşte tam bu noktada Hazreti Yusuf'ta (aleyhisselâm) bir ayağı dünyada diğer ayağı ukbadaymışçasına huzurlu bir insanın rahatlığı görülür. Fakat o,

böyle bir anda ayrı bir temkin ortaya koyar ve ötelerin iştı-yakıyla رَبِّ قَدْ أُتَيْتَنِي مِنَ الْمَلِكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ “Ya Rabbi! Sen bana iktidar ve hâkimiyet verdin. Vahyi, hâdiseleri ve rüyaları yorumlama ilmini öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünya’da da ahirette de mevlam, yardımcım Sen’sin. Sana tam itaat içinde bir kul olarak canımı al ve beni hayırlı ve dürüst insanlar arasına dahil eyle!”²⁹ deyiverir.

En başta Alîm ve Hakîm isimlerinin zikredilmesiyle hangi yörüngede yol alacağına dair işaretleri verilen Hazreti Yusuf kıssası işte böyle birbirini takip edip giden mânâ yük-lü hâdiseler silsilesinden ibarettir. Evet, bu bir macera değil, ilim yörüngeli bir kıssadır. Hikmet de ilme tâbidir; ilimsiz hikmet olmaz. Kıssadaki bütün malzemeyi, bütün faktörleri ilmin rehberliğinde, hikmetin gölgesinde beraber mütalaa etmek, müşterek düşünmek gerekir. Böyle düşünülmediği takdirde sûrenin içerdiği muhteva hakkıyla anlaşılabilir.

‘Sen Henüz Bilmiyordun!’

Âyette geçen “gafil” kelimesi, bilmeyen anlamında kullanılmıştır ve Allah Resulü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), sûrede geçen hâdiselere önceden muttali olmadığını, o bilgiye ulaşmasının ancak vahiyle mümkün olduğunu anlatır. Evet, Allah *metlûv* ya da *gayr-i metlûv*³⁰ vahiyle bildirmeyin-

²⁹ Yusuf sûresi, 12/101.

³⁰ Vahiy, Allahu Teâlâ’nın, bilgi, emir ve yasaklarını kullarının arasından seçmiş olduğu peygamberlere göndermesidir. Vahiy genel kabule göre iki çeşittir: Birincisi, *metlûv* (manasıyla beraber lafzı da Allah’a ait olan) vahiy olup, Kur’ân’ın tamamı böyledir. *Metlûv* kelimesi, tilavet edilen, okunan demektir. *Metlûv* vahyin lafzı Allah’a ait olduğundan dolayı tilavetinin yani okunmasının da ibadet olduğunu belirtmek için böyle isimlendirilmiştir. İkincisi, *gayr-i metlûv* (lafzı değil yalnızca mânâsı Allah’tan olan) vahiydir. Allah Resulü’nün sünneti böyle ortaya çıkar. Bu genel kabule göre Kur’ân ve Sünnet, vahyin farklı tezahürlerinden ibarettir.

ce Allah Resulü'nün bunları bilmesi söz konusu olamazdı. Ne var ki, Cenab-ı Hak, Rab-kul münasebeti içinde Efendimiz'e hitap ederken "bilmiyordu" anlamına *gafil* kelimesini kullanırsa da bizim O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında bu kelimeyi kullanmamız edep açısından uygun değildir. Zira Efendimiz başta olmak üzere enbiya-ı izamı anarken onların hususiyetlerini mutlaka göz önünde bulundurmak gerekir. Onlar, Allah'ın insanlar arasından peygamberlik gibi önemli bir vazife için seçtiği mümtaz simalardır.

Âyetteki *gafil* kelimesi, halk arasında kullanılırken zihne ilk gelen mânâda bir gafleti ifade etmez. Bu yüzden buradan olumsuz bir mânâ çıkarılmamalıdır. Burada *gafil*, -yukarıda belirttiğimiz gibi- bir şey hakkında habersiz, daha önce onu hiç işitmemiş olan mânâsında kullanılmıştır. Kur'ân, bununla Kureyş ve Haşimoğulları'nın kulaklarını çınlatır, onlara der ki: "Peygamber bütün bunlara daha evvel vâkıf değildi. Muttaali olmadığı şeyleri gayb âlemlerini bilen Allah O'na bildiriyor, O da size naklediyor. O'nun anlattıklarında en ufak bir şüphe yoktur."

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ

“Bir zaman Yusuf babasına; ‘Babacığım, ben rüyamda on bir yıldızın, Güneş ve Ay’ın bana secde ettiklerini gördüm.’ demişti.”

(Yusuf sûresi, 12/4)

On Bir Yıldız, Güneş ve Ay

Hazreti Yusuf kıssası bir rüya ile başlıyor. Sûrenin başında anlatılan bu rüya ile aslında bir *berâat-i istihlâl*³¹ yapılıyor. Yani rüya, anlatılacak kıssaya dair ipuçları içeriyor. Hazreti Yusuf’un hayatında rüyanın önemli bir yer tutacağına, onun en büyük özelliklerinden birinin rüya ve hâdiselerin yorumu olacağına ve yaşayacağı güzel sona işarette bulunuluyor. Böylece uzun bir kıssanın özeti burada oldukça veciz bir şekilde sunuluyor.

Âyette Hazreti Yusuf’un, rüyasında Güneş ve Ay’la birlikte on bir yıldız gördüğünden bahsediliyor. Burada basit olarak “yıldız” şeklinde tercüme ettiğimiz *كَوْكَب* kelimesine Arapçada yüklenen anlamlara bakılınca, aslında buna, gökte gördüğümüz parıltılı cisim, gökcismi mânâsını vermek daha isabetli ve kapsayıcı olacaktır. İfade kolaylığı açısından biz “yıldız” diye meal vererek devam etsek de kelimenin mânâ kapsamını nazar-ı itibara almak önemlidir.

³¹ *Berâat-i istihlâl* (برائة الاستيلاء), bir esere, eserin içeriği hakkında fikir veren güzel bir üslupla giriş yapmak demektir.

Âyette zikredilen on bir yıldızla alâkalı çeşitli yorumlar yapılmıştır/yapılmaktadır. Pek çok müfessir, bunların Hazreti Yusuf'un kardeşlerini temsil ettiği görüşündedir. Güneş ve Ay ise Hazreti Yakup ile hanımına işaret ettiği düşünülür. Zaten sûrenin sonuna doğru Hazreti Yusuf, ailesini yanına almasının ardından onlara, bu yaşananların rüyasının tahakkuku olduğunu söyleyecektir.³² Ayrıca on bir sayısı Cenab-ı Hakk'ın mükerrem kulları olan meleklerden on birine işaret ediyor olabilir. Nitekim Hazreti İbrahim'e gelen meleklerin on bir tane olduğu şeklinde rivayetler vardır.³³ İşin en doğrusunu Allah bilir.

Âyette Güneş ve Ay, yıldızlardan sonra zikredilmiştir. Aralarda 'vav' atif harfi kullanılarak aşağıdan yukarıya doğru bir sıralama yapılmıştır. Kur'an'da takip edilen sıranın mutlaka bir hikmeti olacağından hareketle, yıldızlardan Güneş ve Ay'a doğru yapılan sıralanışla, aile fertlerinin uzun bir ayrılık sonrası Hazreti Yusuf'a kavuşma sırası arasında bir paralellik kurulabilir. Nitekim ona öncelikle Mısır'da önemli bir misyon eda edecek olan yıldızlar mahiyetindeki kardeşleri, daha sonra da annesi ile babası kavuşmuştur.

Ayrıca Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm), rüyasında yıldız, Güneş ve Ay'ı görmesi ile Hazreti İbrahim'in (aleyhisselâm) önce yıldız, sonra aya, sonra da güneşe bakarak tefekkür etmesi arasında da bir irtibat kurulabilir. Hazreti İbrahim, Hazreti Yusuf'un babasının dedesiydi. Aralarında tarih itibariyle de bir yakınlık vardı. Bu sebeple Hazreti İbrahim'in yaşadığı hayatın yankıları Hazreti Yakub'un aile fertleri arasında mutlaka biliyordur. Onun tevhid mücadelesi, kavminden gördüğü eziyetler, tefekkür dünyası, irşat ve tebliği, konuşmaları... o evde mutlaka konuşuluyordur. Bunlar zamanla o ocakta yetişen çocukların şuuraltına işlemiştir. İşte Hazreti Yusuf'un rüyasında gördükleri böyle bir şuuraltının tezahürü olarak da görülebilir.

³² Yusuf sûresi, 12/100.

³³ el-Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 2/392; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, 9/62.

“Onları gördüm” demek olan رَأَيْتُهُمْ ifadesindeki هُمْ (onlar) zamiri, genel itibariyle akıl sahibi varlıklar için kullanılır. Kural gereği, cansız varlıkların çoğulları için genelde müennes tekil zamir ve tekil fiil kullanılsa da burada bu zamir kullanılmıştır. Ona bağlı olarak سَاجِدِينَ (secde edenler) kelimesi de çoğul gelmiştir. Yıldız, ay ve güneş, akıl sahibi varlıklardan olmadığına göre burada هُمْ zamirinin kullanılmasında farklı bir sebep ve mânâ aramak gerektir. İlk akla gelenler şunlardır: *Birincisi*, bazı tefsirlerde dikkat çekildiği gibi, rüyada görülen gök cisimleri hakikatte Hazreti Yakup ve ailesini temsil ettikleri için canlı gibi ifade edilmiştir. *İkincisi*, secde, akıllı varlıkların yaptığı bir fiil olduğundan dolayı, fiil nazara alınarak akıllılara ait zamir kullanılmıştır. *Üçüncüsü* de akılsız oldukları hâlde akıllı gibi hareket ettiklerinden dolayı onlar için akıllılara ait zamir kullanılmış ve böylece onlara bir nevi paye ve derece bahşedilmiştir.

Hazret-i Yusuf'un rüya görmesi meselesi Kitab-ı Mukaddes'te de zikredilmektedir. Ancak orada iki rüyadan bahsedilir. Birinde, Kur'ân'dakine uygun olarak on bir yıldızın, güneş ve ayın kendisine eğildiklerini, ikincisinde ise kardeşleriyle tarladaki ürünü demet hâlinde topladıklarını, kendi demetinin dik durduğunu, diğer demetlerin onunkinin etrafında toplanıp eğilerek saygı gösterdiklerini görür.³⁴ Bunu nazar-ı itibara alarak bakarsak, Hazreti Yusuf (aleyhisselâm), aynı mânâyı destekleyen iki ayrı rüya görmüş fakat Kur'ân bunlardan birini zikretmiş olabilir. Bu tür durumlarda hakem Kur'ân'dır. O, geçmiş kitaplardaki doğruları tasdik eder, bir kısım kimseler tarafından aralara sokulmuş yanlışları da tasahhif eder. Bu sebeple, Kur'ân'ın zikrettiği hususlarla ilgili diğer kitaplarda başka bilgiler mevcutsa onları ihtiyatla karşılarız. Bunların Kur'ân ve Sünnet'in verdiği bilgilere, vazettiği

³⁴ Tekvin, 37: 6, 11.

temel prensiplere aykırı olmayanlarından istifade edilebilirse de Kur'ân ve Sünnet'le çelişen, dinin prensiplerine ters düşen bilgi ve olayların kabul edilmesi mümkün değildir.

Âyette zikredilen "secde"nin keyfiyetine gelince, bu bir insan karşısında saygı ile eğilme şeklinde olabilir. İnsan camilerdeki mihrap gibi kabul edilip mihrapta Allah'a secde edildiği gibi insanın önünde Allah'a secde edilmesi şeklinde de anlaşılabilir. Tefsirlerde daha farklı tevcihler de vardır ki bunların hepsi söz konusu olabilir. Fakat bu secdenin, ibadet mânâsına doğrudan Allah'a yapılan secde gibi olmadığı muhakkaktır. Çünkü Allah'a secde edildiği gibi kula secde edilmesi hiçbir zaman caiz olmamıştır, olamaz.

Peygamberlerin peygamberlikten önce ve sonra gördükleri rüyaların ayrı bir hususiyeti vardır. Özellikle peygamberlik öncesi gördükleri rüyaların, onları peygamberliğe hazırlama adına ifa ettikleri önemli bir fonksiyonları vardır. Peygamberler, donanımları itibariyle ötelerden, ötelere de ötesinden gelecek şeylere açık olsalar, bilgide, vukufta ve derinlikte diğer insanların çok önünde bulunsalar bile onların da bir hazırlık dönemine ihtiyaçları vardır. Çünkü, Allame Hamdi Yazır'ın da dikkat çektiği gibi, yerde duran bir insanın birdenbire ötelere daha ötesiyle irtibata geçip konuşması beşer tabiatının taşıyacağı bir şey değildir.³⁵ Allah Teâlâ işte böylesine önemli bir sürece onları rüyalarla hazırlar. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), vahiy öncesi rüyalarla altı ay boyunca peygamberliğe hazırlanmasına rağmen, ilk âyetler indiğinde büyük bir heyecan ve endişe duymuştu. Demek ki ötelere irtibat çok farklı bir boyutta gerçekleşiyordu. Bu durumu telaş kelimesiyle anlatmak doğru olmaz. Ona belki "*kutsî heyecan*" demek daha isabetlidir.

³⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, 4/867.

قَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَقْضُضْ رُؤْيَاكَ عَلَيَّ إِخْوَتَكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ
الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

“Yaurucuğum!” dedi babası, ‘Sakın bu rüyayı kardeşlerine anlatma! Sonra (seni kıskandıklarından) sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.’”

(Yusuf sûresi, 12/5).

Anlatılmaması Gereken Rüyalar ve Hazreti Yakub'un Tedbiri

Yakup (aleyhisselâm), oğluna olan şefkatinin gereği olarak ona tedbirli hareket etmesini ve rüyasını kardeşlerine anlatmamasını tembihliyor. Çünkü rüyayı dinlediklerinde bunun onların kıskançlıklarını daha da arttıracığını çok iyi biliyor ve bir kötülük planlamalarından endişe ediyor. Zira Hazreti Yusuf, fizikî ve ahlakî özellikleri itibariyle oldukça dikkat çeken bir güzelliğe sahipti. Kardeşleri de babalarının Yusuf'a olan alâkasını görüyor ve bundan dolayı kıskançlık duyuyorlardı. Yusuf, bunun yanında bir de gördüğü o güzel rüyayı anlatırsa bu belki bardağı taşıran son damla olur ve ona bir kötülük düşünebilirlerdi.

Kur'ân'da, Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) rüyasını kardeşlerine anlattığına dair bir bilgi bulunmaz. O, sadece babasına anlatıyor. Fakat muhtemelen kardeşleri, Yusuf'un (aleyhisselâm) daha önce gördüğü bazı rüyaların aynen ger-

çekleştğine şahit olmuşlardı. Bu rüyayı da duyarlarsa kıskançlıkları daha da artacaktı. Hazreti Yakub'un (aleyhisselâm) hassasiyeti belki biraz da bundan kaynaklanıyordu. Bununla beraber Hazreti Yusuf'un, rüyasını kardeşlerine anlatmış olması da ihtimal dahilindedir.

Söz konusu ihtimalin gerçekleştiğini düşündüğümüzde, içimizden "Keşke rüyasını anlatmasaydı!" şeklinde bir düşünce geçebilir. Fakat olaya şu taraftan da bakmak mümkündür: Eğer rüyasını anlatmasaydı, anlatmanın tetiklediği olaylar zinciri meydana gelmezdi: Kuyuya atılmazdı, pazarda satılmazdı, Mısır'a yerleşmezdi, hapse girmezdi, sonra Mısır'a aziz olamaz, ailesini ve İsrailoğulları'nı Mısır'a getiremez ve en nihayet hayatının gayesi olan mesajlarını oraya ulaştırılmazdı. Yani "Anlatmasaydı!" dediğimizde bu, kaderin cilveleri içinde zincirleme gelişecek uzun vadedeki hayırların olmamasını istemek mânâsına da gelebilir.

Yakup (aleyhisselâm) Hazreti Yusuf'a rüyasını anlatmamasını söylerken endişe duyduğu şey, diğer çocuklarının rüyada olanların tevilini anlama ihtimalleriydi. Zira sûrenin bazı yerlerinde de görüldüğü üzere, o dönemde rüya yorumu çok yaygındı. Rüyayı yorumlayarak Yusuf'un (aleyhisselâm) ilerideki konumunu görebilirlerdi ve ona duydukları haset duyguları iyice kabarmıştı. Bu aslında beşerin her zaman yaşayabileceği bir imtihandır. Sizin aranızda da bu türlü şeyler olabilir. Birisi güzel bir rüya görür, gelip anlatır. Orada bulunanlardan bazıları bundan dolayı mutlu olurlarken, vicdanında tam duruluğa erememiş bazı ham kimseler, "Neden ona göründü de bana görünmedi!" diye düşünüp durumu hazmedemeyebilirler. Hatta bu, talebe ile hoca arasında bile olabilir. Talebesi hocasının, mürit de şeyhinin gördüğü rüyayı hazmedemeyebilir. Bunun tersi de olabilir. Bu sebeple, mazhar olunan sair lütuflarda olduğu gibi, rüyaların anlatılıp anlatılmaması konusu da bir hassasiyet gerektirir.

Allah Resulü'nün rüya ile alâkalı beyanlarından, rüyanın anlatılıp anlatılmamasına dair bazı ölçüler çıkarmak mümkündür. Hadis-i şeriflerde, kötü rüya görenin üç defa *eûzü billâhi mineşşeytanirracîm* diyerek sol tarafına tükürür gibi yapması ve sadaka vermesi tavsiye edilir.³⁶ Ayrıca kötü rüyanın anlatılmaması, anlatıldığı zaman da iyiye yorumlanması gerektiği hatırlatılır. Çünkü rüyanın yorumlandığı gibi gerçekleşeceği ihtimali göz önünde bulundurulur. Güzel rüyalar ise, kibir, kıskançlık gibi olumsuz duygulara sebebiyet vermeyecekse, anlatılmasında bir mahzur yoktur. Ayrıca güzel rüyaların onları yorumlayabilecek temiz kalpli, salih insanlara anlatılması tavsiye edilir.³⁷ Rüya yorumlarken de şahıs, zaman ve hâllerin göz önünde bulundurulmalıdır.

Üzerinde durmaya çalıştığımız bu âyet-i kerime aynı zamanda, kalb gözü açılmış insanların gördükleri rüyaları başkalarına anlatmamalarına dair bir işaret olarak da değerlendirilebilir. Çünkü görülen şeyler birer sırdır. Sır açığa çıkarılınca kaybolur, bir daha da görünmez. Üstad Bediüzzaman'ın yaklaşımıyla,³⁸ gösterilen şeyler birer ilahî ikramdır. Bunlar sağda solda anlatılırsa kesilir ve bereketi gider. Bunları gören kişi, lütuf ve nimeti görüp kendi içinden Allah'a şükretmelidir.

Burada, –yukarıda da değinildiği üzere– Hazreti Yakup'taki (aleyhisselâm) hassas tedbir anlayışına da şahit oluyoruz. Çocuklarındaki kıskançlık damarının onlara yaptıracaklarına karşı bir tedbir geliştiriyor. İman, tevekkül ve teslimiyetinin yanında tedbiri de elden bırakmıyor. Sadece kıssanın bu kısmında değil, Hazreti Yusuf'u kıra, Bünyamin'i Mısır'a kardeşleriyle beraber gönderirken, çocuklarını Mısır'a uğurlarken onlara hep tedbirli olmalarını sıkı sıkı tembih ediyor. Bu

³⁶ Müslim, *rü'ya* 5; Ebû Dâvûd, *edeb* 96; İbn Mâce, *tabir* 4.

³⁷ Buhârî, *ta'bir* 46; Müslim, *rü'ya* 4.

³⁸ Bediüzzaman, *Mektubat*, s. 417 (Yirmi Sekizinci Mektup)

açından denebilir ki, tedbir konusunda onun ayrı bir hassasiyeti vardı. Kur'ân'da işaret buyurulduğu gibi peygamberler arasında derece farklılıkları vardır.³⁹ Nitekim bazı peygamberler hususi bir kısım faziletleriyle diğerlerinin önüne geçebilir. Bu yönüyle Hazreti Yakub'un peygamberler arasında tedbir konusunda temayüz etmişlerden biri olduğu söylenebilir.

Kıskançlık ve haset duygusunu tahrik edip besleyen birçok faktör vardır. Bunlardan biri de aşırı övgüdür. Bir kimseyi gereğinden fazla nazara vermek, abartarak anlatmak, başkalarıyla kıyaslayıp onlardan üstünlüğünü ifade etmek etrafındaki insanlarda o kimseye karşı bir kıskançlık ve düşmanlık hissi uyandırır. Bunu yapan iyi niyetli olsa bile farkına varmadan, övdüğü kişiye karşı kendi eliyle düşman toplamış olur. Bu sebeple, insanları övme, nazara verme ve takdir etmede çok dikkatli ve dengeli olmak gerekir. Âyette, ailevî ve toplumsal terbiye adına bu noktaya da işaret yoluyla bir temas vardır.

İnsanları kıskandırıp düşman hâline getirmeye sebep olan bir diğer faktör ise insanın kendi ideallerini, gaye-i hayallerini uzak yakın herkese anlatmasıdır. Bunlarla muhataplarını hasede, kıskançlığa sevk edebilir. Günümüzde bizim de kendimizi bu açıdan bir daha kontrolden geçirmeye ihtiyacımız var. Acaba insanlardan gördüğümüz eziyetlerin, başımıza gelen zulümlerin, haset kaynaklı düşmanlıkların sebeplerinden biri de ideallerimizi ehil olmayanlara anlatmış olmamız mıdır? Gereksiz yere insanları tahrik mi ettik? Vakıa biz hiçbir karşılık beklemeden hep dinimize, milletimize ve insanlığa hizmet etmeyi düşündük. Kimseye bel bağlamadık, kimse-den bir çıkar elde etmeyi düşünmedik. Ancak biz ne kadar iyi niyetli olursak olalım acaba bazılarının içinde düşmanlık hislerinin boy atıp gelişmesine mi sebep olduk? Şahsen bu so-

³⁹ Bkz.: Bakara sûresi, 2/253.

rularla iç sorgulama yapıp durmaktan kendimi alamıyorum. Evet, belki de bu cürmü işledik. İşledik de insaftan mahrum bazı kimse ve kesimlerin bize karşı kan donduran komplolar kurmasına sebebiyet verdik. Cenab-ı Hak bizi affetsin, onlara da –liyakatleri varsa– iz’an, insaf ve adalet ihsan eylesin.

Şeytanın Hilesi ve İnsanın Aldanması

Hazreti Yakup, peygamber fetanetiyle, kardeşlerinin Hazreti Yusuf’a kurabilecekleri tuzağı önceden seziyor. Üzerine titrediği oğlunu bu konuda ikaz ederek “*Kardeşlerin sana tuzak kurar.*” diyor. Ardından şeytanın düşmanlığını hatırlatıp “*إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ*” “Şeytan, insanın besbelli düşmanıdır.” ikazında bulunuyor.

Kur’ân’ın başka yerlerinde *كَانَ ضَعِيفًا* “Hiç şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır.”⁴⁰ *وَمَا يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ* “Şeytan onlara sadece vaatlerde bulunur, onları birtakım kuruntularla oyalar. Şeytan aslında onlara kuru bir aldatmadan başka ne vaat eder ki!”⁴¹ şeklinde beyanlar vardır. Burada, apaçık düşman olan şeytanın hilesi zayıfsa insanın neden sürekli ona yenildiği sorusu akla gelebilir. Denebilir ki şeytan, insana olan düşmanlığını ortaya koyarken aslında onun zaafalarını kullanıyor. Şeytanın oyunları zayıf olsa da insanın zaaflarından dolayı pek çok zaman güçlü çıkıyor. Bu durumu Kur’ân, şeytanın günahları allı pullu gösterip aldatması olarak ifade ediyor: *وَرَزَيْنَا لَهُمُ الشَّيْطَانَ أَعْمَالَ هُمْ* “Şeytan yaptıkları bu kötü işleri kendilerine güzel gösterdi de onları yoldan çıkardı, bu yüzden de hak yolu bulamıyorlar.”⁴² Şeytan yalnızca günahları

⁴⁰ Nisa sûresi, 4/76.

⁴¹ Nisa sûresi, 4/120.

⁴² Neml sûresi, 27/24.

şirin gösterir, vesvese verir, belli dürtüleri tetikler. Bunun neticesinde de iradesinin gücünü bilmeyen, bilse de onu kullanmasını beceremeyen insan günah işler. Meseleye böyle bakmak ve şeytanı yenilmez, mukavemet edilmez bir varlık olarak tasavvur etmemek gerekir.

Şeytanın nöronlara nasıl tesir ettiğini, korteksteki bilgi yığınlarını nasıl harekete geçirdiğini, onları belli bir yöne nasıl sevk ettiğini tam izah edemeyebiliriz. Fakat bilebildiğimiz bir şey var ki o da şudur: Şeytanın işi sadece süsleyip tahrik etmekten ve aldatmaktan ibarettir. Kur'ân-ı Kerim'in değişik yerlerinde, şeytanın günahları allandırıp pullandırarak güzel gösterdiği beyan edilir. Nefs-i emmarenin, insanın içinde şeytanı dinleyen bir mekanizma olduğunu düşündüğümüzde, onun yaptığı/yaptırdığı kötülüklerin de dolaylı olarak şeytana mal edilmesi mümkündür. Demek oluyor ki, kaymalar, sürçmeler, düşmeler söz konusu olunca –netice itibariyle, yaratılmaları Allah'a ait olsa da– bunlara sebep olan şeytandır. Fakat bunlar hep sebep olma, ayartma, tahrik etme, aldatma şeklinde anlaşılmalıdır. Hakiki iktidar ve gücün şeytanda olduğu zannedilmemelidir. Çünkü az önce de geçtiği üzere şeytanın hilesi gerçekte çok zayıftır. Şeytan aldatmaya çalışır ama insana, buna mukavemet edebilecek, bunun karşısında duracak bir irade verilmiştir. Her şeyi yaratan, her şeyin üzerinde hükümler olan ise yalnız Allah'tır.

Ayrıca Hazreti Yakub'un (aleyhisselâm) Hazreti Yusuf'a yaptığı bu ikazı suizan veya gıybet olarak görmek hata olur. Bu olsa olsa, "hüsn-ü zan, adem-i itimat" prensibinin gereği olarak düşünülebilir. Hazreti Yakub'un (aleyhisselâm), "Şurada temkinli ol, şu konuda dikkat et, şu şahsa karşı tedbiri elden bırakma, ona sırtını dönme!" gibi tembihlerde bulunup insanları uyarma konumunda bulunduğu da unutulmamalıdır.

Yakın Körlüğü ve Yakınlarla İmtihan

Yakın körlüğü, yakınında olanı görememe hastalığıdır. Hazreti Yusuf'un kardeşlerinde, ona karşı bir yakın körlüğü oluşmuştu. Bunun iki sebebi vardı. *Birincisi*, Bünyamin'in dışındaki kardeşlerin Yusuf'tan büyük olmasıydı. Yani Yusuf ile Bünyamin, bir açıdan abilerinin elinde yetişmişti. *İkincisi* ise Yusuf ile Bünyamin'in farklı anneden olmasıydı. Bu iki sebepten dolayı kardeşleri, aynı evde doğup büyüdükları hâlde, Hazreti Yusuf'un faziletlerini görüp takdir edememişlerdi. Tıpkı Mekkelilerin yıllarca Efendimiz'i görememeleri gibi.

İlerdeki âyetlerde de görüleceği üzere, Hazreti Yusuf'un kardeşleri yıllar sonra ona muhtaç olacak ve ancak o zaman, dâcâr oldukları bu hastalıktan kurtulup onun değerini anlayacaklardır. Ancak bunun için uzun bir zamanın geçmesi gerekecektir.

وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ
وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ
رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“İşte böylece Rabbin seni seçecek, sana te’vil-i ehâdîsi (rüya ve olayların tabirini) öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ile İshak’a olan nimetini tamamına erdirdiği gibi, sana ve Yakup ailesine de nimetini tastamam verecektir. Çünkü Rabbin her şeyi hakkıyla bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”

(Yusuf sûresi, 12/6).

Rüya ve Hâdiselerin Yorumu (Te’vîl-i ehâdîs)

Âyette, “te’vîl-i ehâdîs” tabiri geçmektedir. Te’vîl-i ehâdîs denince akla ilk gelen mânâ, rüyaların yorumudur. Fakat o, sadece bundan ibaret değildir. Arapçada rüya tabiri mânâsına “ta’bîr-u rü’yâ” ifadesi kullanılmaktadır. Burada konu sadece rüyaların yorumundan ibaret olmayıp hâdiselere de şamil olduğu için “ehâdis” (hâdiseler) kelimesi seçilmiştir ki, bu aynı zamanda, her bir hâdisenin kendi diliyle anlattığı mânâları anlayıp ona göre yorum yapmak, olayların nereye gittiğini, sonunun nereye varacağını doğru okumak demektir. Diğer bir ifadeyle o, olaylar arası irtibatları fark edip onların verdiği mesaj ve ihtarları anlayabilmektir. Daha bugünden yarın meydana gelecek gelişmeleri görebilmek, geleceğe dair problemleri şimdiden sezip alter-

natif çözüm yolları ortaya koyabilmektir. Yapılan her tahmin ortaya çıkmayabilir; önemli olan, hâdiseleri doğru okuyabilmektir.

Te'vîl-i ehâdîs, aynı zamanda, hâdiselerin arkasındaki kader programını Kur'ân okur gibi okumaktır. Nitekim kâinattaki her şey, meydana gelen her hâdise bir âyettir. Biz, Allah'ın kelâm sıfatından gelen Kur'ân'ın âyetlerini tilâvet ettiğimiz gibi, Allah'ın kudret ve irade sıfatlarından gelen kâinat kitabında da tekvinî âyetleri okuruz. Te'vîl-i ehâdîs, bu iki âyet çeşidini, bu iki kitabı beraber ve birden okumak demektir. Zaten Kur'ân, kâinat kitabını şerh etmektedir. Te'vîl-i ehâdîs, bir yönüyle, bu iki kitap arasındaki irtibat noktalarını keşfedip ortaya koymaktır.

Te'vîl-i ehâdîse muvaffak olabilmek için üç şeye ihtiyaç vardır:

Birincisi, hâdiselerin sevk ve idaresinin sadece Yüce Allah'ın elinde olduğuna, aksine ihtimal vermeyecek şekilde inanmak. Evet insan, hâdiseleri doğru görüp doğru yorumlayabilmek için, kâinatta tesadüfe yer olmadığına çok iyi inanmalı, rastlantı veya kendi kendine olma anlamındaki tesadüfün lügatlerde bulunmasından bile rahatsızlık duymalıdır.

İkincisi, hayatını şuurlu yaşamalı, gördüğü, duyduğu ve okuduğu şeyleri ve yaşadığı hâdiseleri bilgisayara yüklüyor gibi zihninde kayıt altına almalı, sonra onlardan bir neticeye ulaşmalıdır. Biz buna ilim ve hikmet peşinde olma diyebiliriz. Nitekim sûrenin etrafında döndüğü yörüngenin, hikmeti de içine alan ilim olması da bu gerekliliği destekler.

Te'vîl-i ehâdîs için gerekli olan *üçüncü şey* de ilhamdır. Rüya ve olayları yorumlamak biraz da ilhama açık olmaya bağlıdır. Esasında Allah dostları ilk iki maddeyi de ihmal etmeden meselenin daha çok bu tarafına bakarlar. Yani onlar varlık ve olayları değerlendirirken ilhama açık dururlar. Mesela İmam Rabbanî Hazretleri gibi;

“Ben ne geceyim ne de gecenin kulu;

Ben hakikat güneşinin boynu tasmalı kapı kuluyum. Bütün sözlerim o güneşten gelen haberdendir ibarettir.”⁴³ derler.

Meseleyi kendilerine ve sebeplere bağlamazlar, hep ötele-re açık durur, mânâya müteveccih yaşar ve kalbe doğacak ilhamları intizar ederler. Bu açıdan te'vîl-i ehâdîste kalbin saffet ve duruluğu çok önemlidir. Onun vehbî ilme⁴⁴ dayanmasının sebebi de budur: Vehbî ilim, saf ve duru kalplere gelir.

Vehbî ilme mazhar büyükler hâdiselere bizim ufkumuzu aşkın çok farklı yorumlar yüklerler. Mesela Üstad Bediüzzaman Hazretleri sobasının patlaması,⁴⁵ yağmurun-karın yağması,⁴⁶ deprem⁴⁷ gibi olaylardan hep bir mânâ çıkarır. Bu tür hususlarda biz de tahmin ya da tecrübeye dayalı şeyler söyleyebiliriz. Fakat o nazarı keskin zatların tevelleri gerçeğe çok daha yakındır. Bu, Allah'ın onlara vermiş olduğu vehbî ilmin bir neticesidir. Hazreti Yusuf'un rüya ve olayları yorumlama mazhariyetinde, kesben elde ettiği ilim ve tecrübelerin yeri olsa da, Allah tarafından kendisine bahşedilen vehbî ilmin rolünü de göz ardı etmemek gerekir. Yani o, hâdiselerin arka planlarını ve varacağı noktaları okurken bir taraftan kesbî ilmini, hayat tecrübelerini, Mısır'da sarayda elde ettiği birikimi, diğer taraftan da peygamberlik firaseti şeklinde kalbine doğan ilhamları kullanmıştır.

Rüya yorumu herkesin yapabileceği ölçüde kolay bir şey

⁴³ İmam Rabbanî, *el-Mektûbât*, 1/124 (130. Mektup).

⁴⁴ *Vehbî ilim*; insanın iradesi söz konusu olmadan, doğrudan Allah tarafından insana verilen ilimdir. Bunun zıddı, kesbî ilimdir ve insanın gayretleriyle elde edilir. Kalbe doğan ve dinin genel prensipleriyle çatışmayan ilhamlar, vehbî ilim çerçevesindedir. Bu, vehbî ilim sahiplerinin hiç gayret göstermeden ilim elde ettikleri mânâsına gelmez. Onlar kendilerine düşen gayreti gösterir ve âdeta gelecek olan ilme zemin hazırlarlar. Allah da onlara onların gayretlerinin çok üstünde, ummadıkları tarzda, ekstrasından ilim verir. Gayrete terettüp eden kısmın ötesindeki bu ilim, vehbî ilimdir.

⁴⁵ Bkz.: Bediüzzaman, *Şualar*, s. 482 (On Dördüncü Şua).

⁴⁶ Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar*, s.138 (On Altıncı Lem'a, Hatime, Üçüncü Sual).

⁴⁷ Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler*, s. 182 (On Dördüncü Söz, On Dördüncü Söz'ün Zeyli).

değildir. Çünkü rüyalar sembolik motiflerle doludur. Rüya yorumlayabilmek için tecrübe birikiminden önce, rüyalarda görülen sembollerin mânâlarını bilmek gerekir. Bunun için de evvela Kur'ân ve Sünnet'i, onlarda yer alan remizleri, onların kâinata bakış açısını, hâdiselere getirdiği yorumları öğrenmek icap eder. Bunları bilmeyenin yaptığı yorumların sıhhatinden emin olunamaz. Diğer bir ifadeyle, rüya yorumlayabilmek için meşhur rüya yorumcusu İbn Sîrin gibi ibn esrar (fizik ötesine ait sırları bilen insan) olmak lazımdır. Sır erbabı olan Yusuf (aleyhisselâm) hem vehbî hem de kesbî olarak elde ettiği ilimle, rüya âlemlerine ait sembollerin dilini biliyor ve ona göre isabetli yorumlar yapıyordu.

Olayları yorumlama, onlardan hikmetli sonuçlar çıkarma, rüyalarda görülen misalî levhaları değerlendirme aslında genel olarak bütün peygamberlerde var olan bir özelliktir. Fakat peygamberlerin sahip olduğu diğer hususiyetlerde olduğu gibi bu hususta da hepsi aynı derecede değildir. Peygamber Efendimiz'in hususi konumu mahfuz, diğer peygamberler arasında Hazreti Yusuf bu mânâda öne çıkmaktadır. Bazen bir kimse, sahip olduğu özel bir fazilette, kendisinden üstün olan birinden daha ileride olabilir.

Peki neden Hazreti Yusuf bu özelliğiyle diğer peygamberlerin bir adım önündedir? Bunun pek çok hikmeti olabilir. O toplumda rüya yorumu revaçtaydı. Sadece Hazreti Yusuf değil, sûre boyunca görüldüğü üzere, kral başta olmak üzere daha başka şahıslar da hâdiseleri tevil ediyor ve rüya yorumuna önem veriyorlardı. Bu alanda üstün olan biri olmalıydı ki onlara sözünü dinletebilsin. İşte Hazreti Yusuf, bu özelliğiyle geldi, güçlü tevilleri ve isabetli yorumlarıyla insanların nazarını mânâyâ, öze ve metafiziğe çevirdi. Öyle ki hapishanedeki insanların onun bu özelliği vesilesiyle maddî âlemin ötesine açılıp Allah'a inanmaya başladıklarını rahatlıkla dü-

şünebiliriz. Kralın Hazreti Yusuf'u yanına danışman olarak alması ve ataması da evvela onun yorumlarını beğenmesi sunucunda gerçekleşmişti. Böylece Hazreti Yusuf gaye-i hâyalini gerçekleştirmek için fırsat ve imkânlar elde etti. Bu sayede bütün bir topluma söz söyleyebilme konumunu kazandı. Demek ki yorum kabiliyetinin yüksek olduğu o toplumda böyle güçlü bir yoruma, tevile ihtiyaç vardı. Hazreti Yusuf da o ihtiyacı karşılayacak donanıma sahipti.

Te'vîl-i ehâdîsin, peygamberlerin vasıflarından olan fetanetle de sıkı bir irtibatı vardır. Bu özellikleri sayesinde peygamberler hâdiselere daha geniş bir perspektiften bakar; bir durumun sebebini, gelişme şeklini, muhtemel neticelerini önceden kestirebilir ve ona göre alternatif yöntemler geliştirirler. Zira onlar Allah'ın verdiği firasetle nazar eder, O'nun nuruyla bakar, O'nun gördürmesiyle görürler. Yani te'vîl-i ehâdîsin, peygamberlerin ortak özelliği olduğu söylenebilir. Buradan hareketle, sûrenin başında Hazreti Yusuf'a (aleyhisselâm) te'vîl-i ehâdîsin öğretileceği beyan edilmekle, bir yönüyle onun gelecekte peygamber olacağına da işarette bulunulmuş olmaktadır. Özellikle onun bu yönüne dikkat çekilmek suretiyle, diğer peygamberlere bu yönüyle bir rüçhanîyetinin olacağı vurgulanmıştır.

Geçmiş Peygamberlerin Zikri

Âyette sadece Hazreti Yakub'un değil Hazreti İshak ve Hazreti İbrahim'in de zikredilmesinin hikmetleri vardır. Şöyle ki; bu peygamberler o coğrafyada bilinmekteydi. Getirdikleri mesajlar, yapmış oldukları tebliğ ve irşat insanların malumuydu. Bütün halk kabul etsin etmesin, hakkıyla takdir edilsin edilsin, peygamber mesajları, bugün İslam'ın değişik coğrafya ve kültürlerde duyulmasına benzer şekilde yayılmıştı. Allah, Hazreti Yusuf'un sunacağı mesajların kabulü

adına önceden böyle bir zemin hazırlamıştı. Atalarının peygamber olarak zikredilmesi, o gün gönüllerin Hazreti Yusuf'u (aleyhisselâm) kabulü adına bir referans olacaktı. O, tebliğini yaparken rahatlıkla şunu diyebilecekti: "Ben rastgele ortaya çıkmış, macera meraklısı bir insan değilim. Kendimden bir şey uydurmuyorum. Daha önce peygamber olarak vazifelen-dirilmiş babamın ve dedelerimin yolundan yürüyor, onların sunduğu mesajları sunuyor, onların anlattığı hakikatleri anlatıyorum." Burada Hazreti İshak'ın zikredilip Hazreti İsmail'in zikredilmemesinin sebebi, Hazreti Yusuf'un Hazreti İshak'ın soyundan gelmiş olmasıdır. Efendimiz'in ataları ve Kureyş kabilesinin de bulunduğu bazı Araplar ise Hazreti İsmail'in neslinden geliyorlardı.

Kur'ân'da anlatılan peygamberlerin bazısına kitap ya da sahife gönderilmiş, dolayısıyla onlar, yeni bir dönemin başlangıcı sayılmıştır. Ancak Hazreti Yusuf'a müstakil bir kitap ya da sahife inmemiştir. O, dedesi Hazreti İbrahim'in (aleyhimesseleâm) şeriatıyla amel etmiştir. Bununla beraber, bir peygamber olması itibarıyla, Hazreti Yusuf'un hep Allah'ın emriyle hareket ettiği muhakkaktır. O, gerek vahiy gerekse ilham suretinde bazen açık bazen kapalı gelen emirlerle hayatını yönlendirmiştir. Böyle olmasaydı onun kadim inançların, putperestliğin hâkim olduğu eski Mısır'da yerleşip itibar görmesi ve bir inkılap gerçekleştirmesi söz konusu olamazdı. Diğer bir ifadeyle, emr-i ilahî ile hareket etmeseydi, ataları Hazreti İbrahim, Hazreti İshak ve babası Hazreti Yakub'un getirdiği dini yeni bir kültürün içinde o devre göre yorumlayamaz, dolayısıyla dinini halka kabul ettiremezdi. Evet, yeni bir şariat getirmemişti ama atalarının getirdiği tevhid dinini o günkü konjonktürü ve halkın karakterini hesaba katarak temsil edip anlatmış ve büyük bir uyanış gerçekleştirmişti. Bütün bunları vahyin gölgesinde hareket ederek

yapmıştı. İşte bu gerçeğin ifade edilmesi adına, onun peygamberliğinin vurgulanmasının yanında, hak dini kendilerinden tevarüs ettiği peygamber atalarının zikredilmesi önem arz eder.

Sûrenin ilk faslı burada Alîm ve Hakîm isimleriyle noktalanıyor. Bu fasıl ve faslın bu şekilde bitmesi bize berâat-i istihlal nevinden kıssanın kısa bir özetini sunuyor. Aynı zamanda sûrenin ilim ve hikmet etrafında döneceğinin işareti veriliyor.

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٍ لِلِّسَائِلِينَ

“Gerçekten Yusuf ile kardeşlerinin kıssasında sorup öğrenmek isteyenlere nice ibretler vardır.”

(Yusuf sûresi, 12/7).

Sûreye giriş mahiyetindeki ilk fasıldan sonra burada Hazreti Yusuf kıssasına başlanıyor. Âyette, Hazreti Yusuf ve kardeşlerinin yaşadığı hâdiselerin, içinde pek çok ibret barındırdığı söylenirken, sonu *لِّسَائِلِينَ* ile bağlanıyor. Bu ifade, ‘isteyenler için’ veya ‘soranlar için’ mânâsına gelir. Birincisini dikkate aldığımızda âyet şu anlamı taşır: İnsanın akli ve kalbi neyi istiyor ve arzu ediyorsa ona göre bu kıssada âyetler, deliller ve alınacak ibretler vardır. Özelde bu sûre, genelde de bütün Kur’ân ihtiyaç hissiyle, bir şeyler bulacağı düşüncesiyle, isteyerek, arayarak, sorarak okunmalıdır ki ondan hakkıyla istifade edilsin. Kur’ân’daki ibret, delil ve sırlar onu ancak böyle okuyanlara açılır.

İkinci mânâyâ göre düşündüğümüzde ise bu, sûrenin sebab-i nüzulüne dair yapılan rivayetlerden birine de uygun düşer. Daha önce zikrettiğimiz ilgili rivayete göre, sahabe efendilerimiz, o âna kadar inmiş olan âyetlerdeki ikaz ve mükellefiyetler karşısında âdeta canları gırtlaklarına gelmiş ve “Biraz farklı, rahatlatıcı, teselli edici bir şey yok mu?” diye sormuşlardı da bu sûre inmişti. Fakir, her ne kadar sûrenin sebab-i nüzulüne dair bu görüşü isabetli bulmasam da, kaynaklarda bu rivayetin yer almasına ve tefsircilerin bu rivayeti nakletmesine binaen, âyetteki “so-

rup talep edenler için” ifadesinin bu rivayetle açıklanmasına da itiraz etmem.

Bu rivayete göre, Efendimiz'e gelip soru soranlardan kastedilen öncelikle sahabe efendilerimizdir. Başkaları da sorular sormuşlardır. Mesela Beyhakî'deki bir rivayete göre Medine'deki Yahudiler Efendimiz'e gelip Yusuf kıssasını nereden öğrendiğini sormuşlar, Allah Resulü de Allah'ın öğrettiğini söylemiştir.⁴⁸

Allah Resulü, Yusuf sûresini okuyunca bu, Yahudilere o zamana kadar duydukları ve okudukları kıssadan çok farklı gelmişti. Zira anlatılanlar Eski Ahit'teki gibi değildi. Kıssaya çok farklı bir eda hâkimdi. Yahudiler bunu fark ettikleri hâlde yine de inat ettiler ve inanmadılar. Aslında tam da teslim olacakları noktaya geliyor ama yine de kabul etmemekte ısrar ediyorlardı. Hâlbuki onların bakış açısıyla düşündüğümüzde, Efendimiz onlara çok hakperestçe, hakikatperestçe davranıyordu. Yahudiler O'nun peygamberliğini kabul etmemelerine rağmen O, onların peygamberlerinden bahsediyordu. Yani onlara karşı bir garazı yoktu. O bir peygamberdi. Fakat onlar bunu anlamak istemiyorlardı. Anlamak istemedikleri için de Kur'an'ın verdiği dersi almıyor, onun mesajından istifade edemiyorlardı. Hâlbuki Kur'an, az önce de geçtiği üzere, ihtiyaç tezkeresiyle, insafılı olarak, anlamak ve ibret almak için ona yönelenlere sırlarını açıyordu.

Hazreti Yusuf kıssasına sadece bir kıssa nazarıyla değil örnek bir hayatın anlatımı olarak bakıldığında, onda hemen herkesin kendisine ait bir şeyler bulacağı sahnelerin olduğu görülecektir. Her sahnede imana dair, insana dair ayrı bir hakikat işlenmekte, bütün hâdiseler hep bir maksadın etrafında cereyan etmektedir. Sûredeki olaylara yukarıdan geniş bir nazarla bakabilsek, olan biten hâdiselerin hikmetlerini merak edip

⁴⁸ Bkz.: el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, 6/276.

üzerinde düşünsek kim bilir bize daha ne dersler verecektir. Merak etmeyince, sormayınca, araştırma aşkı ve öğrenme şevkiyle konunun üzerine gitmeyince bunlar ortaya çıkmaz. Bu açıdan, kıssaya, isteyip soranlar için ibret, işaret, delil ve derslerin olduğu vurgusuyla başlanması dikkat çekicidir.

إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِمَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

“Hani onlar (aralarında şöyle konuşmuşlardı): ‘Güçlü kuvvetli şu kadar evladı dururken babamız, Yusuf ile öz kardeşini bizden daha çok seviyor, onları el üstünde tutuyor. Babamız büyük bir yanlgı içinde, yaptığı çok yanlış.’”

(Yusuf sûresi, 12/8).

Hazreti Yusuf’un kardeşleri, ona karşı içlerinde besledikleri hınçlarını, kıskançlıklarını artık dile dökmeye, kendi aralarında konuşmaya, planlar kurmaya başladılar. Onu bir şekilde dünyalarından çıkarmak istiyorlardı. Bu konuda dayandıkları en önemli nokta, kendilerinin güçlü olmasıydı. *Usbe* kelimesi güçlü, kuvvetli, kenetlenmiş, bütünlük içinde olan topluluk demektir. Güçlü olmaları onlara üstün oldukları hissini veriyordu. Aynı kelime Kasas sûresinde de geçer ve orada Karun’un hazinelerini güçlü bir topluluğun taşıdığı ifade edilir.⁴⁹ Ayrıca Nur sûresinde Âişe validemize iftira atan güruh tanımlanırken, “*kendi içlerinde anlaşmaya varmış bir grup*” mânâsında aynı kelime zikredilir.⁵⁰ Bütün kardeşler birlik ve bütünlük içerisinde kenetlendiler ve Hazreti Yusuf’un karşısına güçlü bir grup olarak çıktılar.

Hazreti Yusuf’un kardeşlerinin babaları hakkında kullandıkları *dalâl* kelimesi, burada dalalet ve yoldan çıkma

⁴⁹ Bkz.: Kasas sûresi, 28/76.

⁵⁰ Bkz.: Nûr sûresi, 24/11.

mânâsına gelmez. Zulüm kelimesinde olduğu gibi bu kelimenin de mânâ dereceleri vardır. Yolunu kaybetmekten itikadî olarak yoldan çıkmaya, bir şeyi tam bilememekten biraz yanlış düşünmeye ve yanılmaya kadar çeşitli anlamlar ihtiva eder. Hazreti Yakub'un (aleyhisselâm) çocukları, babalarının peygamber olduğunu biliyorlardı. Bunu hesaba katarak düşünecek olursak, *dalâl* kelimesinin en hafif mânâsını kastedtiklerini söyleyebiliriz. Yani onlar, "Babamız yanılığ içinde." veya "Babamız yanılıyor." demek istemişlerdir.

Hazreti Yusuf'un İç-Dış Güzelliği

Kardeşlerinin Hazreti Yusuf'u kıskanmalarının en önemli sebebi, Hazreti Yakub'un ona karşı ayrı bir teveccühte bulunmasıydı. Bunu da "*Babamız onu bizden daha çok seviyor.*" cümlesiyle açıkça ifade ediyorlardı. Ne var ki onlar henüz bu teveccühün perde arkasını, sebep ve sırlarını anlayacak durumda değillerdi.

Hazreti Yusuf, Türkçemizde kullandığımız ifadeyle, tam bir erkek güzeliydi. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) beyanıyla yeryüzündeki güzelliğin üçte ikisi ona verilmişti.⁵¹ Fakat onun güzelliği sadece fizikî mânâda bir güzellik değildi; ahlakî güzelliği, maddî güzelliğini aşkıydı. O ahlakıyla da çok güzeldi, konuşmasında çok müessirdi, muhakemelerinde çok ileriydi. Allah'ın maddî-manevî güzellik abidesi olarak yarattığı nadide bir şahsiyetti.

Hazreti Yakub ondaki cevheri görmüş, onun ileride peygamberlikle serfiraz olacağı, dedesi Hazreti İbrahim ve babası Hazreti İshak'tan sonra kendisine intikal eden peygamberlik silsilesinin bir sonraki halkasının o olacağı kendisine bildiril-

⁵¹ Bkz.: el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/625.

miş olacak ki ona ayrı bir ihtimam gösteriyor, bir mânâda onu gelecekteki misyonuna hazırlıyordu.

Ama Yusuf'un kardeşlerinin düşüncesi farklıydı...

أَفْتُلُوا يُوسُفَ أَوْ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهَ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ
بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ

“(Kardeşleri şöyle devam ettiler): ‘Yusuf’u ya öldürelim ya da onu belirsiz, uzak bir yere atalım ki babamızın sevgi ve teveccühü yalnız bize kalsın! Ondan sonra tevbe eder salih kimseler oluruz.’”

(Yusuf sûresi, 12/9).

Peygamber Ocağında Haset Hastalığı

Eski Ahit’e göre Hazreti Yakup (aleyhisselâm), Babil’deki dayısına gidip ona hizmet etmiş, hizmeti karşılığında onun kızlarından birine talip olmuştu.⁵² Muhtemelen çalışma karşılığında bir evlilik talebi o dönemin şeriatında ve örflerinde geçerli bir uygulamaydı. Nitekim daha sonraları Hazreti Musa da bazı rivayetlerde Hazreti Şuayb olduğu ifade edilen zatın yanında on sene çalışması karşılığı onun kızıyla evlenmişti.⁵³ Dayısı, Hazreti Yakub’u onun istediği kızıyla değil de bir başka kızıyla evlendirdi. Hazreti Yakub’un o hanımından on çocuğu oldu. Yakup (aleyhisselâm) daha sonra gidip bir süre daha çalışarak dayısının esas evlenmek istediği kızıyla evlendi. (İki kız kardeşle aynı anda evli olabilme bizim şeriatımızda caiz olmasa da o şeriatta geçerliydi.) O hanımından da Hazreti Yusuf ile Bünyamin doğdu. Bünyamin’in doğumundan sonra annesi vefat etti ve iki küçük kardeş öksüz kaldılar.⁵⁴

⁵² Tekvin, 29: 1-22.

⁵³ Bkz.: Kasas sûresi, 28/27-29.

⁵⁴ Bkz.: Tekvin, 29: 15-35, 30: 1-43.

Hazreti Yakup onlara hem babalık hem annelik yapıyordu. Öz anneleri olmadığı için üzerlerine titriyor, onlara ayrı bir şefkat ve ilgi gösteriyordu. Her ne kadar peygamber temkini sayesinde şefkat hissini dengeleyip çocukları arasında adaletli davranırsa da yine de onlara duyduğu farklı alâka, davranışlarına yansıyor. Özellikle Yusuf (aleyhisselâm) üzerindeki hassasiyet ve titizliği, diğer çocuklarının zihninde bir farklılık algısı oluştuyordu. Bir de buna Hazreti Yusuf'un güzelliği, simasındaki parıltı, aynı zamanda tavır ve davranışlarındaki incelik, kibarlık ve asaleti de eklenince kardeşlerindeki kıskançlık daha da katmerleniyordu. Buna diğer insanların Hazreti Yusuf'u takdir ve tebcellerini de ilave ettiğimizde artık durumun onlar açısından hazmedilemez hâle geldiğini tahmin edebiliriz. İşte buna bir son vermek için plan yapmaya başladılar. O kadar ki Yusuf'u öldürme fikrini bile ortaya atanlar oldu. Fakat büyük kardeş olan Yahuda farklı bir şey teklif etti ve Yusuf'u öldürme yerine bir kuyuya atma fikrini onlara kabul ettirdi.

Görülüyor ki bir peygamber hanesinde, vahyin indiği ortamda da olsa, insanlar arasında haset ve hazımsızlıklar yaşanabiliyor. Şeytan, Allah'ı bilmesine, meleklerle beraber O'nun emrine muhatap olmasına rağmen yine de Hazreti Âdem'i çekememiş ve onun meleklerle mihrap olmasını hazmedememişti. Demek ki içinde öteden beri bir problem vardı. Bu problem, test edilince, mihenge vurulunca ortaya çıktı. Evet bir peygamber evinde, cennet gibi bir ortamda da olsa insan, eğer içindeki hazımsızlık buzlarını eritemezse, zamanla bunlar buzdağları olarak karşısına çıkar ve ciddi imtihan sebebi olur. Hazreti Yakub'un tedbir ve temkini bile bu imtihanların önüne geçmeye yetmediyse gerisini siz düşünün.

Sözü burada Efendiler Efendisi'ne (sallallâhu aleyhi vesellem) getirmek, O'nun her konuda olduğu gibi bu konuda

da üstünlüğünü nazara vermek istiyorum. Allah Resulü'nün de çocukları ve torunları vardı. Onları çok seviyor ve şefkatle bağrına basıyordu. Kimi zaman alıp kucağına oturtuyor, öpüp kokluyor kimi zaman da omuzlarına alıp gezdiriyordu. Fakat onların her birine eşit davranıyor ve birini diğerine tercih etmiyordu. Sadece belki Hazreti Fatıma validemize ayrı bir alâka duyuyordu fakat bunu da diğer çocukları vefat ettikten sonra ortaya koyacaktı. Ona olan ilgisi de Hazreti Yakub'un Hazreti Yusuf'a olan ilgisine benzer şekilde, bırakacağı vilâyet mirasının taşınmasıyla alâkalıydı. Zira Efendimiz'den sonra nübüvvet bitse de o nübüvvetin vilâyet buudu Fatıma validemizin evlatlarıyla devam edecekti. Vilâyet-i Ahmediyeyi temsilde, Ehl-i Bey'ten gelen evliyaullah öncü rolü üstleneceklerdi. Allah Resulü, Allah'ın gördürmesiyle bunu gördüğü için o mübarek neslin annesi olan kızına ayrı bir değer veriyordu. Fakat burada da çok hassas hareket ediyor, diğer çocuklarını en ufak bir hazımsızlığa sevk etmeme noktasında muvaffak oluyordu. Evet, Kur'ân'ın beyanıyla, peygamberler arasında fazilet farkı olduğuna göre,⁵⁵ Yakup (aleyhisselâm) ile Efendimiz arasında bu konuda böyle bir farkın bulunması gayet normaldir. Elbette bu tür konularda temkinli olmak ve o konuları peygamberlerin Cenab-ı Hak'la münasebetleri açısından değerlendirmek gerekir.

Burada Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) kardeşlerinin yaş ve mesuliyet durumunu bir kere daha hatırlamakta fayda var: Yusuf aleyhisselâmın elinden tutulup kırlara götürülecek, orada kuyuya atılacak kadar küçük yaşta olması, fakat beri tarafta sûrenin başındaki rüyayı görüp bunu babasına anlatacak ve babasından tedbirli olma konusunda uyarı alacak kadar da aklî erginliğe sahip bulunması onun ve kardeş-

⁵⁵ Bakara sûresi, 2/253.

lerinin yaşları konusunda bize bazı ipuçları veriyor. Mesela o gün o, altı yedi yaşlarındaysa, ağabeylerinden bazılarının dokuz on yaşlarında olduğunu, bazılarının da büluğa ermiş olduğunu rahatlıkla düşünebiliriz. Fakat onlar büluğa ermiş olsalar da henüz rüşte ermemiş olabilirler. Yani yaptıkları kötülüğün vebalini düşünecek aklî olgunluğa ulaşmamışlardır. Bundan dolayı, onların yaptıklarını, yaşını başını almış reşit kimselerin cürümleri gibi değerlendirme konusunda ihtiyatlı olmak gerekir.

Suikast Planları

Bir suikastı planlamak hele bunun için birkaç insanın bir araya gelmesi kolay şey değildir. Çünkü can, mal, itibar kaybı ve mahcup olma riski vardır. Gruptaki herkes bu riskin altına girmeye kolay kolay cesaret edemez. Bu açıdan on kardeşin Hazreti Yusuf'a kurdukları komploju planlarken bununla alâkalı uzun uzun düşündüklerini, konuştuklarını tahmin edebiliriz. Kısa zamanda böyle güçlü bir mutabakat gerçekleşmez. Kardeşler arasındaki konuşmalara bakıldığında, olabilecek en kötü plan olan öldürme fikrinin bile konuşulduğu ama içlerinden daha sağduyulu birinin olaya daha yumuşak yaklaştığı görülür. O, Hazreti Yusuf'un ölümüne taraftar olmayıp kuyuya atılmasını teklif eder ve plan, onun teklif ettiği şekilde karara bağlanır.

Tarihe bakıldığında, başta peygamberler olmak üzere bütün önemli vazife sahiplerinin ve bütün büyük davaların komplolarla karşı karşıya kaldığı görülür. O dönemde kardeşleri tarafından Hazreti Yusuf için yapılan planlar, çağdaşları tarafından farklı şekillerde Hazreti İbrahim, Hazreti Musa, Hazreti İsa gibi diğer peygamberler için de yapıldı. Kureyş müşrikleri ve Medine'deki Yahudiler de Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) komplolar tertip etti, suikastlar

düzenlediler. İnsanlık tarihi boyunca iyilerle kötülerin mücadelesi hep bu tür sahnelere şahit oldu. Günümüzde de pek çok yerde aynı zulümler irtikap ediliyor. Bugün zalimlerin yaptıklarına bakınca, senaryonun değişmediği, tarihin benzer şekilde tekerrür ettiği anlaşılıyor. Masumları yerlerinden yurtlarından ediyor, hürriyetlerinden mahrum bırakıyor, hapislerde ölüme terk ediyorlar. Bununla kalmıyor, aileleri parçalıyor, toplumun değişik kesimlerini birbirine kırdırıyorlar. Öyle bir vahşet sergiliyorlar ki kendi hayatları, kendi menfaatleri için kimseye hakk-ı hayat tanımıyorlar.

Hazreti Yakub'un Hazreti Yusuf'a İlgisinin Mahiyeti

Burada Hazreti Yakub'un Hazreti Yusuf'a olan ilgisinin mahiyetinden kısaca bahsetmekte fayda var.

İmam Rabbânî Hazretleri bu ilgiyi Hazreti Yusuf'un maddî güzelliğinin ötesindeki manevî, uhrevî güzelliğine bağlar.⁵⁶ Yani o büyük imama göre baba oğul arasındaki bu alâka, ahiret yörüngeli bir muhabbet ve aşka dayanır. Üstad Bediüzzaman Hazretleri, İmam Rabbânî Hazretlerinin bu yaklaşımını biraz tekellüflü bularak meseleye şefkat açısından yaklaşmayı tercih eder. Ona göre Hazreti Yakub'un, Hazreti Yusuf'a karşı duyduğu his, şefkat hissiydi. Fakat bu, bir babanın oğluna duyduğu sıradan bir şefkat hissi olmayıp, onun ötesinde, Hazreti Yusuf'un ileride eda edeceği misyonla da alâkalı çok özel ve üstün bir şefkatti.⁵⁷

Evet, Hazreti Yakub'un Yusuf'a karşı, baba oğul münasebetinden kaynaklanan cibillî bir şefkati vardı. Yusuf (aleyhisselâm) bu cibillî şefkati daha da arttıracak bir sevimliliğe ve olgunluğa sahipti. Öte yandan Hazreti Yakup, Hazreti

⁵⁶ İmam Rabbânî, *el-Mektûbât*, 2/383 (100. Mektup).

⁵⁷ Bkz.: Bediüzzaman, *Mektubat*, s. 29. (Sekizinci Mektup).

Yusuf'un gelecekte büyük bir misyon eda etmesini bekliyordu. Altıncı âyetteki *يَجْبِيكَ رَبُّكَ* "Rabbin seni seçecek..." ifadesinden de bunu anlıyoruz. Nitekim "seçti" mânâsına gelen *اجْتَبَى* kelimesi, Kur'ân'da genellikle peygamberler için kullanılmıştır.⁵⁸ Yani Hazreti Yakup kendisine vahyen bildirilmesiyle yahut peygamberlik firasetiyle Hazreti Yusuf'un kendisinden sonraki nübüvvet halkası, yani Hazreti İbrahim'in dinini temsil edecek bir sonraki devrin peygamberi olarak Allah tarafından seçileceğini biliyordu. Belki o zamanlar Sudan'ı da içine alan bütün bir Mısır coğrafyasının onunla aydınlanacağını düşünüyordu. Düşünüyor ve onun üzerine titriyordu. Neticede bu beklentisinde de yüzde yüz isabet etmişti.

Şeytanın Oyunu

Âyette geçen "Ondan sonra tevbe eder salih kimseler olurlar." ifadesi, şeytanın, Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) kıskanç kardeşlerine fısıldadığı bir vesvesedir. Şeytan, yaptıkları kötü planı onlara güzel gösteriyor ve kötü emellerini gerçekleştirdikten sonraki durumları hakkında onların içini rahatlatıyordu. "Nasıl olsa tevbe edersiniz ve iyi insanlar olarak yaşamaya devam edersiniz." diyordu. Bu, şeytanın insanı en çok kandırdığı noktalardan birisidir. O, bir taraftan günahı süsleyip insanı ona doğru tahrik ederken diğer taraftan da günah sonrası için söz konusu olabilecek vicdan azabını kendince izale etme çabasına girer. Bu konuda sağdan yaklaşabileceği en kuvvetli argümanlardan biri "Nasıl olsa tevbe ederim." kuruntusudur. Böylesi kuruntuların kurbanı olanlar, hayattan her türlü kâmi almak ister, keyfince yaşamaya çalışır, günah işlemekte mahzur görmezler. Ölüm ötesine ait düşünceler

⁵⁸ Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/179; Nahl sûresi, 16/121; Şura sûresi, 42/13.

lerin kalblerinde oluşturduğu burkuntuyu bastırabilmek için de kendilerince böyle bir çare bulurlar. Günah işleyip sonra tevbe edeceklerini düşünürler. Kendilerini gaflete öyle salmışlardır ki adım adım günaha doğru giderken âdeta Allah'la pazarlık yapar gibi düşünmenin O'na karşı ne kadar büyük bir saygısızlık olduğunun farkına varmazlar. Günah planları yaparken tevbeyle imkân bulamadan ölebileceklerini hesaba katmazlar. İşte burası, insanın en çok düşme ihtimali olan derin çukurlardan biridir.

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِي غَيَابَةِ الْجُبِّ يَلْتَقِطُهٗ بَعْضُ
السَّيَّارَةِ إِن كُنْتُمْ فَاعِلِينَ

“İçlerinden biri: ‘Yusuf’u öldürmeyin, bir kuyunun dibine bırakın. Nasıl olsa bir yolcu kafilesi onu bulup götürür. İlla bir şey yapacaksınız böyle yapın.’ dedi.”

(Yusuf sûresi, 12/10).

Eğer bu konuşan Yahuda ise, en büyük kardeş olarak, öldürme fikrine katılmadığını ve onlara daha farklı bir teklifte bulunduğunu görüyoruz. O, belki de yaşının verdiği olgunlukla, kardeşlerine göre daha akıllı hareket ediyor, güzel konuşuyor, üslubunu iyi ayarlıyor ve kardeşlerini yönlendiriyor. Eğer onların planlarına bütün bütün karşı çıksaydı belki kardeşleri onu da öldürmeyi düşünürlerdi. Fakat o, öyle bir şey söylüyor ki hem onlarla aynı planın bir üyesi olarak hareket ediyor hem de Hazreti Yusuf’u ölümden kurtaracak teklifi onlara kabul ettiriyor. Onlar da ona saygı duyuyor olmalılar ki onun sözünü dinleyip Hazreti Yusuf’u öldürmekten vazgeçiyorlar.

“İçlerinden biri dedi ki:” mânâsındaki قَائِلٌ مِنْهُمْ ifade-sinde geçen قَائِلٌ kelimesinde, dört elif miktarı uzatılan medd-i muttasıl var. Bundan, Yahuda’nın, kardeşlerini ikna için çok dil döktüğüne dair bir işaret çıkarılabilir. Sûrede tek bir âyette kısaca ifade edilen bu ikna süreci aslında uzun bir zaman almış olabilir. Yahuda belki kardeşlerini ikna etmek için uzun uzun konuşmuş olabilir. Aynı Yahuda ileride, Bünyamin

Mısır'da alıkonulunca, sağduyulu benzer bir duruş daha sergileyecek ve "Siz gidin, babamıza durumu izah edin, ben gelmem. Ona verdiğimiz sözü yerine getiremedik. Yusuf meselesinde de bunda da ahdimize sadık kalmadık. Babam izin verinceye ya da Allah'tan bir hüküm gelinceye kadar ben buradan ayrılmayacağım." diyecektir. Bu insafılı yaklaşımıyla aynı zamanda Allah'a olan itimadını da ortaya koyacaktır.

Yahudilik isminin kaynağı konusunda dil ve tarih merkezli değişik tahliller yapılmıştır. Bu tahlillerden biri de bu ismin Hazreti Yakub'un (aleyhisselâm) oğullarından biri olan Yahuda'dan ve onun sayıca en kalabalık olan kabilesinden kaynaklandığı yönündedir. Biz burada o tahlillere girmeyi gerekli görmüyoruz. Ancak kader planında meseleye baktığımızda onun isminin Hazreti Yusuf hakkında yaptığı iyiliklerin bir mükâfatı olarak Allah tarafından Yahudiliğe isim olarak takdir edildiğini düşünebiliriz. Buradan hareketle şu neticeyi de çıkarabiliriz: Ebu Talib'in Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığı iyiliğin karşılığını ahirette bir şekilde görmesi gibi Yahuda da peygamber namzedi olan kardeşine yaptığı iyiliklerin karşılığını dünyada bu şekilde görmüştür. Demek ki, insanda bir fazilet varsa, Allah onu zayi etmiyor ve bir şekilde onun karşılığını veriyor.

قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ * أَرْسَلْنَا مَعَنَا
غَدًّا بَرْتَعًا وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

“Babacığım!” dediler, ‘sen ne diye bize güvenmiyor,
Yusuf’u emanet etmiyorsun?’

Oysa biz onun için hayırhahız, onun iyiliğini düşünüyö-
ruz. Yarın onu bizimle gönder, gezsin oynasın, biz ona göz
kulak oluruz.”

(Yusuf sûresi, 12/11-12).

Kardeşlerin Asıl Niyeti

Kardeşleri Yusuf’u kuyuya atmaya karar verdikten son-
ra onu alıp götürmek için gelip babalarından izin istedi-
ler. Şüphesiz izin almak için ortaya koydukları gerekçeyle
esas niyetleri farklıydı. Nitekim bu onların kelimelerine de
yansımıştı. Şöyle ki; لَا تَأْمَنَّا kelimesindeki birinci nûn har-
fini okurken, harekesinin aslında ötre olduğunu göstermek
için dudaklar biraz ileri çıkarılmak suretiyle *ışmam*⁵⁹ yapı-
lır. Kelimenin okunuşunda farklı görüşler olmakla beraber,
burada *ışmamın* tercih edilmesi, kardeşlerin psikolojilerini
resmetmesi açısından daha isabetli görünüyor. Yani gizli
bir plan çeviriyorlardı. İçlerindeki art niyet, konuşmaları-
na yansiyordu. Konuşmaya öncelikle itham edici bir şekil-
de başlıyor ve “Neden bize güvenmiyorsun?” diyorlardı.

⁵⁹ *ışmam*, Kur’ân okurken durulduğunda, durulan harfin aslı harekesinin ötre olduğu-
nu göstermek için dudakları biraz ileri çıkarmaktır. Farklı kıraatlere göre *ışmamın* çe-
şitleri vardır. Kur’ân’dan pek çok örnek verilir. Fakat *ışmam* dendiğinde, en meşhur
örnek olarak bu âyette üzerinde durulan تَأْمَنَّا kelimesi akla gelir.

Bu şekilde bir ön almak ve planlarını perdelemek istiyorlardı. O esnada telaştan dil ve dudakları birbirine karışıyor; ağızlarını eğip büküyor, kem küm ediyorlardı. Güven ifade eden kelimeyi bile güvensizlik içinde kekeleyerek söylüyorlardı. İşte onların bu hâli kelime işmamlı okunmak suretiyle resmediliyor gibidir. Evet, kendilerini verecek dikkatle dinleyenler onun okuyuşunda bu inceliği fark edeceklerdir.

Burası, Kur'ân'daki iç musikiye güzel bir örnektir. İç musiki, Kur'ân'ın en önemli yanlarından biridir. Farklı kıraatlerin, okuma usulünün, uzatmaların, kısaltmaların, idgamların... her birinin kendi yerinde bir mânâsı ve bir müzikal yönü vardır. Bunlar okuyuş güzelliği ve ahengini sağlamanın yanında Kur'ân'ın muhteva ve musikisini de aksettiren unsurlardır. Tabii her okuyan bu musikiyi seslendiremeyebilir. Ancak bu inceliklere dikkat ederek okunduğunda Kur'ân'dan apayrı bir zevk alınır. Mısırlı Kârî Mustafa İsmail bu konuda en başarılı örneklerden biridir. O, buradaki bu kem küm etmeyi bir sonraki âyette gelen **وَيَلْعَبُ وَيَزْتَعُ** kelimeleriyle beraber çok güzel seslendirir.

Kardeşlerin psikolojisini ele veren diğer bir durum ise peş peşe gelen iki âyetteki iki farklı ifadedir: Önceki âyette **وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ** “Biz onun iyiliğini düşünüyoruz.” derken, sonraki âyette **وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ** “Biz ona göz kulak oluruz.” diyorlar. Yakup (aleyhisselâm) onların bu ön alıcı, yapmacık fakat ısrarlı ifadelerinden, dil dökmelerinden onların bir oyun planladıklarını peygamberlik fetanetiyle mutlaka sezmiştir. Bununla beraber “Siz bir oyun çeviriyorsunuz” diyerek bunu onların yüzüne vurmuyor. Bu duruşuyla bir taraftan Hazreti Yusuf'a karşı temkinli hâlini muhafaza ediyor, bir taraftan da diğer evlatlarını itham etmemiş, suçlamamış oluyor.

أَرْسَلْ kelimesi, göndermek, salıvermek gibi mânâlara gelir. Âyette geçen أَرْسَلْنَا مَعَنَا ifadesine, “Onu bizimle gönder.” şeklinde mânâ verebileceğimiz gibi, “Onu biraz salıver, bizimle beraber gezsün oynasın.” şeklinde de tercüme edebiliriz. Bu ikinci mânâ bize şunları çağırıştır: Kardeşleri salıverme talebinde bulduklarına göre demek ki Hazreti Yakup, Yusuf’u (aleyhisselâm) sürekli gözetimi altında bulunduruyordu. Bu elbette ki sık boğaz etme şeklinde bir kontrol veya baskı değildi. Zira bir peygamber kendi çocuklarına bu şekilde davranmaz. Fakat ortada bir hassasiyet, titizlik olduğu da muhakkaktır. Bunun sebebi, yukarıda ifade edildiği gibi Hazreti Yusuf’a olan babalık şefkatinin yanı sıra, ona peygamberlik mirasını bırakacağı kişi nazarıyla bakmasıdır. Ayrıca gökçek yüzlü ve sevimli olduğundan dolayı ona nazar değmesinden korkmuş da olabilir. Malumdur ki nazar, kıskançlıkla bakanlardan gelebileceği gibi takdir nazarıyla bakanlardan da gelebilir. Dahası, Hazreti Yusuf’un kaçırılmasından endişe etmiş de olabilir. Sebep ne olursa olsun Hazreti Yakup, oğlu Yusuf’u gözünden bile sakınıyor, devamlı gözetimi altında tutuyordu. O yüzden oğulları, babalarına “Onu biraz rahat bırak, serbest kalsın, açılsın, serpinsin.” demiş de olabilirler.

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ

“Babaları: ‘Onu götürmeniz beni tasalandırır. Korkarım ki bir gaflet anınızda onu kurt yer.’ dedi.”

(Yusuf sûresi, 12/13).

Hazreti Yakub’un Endişesi

Temkinin temsilcisi Yakup (aleyhisselâm), çocuklarının ısrarları karşısında onları kırmak istemiyor. Fakat beri taraftan Yusuf’la ilgili endişesini dile getirmeyi de ihmal etmiyor. Onu kurdun yemesinden korktuğunu söylüyor. Kurttan bahsettiğine göre ya kurtla alâkalı bir tecrübeye sahipti ya da çocuklarının böyle bir yalanla karşısına çıkacaklarını tahmin etmişti. Yine kurt endişesi dile getirildiğine göre demek ki o zaman yaşadıkları yerin yakınlarında kurtlar vardı. Yani bir çocuğu kurdun yemesinin ihtimalden uzak görülmeyeceği bir muhitte yaşıyorlardı. Belki de kurt saldırısı o dönemin kırsalında en yaygın tehlikelerden birisiydi. O yüzden riskli bir durum için argüman olarak kurdu kullanıyorlardı.

Her dönemin kendine göre bir ‘kurdu’ vardır. O zaman kurdun yaptığını başka zaman kurtlaşmış karakterler yapabilir; canınıza kıyabilir, hürriyetinizi, işinizi, kariyerinizi elinizden alabilir, aileleri parçalayabilir, türlü türlü mahrumiyetler yaşatabilirler. Her dönemde, hazımsız, insafsız ve amansız bu türlü canavarlaşmış karakterler olagelmıştır. Allah, böylelerinin şerrinden muhafaza buyursun.

Yakup aleyhisselâm bir baba olarak evlatlarıyla konuşurken, ileride meydana gelecek bir şeyi haber veriyor ve “Belki

onu kurt yer.” diyor. Hazreti Yakup bunu elbette onlara koz vermek için değil, onları ikaz etme maksadıyla söylüyor. ‘Akli aşkın akıl’ ya da ‘peygamber mantığı’ şeklinde ifade ettiğimiz “fetanet” sıfatına sahip olan peygamberler kimseye –hâşâ– safiyane koz vermezler. Bunu ona muhakkak ki Allah söyletmiştir. Biz böyle durumlar için ‘intak-ı bilhak’ tabirini kullanırız. Yani “Allah ona hakkı, gerçekleşecek şeyleri konuşturmuş.” deriz. Fakat evlatları bunu bir ipucu ve koz olarak kullandılar. Kardeşlerini kuyuya attıktan sonra akşam eve gelip “Yusuf’u kurt yedi.” dediler.

Daha önce de temas ettiğimiz üzere bu türlü durumlarda Yüce Allah’ın makro plandaki muradını anlamaya çalışmak gerekir. Mesela burada Hazreti Yakup (aleyhisselâm), “Belki onu kurt yer!” demeseydi, –esbap açısından– belki ardından gelecek zincirleme olaylar serisi gerçekleşmeyecek ve Hazreti Yusuf, Mısır’daki konumunu ihraz etmeyecekti. Evet, başlangıçta iç yakan bu hâdisenin neticesi o kadar güzel oldu ki bütün Mısır ve çevresi bu vesileyle ışığa uyandı, refaha kavuştu.

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَن يَجْعَلُوهُ فِي غِيَابَةِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَهُمْ
بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

“Kardeşleri onu babalarından alıp götürdükleri ve hep birlikte kuyunun dibine atmaya azmettikleri zaman Biz de Yusuf’a şöyle vahyettik: ‘Zamanı gelecek, onların hiç hatırlarına gelmediği ve seni hiç tanımadıkları bir sırada, kendilerine yaptıkları bu işi hatırlatacaksın.’”

(Yusuf sûresi, 12/15).

İmtihanlar Silsilesinin Başı: Kuyuya Atılmak

Kuyuya atılmakla Yusuf (aleyhisselâm) için peş peşe imtihanların yaşanacağı uzun ve çileli bir süreç başlamış oldu. Öyle ki âdeta imtihanların biri bitecek diğeri başlayacaktır. Mısır’da ailesini yanına alıncaya kadar da bu imtihanlar bitmek bilmeyecektir. Fakat hemen belirtmek gerekir ki bu imtihanların her birinin akabinde inşiraha vesile olan güzel olaylar vardır. Hâdiselerin varıp çıkmaza girdiği anlarda Allah, o yüce nebiye hep bir çıkış kapısı lütfetmiştir. Dolayısıyla bu süreç, imtihanlar ve çıkış yolları şeklinde ilerlemiştir.

Gayâbe, bir şeyin görülmeyen, bilinmeyen dip kısmı demektir. Cübb kelimesi ise sarnıç, geniş ve derin kuyu mânâlarına gelir. Dolayısıyla gayâbetü’l-cüb, kuyunun derin, karanlık, bilinmeyen kısmı anlamındadır. ‘Cübb’ kelimesi burada iç musiki açısından, suya düşme sesini de verir. Türkçede de “Cup diye suya düştü.” denir. Bu kuyu, bizim bildiğimiz kuyular gibi olsaydı, Yusuf aleyhisselâm suda bo-

ğulurdu. Demek ki sarnıç gibi bir şeydi; bir tarafta sarnıç diğ-
 ğer tarafta da su vardı. Bazı kuyular gibi ağız kısmı çıkmaya
 müsait değildi. Özellikle bir çocuk düştüğünde böyle bir ku-
 yudan çıkamazdı. Bu kuyular, çölde yağmur sularıyla dolu-
 yordu. Çölün tozu tortusu suyun dibine çöküyor, duru ve içi-
 lebilir su yukarıda kalıyordu. Fakat suyun kenarlarında kuru
 kısımlar da bulunuyor, buralar bir nevi adacık gibi oluyordu.
 Bu yüzden onun içine giren yaşlı büyük insanlar sularını alıp
 çıkabiliyorlardı. Nitekim hadis-i şerifte de buyurulduğu üze-
 re, bir kadın çölde kuyuya iniyor, su çıkarıyor ve köpeğe içi-
 riyordu.⁶⁰

Ayrıca orası Ashab-ı Kehf'in mağarası gibi güneşi görebil-
 len bir yerdi. Yusuf aleyhisselâm güneşin doğuş, yükseliş ve
 batışını takip edebiliyor, dolayısıyla vakitleri belirleyebiliyor-
 du. Bundan dolayıdır ki saatin icadı Yusuf'a (aleyhisselâm) nis-
 pet edilmiştir. Ancak bunlar Kur'ân'da ifade edilmediği ve
 sağlam rivayetlere de dayanmadığı için bu konuda kesin bir
 hüküm verilemez.

Kuyuda Gelen Vahiy

Vahiy, birine bir şey anlatmak, ima ve işarette bulunmak,
 elçi göndermek, gizli konuşmak gibi mânâlara gelir. İlham da
 benzer mânâlar ifade eder. Vahyetme olayı, işaret etme, gizli
 konuşma mânâsında Kur'ân'da pek çok yerde geçmektedir.
 Mesela Hazreti Musa'nın annesine,⁶¹ havarilere,⁶² arıya,⁶³ se-
 maye⁶⁴ ve yere⁶⁵ vahyedildiği beyan edilmektedir. Nefse il-
 ham gönderildiği de yine Kur'ân'ın beyanları arasında yer

⁶⁰ Bkz.: Buhârî, *bed'ü'l-halk* 17; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/510.

⁶¹ Tâhâ sûresi, 20/38; Kasas sûresi, 28/7.

⁶² Maide sûresi, 5/111.

⁶³ Nahl sûresi, 16/68.

⁶⁴ Fussilet sûresi, 41/12.

⁶⁵ Zilzal sûresi, 99/5.

alır.⁶⁶ Vahyin dinî literatürdeki mânâsı ise Allah'ın, peygamberlerine, vasıtalı-vasitasız kendi katından bazı bilgiler göndermesidir. O aynı zamanda, Allah'ın mahiyetini bilemediğimiz bazı yollarla nebilerin kalplerine attığı bir kısım sözlerdir. Bu mânâdaki vahiy sadece peygamberlere gelir. Zaten biz de vahiy denince bunu anlarız. Peygamberlerin dışındaki kişiler veya varlıklar hakkında kullanılan vahiy ise ilham etme, yol gösterme, kalbine bazı hakikatleri duyurma gibi mânâlara gelir. Velinin kalbine doğan şey de vahiy değil ilhamdır.

Yusuf (aleyhisselâm) kuyuya atıldığı zaman henüz çocuk olduğuna göre orada kendisine gönderilen vahyin bildiğimiz mânâda bir vahiy olmaması gerekir. Çünkü peygamberlik, büluğa erip belli bir olgunluğa eriştikten sonra gelir. Öyleyse buradaki vahiyden kastedilen şey, kalbe doğan ilhamdır. Üstad Bediüzzaman'ın dediği gibi belki o, ilhamın bir çeşidi olan ihtardır.⁶⁷

Hazreti Yusuf (aleyhisselâm) henüz peygamberlik gelmeden nail olduğu bu tür ilhamlar sayesinde, yürüdüğü yolda hiç şaşkınlık yaşamamış, tereddüde düşmemiş, korku nedir bilmemiştir. Sanki o yollardan defalarca geçmiş ve o yolun kırmızı çizgilerini biliyor gibi hareket etmiştir. Davranışlarına, kullandığı dile baktığımızda, çok iyi işleyen, sağlam bir fetanet sezilmektedir. Bunu sadece sekineyle açıklayamayız. Evet sekinede bir itminana erme, maruz kalınan şeye mukavemet gösterme, korku ve endişelerin silinip gitmesi gibi mânâlar vardır. Fakat burada sekineden de öte bir durum görülmektedir. Bir şeyin onun ruhuna doğması söz konusudur. Nasıl peygamber olmadığı hâlde Hazreti Musa'nın annesine vahyedilmiş, bazı ilhamlar gönderilmişse Hazreti Yusuf'a da o daha peygamber değilken ilham gelmiştir. Fakat Hazreti Yusuf peygamber

⁶⁶ Şems sûresi, 91/8.

⁶⁷ Bkz.: Bediüzzaman, *Kastamonu Lahikası*, s. 178 (Yirmi Yedinci Mektup'tan, Karadağ'ın Bir Meyvesi).

namzedi olduğu için, vahyedilen şeyler ona Hazreti Musa'nın annesine gelenlerden daha açık gelmiş olabilir. Âyetlerden anlaşıldığı üzere, Allah onun vicdanına bazı şeyleri duyurmuştur. Dolayısıyla o da kuyuya atılırken, kuyudan çıkarılıp satılırken hiç telaş etmemiş, tereddüt bile geçirmemiştir.

Hazreti Yusuf'un Yaşı

Tefsirlerde Hazreti Yusuf'un kuyuya atıldığı dönemde on iki ya da on yedi yaşında olduğuna dair görüşler vardır.⁶⁸ On yedi yaşındaki bir gencin kuyuya atılması çok makul görünmüyor. Hazreti Yusuf'un o esnada bir çocuk olduğunu bilsek de yaşını tam olarak tespit etmek oldukça zordur. Sadece bazı tahminlerde bulunabiliriz. Mesela kuyuya atıldığında hiç konuşmuyor, itiraz etmiyor. Buradan hareketle, kendini savunamayacak ya da yapılan kötülüklerin farkına varamayacak yaşta olduğu düşünülebilir. Fakat aynı zamanda rüya görüp babasına anlatacak, ondan tedbirli olmayı öğrenebilecek bir çağda olduğu anlaşılıyor. Ayrıca, ileride de geleceği üzere, kendisini kuyudan çıkarırlar ona 'gulam' diyorlar. Mısır azizi de onun için وَلَدًا وَكَذَّابَةً "Onu evlat ediniriz!" diyor. Demek ki o daha çocuk yaştaydı ve ergenliğe ulaşmış değildi. Sonra kuyudan çıkarılıp köle olarak satılıyor, satın alındığı evde yıllarca kalıyor ve ardından kendisi için بَلَغَ أَشُدَّهُ "Gücüne kuvvetine erişti / rüştüne erdi." buyuruluyor. Azizin hanımının Hazreti Yusuf'a teklifte bulunması, Yusuf'un yaşıyla doğrudan alakalıdır. Demek ki azizin evinde bülüğa ermiş, rüştüne ulaşmış ve ancak o zaman kadının hedefi hâline gelmişti. Yirmili yaşlarda hapse girdiği, hapiste yaklaşık on yıl kaldığı, hapisten çıkıp birkaç yıl içinde işe vaziyet ettiği düşünülürse hazinelerin anahtarlarını eline aldığı anda yaşının otuz-otuz beş civarı olduğu söylenebilir. En doğrusunu Allah bilir.

⁶⁸ Bkz.: es-Sa'lebi, *el-Kesf ve'l-beyân*, 6/244; el-Beğavi, *Meâlmü't-tenzil*, 2/414.

Kuyudayken

Normal şartlar altında ve sebepler planında düşünül­dü­ğünde Hazreti Yusuf'un kuyuda fazla kalmadığı söylenebilir. Çünkü açlığa ve diğer olumsuz şartlara çöl ikliminde uzun süre dayanmak zordur. Bu, insanın takatini aşar. Uzun süre orada kalsaydı açlıktan ya da başka sebeplerden bayılması gerekirdi. Oysa kuyudan çıkarıldığında öyle bir hâlde değildi. Diğer yandan şayet Hazreti Yusuf kuyuda uzun zaman kalmışsa bu, Hazreti Meryem'in mihrap denilen mekânda harikulade şekilde kalmasına benzetilebilir. Ancak Meryem validemizin bu tecrübesi âyette beyan edilmişken Hazreti Yusuf'un böyle fevkalade tecrübe yaşadığına dair bir beyan yoktur. Ne var ki biz onun hakkında da böyle bir ikramı ilahiyi çok rahatlıkla düşünebiliriz. Bunun dışında Hazreti Yusuf'un kuyu suyundan içerek hayatta kalmış olması da muhtemeldir.

Kuyunun içine bir kova salınca, Hazreti Yusuf kovaya tutunup yukarı çıkıyor. Demek ki bunu yapmayı düşünebilecek yaştıydı. Ayrıca ilham şeklinde bir vahiy geldiğine göre nerede nasıl hareket edeceği de ona öğretilmiştir.

Büyükler Hazreti Yusuf'un kuyuya atılma hâdisesinden yola çıkarak, "Kuyuya atılmadan, zindana düşmeden hedefe varılmaz." derler. Evet, Yusuf (aleyhisselâm) çocuk yaştan itibaren pek çok ağır imtihanlarla karşılaştı ama bunların hepsini aştı. Belki fizikî yönden çok ezildi, preslendi ama ruhen olgunlaşıp kıvama erdi. Yolda çekilen bütün çileler, ileride eda edilecek görev için bir hazırlıktı. Bu, Allah'ın bir hikmeti ve âdeti olup neticesi büyük olan bütün güzel işlerde cereyan eder. Cenab-ı Hak, büyük bir insana büyük işler yaptırmak için onu hâdiselerin çarkından geçirir, meşakkatlerle presler ve kıvama getirir. Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem), belanın en büyüklerinin peygamberlere, sonra da

derecesine göre diğer insanlara geldiği yönündeki beyanlarını da böyle değerlendirmek gerekir.⁶⁹ Nitekim bildiğimiz bütün peygamberler ve hayatlarını peygamber vârisi olarak geçirenler tarihte benzer imtihanlara maruz kalmışlardır.

⁶⁹ Tirmizî, *zühhd* 57; İbn Mâce, *fiten* 23; Dârimî, *rikak* 67.

وَجَاؤُ آبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ * قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ
عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ * وَجَاؤُ
عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ
وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ

“Yatsı vakti, ağlayarak babalarının yanına gelip dediler ki: ‘Sevgili babamız, biz yarış yapmaya giderken Yusuf’u eşyalarımızın yanında bırakmıştık. Bir de döndük ki onu kurt yemiştir! Ne var ki biz doğru da söylesek sen bize inanmayacaksın!’ Onlar Yusuf’un gömleğine sahte kan bulaştırarak getirmişlerdi. Babaları Yakup: ‘Hayır!’ dedi, ‘Nefisleriniz sizi aldatmış, bu işe sevk etmiş. Artık bana düşen, ümitvar olarak güzelce sabretmektir. Ne diyeyim, sizin bu anlattıklarınız karşısında, Allah’tan başka yardım edebilecek hiç kimse olamaz!’”

(Yusuf sûresi, 12/16-18)

Yalan Psikolojisi ve Yalanın Psikolojik Tefsiri

Âyette, hile yapıp yalan söyleyerek karşısındakini inandırmaya çalışan birinin psikolojisi seziliyor. Çünkü ne kadar doğru söyleseler de babalarının inanmayacağını ifade ederek kendilerini güvenilir göstermeye çalışıyor. Bu, yukarıda temas edilen cinsten bir ön alma hamlesidir. Bunun mutlaka psikolojide bir yerinin olduğunu düşünüyorum. Hz. Yusuf’un kardeşleri daha önce ağızlarını eğip bükerek bir koz vermişlerdi, burada ikinci kozu veriyorlar. Konuşmalardaki imalardan yalan söyledikleri belli oluyor.

Yakup (aleyhisselâm), onların yalan söylediğini şüphesiz anlıyor fakat bunu onların yüzüne çarpmıyor. Çünkü onları bütün bütün kendinden uzaklaştırmak istemiyor. Yusuf (aleyhisselâm) hapiste, “Ben Allah’a inanmayan, ahireti de tanımayan kafir bir kavmin içinden geldim... Atalarım İbrahim’in, İshak’ın, Yakub’un dinine tâbi oldum.”⁷⁰ demek suretiyle içinden geldiği toplumun durumunu resmedecektir. Resmedilen tablodan, o günkü toplumun, inkârcı ve puta tapan bir toplum olduğu anlaşılmalıdır. İnançsızlığın yaygın olduğu bir toplumda, Hazreti Yakup (aleyhisselâm) bir peygamber olarak, çocuklarının yalanlarını yüzlerine vurarak perdeyi yırtmadı, onları kendisinden uzaklaştırıp sahipsizliğe terk etmedi. Çünkü onların yanı sıra ısrar etmelerinden ve daha başka yanlışlara düşmelerinden korkuyordu.

Psikolojik açıdan bu âyetler üzerinde daha derin tahlil ve incelemeler yapılabilir. Kur’ân’ın psikolojik tefsirinin yapılmamış, psiko-sosyal açıdan yorumlanmamış olması ciddi bir eksikliktir. Kur’ân’da ismi geçen kişi ve toplumları, ırk, millet, kültür, konum ve şahsiyetleri açısından ele alıp değerlendirme henüz yapılamamıştır. Hâlbuki baştan sona Kur’ân’da çok farklı karakterler ortaya konmaktadır. Bunların günümüzün verilerinden de destek alarak ortaya çıkarılması gerekir. Belki yirmi otuz tefsire baktım. Her birinin kendine has güzel bir yönü ya da yönleri var. Fakat bahsettiğim yönden eksik olduklarını da inkâr etmemek gerekir. Bugün böyle bir çalışmaya çok ihtiyaç var. Böyle bir tefsir yapılacağı zaman meseleye iki yönden bakmak gerekir: *Birincisi*, genel olarak insan gerçeği, insanın ruh hâli, bu konuda elde edilmiş bilgiler ve yapılan tespitler. *İkincisi*, Kur’ân’da geçen kişi ve toplumların psikolojileri. Evet bu tür çalışmalar yapılırken insan gerçeğinin değişmediği unutulmamalıdır. Tarih boyunca

⁷⁰ Yusuf sûresi, 12/37-38.

ne insan değişmiştir ne de şeytan. Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Âdem hata etti, evlatları da hata etti.”⁷¹ buyurur. Yani ilk insanın taşıdığı duygularla günümüz insanının duyguları potansiyel olarak aynıdır. Sadece kişiden kişiye bu duyguların baskınlık ya da zayıflık oranı değişebilir. Dolayısıyla Kur’ân’a insan gerçeği açısından bakıp oradaki şahıs ve toplumların karakterlerini tahlil ederek günümüz için önemli mesajlar çıkarmak ve zamanımızdaki pek çok probleme çözüm yolları bulmak mümkündür.

Söz konusu tefsir ancak psikologların ve psikiyatristlerin de bulunduğu uzman bir heyet tarafından yapılabilir. Mesela Zeliha’nın –Kur’ân’da bu isim geçmez– insafa ve belki de imana gelmesine vesile olan şey, Hazreti Yusuf’un (aleyhisselâm) sûre boyunca sergilenen ince kişiliği ve sağlam karakteridir. Bu karakteri ortaya koyan açık beyanların yanında, dikkatle bakıldığında görülebilecek ipuçları da vardır. Bunlar incelendiğinde onun nasıl bir yüksek şahsiyete sahip olduğu daha baştan itibaren âyetler eşliğinde ortaya konabilir. Fakat bunu yapabilmek için derin bir psikoloji bilgi ve tecrübesine ihtiyaç vardır.

Yine mesela münafıklarla alâkalı âyetleri tefsir ederken onların iç dünyalarını ortaya koymak çok önemlidir. Nasıl davranırlar, nasıl konuşurlar, yaşadıklarıyla karşılaşacakları akıbet arasındaki irtibat nedir gibi sorulara cevap aranmalı, onların iç dış yapıları detaylarıyla çizilmelidir. Bunlar yapılırken bütün ihtimaller nazara alınmalı ve bakış açısı olabildiğince geniş tutulmalıdır. Çünkü Kur’ân, Allah’ın kelâmıdır ve O’nun sonsuz ilminden gelir. Bu yüzden Kur’ân’ın kelime ve cümlelerinde pek çok mânâ tabakaları bulunur.

Şimdi tekrar Hazreti Yusuf’a dönebiliriz: Kardeşleri tarafından Yusuf gadre uğruyor. Ardından ömrünün önemli bir bölümünü ailesinden, vatanından uzakta geçiriyor. Daha ço-

⁷¹ Tirmizî, *tefsîru sûre* (7) 3; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 14/41; Ebû Ya’lâ, *el-Müsned*, 11/263-264, 12/8-9..

cuk yaştan itibaren ağır imtihanlara maruz kalmanın elbette Allah'ın hikmetine bakan önemli yönleri vardır. Efendimiz'de de (sallallahu aleyhi ve sellem) görüldüğü üzere, Allah, bazı büyük zatların küçük yaşlardan itibaren etraflarındaki dayanakları almak suretiyle onları yalnızlaştırmış ve –bir yönüyle– cebrî olarak Kendine celbetmiş, Kendine yönlendirmiştir. Bilindiği gibi Efendimiz daha doğmadan babası, altı yaşındayken annesi, sekiz yaşındayken de dedesi vefat etmiştir. Bununla Cenab-ı Allah, O'nu erken yaşlarından itibaren Kendi teveccühüne mazhar kılmak istemiştir. Efendimizin böyle bir cebrî yönlendirmeye ihtiyacı var mıydı, bunu biz bilemeyiz. Fakat bir beşer olarak, özellikle de erken yaşlarında O da dayanmak için annesine babasına ihtiyaç duymuş olabilir. Nitekim rivayetlerde annesinin mezarına gidip uzun uzun ağladığından bahsedilir.⁷²

Hazreti Yusuf'ta da benzer bir durum vardır. O, küçük yaşından itibaren ailesinden ayrılmak, köle olarak satılmak, iftiraya uğramak ve hapse düşmek suretiyle yalnızlaşmıştır. Bu uzun dönemde o, cebrî olarak Allah'a ve Allah'ın muradına yönlendirilmiştir. Yalnızlığın yanında Hazreti Yusuf'ta (aleyhisselâm) bir de gurbet durumu söz konusudur. Gurbette insan çaresizliği iliklerine kadar yaşar. Çünkü o zamana kadar mevcut olan pek çok şey bütün bütün elden kayıp gider. İşte böyle durumlarda insan, Allah'a daha bir içten yönelir, daha bir yürekten dua eder. Üstad Bediüzzaman'ın enfes anlatımıyla, sebepler tamamen sukut edince nur-u tevhid içinde sırr-ı ehadiyet zuhur eder. Bu şartlardaki bir garip, Hazreti Yunus gibi Allah'a tam teveccüh eder ve *لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ* "Ya Rabbi, Sen'den başka ilâh, hâkim ve koruyucu yoktur. Seni tesbih ederim, Sen noksan sıfatlardan

⁷² Müslim, cenâiz, 108; Ebû Dâvûd, cenâiz 81; Nesâî, cenâiz 101; İbn Mâce, cenâiz 48.

münezzehsin. (Şu an içinde bulunduğum durumda bana tabiatın ve sebeplerin herhangi bir tesiri ve yardımını olamaz. Bu denizin dalgalarına kimse hükmedemez. Balığa kimse sözünü geçiremez. Şu karanlıktan kimse beni kurtaramaz. Bütün bu esbaba hükmedecek yalnız Sensin.) *Ben nefsim ve kendi kendime zulmettim.*⁷³ der.⁷⁴

Burada Hazreti Yakub'un yaşadığı o zor imtihanın başka bir yönüne de temas etmekte fayda vardır. Hazreti Yakub'un peygamberlik mirasını emanet edeceği oğlunu kaybetmesinin zahiri sebepleri, onun Yusuf'a olan özel ilgisi ve diğer çocuklarında oluşan haset ve kıskançlık durumudur. Fakat işin iç yüzüne baktığımızda diğer bir sebep Hazreti Yakub'un Yusuf'un annesi olacak kadına talip olması, onun için tekrar dayısının yanına gitmesi, yıllar sonra onu eş olarak alması olabilir. Burada hemen ifade etmek gerekir ki, Hazreti Yakub'un, Yusuf'un annesine olan alâkası sırf cismani bir alâka değildir. Çünkü ondaki cevheri, yani Hazreti Yusuf'u ve onun eda edeceği vazifeyi görmüş, bu yüzden ona talip olmuştur. Bu talep, Allah'ın kalpte yarattığı kutsî bir alâka veya bir hiss-i kable'l-vukû neticesinde gerçekleşmiş olabilir. Bu, olacakları önceden görmenin ifadesidir. Nitekim Allah, kullarından dilediğine, olacak hâdiseleri önceden gösterir. Fakat kutsî bir sebeple de olsa, peşine düşüp elde ettiği nimetin ardından, o nimetin neticesiyle imtihan olmuştur. Bu mesele oldukça naziktir. Meseleyi peygamber ufku açısından değerlendirmek ve o seçilmiş, kutsî zatlara hata izafesinden kaçınmak gerekir. Allah, herkesin derecesine göre imtihan verir. Peygamberlerin nasibine de kendi ufuklarıyla izah edilebilecek imtihanlar düşmüştür.

⁷³ Enbiyâ sûresi, 21/87.

⁷⁴ Bediüzzaman, *Lem'alar*, s. 4-5 (Birinci Lem'a).

Hazreti Yusuf'un Gömleği

Burada izah edilmesi gereken bir husus da Hazreti Yusuf'un gömleğidir. Tefsirlerde bunun Hazreti İbrahim'in ateşe atılırken üzerinde bulunan gömlek olduğu rivayet edilir.⁷⁵ Ancak Hazreti İbrahim'den gelen gömlek, Yusuf'un evden ayrılırken giydiği gömlek değildir. Çünkü o gömlek kardeşleri tarafından kana bulanarak geri getirilmişti. İsrailiyat kaynaklı olması muhtemel menkıbelerde rivayet edildiğine göre söz konusu gömlek, Hazreti Yusuf'un beraberinde götürdüğü ve hep yanında muhafaza ettiği gömlektir.⁷⁶ Bu rivayetin doğru olma ihtimalini düşündüğümüzde şöyle bir yorum getirmek mümkündür: Demek ki onda, tıpkı Hazreti Musa'dan geriye kalan tabut içindeki emanetlerde olduğu gibi bir kutsiyet ve keramet vardı. Daha sonra aynı gömleği Hazreti Yusuf, babası Hazreti Yakub'a gönderecek ve onu ak düşen gözlerine sürmesini isteyecektir. Gömlek Mısır'dan çıkınca Yakup (aleyhisselâm) onun kokusunu alacak, gelince de gözlerine sürecektir ve gözleri açılacaktır. Esasında Hazreti Yakub'un beklediği gömlek değil, o gömleğin sahibidir, hatta gömlek sahibinin göreceği misyondur. Ancak gömlek, sahibine işaret ettiğinden onu da büyük bir müjde olarak görmüş ve gelecek adına sevinmiştir.

Sûrede bahsi geçen gömleklerin her birinin kendine ait mânâ ve hikmeti vardır. Genel olarak gömlek, bir idealin bir beklentinin remzi olmuştur. Bugün de yıllardır beklenen hasreti çekilen, arzu edilen şeyler vardır. Bir gömlek değildir beklenen, inançları, değerleri ile ters yüz olmuş bir milletin belki insanlığın makus kaderinin değişmesi, insanlığın yeniden huzura kavuşmasıdır bu. Bu beklentiyi seslendirirken bir zamanlar şöyle demiştim: "Sesler, nağmeler farklı farklı olsa da vicdanlarda duyulup sezilen hep aynı mânâ. Ve seher-

⁷⁵ Bkz.: İbn Ebi Hâtim, *et-Tefsîr*, 7/2196; el-Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 2/448.

⁷⁶ Bkz.: İbn Ebi Hâtim, *et-Tefsîr*, 7/2196.

lerde esen yeller Eyyub'a hayat ırmağından bir ses, Yakub'a Yusuf'un gömleğinden İbrahimî bir koku duyurmakta.”⁷⁷

Hazreti Yakup, çocuklarının yalanını onların yüzüne vurma da bunu onlara hissettirmeyi ihmal etmemiştir. Rivayet edildiği üzere, Yakup (aleyhisselâm), kana bulanmış gömleğin parçalanmamış olduğunu görünce “O nasıl insafli bir kurtmuş ki Yusuf'u yediği hâlde gömleği yırtmamış.” demiştir.⁷⁸ Bu sözüyle aslında o, acı bir gerçeği, tamamen suçlama üslubuna girmeden, bir ima ve işaretle göstermiş oluyordu. Bazıları bu gömleğin Hazreti İbrahim'in ateşe atılırken giydiği gömlek olduğunu zannederek “Ateşin yakmadığı gömleği kurt nasıl parçalasın?” demişlerse de esas konu bu değildir. Burada esas alınması gereken mesaj, yalan söyleyen insanların mutlaka bir yerde açık verecek olmalarıdır. Yalana başvuranlar gerek telaşlarından gerek sadece menfaatlerini düşündüklerinden dolayı her şeyi hesap edemezler. Mutlaka bir yerde kendilerini ele verecek bir boşluk bırakırlar. Tıpkı bugün masumlara zulmeden siyasilerin yaptıkları gibi. Fesada girerek yalan söylüyorlar, yalanlarında açık veriyor, o açıkları kapatmak için ayrı bir yalan daha söylüyorlar. Böylece falso-yanan fasit dairesinde çırpınıp duruyorlar. Fakat bir gün ehli-insaf, yalanları mutlaka anlar ve her şey ortaya çıkar.

Hazreti Yakup, çocuklarının yaptıkları karşısında içi yansa da suçlayıcı bir tavır takınıp onlara sırtını dönmüyor. Derdini içine atıyor ve Allah'tan sabr-ı cemil talebinde bulunuyor. Bu talebini ileride bir kez de Bünyamin'in Mısır'dan dönmemesi sebebiyle ifade edecektir. Sabr-ı cemil, bir tabir olarak ‘güzel sabır’ demektir. Bu sözün esas mânâsını ise şu âyet açıklar: *إِنَّمَا أَشْكُو بَيْنِي وَخِزْنِي إِلَى اللَّهِ* “Tasamı, dağınıklığımy Allah'a

⁷⁷ Fethullah Gülen, *Örnekleri Kendinden Bir Hareket*, s. 110. (Günümüzün Karasevdalıları).

⁷⁸ et-Taberî, *Câmiu'l-beyan*, 15/581; es-Sa'lebi, *el-Kesf ve'l-beyân*, 5/203.

şikâyet ediyorum.” Demek oluyor ki Yakup (aleyhisselâm), üzerine titrediği iki güzide oğlunun ayrılığı karşısında Allah’a sığınmış, etrafı suçlama yoluna gitmemiş, şikâyetini Allah’a arz etmiş ve çareyi sadece O’ndan beklemiştir. Esasında en acı ve amansız hâdiseler karşısında dahi –sebeplere müracaatla beraber– takınılacak mümince tavır budur: Allah’ın rahmetine sığınmak, hâlini O’na arz ederek dışını sıkıp sabretmek, Allah’ı ve kaderi insanlara şikâyet ediyormuş gibi hâllere girmemek, kadere karşı yüzünü dahi ekşitmemek, çareyi Allah’tan istemek ve insanlardan rahmet dilenmemektir. Âişe validemiz, yaşadığı o ağır iftira hâdisesinde, iş dayanılmaz hâle gelince bu âyeti okumuş ve gözlerinde yaş kalmayınca kadar ağlamıştı.⁷⁹ Hazreti Ömer Efendimizin de bu âyeti namazda okurken hıçkırarak ağladığı rivayet edilir.⁸⁰

⁷⁹ Buhârî, *şehadât* 15, *megazî* 36; Müslim, *tevbe* 56.

⁸⁰ Bkz.: Buhârî, *ezân* 70, Abdurrezzak, *el-Musannef*, 2/114; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 2/364.

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَى هَذَا غُلَامٌ
وَأَسْرُوهُ بِضَاعَةٌ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ * وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ
مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ

“(Gelelim Yusuf’a) Öteden bir kafilе gelmiş, sucularını kuyuya göndermişlerdi. Saka vardı, kovasını sarkıttı. ‘Müjde! Bir çocuk buldum!’ dedi. Kafiledelikler, ticaret malı olarak satmak niyetiyle onu gizlediler. Ama Allah Teâlâ, onların ne yapacaklarını pek iyi biliyordu!

Nihayet Mısır’a varınca, onu çok ucuza, birkaç dirheme sattılar. Zaten onlar bu konuda oldukça müstağni davranmışlardı.”
(Yusuf sûresi, 12/19-20).

Köle Pazarında Bir Çocuk Güzeli

Çöl ortamında kuyuya atılan bir çocuğun oradan sağ çıkması mümkün değildir. Fakat Yusuf (aleyhisselâm), Allah’ın izni ve yardımıyla bir kervan sayesinde oradan çıktı. Onu kuyudan çıkarıp satanlar, tüccar kafilesiydi. Bu yüzden Hazreti Yusuf’u bulur bulmaz ilk akıllarına gelen şey, onu bir ticaret malı olarak satmak oldu. “Çok güzel bir çocuk, onu evlat edinelim.” demek akıllarına gelmedi. Tüccar oldukları için hemen kaç para edeceğini düşündüler, sonra da götürüp köle pazarında az bir paraya sattılar. Neyi kaçırdıklarının farkında değillerdi.

Kuyuya atıldıktan sonra oradan çıkarılması Hazreti Yusuf için sürpriz bir nimet oldu. Çünkü zahiri sebeplerin tükendiği

verde hiç beklenmedik şekilde Allah'ın yardımına mazhar oldu ve kervancılarının eliyle ölümden kurtuldu. Devamında kuyudan çıkarılanların bir iyilik yapıp onu evine teslim etmelerini bekleyebilirdi. Ancak azıcık ümidin yeşerdiği o anda başka bir imtihanla yüz yüze geldi: Pazarda köle olarak satılacaktı. Hem de ucuz bir fiyata!

Zühd, rağbet göstermeme, arzu etmeme, değer vermeme, terk etme, müstağni davranma anlamlarına gelir. Dünyaya değer vermeyip onun fani yönünden yüz çeviren, dünya sevgisini kalbine koymayan, ahiret arzusuyla kendini ibadete verenlere zahit denir. Bu tarife göre, *وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ* âyetini "Onlar bu konuda (Yusuf hakkında) zahitçe hareket ettiler, ona değer vermediler, müstağni davrandılar, onun kıymetini bilemediler." şeklinde anlayabiliriz.

Diğer yandan burada biraz kınama ve istihza üslubu vardır. Buna göre ifade edilmek istenen mânâ şudur: Ne zahit insanlardı ki (!) Hazreti Yusuf gibi güzel bir insana bile rağbet etmediler. Hâlbuki o, rağbet edilmesi, kıymetinin bilinmesi gereken değerler üstü değere sahip biriydi. Fakat zahit davranacağız derken büyük bir fırsatı kaçırdılar.

Hazreti Yusuf'u köle olarak satanların onun kardeşleri olduğu yönünde rivayetler de vardır.⁸¹ Bu rivayetlere göre, kervancılar onu kuyudan çıkardıktan sonra kardeşleri sahiplendi ve hemen orada kervancılara sattılar. Nitekim Eski Ahit'te olay az farkla bu şekilde yer almaktadır.⁸² Tefsirlerde her iki görüşü de destekleyen yorumlar vardır. Âyetin ifadesi mutlak olduğu için iki mânâ da muhtemeldir.

Hazreti Yusuf'u satanların onun kardeşleri olduğunu düşündüğümüzde şu mülahazalar söz konusu olabilir: *Evvela*

⁸¹ Bkz.: es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 5/204; el-Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 2/415.

⁸² Tekvin, 37: 26-28.

onun gelecekte önemli bir konuma yükseleceğini ve büyük bir misyon eda edeceğini bilemediler. İkinci olarak, onu üç beş kuruşa satarak o dönemin anlayışına göre onun değerini oldukça düşürdüler. Üçüncü olarak da hür bir insanı köleleştirmek suretiyle onu değersizleştirdiler ve ondan haram kazanç elde ettiler. Bu son yaklaşıma göre بِثَمَنِ بَخْسٍ ifadesi, 'haram para' anlamına gelmektedir. Üst üste işledikleri bu günahlarla aslında yapmak istedikleri şey, Yusuf'un (aleyhisselâm) bir an evvel o civardan gitmesiydi. O telaş ve aceleyle elleri ayakları birbirine dolaşıyordu. Bu psikolojideyken onun gerçek değerini düşünemezlerdi. Görüldüğü gibi âyette resmedilen ruh hâleti, Yusuf'u satanların onun kardeşleri olduğu görüşüne daha uygun düşmektedir. Bu yaklaşıma göre, köle alışverişinin normal olduğu bir dönemde tüccarların onu götürüp telaşla birkaç kuruşa satmaları çok muvafık görünmüyor. Onların telaş etmelerine gerek yoktu ve dolayısıyla rahat bir şekilde istedikleri fiyata satabilirlerdi. Hızlı bir şekilde elden çıkarma psikolojisi kardeşleri böyle katmerli suçları işlemeye sevk etmişti. Ardından suçlarını itiraf edecekleri güne kadar uzun bir dönem suçluluk psikolojisi içinde yaşadılar.

Yusuf'u tüccarların sattığı yönündeki görüşü esas aldığımızda şu mülahaza da muhtemeldir: Issız bir kuyudan garip bir şekilde güzel bir çocuğun çıkması normal bir şey değildir. Bu hayret edilecek bir durumdur. Kuyudan su çıkaran tüccarın يَا بُشْرَى هَذَا غَلَامٌ "Müjde! Bir çocuk buldum." cümlesi hem anlam yönüyle hem de musikisiyle bu hayreti ifade etmektedir. Hayretlerinden şu düşüncelere kapılmış olabilirler: "Belli ki bu çocuk bir maceraya kurban gitmiş. Onun mutlaka bir sahibi olmalıdır. En iyisi, sahibi gelmeden onu alıp gidelim

ve üç beş kuruşa da olsa satıp bir an evvel elimizden çıkaram. Eğer gerçek değerine satmaya çalışırsak vakit kaybederiz. Bu esnada çocuğun sahipleri gelir, onu elimizden alırlar. Böylece kazanacağımız üç beş kuruştan da mahrum kalırız. Satıp işimize bakalım!”

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا
أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ
الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

“Mısır’da Yusuf’u satın alan vezir, hanımına: ‘Ona iyi bak!’ dedi, ‘Belki bize faydası dokunur yahut onu evlat ediniz!’ Böylece Yusuf’a o ülkede yerleşme imkânı ve hâkimiyet verdik ki te’vîl-i ehâdîsi (rüya ve olayların yorumunu) ona gösterelim. Allah Teâlâ iradesini yerine getirmekte her zaman mutlak galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.”

(Yusuf sûresi, 12/21).

Yusuf (aleyhisselâm) Sarayda

Mısır kralının veziri, Hazreti Yusuf’u satın alarak saraya getiriyor. Eşine, “Ona iyi bak! Belki faydalanır ya da evlat ediniz.” diyor. “Evlat ediniz.” ifadesinden Hazreti Yusuf’un evlat edinilecek kadar küçük yaşta olduğunu anlamak mümkündür. “Ona iyi bak!” demek olan مَثْوَاهُ أَكْرِمِي ifadesine “Oturup kalkacağı ve ikamet edeceği bir yer hazırla, ona ikramda bulun.” şeklinde geniş bir mânâ yüklenebilir ki bunu Türkçede “Onu aziz tut!” sözü ile karşılamak daha uygundur.

Âyette مَكَّنَّا لِيُوسُفَ “Yusuf’a mükne verdik.” buyuruluyor. Mükne, mekân tutma, ayağını yere sağlam basma, büyük imkân, yetki ve hâkimiyet elde etme, dilediklerini gerçekleştirme, ortamı kendine göre şekillendirme mânâlarına gelir. İleride elli altıncı âyette de geleceği üzere Hazreti Yusuf, bu

“mükne” sayesinde, *يَبْوَأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ* şeklinde ifade edildiği üzere, orada dilediği yere yerleşebileceği geniş imkânlar buldu, hâkimiyet elde etti ve duygu ve düşüncelerini gerçekleştirme fırsatlarını yakaladı. Öyle ki Mısır’da artık dilediği yerde dilediği şekilde hareket eder hâle gelmişti. Tabii bu seviyeye gelmek için ilim şarttır. Sûrenin yörüngesinin ilim olduğunu hesaba katarsak mükne sahibi olmak, geniş imkânlar elde ederek devleti ve halkı sevk ve idare etmek için en önemli unsurun ilim olduğunu söyleyebiliriz.

Hazreti Yusuf küçük yaştan itibaren Allah’ın sıyanet ve inayetini mazhar olmuştu. Daha başta kuyuya atılırken Allah onu “*Zamanı gelecek, onlara bu yaptıklarını hatırlatacağsın!*”⁸³ diyerek teyit etmiştir. Ayrıca kuyuya atıldığı sırada yedi sekiz yaşlarında olduğunu kabul ettiğimiz durumda, o zamana kadar Yusuf’un şuuraltı müktesebatının babasının evinde oluşmuş olduğunu düşünebiliriz. Yani babasından gördüğü o güzel hayat ve fevkalade hâller onun duygularını ve bilincini yeterince beslemişti. O, evinden böyle bir donanımla ayrılmıştı. Ardından Mısır gibi hâkim bir kültürün olduğu şehre geldi. Orada da Allah’ın özel koruması altındaydı. Bu sebeple saflığını hep korudu. Bu arada dünya adına göreceği şeyleri orada gördü, tanıdı. Diğer bir tabirle dünyayı orada öğrendi, büyüklerle muhatap oldu. Onların ne düşündüklerini, bakış açılarını, hayat standartlarını, halka muamelelerini yakından müşahede etti. Üstad Bediüzzaman Hazretleri’nin Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) için söylediği ifadeler çerçevesinde, bunlar ileride eda edeceği misyon için ona önceden verilmiş birer avanstı. İşte bunların hepsini “mükne” kelimesiyle ifade edebiliriz.

Her şey Allah’ın irade ve kudretiyle meydana gelir. Ancak meydana gelen şeylerde yine Allah’ın yarattığı sebepleri de

⁸³ Yusuf sûresi, 12/15.

göz önünde bulundurmak gerekir. Hazreti Yusuf, bu *mükne*ye sebepler planında melikin onu keşfetmesi sayesinde ulaşmıştır. Melikin firaseti, Hazreti Yusuf'un önünün açılması ve geniş imkânlarla kavuşması için önemli bir sebeptir. Firasetli insanların keşfinden bahsedilirken, Hazreti Şuayb'ın (aleyhisselâm) kızının Hazreti Musa'yı yanına alıp çalıştırmasını babasına teklif etmesi, Hazreti Ebu Bekir'in Hazreti Ömer'i kendisinden sonra halife olarak tavsiye etmesinin yanında Mısır kralının Hazreti Yusuf'u keşfedip vezir olarak yanına alması da zikredilir. Elbette daha başka firaset ehli insanlar da vardır. Bunlar belki örnek kabilinden ilk akla gelenlerdir.

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

“O rüştüne erdiğinde kendisine hüküm ve ilim verdik.

İşte ihsan ehline biz böyle karşılık veririz.”

(Yusuf sûresi, 12/22).

“Rüştüne erdi” ifadesi, Hazreti Yusuf’un o esnadaki yaşıyla alâkalı ipuçları verse de kaç yaşında olduğuna dair kesin bir sonuca varmak zordur. Fakat bu ifadeden onun kırk yaşında olduğunu çıkaramayız. Kuyuya atıldığı zamanki yaklaşık yaş ile köle olarak satın alınıp saraya getirilmesini ve orada geçirdiği süreyi beraber düşündüğümüzde, onun henüz kırk yaşına ulaşmadığı anlaşılır. Aynı tabir Kur’ân-ı Kerim’de Hazreti Musa hakkında *“rüştüne erip olgunlaştığında”* *وَأَسْتَوَى* şeklinde kullanılır ve bir kelime ilave edilir. Buradaki *وَأَسْتَوَى* kelimesi, “Yükselip kemale erdi, olgunluğu tamamıyete ulaştı, gücü kuvveti kıvamına geldi.” demektir. Bu kelimeden, Hazreti Musa’nın otuzlu ya da kırklı yaşlarda olduğu düşünülebilirse de Yusuf aleyhisselâm için aynı şeyi söylemek zordur. Dolayısıyla onun gökçek yüzlü, yakışıklı, görkemli ve alımlı olduğu, güzelliğiyle başları döndürdüğü bu dönemde yirmili yaşlarda olduğunu düşünebiliriz.

O yaşlarda Allah ona ilmin yanında bir de hüküm verdi. Hüküm, yargılama, karar verme, hâkim olma, hâkimiyet elde etme, hikmetle düşünüp hareket etme gibi mânâlara gelir. Bu çerçevede düşündüğümüzde, Hazreti Yusuf’a (aleyhisselâm) hüküm verilmesini, ona karar verme, hâkimiyet kurma, olaylar arası irtibatlar kurarak hüküm bildirme, hikmetle iş yapma

özelliklerinin ihsan edilmesi şeklinde anlayabiliriz. Nitekim sûre boyunca bütün bu özelliklerin farklı şekillerde onun hayatına yansdığını müşahede ederiz.

İhsan Ehli Bir Kul

‘İyilik yapan’ ‘iyi davranan’ gibi mânâlarının yanında ‘Allah’ı görüyor gibi yaşayan, Allah’ı görmese bile O’nun tarafından görülüyor olduğunu bilerek hareket eden’ mânâsını da ifade eden muhsin kelimesi, bu sûrede Hazreti Yusuf için beş defa kullanılmaktadır. *Birincisinde*, Yusuf (aleyhisselâm) henüz genç iken, Allah onun ihsan ehlerinden olduğuna işaret ederek “*İşte Biz ehli-i ihsanı böyle mükâfatlandırırız.*” buyurur.⁸⁴ *İkincisinde*, hapisnede iki mahkûm, Hazreti Yusuf’taki kalbî, ruhî güzelliği ve kemalâtı görüp ondan rüyalarının yorumunu ister ve “Seni ihsan ehlerinden görüyoruz.” itirafında bulunur.⁸⁵ *Üçüncüsünde*, yaşadığı imtihanları ilahî inayetle ve iradesinin hakkını vererek geçen Yusuf’u (aleyhisselâm) Allah takdir eder ve ona teminatını hatırlatma sadedinde “İhsan şuuruna erenlerin ecrini zâyi etmeyiz.” buyurur.⁸⁶ *Dördüncüsünde*, yıllarca kıskançlık duygularıyla hareket eden kardeşleri, bir gün Mısır’da onun huzuruna gelir, kendi özür ve mahcubiyetlerini ifade, aynı zamanda onun faziletini itiraf mânâsına, “*Doğrusu, biz seni ihsanla bütünleşmiş kimselerden görüyoruz.*” derler.⁸⁷ *Beşincisinde* ise Hazreti Yusuf (aleyhisselâm), onca imtihanı geçmiş, sabır ve takvasıyla kendini ispat etmiş, güven ve itminana ermiş biri olarak, Allah’ın

⁸⁴ Yusuf sûresi, 12/22.

⁸⁵ Yusuf sûresi, 12/36.

⁸⁶ Yusuf sûresi, 12/56.

⁸⁷ Yusuf sûresi, 12/78.

kendisine lütfettiği nimetleri hatırlar/hatırlatır ve “Doğrusu kim Allah’tan korkar, takva dairesinde yaşar ve her çeşidiyle sabrı temsil edebilirse Allah da böylesine ihsana ermişlerin ecrini zayi etmez.” diyerek tahdis-i nimette bulunur.⁸⁸

Muhsinlerden olduğu beş defa tekrarlanıp teyit edilen bir insanın bırakın bir kadına meyletmesi, küçük bir günaha bile meyletmesi düşünülemez. Bu sebeple, beş defa tekrar edilerek vurgulanan bu özelliğini Hazreti Yusuf’un kadın karşısındaki iffetine, masumiyetine ayrı bir delil olarak almak gerekir. Bir sonraki âyeti de bu bakış açısıyla beraber okumak icap eder.

⁸⁸ Yusuf sûresi, 12/90,

وَرَاوَدْنَاهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ
قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اِنَّهُ رَبِّيْ اَحْسَنُ مَثْوَايَ اِنَّهُ لَا يَفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ

“Derken, bulunduğu evin hanımı, Yusuf’tan kâm almak istedi ve kapıları sıkı sıkıya kapatarak ‘Haydi yaklaş bana!’ dedi. O: ‘Allah’a sığınırım! (Nasıl böyle bir şey teklif edersin.) Doğrusu O, benim efendim, bana çok iyilik yaptı. (Hal böyleyken ona nasıl ihanet ederim.) Gerçek şu ki zalimler asla iflah olmazlar.’ diye karşılık verdi.”

(Yusuf sûresi, 12/23).

Günaha Çağrı Karşısında Yiğitçe Duruş

Hazreti Yusuf, kendi elinde yetiştirdiği bir çocuğa kendisini teklif edecek kadar rahat, cüretkâr ve nefsinin esiri bir kadınla karşı karşıya kalıyor. Bu tekliften önce geçen süreyi düşündüğümüzde, kadının uzun bir zaman aslında Hazreti Yusuf’ta gözü olduğunu, fakat teklif için uygun yaşı ve zamanı beklediğini tahmin edebiliriz. Bu durum, o günün toplumunda böyle şeylere cesaret edecek kadar bir rahatlığın ve bohem hayatının yaşandığını gösteren delillerden biridir. Kapıların çoğul kullanılmasından sarayın çok kapılı olduğu anlaşılıyor. Bu durum riski de beraberinde getiriyordu. Çünkü her an birilerinin içeri girmesi ihtimali vardı. Kadın, yakalanma riskinin yüksek olduğu öyle bir yerde bütün ihtimalleri hesaba katarak kendini sağlama almak istemiş ve bütün kapıları kapatmıştı.

Hazreti Yusuf'un "Doğrusu, efendimin çok iyiliğini gördüm." mânâsına elen *إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَوْلَايَ* cümlesindeki *rab* kelimesi ile kimi kastettiği üzerinde farklı fikirler ortaya atılmıştır. Bir görüşe göre Hazreti Yusuf, bu kelimeyle Allah Teâlâ'yı kastetmiştir. Bu durumda cümlenin mânâsı şöyle olur: "O benim Rabbim, benim konumumu, mevkiimi, imkânlarımı, konaklayacağım yeri çok güzel hazırladı." Böyle demekle o, kadına da bir ikazda bulunmuş ve "Böyleyken ben nasıl O'na karşı gelirim, nasıl böyle bir günahı işlerim!" demek istemiştir. Şahsen bu görüşün daha isabetli olduğunu düşünüyorum.

Diğer bir görüşe göre ise o, "maazallah" deyip Allah'a sığındıktan sonra bu ifadeyi kullanmış ve bununla evin sahibi olan Mısır azizini kastetmiştir. Buna göre cümlenin mânâsı şöyle olur: "Ev sahibi olan aziz, benim efendimdir. O, bana baktı, güzel ikramda bulundu." Mânâyı bu şekilde düşündüğümüzde burada aynı zamanda harika bir üslup inceliğiyle karşı karşıya kalırız. Şöyle ki; Hazreti Yusuf bir taraftan ev sahibine olan sadakatini, vefasını ve saygısını ifade ederken diğer taraftan kadına, eşine sadakatli olması gerektiğini hatırlatmış ve demek istemiştir ki: "Ben ev sahibime ihanet edemem, böyle bir densizlik yapamam. Sen de ona ihanet etme, çünkü o senin kocan!" Bu, oldukça yerinde ve güzel bir üsluptur. Yoksa burada Yusuf (aleyhisselâm) haram olan bir şeyi Allah'tan dolayı değil de ev sahibinden dolayı terk ettiğini kastetmemiştir. Diğer bir ifadeyle Allah korkusu yerine ev sahibine olan sadakatini ve ondan gördüğü izzet ve ikramı vurgulamış değildir. Orada bir açıdan kadının anlayacağı dilden konuşmuştur. Kadın, yaptığı teklifin yasak ve çirkin olduğunun farkındadır ama o anda kadının gözünü şehvet bürüdüğünden yasağı, çirkinini düşünecek durumda değildir. Böyle birine Hazreti Yusuf düşünebileceği bir kapı açmış, kocasına sadık olması ve ihanet etmemesi gerektiğini hatırlatmış ve böylece sözleriyle onun vicdanına dokunmak istemiştir.

Bu bir peygamber firaseti ve maharetidir. Kullanacağı üslubu çok iyi seçmiştir. Hatta şöyle de denebilir: Hazreti Yusuf bu ifadeyle aslında Allah Teâlâ'yı kastetmiştir ama cümleyi, kadının kendi kocasını ona hatırlatacak şekilde kurmuştur.

Diğer bir ifadeyle burada olay, isim vermeden zamirler üzerinden anlatılmıştır. Böylece hem hassas, riskli, yanlış anlamaya müsait bir konu, özlü olarak ve tam ifade edilmiş hem de zihin ve hayallerde yanlış anlamaya, olumsuz bir resmin oluşmasına meydan verilmemiştir. İşte bu, kitabın giriş kısmında da dikkat çekildiği üzere Arapçanın ayırıcı bir özelliğidir.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ
السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ

“Doğrusu, kadın ona sahip olmayı kafasına koymuş ve onu elde etmeye yönelmişti. Eğer (vicdanında) Rabbinin burhanını görmeseydi o da kadına meyledecekti. (Fakat etmedi). İşte böylece Biz ondan fenalık ve çirkinliği uzaklaştırdık. Çünkü o, Bizim tam ihlusa ulaştırdığımız kullarımızdandı.”

(Yusuf sûresi, 12/24).

Hazreti Yusuf'un Masumiyeti

Gerek meallerde gerekse tefsirlerde bu âyet incelenirken iki ayrı açıdan hataya düşülmektedir:

Birincisi: Bazı kaynaklar, Hazreti Yusuf gibi her hâliyle salih, muhlas bir peygamberi normal, beşerî his ve arzularının cenderesi içinde ezilen sıradan bir insan gibi görüyor, böyle bir yaklaşımla âyete mânâ veriyor ve “Kadın ona meyletti, o da kadına meyletti; ama o, Rabbinin burhanını gördü.” diyorlar. Hâlbuki Hazreti Yusuf'un gerek o güne kadarki örnek yaşantısı gerekse de bu âyetin devamındaki ifadeler onun hakkında böyle düşünmeye manidir. Zira o, sıdk ve salâh ile örülü bir hayat yaşamıştır. Allah'ın inayet ve muhafazasıyla, fuşşiyat ve benzeri kötülükler ondan fevkalade bir şekilde uzaklaştırılmıştır. Ayrıca o, muhlas yani Allah'ın özel lütfuyla ihlusa erdirdiği bir zattır. Bu, muhlis olanlar yani iradelerini ihlusa kazanma yolunda kullananlar için aynı kolaylıkta olma-

yabilir. Biz de böyle bir korunmayı talep edebiliriz ama bunu başarmak kolay değildir.

İkincisi: Meseleye beşerî realitelere ters bir düşünce ile yaklaşanlar ise, “Hazreti Yusuf’un şehevî istek ve arzusu yoktu.” diyorlar.

Her iki düşünce tarzında da bir kısım eksikliklerin olduğu açıktır. Peygamberler de beşerdir ama masumiyet ve masuniyet (korunmuşluk) itibarıyla beşer üstüdürler. Şehevî arzuları vardır ama Cenab-ı Hakk’ın koruması sayesinde bu arzuları onların yüksek azim ve iradelerine tâbidir. Burada anlatılmak istenen, Hazreti Yusuf’un masumiyetidir. Öyleyse mealde belirttiğimiz gibi, şehevî arzularına rağmen, Yusuf (aleyhisselâm) Hakk’ın korumasına sığınıp o müthiş iradesini kullanarak kadına asla meyletmedi.

Kur’ân-ı Kerim orada olup bitenleri resmederken, “Kadın onu elde etmeye kalkıştı.” mânâsında *وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ* tabirini kullanmaktadır. Bu ifadeyle anlatılmak istenen şey, basit bir yöneliş, istek ve niyet değildir. Bilakis kadının bu konudaki azim ve kararlılığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu, normal bir insanın altından kalkamayacağı kadar zor bir imtihandır. Fakat Yusuf aleyhisselâm her zaman bir “burhan” üzerinde olmuştur. Onda iman, mârifet, Allah’la içten münasebet ve bütün benliğine hâkim bir Allah korkusu ve Allah saygısı vardır. Bu sayede o, iradeli olmanın en güzel örneğini sergilemiştir; sergilemiş de bulunduğu yer bütün menfezleriyle beden ve cismaniyete açık olmasına rağmen o, “*maazallah*” (Allah’a sığınırım) diyerek bu atmosferi paramparça edip ululara has bir buutta kendi çerçevesini ortaya koymuştur. Evet, insanı fenalığın uçurumuna sürükleyecek böylesine iç ve dış şartların aleyhte ittifak ettiği bir anda, onu şart-ı âdi plânında Allah’ın korumasına ulaştırıp ekstra mazhariyetlerle serfiraz kılan şey, başka değil onun ismet, iffet, sadakat düşüncesinin

beslediği kâmil insan olma iradesidir. Zaten Hazreti Yusuf, Allah'a itaat içerisinde yaşayan ve insanları Allah'a davet etme misyonuyla vazifelendirilen bir iman, bir aksiyon ve misyon insanıydı. Aslında mevsimi gelince Zeliha da bu iffet abidesinin iffetine: *وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ* “Ben onun nefisinden kâim almak istedim ama o sınımsız iffet ve ismetine kitli kaldı.” diyerek şahadet edecektir.

Meseleyi *هَمَّ* fiilinin tahlili üzerinden tekrar ele alacak olursak şu yaklaşımlar da ortaya konabilir:

Zeliha ile Hazreti Yusuf (aleyhisselâm) tamamen iki ayrı dünyanın insanıdır. Biri, sevdasından gözü dönmüş, iradesi felce uğramış, kendi hislerini yaşayan bir kadın; diğeri ise gözü ötelere açılmış, ihsan şuuruna ermiş ve ihlâsın özü hâline gelmiş bir nebi namzedidir. Dolayısıyla her ikisi de kendi duygu ve düşünceleri istikametinde yol almaktadır. *هَمَّ* fiili ikisi için kullanılsa da bu kelime, her ikisinin gaye ve hedefine göre farklı anlamlara gelir. Evet *هَمَّ* kelimesine, onların himmetlerinin, düşünce yapılarının, bilgi birikimi ve kültürlerinin farklılığına göre mânâ verilmelidir. Zaten aradaki fark, biraz sonra meydana gelecek tablodan da anlaşılacaktır. Yusuf (aleyhisselâm) ismet ve iffete doğru, Zeliha ise bütün himmetiyle şehvet ve günaha doğru koşmakta ve âdeta bu iki zıtlıkta yarışmaktadırlar. Yusuf (aleyhisselâm) kaçmakta, diğeri kovalamaktadır. Eğer Yusuf'un (aleyhisselâm) kadına karşı zerre kadar iradî bir meyli olsaydı zaten böyle bir kovalamacaya gerek kalmazdı. Demek ki Hazreti Yusuf'un azmi, niyeti ve hedefi tamamen başkaydı ve o yüce hedefe doğru koşmaktaydı. Zaten ikisi arasında cereyan eden mücadeleyi izlerken de bu durum kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Bu itibarla, Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) “*hemm*”i, düşüncesi kendi sevdası; Zeliha'nınki de kendi sevdası istikametindeydi. Cenab-ı Hak'la halvete ermiş bir insanın ve dai-

ma Allah'ın (celle celâluhu) gözetiminde yaşayan bir nebinin "hemm"ini, gözü şehvetten başka bir şey görmeyen bir kadının hemmiyle aynı teraziye koyup tartmak hata olur. Bazı tefsircilerin eserlerinde bu türlü hatalı yorumlara rastlamak mümkündür. Onlar yaptıkları bu hatadan dolayı kim bilir ne feyizlerden mahrum kalmışlardır. Muhtemelen onları bu türlü yorumlara sevk eden şey, İsrailiyat kaynaklı asılsız rivayetlerdir. Kanaatimce, Kur'ân ve Sünnet-i Seniye'den referanslı olmayan bu ve benzeri konulardaki yorumlar bir daha gözden geçirilmelidir. Yeniden yapılacak bu düzeltme –öyle zannediyorum ki– o samimi, fakat İsrailiyat kurbanı büyüklerimizi de memnun edecektir.

Öte yandan kadının yaptığı şey, gözünün önünde büyüyen, emrinde olan dünya güzeli bir delikanlıya gönlünü kaptırmaktı. Özel bir tuzak kurmaya ihtiyaç kalmadan, elinin altındaki geniş imkânlarla onu elde etmeyi planlamıştı. İşte Hazreti Yusuf'un karşılaştığı bu zor durumu, bu zor durumda gösterdiği o iffetli duruşu bu açıdan da değerlendirmemiz gerekir. Efendimiz'in buyurduğu üzere Allah'ın mahşerde gölgesine alacağı kişilerden biri de güzel ve mansıp sahibi bir kadının teklifi karşısında "Allah'a sığınırım!" deyip iffetini koruyan babayiğittir.⁸⁹ Aynı mekânda böyle bir şeyle imtihan olmak iradeleri aşkın çok zor bir şeydir. Bu öyle zor, öyle irade isteyen bir imtihandır ki nice abid, zahit, dev kâmetler, benzeri bir şeyle karşılaşmaktan korkmuş ve Hazreti Yusuf'un çizgisini takip ederek sabah akşam bu tehlikeden Allah'a sığınmışlardır.

O abid ve zahitlerden biri olan Bediüzzaman Hazretleri de hayatı boyunca iffetiyle yaşamış biridir. Van valisinin evinde kalırken, onun yemek ve çay işlerinde hizmet eden iki kızı-

⁸⁹ Buhârî, ezân 36, zekât 16, rikak 24, hudûd 19; Müslim, zekât 91.

nı birbirinden ayıramamıştı. Çünkü orada kaldığı altı ay boyunca tanıyacak kadar onlara bakmamıştı. O böyle yaşadığı hâlde sabah akşam “Allahümme ecirnâ min şerri'n-nisâ!” (Allahım, kadınlarla imtihan olmaktan bizi koru!) diye dua ediyordu.

Evet bu mesele, sabah akşam Allah'a sığınılması gereken bir durumdur. Bugün bu imtihanla gençleri erken yaşlarda dejenere ediyorlar. Medyanın gücünü de kullanarak onları bohemce hayata teşvik ediyorlar. Değişik isimler ve kutlamalar altında erkek kadın beraberliklerini masum hâle getiriyor ve çok büyük tahribatlara sebebiyet veriyorlar. Allah ayaklarımızı kaydırmamasın, nesillerimizi korusun. Böyle bataklıklara düşmemek için işin başı harama bakmamak ve onun semtine sokulmamaktır. Hatta insanın ilham menfezlerinin açık olması biraz da bu konuda kirlenmemeye bağlıdır. Harama nazar, tıpkı soba borularındaki kurum gibi, ilham menfezlerini kapatır.

وَهُمْ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ O da ona meyledecekti ama Allâh gözünü açmış, kalbine ulaşacak şeyi ulaştırmıştı. Bu yüzden ufacık bir meyil bile göstermedi. Aslında Yusuf (aleyhisselâm), bir erkek olarak kadına karşı ilgisiz, duyar-sız, umursamaz değildir. Öyle olsaydı bu bir zaaf olurdu. Dolayısıyla kadın karşısındaki iffetli duruşu da iffetten değil zaaftan kaynaklanmış olurdu. Elbette onun da tabiatı itibariyle karşı cinse yönelik beşerî duyguları vardı. Ama o, küçüklüğünden beri içinde yaşadığı ihsan şuuru ile Rabbinden bir burhan görmüş ve duygularını kontrol etmesini bilmişti. Bu burhan sayesinde kadına hiç mi hiç meyletmedi. Meyletmedi ve tersi istikamette kapıya doğru koştu.

Bazı rivayetlerde Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) gördüğü burhanla alâkalı farklı bir bilgi nakledilir. Buna göre o, burhan olarak babası Yakub'u (aleyhisselâm) görmüştü. Babası,

elini dudağına götürmüş ve “Yusuf!” demişti.⁹⁰ Böyle bir şey ihtimal dahilindedir. O esnada gözünde babasını canlandırmış da olabilir. Fakat baştan beri sağlam bir fıtrata ve iffete sahip olduğundan dolayı, doğrudan doğruya Allah’ın gösterdiği burhanla, yani kalbine attığı duyguyla, vicdanında yakıtığı bir ışıkla hareket etmiş olması ve günaha karşı mukavemet göstermesi daha kuvvetli bir ihtimaldir. Evet burhan, vicdanda çakan bir ışıktır. Vicdanda öyle bir burhan yoksa insan her zaman günaha düşme riskiyle karşı karşıyadır. Bir insan çok namaz kılabilir, çok Kur’ân okuyabilir, Müslüman görünebilir, fakat o burhan olmadan her zaman devrilmeye meyyaldir. Âyetteki ifadesiyle *عَلَى سَفَا جُرْفٍ هَارٍ* “göçmek üzere olan bir uçurum kenarında”⁹¹ duruyor demektir.

Âyetteki muhlas tabiri Kur’ân’da iki peygamber için kullanılır. Biri burada Yusuf aleyhisselâm diğeri de Meryem sûresinde Musa aleyhisselâm ile alâkalı olarak geçer.⁹¹ Muhlas, ilahî bir vergi olarak ihlusa erdirilmiş, Allah’ın lütfu olarak o zirveyi tutmuş, Allah’ın has kulu demektir. Muhlis ise ihlas peşinde koşan, o zirveye ulaşma yolunda olan kimse mânâsına gelir. Muhlas, farklı kiraatlerde muhlis şeklinde okunsa da muhlas olarak okunması tercihe daha şayandır.

Elbette muhlas olma mazhariyeti sadece bu iki peygambere ait değildir. O, bütün peygamberlerin ortak vasfıdır. Hele Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), her konuda olduğu gibi bu konuda da zirveyi tutar. Bu açıdan Allah Teâlâ, örnek kabilinden iki peygamberi nazara vermiş, bütün peygamberlerin de bu büyük sîfata sahip olduklarını bildirmek istemiştir. Nitekim *عِبَادِنَا الْمُخْلِصِينَ* “muhlas kullarımız” ifadesinde iki kelime de çoğul kipte gelmektedir. Demek ki iki peygamberin ismi zikredilse de aslında bütün peygamberler muhlastırlar.

⁹⁰ Bkz.: Saîd İbn Mansûr, *es-Sünen*, 5/390..

⁹¹ Bkz.: Meryem sûresi, 19/51.

Peygamberlerin dışında kendi derecesine göre muhlas olanlar da vardır. Dolayısıyla bu zirvenin sadece peygamberlere ait olduğunu düşünüp ona karşı müstağni ve ilgisiz kalmak doğru değildir. Bize düşen, o zirveye talip olmak, kabiliyetlerimiz bizi nereye kadar götürürse götürsün daima o zirveye ulaşma ceht ve gayreti içinde bulunmaktır. Bunun için

اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ الْمُخْلِصِينَ الْمُخْلِصِينَ الْمُؤْمِنِينَ “Allahım bizi muhlis, muhlas ve ilhama mazhar kullarından eyle!” diye dua etmekte hiçbir mahzur yoktur. Zira herkesin kabiliyetine göre bir muhlis, bir muhlas ve bir mülhem derecesi vardır. İhlasa erdirilmiş olma herkeste aynı derecede tecelli etmeyebilir. Ancak herkes böyle bir zirveye talip olmakla, kabiliyetinin son sınırlarını yakalamaya azmetmiş olur. Erdirecek olan Allah'tır. O Settar ismiyle değişik sürçmeleri siler, affeder, o hataları yapmamışız gibi bize muamele eder, Gaffar ismiyle yarlıgar. Afuvv ism-i şerifiyle günahların üzerine çizgi çeker. Biz kullara düşen, söz verdikten ve ayağını yere sağlam bastıktan sonra bir daha kaymamaya çalışmaktır. Evet, gerçek mânâda sadece peygamberler muhlastırlar. İhlasa talip olan diğer müminler ise muhlistirler. Bununla beraber diğer müminlerin de kendi kabiliyetlerine göre zilliyet planında muhlas olmaları mümkündür.

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا
جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Derken, ikisi de kapıya doğru koştular. Kadın, Yusuf’un gömleğini arkadan yırttı. (Tam bu sırada) kapıda kadının kocasını karşılarında buldular! Kadın hemen ‘Senin ailene fenalık yapmak isteyen kimsenin cezası zindana atılmaktan veya gayet acı bir azaptan başka ne olabilir?’ dedi.”

(Yusuf sûresi, 12/25).

Kadının İftirası

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ “İkisi de kapıya koştular.” ifadesinde kimin önde kimin arkada koştığı sorusu akla gelebilir. Öncelikle teklifi yapan, kadındır. Bu teklifi kabul etmeyen ise Hazreti Yusuf’tur. Tekliften sonra bir koşuşma varsa orada Hazreti Yusuf’un önde olması gerekir. Çünkü teklif edilen şeyden kaçan odur. Dolayısıyla arkadan kovalayan da kadındır. Bu sebeple, ifadeyi “Yusuf önde, kadın arkada kapıya doğru koştular.” şeklinde anlamak gerekir.

Kadın, Hazreti Yusuf’un gömleğini arkadan asılıp yırtar. Bu vaziyette kapı açıldığında birden kadının kocasıyla karşı karşıya kalırlar. Kadın, kocası daha bir şey demeden, ona konuşma fırsatı tanımayıp kendini savunmaya geçer. Âyet-i kerimede hem seçilen kelimeler hem de kelimelerin musiki-si tabloyu çok güzel resmediyor. Biraz dikkatli bakıldığında beklenmedik bir netice karşısında şaşırın, kem küm eden, ne

diyeceğini bilemeyen bir kadın psikolojisi görülüyor. Kadın kendini savunmak için Hazreti Yusuf'a iftira atıyor. Onu karalamak suretiyle kendini temize çıkarmak istiyor.

Böyle pespaye iftiralara maruz kalan sadece Yusuf (aleyhisselâm) değildir. Diğer bazı peygamber ve büyükler de bu türlü iftiralara uğramışlardır. Mesela Hazreti Davud ve Hazreti Süleyman da benzer iftiralara maruz kalmışlardır. Maalesef Eski Ahit'ten alınarak bu asılsız iddialar bazı filmlere de konu yapıldı. Herhangi bir insan için bile düşünülemez ve ancak rezil insanların yapacağı bu gibi şeyler, Allah'ın en temiz kulları olan peygamberlere yakıştırıldı.

Bu konuda en bilinen örnek Meryem validemize atılan iftiradır. Mucizevî bir şekilde Hazreti İsa'yı dünyaya getirmesi karşısında o iffet abidesi annemizi karalamaya çalışmış ve buna dair iftiralar üretmişlerdir. Öyle ki, Kur'ân'ın ifadesiyle, *لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا فَرِيًّا* "Sen çok kötü bir şey yaptın!" demişlerdir. Âyetteki 'feriyyen' kelimesi 'firye' kökünden gelir. İftira kelimesi de aynı köktendir. *Firye*, hiç olmayacak bir şey, yolunda, usulünde olmayan, iftira gibi mânâlar taşır. Bu kelimeyle onlar zinayı kastediyorlar ve Meryem validemize üstü kapalı iftira atıyorlardı.

Ayrıca Peygamber Efendimiz'in tertemiz eşi olan Hazreti Âişe validemiz de münafıkların benzer iftirasına maruz kalmıştı. Bunun üzerine Cenab-ı Hak kıyamete kadar okuyacağımız âyetler indirmiş ve onun temiz ve iffetli bir kadın olduğunu ilan etmiştir.

Peygamberler ve onlardan sonra gelen büyükler böyle iftiralara maruz kalmışlarsa peygamber çizgisinde yürüyen hak erlerinin de aynı şeylere maruz kalmaları her zaman mümkündür. Allah korusun; "para çaldı" derler, "mal mülk edindi" derler, "ona buna baktı" derler, "makamını suistimal

etti” derler. Bu yüzden Arapların ifadesiyle “perde arkasındaki genç kız” gibi iffet ve ismet dairesinde yaşamak gerekir. Nitekim peygamberler başta olmak üzere bütün büyükler, bu konuda olabildiğine hassas davranmış ve iffetlerine toz konduracak en ufak bir tavra girmemişlerdir. Son dönemin büyük simalarından Bediüzzaman Hazretleri de bu konuda çok hassastı. Bazıları onun itibarını sarsmak için ellerinden geleni yapıyor, başarılı olamayınca da yanına kadın ya da içki sokma gibi farklı yollara başvuruyorlardı. Bunların farkında olan Üstad da kapısını hem kendisi içeriden kilitliyor hem de talebelerine dışarıdan kilitletiyor ve bu tür komplolara karşı elinden gelen tedbiri alıyordu.

Bugün tebliğ ve irşat vazifesiyle meşgul olanlar da çok dikkatli olmalılar. Özellikle dini temsil konumunda olanlar bu konuda daha hassas davranmalılar. Bir öğrenci yanlış bir şey yaparsa netice ona göre küçük dairede kalır. Aynı yanlış bir kurum idarecisi yaparsa ona göre yankı bulur. Bir de –Allah korusun– parmakla gösterilen biri bu yanlış yaparsa neticesi geniş bir alana sirayet eder ve etrafta çözümler ve dağılımlar olur. O yüzden bir yandan çok dikkatli yaşama, diğer yandan da daima dua etmeli ve her zaman **اللَّهُمَّ احْفَظْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِينَا وَمِنْ خَلْفِنَا وَعَنْ أَيْمَانِنَا وَعَنْ شَمَائِلِنَا وَمِنْ قُدْرَتِنَا وَنُعُودِ بَعْظَمَتِكَ أَنْ نُغْتَالَ مِنْ تَحْتِنَا** “Allahım, bizi önümüzden, arkamızdan, sağımızdan, solumuzdan, üstümüzden ve altımızdan gelebilecek bütün tehlikelerden ve azabına uğramaktan koru!” demeli. **اللَّهُمَّ أَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا وَأَجِرْنَا مِنَ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْآخِرَةِ** “Allahım, her işte akıbetimizi güzel eyle ve bizi dünyada rezil olmaktan, ahirette de azaba uğramaktan koru!” diyerek Allah’a sığınmalı. Elden gelen bütün hassasiyet gösterilerek, her türlü tedbiri almaya çalışılsa da beşer olma itibarıyla sürçüp günah işlemek her zaman ihtimal dahilindedir. İnsan bazen öyle hatalar işler

ki Allah onu te'dib eder. Bu yüzden çokça “Ya Settâr, Ya Gaffar” diyerek zikirde bulunmalı, sık sık *إِغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا كُلَّهَا* “Rabbimiz, bütün günahlarımızı affet, bütün ayıplarımızı ört, bizi dünyada ve ahirette rezil rüsvay kılma.” demeli.

Burada, “Neden bu kadar hassas olmalıyız?” diye bir soru akla gelebilir. Hassas olmalıyız, çünkü iletişimin çok hızlandığı, dünyanın bir köy hâline geldiği günümüzde haysiyetimiz artık şahsılıktan çıkmış, İslam ile bütünleşmiştir. Bir günah işlediğimizde o, şahsımızla alâkalı kalmaz İslam’a ve bütün Müslümanlara mal edilir. Böylece söz konusu günahın günahlık derecesi de artar. Öyle ki şahsî dairede işlenen küçük bir günah, büyük dairede büyük bir cinayet hâline gelebilir. Dolayısıyla duaya çok ihtiyaç var. Müminler birbirlerine çok dua etmeli ve ettikleri duaya uygun düşen bir hayat yaşamalıdır.

Allah bizi Hazreti Yusuf, Hazreti Davud, Hazreti Meryem ve Hazreti Âişe gibi temkinli yaşamaya muvaffak kılsın. Onların maruz kaldığı iftiralara maruz kalmaktan da muhafaza etsin.

Âmin.

قَالَ هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيضُهُ قُدًّا
مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ * وَإِنْ كَانَ قَمِيضُهُ قُدًّا مِنْ دُبُرٍ
فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ

“Yusuf ise: ‘Asıl o, benden kâm almak, benimle arzusu-
nu yerine getirmek istedi.’ dedi. Hanımın akrabalarından biri
de şöyle hüküm verdi: ‘Eğer gömleği önden yırtılmışsa, ka-
dın doğru söylemiştir, delikanlı ise yalancının tekidir. Yok,
eğer gömleği arkadan yırtılmışsa o yalan söylemiştir, deli-
kanlı doğru söylemektedir.’”

(Yusuf sûresi, 12/26-27)

Medrese-i Yusufiye

رَاوَدَ fiili, ‘arzusunu gerçekleştirmeyi istemek’ demektir.
Türkçede buna ‘kâm almak’ diyoruz. Kelimenin kipi, işin
karşılıklı olduğunu gösteriyor olsa da Seyyidina Hazreti
Yusuf katiyen o işin içinde değildir. Yani kadın ondan
kâm almak istese de Hazreti Yusuf ona asla meyletmemiş-
tir. Bunu zaten daha önceki ve sonraki âyetler de ortaya
koyuyor. Fakat mesele iki kişi arasında cereyan ettiğinden
dolayı durum Arapçada bu kiple ifade edilir. Bu yüzden
meali “Benimle arzusunu yerine getirmek istedi.” şeklin-
de verildi. Yani Hazreti Yusuf, “Evet o bana sataştı, belki
ben de kendisine sataşılacak kişi olarak o işin içinde bulun-
dum fakat ben kaçan oldum, o da arkadan kovalayan ol-
du.” demiş oluyor.

Buradaki hakem, kadının akrabası olduğuna ve şahit olarak dinlendiğine göre saraydan biri olmalıdır. Aynı zamanda, sözü dinlenen, itibarlı biridir ki böyle önemli bir olayda şahit olarak o dinleniyor. Yorumuna bakılacak olursa, insafli biri olduğu anlaşılıyor. O dönemde *te'vîl-i ehâdîs* yani, yorum, olayların arkasını araştırma, olayların oluş şekline göre mânâlar çıkarma yaygın olduğundan şahit, meseleye işaretler yoluyla yorum getiriyor, ehl-i vukuf, yani bilirkişilik yapıyor: “Eğer gömlek önden yırtılmışsa kadın, arkadan yırtılmışsa Hazreti Yusuf haklıdır.” diyor.

Şahidin, kadının ailesinden olması sebebiyle onun tarafını tutması beklenirken onu suçlu bulması, Hazreti Yusuf'un masum olduğuna dair kuvvetli bir delildir. Buna, iffetle yaşanan hayata Allah'ın özel bir lütuf ve teveccühü de diyebiliriz. Böylece Allah onu hem mükâfatlandırmış hem de ileride göreceği misyona hazırlamıştır. Bu açıdan, iffetin kendisi kadar onun başkaları nazarında ispat edilmesi de çok önemlidir. Eğer o şaibe, Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) üzerinde kalsaydı, yeniden halkın içine döndüğünde davası adına tesirli olamaz, yakaladığı konuma ulaşamaz, dolayısıyla misyonunu eda edemezdi.

Yusuf (aleyhisselâm), hapse bir suçlu olarak girmedi. O günkü idareciler, masumiyetini bildikleri hâlde, maslahat gereği onun hapse girmesini uygun buldular. Onlar Hazreti Yusuf'u hapse atsalar da halk olup biteni biliyordu. Özellikle o günkü saray eşrafi arasında kadının suçlu, Hazreti Yusuf'un masum olduğu biliniyordu. Dolayısıyla kimse Hazreti Yusuf'u itham etmedi. Kimse “Zaten hapsi hak etmişti, müstahak olduğunu buldu.” demedi. Hapse masum olarak girdi ve masumiyetini tescil ettirerek oradan çıktı. Öte yandan o, hapiste boş durmadı, misyonunu mevcut şartlarda devam ettirdi. Orayı bir medrese hâline getirdi ve bir tebliğ ve eğitim mekânı olarak değerlendirdi.

İslam'ın ilk çilekeşlerinden İmam Rabbanî'ye, ondan da Bediüzzaman'a kadar hayatının önemli bir kısmını hapiste geçirenler orada hep Hazreti Yusuf gibi hareket etmiş ve orayı bir medrese-i Yusufiye (Hazreti Yusuf'un okulu) olarak görmüşlerdir. Elli yaşından sonra vefatına kadar hayatının yaklaşık otuz yılını hapiste ve gözetim altında geçiren Bediüzzaman Hazretleri'nin kullandığı medrese-i Yusufiye tabiri, daha sonra onun takipçileri tarafından da kullanılmış ve hapiste geçirilen süreyi değerlendirme adına önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur. Evet, hemen her dönemde, peygamber yolunun yolcuları için medrese-i Yusufiye, bir kader hâline gelmiştir. Geçmişte olduğu gibi günümüzün hapse düşen çilekeşleri de kendilerini mesdrese-i Yusufiye talebesi olarak görmeli ve hapiste geçirdikleri zamanı Hazreti Yusuf gibi değerlendirmelidirler. Nitekim böyle yapanların sayısı az değildir.

olduğunu ifade etmektedir. Çünkü şeytanınki bir *tesvil* ve tezyinden, bir süsleme ve güzel göstermeden ibarettir. Kadın ise erkeğin üzerine üzerine gider, arzusuna ulaşmak için fırsat kollar, fırsat yakaladığında da onu kaçırmaz, kissada olduğu gibi onun üzerine atılır. Allah böyle bir akıbetten müminleri muhafaza buyursun.

Genelde kadının erkek için bir imtihan unsuru olduğu üzerinde durulsa da aslında kadın da erkek de birbiri için bir imtihan sebebidir. Diğer yandan, imtihana kadının sebep olduğu yerde bile erkeğin zaafı söz konusudur. Bu açıdan, biz duada sabah akşam “Allahım bizi kadınların imtihanından koru!” diye dua ederken kadını aşağılamış ve onu bir şer kaynağı gibi göstermiş olmayız. Zaten bu bizim inanç değerlerimizle bağdaşmaz da. Bu ifadeyle kadının erkek için imtihan olma gerçeğiyle beraber erkeğin kadın karşısındaki zaafı vurgulanmış olur. Bu dua ile şu ifade ediliyor “Bir kadının teklifiyle karşı karşıya kalırsan, bir kadınla imtihan olursan Yusuf ol, kaç! Varsın gömleğini arkadan yırtısın, ama sen kaç. Sakın gömleğin önden yırtılmasın! Yani sen ona meyletme! Kazanacağın yerde kaybetme!”

Erkek zaafını ortaya koymasa, zaafına yenilmese ona kimse musallat olamaz. Fakat bu zaaf öyle zayıf bir şey, kadın da o zaafı yenecek öyle güçlü bir muhatap ki pek çok insan bu imtihanı kaybetmektedir. Kanaatimce, Cennet’te Hazreti Âdem’e zelle yaşatan şey de böyle bir imtihanıdır. Yani orada mesele elma, armut, darı, buğday değildi. Mesele, insan cinsinin zaafını ortaya koyan güçlü bir imtihan unsuruydu. İftar vaktinden evvel yemek gibi, zamanı gelmeden ve izin verilmeden önce bir el uzatma, imtihanı kaybettirmişti.

Söz konusu zaafa karşı koyup bir kadın karşısında iffetini korumak, hele hele makam ve güzellik sahibi bir kadının teklifi karşısında nefsi dizginlemek o kadar zordur ki bu zor-

luğu aşır Yusuf'ça davrananı, bir hadiste ifade edildiği gibi, Allah adil bir idareci ile aynı seviyeye çıkarır.⁹² Evet nefesine isyan edip iradesinin hakkını veren böyle bir kahraman bir anda, büyük işler yapmış olan sultanlarla aynı dereceye erişir. Nitekim, sahabeden bir genç böyle bir imtihanla karşı karşıya kalmıştı. Bir kadının teklifi karşısında, Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) burhan görmesine benzer şekilde âyet diline dolanmış, âyeti okurken olduğu yerde düşüp ruhunun ufkuna yürümüştü. Hazreti Ömer, mezarının başına varıp "*Rabbinden korkana iki cennet vardır.*" mealindeki âyeti okuyunca mezardan şu cevap gelmişti: "Ben onun iki katını buldum."⁹³

Zamanımızda kadınla imtihan meselesi daha bir hassasiyet kazanmış durumdadır. Zira her vesileyle kadın kullanılmaya, bir meta gibi pazarlanmaya, onunla insanlar avlanmaya çalışılıyor. Kadınla hiç alâkası olmayan ürünlerin reklamlarında bile kadın kullanılıyor. Böyle bir dünyada elbette daha dikkatli ve temkinli olmak gerekiyor. *Sedd-i zerâi*⁹⁴ açısından insan, ihtiyaç ve vazifelerinin haricinde, günahların bulunduğu ortamlara girmemeye özen göstermelidir. Özellikle günümüzde internet ortamı gerçek hayatın çok ötesinde günahlara açık bulunuyor. Halvet, nikah düşen bir kadınla aynı ortamda baş başa kalmak ve günaha açık hâle gelmek demektir. Tam mânâda olmasa bile internet ortamı da bir nevi halvettir. Orada insan kendisiyle ve günahlarla baş başa kalır. Eğer Allah'la irtibatı zayıfsa, iradesi sağlam değilse, günahlara karşı dayanıksızsa orada her türlü günahı görme, duyma ve işleme imkânı bulabilir.

⁹² Buhârî, *ezân* 36, *zekât* 16, *rikak* 24, *hudûd* 19; Müslim, *zekât* 91.

⁹³ el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 468/1; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 450/45.

⁹⁴ *Sedd-i zerâi*, sakıncalı sonuçlara götürmesi kesin veya kuvvetle muhtemel olduğunda mubah fiillerin yasaklanması anlamında fıkıh usulü terimidir. Tehlikeye karşı önceden tedbir almayı ifade eder.

İnterneti kullanarak pratik hayatta bir kısım fiilî günahlara sürüklenebilir. İzleyen yoktur, takip eden yoktur, kontrol eden yoktur.

Aslında bir müminin halvet hâlinde yaşaması gereken keyfiyet, Allah'la beraberliktir. Bu keyfiyeti yaşayabilen kişi, hadis-i şeriflerde mahşerde, hararetin, baskının, korkunun, heyecanın, hesabın, sorgunun ağır olduğu o yerde, Allah'ın gölgesinde gölgelenecek insanlardan biri olarak sena edilmiştir.⁹⁵ Evet, insan yalnız hâllerinde Allah'a teveccüh eder; kalbi ürperir, gözü yaşarsa o, dehşetli manzaraların yaşanacağı mahşerde Allah'ın gölgesinde gölgelenecektir. Şimdi önümüzde böyle bir hedef varken, internet ortamında bu hedef ne kadar korunabilir? İnsan orada iradesine ne kadar sahip çıkabilir? Mümin bütün bunları düşünerek hareket etmek zorundadır. Allah Resulü, "*Tek yolcu şeytandır.*" buyuruyor. Yani tek başına yolculuğa çıkanın şeytana kanma ve günah işleme riski çok yüksektir. Ardından "*İki yolcu da şeytandır.*" diyor. Yani iki kişinin aldanması, yanlış iş yapması da her zaman mümkündür. Sonra da "*Üç kişi cemaattir.*" buyuruyor.⁹⁶ Yani üç kişinin kötü bir işte anlaşması, günah işlemesi genellikle zordur. Orada cemaat ruhu vardır. Allah'ın inayeti, rahmeti onlarla beraberdir.

İfadelerden internet karşıtı olduğumuz gibi bir netice kaatiyen çıkarılmamalıdır. Doğru ve yerinde kullanılırsa internet büyük bir nimettir. Çok hızlı bir şekilde faydalı bilgilere ulaşma, İslamî ilimleri elde etme, hızlı iletişim sağlama, ânında dünyadan haberdar olma açısından bir melek gibi vazife görür. Zamanı kısaltır, mekânı yaklaştırır ve insana az zamanda çok iş yaptırır. Ancak sisi, dumanı, kiri de çoktur. Öyleyse onu dikkatli kullanmak gerekir.

⁹⁵ Buhârî, ezân 36, zekât 16, rikak 24, hudûd 19; Müslim, zekât 91.

⁹⁶ Ebû Dâvûd, cihâd 87; Tirmizî, cihâd 4.

يُوسُفُ أَعْرَضَ عَنْ هَذَا “Yusuf! Sakın bunu kimseye söyleme!” Yusuf (aleyhisselâm) bütün dikkat ve temkiniyle iffetini korumasına ve masumiyeti ortaya çıkmasına rağmen o günkü idareciler için içinden çıkmak için ondan feragat göstermesini istediler ve ona, “Bu meseleyi görmezlikten gel, üzerinde durma!” dediler. Çünkü söz konusu kadın sıradan bir kadın değil, sarayda bir bakanın hanımıydı. Mesele hem kadın için hem de kocası için büyük bir ar ve ayıp sebebi olacaktı. Nasıl olmasın ki onu bir evlatlık gibi almış, terbiyesiyle ilgilenmiş, ona kol kanat germiş, kendi elleriyle büyütüp belli bir yaşa getirmişlerdi. Sonra da evin hanımı ona göz koymuştu. Her ne kadar o toplumda bohemce hayat kanıksanmış olsa da söz konusu kişi azizin hanımı olduğundan bunun o toplumda bile normal karşılanması mümkün değildi. Bu konuda bir krizin çıkmaması için Hazreti Yusuf’un meseleyi kapatması isteniyordu.

Burada bir açıdan güçlülerin hukuku işleyip Hazreti Yusuf’a karşı bir gadir, bir haksızlık yapılmışsa da diğer taraftan bakanın ve meseleye hakemlik yapan kişinin insafı görülüyor. Zira problemi güç kullanarak, kara propaganda yaparak, farklı yorumlarda bulunarak tamamen Hazreti Yusuf’un üzerine yıkabilir, onu suçlu gösterebilirlerdi. İdare ve güç elinde olmasına rağmen bunu yapmadılar, konumlarını sistimal etmediler ve Hazreti Yusuf’un masum, kadının da suçlu olduğunu itiraf ettiler. Fakat problemin çözümü adına ve kendilerince bir maslahat gereği Hazreti Yusuf’u hapse koymayı tercih ettiler. Vakıya o da kadınların hilelerinden kurtulmak için hapse girmeyi istemiş ve bunun için dua etmişti. Neticede duası kabul oldu ve hapse girdi.

وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ “Sen de istiğfar et!” İlk etapta bu sözü söyleyenin, olaya hakemlik yapan kişi olduğu düşünülse de kadının kocasının olma ihtimali de söz konusudur. Ayrıca bu

ifadenin “Allah’tan af dile!” mânâsının yanı sıra “Kocandan affını iste!” şeklinde anlaşılması da mümkündür. Sözün sahibi kim olursa olsun, bu ifadeden o toplumda şöyle böyle bir inancın olduğunu anlamak mümkündür. Sözün sahibinin saray eşrafından biri olduğunu düşünürsek, o günkü idareci kesimin inançlarına dair de ipuçları çıkarabiliriz. Nitekim Mısır’ın idaresinde bulunan ailenin oraya dışarıdan, Şam ya da Hicaz taraflarından geldiğine dair rivayetler vardır. Bunun neticesinde toplumda metafizik düşünceye kapılar aralanmış olabilir. Âyetlerde geçen konuşmalar da söz konusu rivayetleri doğrular mahiyettedir.

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَةٌ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا
إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

“Şehirde birtakım kadınlar: ‘Duydunuz mu?’ dediler, ‘Vezirin hanımı uşağına gönlünü kaptırmış, ondan kâm almak istemiş! Sevda ateşi bağırını yakmış. Kadın besbelli kendini kaybetmiş!’”

(Yusuf sûresi, 12/30).

Olay, Kadınlar Arasında Yayılıyor

Şehirdeki kadınlar meseleyi duyduğuna göre onlara bunu haber veren biri yahut birileri vardı. Hazreti Yusuf’un bu konuda konuşmayacağı kesindir. Çünkü onda peygamber firaseti vardır; böyle bir günahın aileyi nasıl yıkaacağını ve toplumda nasıl bir olumsuz tesir uyandıracığını bilir. Şahidin söylemesi de zordur. Çünkü ifadelerine bakılırsa onun da bu konuda hassas olduğu anlaşılmaktadır. Günahın duyulmasını ve yayılmasını istemez. Kadının kocasının söylemesi de düşünülemez. Çünkü bu iş onun namusuyla alâkalıdır. Öyleyse bunu söyleyen, kadının kendisi olabilir mi? Bu, ihtimal dahilindedir. Muhtemelen o, birine söyledi ve mesele oradan yayıldı. Mahrem konuların insanlar arasında yayılması hızlı olur. Hele sır mahiyetindeki şeyler birinin ağzına düştü mü artık onu saklamak mümkün değildir. Bir gün Hazreti Ömer Efendimiz birine bir şey söylediler ve “Bunu kimseye söyleme” der. O da birine söylediğini

daha sonra bildirir. Hazreti Ömer şöyle der: “O zaman git, o haberi Irak’ta dinle!” Evet, sırlar bir kişiye bile söylense sır olmaktan çıkar. Bu sebeple, gizli tutulması gereken meseleleri insan en yakınlarına bile söylememeli, hatta duruma göre eşiyle dahi paylaşmamalıdır.

فَدَّ شَعْفَهَا حَبًّا ifadesi bir deyim olarak; gönlünü kaptırmış, kara sevdaya tutulmuş, delicesine sevmiş, sevda ateşi bağırını yakmış gibi mânâlara gelir. Geçmişte edebiyata mâl olmuş *Leyla ile Mecnun*, *Ferhat ile Şirin* gibi aşk hikâyelerinde resmedilen aşk, tamamen şehvete dayalı ve hayvanî his kaynaklı bir kâm alma duygusu değildir. Dolayısıyla daha masum, daha saf bir aşktır. Fakat kadının burada Hazreti Yusuf’a karşı beslediği duyguda, bedenî arzu ve istekler ağır basmaktadır. Arzularının esiri olan kadın, Hazreti Yusuf’tan kâm alma çabası içerisinde. O dönemde cismanî ve bedenî arzulara dayalı günahların yaygın olduğunu hesaba katarsak, kadının duygularının arka planını büyük ölçüde tahmin edebiliriz. Muhtemelen bu tarz bir hayat, mevcut kraldan önce başlamıştı ve kral metafiziğe açık biri olmasına rağmen o gün de devam ediyordu. Belki de gizli gizli devam ettiriliyordu. Öyle ki büyük günahlar bile toplumda normal karşılanıyordu. Mesela kadının şiddetli arzuları vardı. Bu arzularını gerçekleştirmek için Hazreti Yusuf’a sarkıntılık etmiş ve kocası tarafından suçüstü yakalanmıştı. Eşini bu şekilde yakalamış biri olarak kocasının hezeyanlara girmesi, Hazreti Yusuf’u saraydan kovup kadını şiddetli bir şekilde cezalandırması düşünülebilirdi. Buna rağmen kocası bunları yapmayıp, meseleyi büyütmeden hâletmenin yolunu arıyordu. Muhtemelen o toplumda bu tür şeyler yaygındı ve bu durum, onlarda günahlara karşı bir kanıksama, bir tolere etme duygusu oluşturmuştu. Bu yüzden de meseleye “Ne yapalım bu toplumda bunlar oluyor, bir şekilde durumu idare etmemiz gerekiyor.” şeklinde yaklaşmayı tercih ediyorlardı.

Diğer yandan azizin hanımının bu hâlini duyan kadınların kendi aralarında dedikodu ederek meseleyi yaymaları, Hazreti Yusuf'un güzelliği karşısında ellerini kesecek kadar kendilerinden geçmeleri de o toplumda, şehvî ve hayvanî duygular etrafında işlenen günahların yaygın olduğuna dair ipuçları veriyor. Demek ki o kadınlar, uygun ortam olduğunda o güzellik karşısında birbirleriyle kanlı bıçaklı olacak kadar şehvete açık duruyorlardı. Bu netice Hazreti Yusuf'un kadınlar tarafından bir sıkıntıya maruz kalacağı endişesiyle hapsi tercih etmesinden de çıkarılabilir.

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكًا وَأَتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ
مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ
حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ

“Kadınların dedikodularını işitince, konağına davet etmek üzere onlara haber gönderdi. Onlar için mükellef bir sofraya hazırlattı. Sofrada, ikram edilen meyveleri soysunlar diye her misafir için bir de bıçak koydurmuştu. Onlar meyvelerini soyup kesmekle meşgul oldukları sırada, beriden de Yusuf’a: ‘Çık şimdi onların karşısına!’ dedi. Kadınlar onu görünce güzelliği karşısında hayran kalıp kendilerinden geçtiler. Farkında olmadan kendi ellerini kestiler ve ‘Aman Allahım! Bu bir insan olamaz! Bu ancak bir melek olabilir!’ dediler.”

(Yusuf sûresi, 12/31).

Hazreti Yusuf’un Güzelliği ve Mısır Kadınlarının Tepkisi

مُتَّكًا kelimesi dayanacak yer anlamındadır. Burada koltuk, kanepesi gibi üzerine oturulan şeyler kastedilmektedir. Kelimede, o zamanın kültüründe, yerden biraz yukarıda kurulan sofraya başında oturma gibi bir âdetin varlığına dair ipuçları vardır. Demek ki o günün insanları, özellikle saray sakinleri misafirlerini yerdeki sofrada değil, yukarıda yaslanıp rahatça yemeklerini yiyecekleri koltuk ve kanepesi gibi yerlerde ağırlıyorlardı. Aynı kökten gelen ‘mütteki’ kelimesi

de Kur'ân'da bu çerçevede kullanılmıştır. *عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَكِئُونَ*
 “Kanepelerde geriye yaslanıp otururlar.”⁹⁷ âyeti buna bir misaldir.

Kadınlar rahatça oturacakları yere kurulmuş ve arkalarına yaslanıp yiyip içmeye başlamışlardı. Karşlarına birden Yusuf (aleyhisselâm) çıkınca, ona hayran kaldılar. Öyle ki ellerindeki bıçaklarla meyveleri de ellerini de kestiler. Demek ki Hazreti Yusuf'ta (aleyhisselâm) öyle büyüleyici bir güzellik vardı. Görenler kendilerinden geçiyordu.

Kadınların Yusuf'u (aleyhisselâm) görür görmez büyülenmeleri ve ellerini kesecek kadar kendilerinden geçmeleri, Hazreti Yusuf'un saray çevresinden dışarı çok çıkmadığını, hep belli bir alanda bulunduğunu ve dolayısıyla insanlar tarafından fazla bilinmediğini gösteriyor. Aksi takdirde, tanınıp bilinen bir insan karşısında bu kadar şaşırılmazdı.

Hazreti Yusuf'a (aleyhisselâm) fevkalade bir güzellik verilmesinin elbette bazı hikmetleri vardır. Belki misyonu icabı gittiği Mısır'da bir ilgi uyandıracaktı. Belki o günün insanını en çok etkileyen şeylerden biri dış güzellikti. Genelde insan yabancı birini görünce başta biraz yadırgar. Fakat Hazreti Yusuf'u görenler güzelliğinden dolayı onu yadırgamayacak, hatta onu hemen seveceklerdi. Böylece, anlatacağı şeyleri kabule onun güzelliği önemli bir zemin hazırlayacaktı. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi, elbette meseleyi sadece Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) dış güzelliğine bağlamamak gerekir. Evet, o ilk etapta güzelliğiyle arz-ı endam etmişti fakat o oranda da iffetliydi, başka bir ifadeyle iç güzelliğine sahipti. Tam güçlü ve alımlı olduğu bir dönemde, günah karşısında dik durup Allah'a sığınması ve günaha düşme kor-

⁹⁷ Yasin sûresi, 36/56. Ayrıca bkz.: Kehf sûresi, 18/31; Sâd sûresi, 18/51.

kusuyla hapsi tercih etmesi onun iffetine ne kadar düşkün olduğunu gösteriyordu. İnsanların nazarında güzelliğiyle elde ettiği krediyi iffetiyle pekiştirmiş ve gönüllerde taht kurmuştu. Bu açıdan, Allah vergisi olarak sahip olunan şeyler önemlidir fakat onları esas değerine ulaştıran şey, insanın iradesiyle işleyeceği güzel amellerdir. Verilen o nimetleri yerli yerince kullanmaktır. Allah korusun, insan bazen Cenab-ı Hakk'ın verdiği güzellik, boy, endam gibi şeyleri dünyalık şeyler için kullanır, böylece şeytanın ağına takılıp kendini çok ucuza pazarlayabilir.

Kadınların Hazreti Yusuf'un güzelliği karşısında حَاشَ لِلّٰهِ "Aman Allahım!" ve مَلَكٌ كَرِيمٌ "Bu bir melek!" gibi ifadeler kullanmaları o günün insanında –daha önce de dikkat çektiğimiz gibi– şöyle böyle bir metafizik inancın ve medenî anlayışın olduğunu gösteriyor. Bazı tarihçi ve tefsircilerin dediğine göre, putperestliğin hâkim olduğu o dönemde kendilerini gizleyen müminler vardı. Hatta o günkü Mısır melikinın konuşmalarına bakılırsa idaredede bazı insanların belli bir inanca sahip oldukları kanaatine varılabilir. Mesela melik, rüyaya ehemmiyet veriyor ve onun yorumunu merak ediyor. Ayrıca kendisine melik sıfatıyla hitap ediliyor, firavun denilmiyor. Tarihçiler Mısır'ın kederine her dönemde farklı aile ve hanedanların hükmettiğini belirtirler. Daha önce de geçtiği üzere, bir kısım rivayetlere göre o günkü yönetici kadro Hicaz bölgesinden gelmişti ve elli yıldır idareye hâkim idiler. Yönetimin farklı aileler arasında el değiştirdiği o dönemde böyle bir şeyin olması makul görünmektedir. Rivayetlere göre o günkü kralın isminin Arapçadan gelen "Reyyan" olması da bunu gösteriyor. Reyyan, suya kanmış demektir ve aynı zamanda cennet kapılarından birinin de adıdır. Bazı tarihçilere göre

ise o zaman Mısır'da yaşayan *Amalikalılar*, inanmış insanlardı.⁹⁸

Ferdî ve toplumsal hayatta daha güzel olana karşı bir özenme, iç arzu ve hasret olur. Bu duygu normal zamanlarda ortaya konmayabilir. Fakat sıra dışı bir gelişme esnasında insanın tepki ve reflekslerine yansır. Bu açıdan, kadınların Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) güzelliği karşısında bir anda "*melekün kerîm*" (yüce bir melek) demeleri o günün insanında farklı bir güzellik hasret ve arayışının ifadesi olabilir. Çünkü Mısır'da Kıptiler yaşıyordu. Onlar Sudanlılar gibi genelde esmer, kıvırcık saçlı idiler. Daha sonra bazı kavimlerin gelip kaynaşmasıyla genel görünüşleri değişmiş olabilir ama önceden öyle idiler. İşte bu durum onlarda Hazreti Yusuf'un cazip ve görkemli görüntüsüne karşı içten bir arzu uyandırmıştır.

Efendimiz'in Güzelliği ve Hazreti Yusuf

Hadis olarak rivayet edilen bazı sözlerde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) güzelliği kıyaslanır. Kaynaklarda görülemediği için bu tür sözler hadis olarak kabul edilmese de onların mânâsı üzerinden bir değerlendirme yapılabilir: Efendimiz'in dış güzelliği elbette Hazreti Yusuf'tan geri değildi. Fakat O (sallallâhu aleyhi ve sellem), başka bir peygamberle beraber anıldığında her zaman tevazuunu ortaya koyar ve o peygamberi nazara verecek beyanlarda bulunurdu. Bahsi geçen sözlerde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hazreti Yusuf'u güzellikte öne çıkarıyor, fakat Allah'ın kendisine lütfettiği o iç

⁹⁸ Bu bilgiler Buhârî ve Müslim'in kriterlerine göre çok sağlam rivayetlere dayanmakla beraber önemli kaynaklarda yer almakta olup Mücahit, İbn Cerir, Said İbn Cübeyr gibi selefin büyüklerinden nakledilmektedir. Bkz.: Mukatil İbn Süleyman, *Tefsîr*, 2/339; Beydavî, *Envârü't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, 3/159; İbnü'l-Mülakkin, *et-Tavdîh li şerhi'l-Câmî's-sahîh*, 3/368; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 1/126.

ve dış güzelliği, o eda ve endamı da tahdis-i nimet babından zikretmeden geçmiyor.

Âişe validemiz, Efendimiz'in güzelliğine hayrandı. Kadınların Hazreti Yusuf'un fevkalade güzelliği karşısındaki hayretinin zikredildiği yerde o, Efendimiz'in güzelliğine olan hayranlığını şu sözleriyle dile getirir:

لَوَاحِي زَلِيحًا لَوْ رَأَيْنَ جَبِيئَةَ ... لَا تَزُونَ بِالْقَطْعِ الْقُلُوبِ عَلَى الْأَيْدِي

"Yusuf'un güzelliği karşısında ellerini kesen kadınlar, Eğer benim Efendimin güzelliğini görselerdi bıçakları ellerine değil kalplerine saplardı."⁹⁹

Molla Câmi de bu hayranlık senfonisine benzer seslerle şöyle eşlik eder:

"Mısır kadınları Hazreti Yusuf'un cemalini gördüklerinde kendilerinden geçmiş ve o dehşet içinde kendi ellerini kesmişlerdi. (Ey gözümün nuru Efendim!)"

Eğer onlar Senin cemalini görselerdi, ellerindeki hançerleri kalblerine saplardı. Senin güzelliğinin bahsedildiği yerlerde; Yusuf'un güzelliğinden söz etmek efsaneden ibaret kalır."

Evet, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) eda, endam ve güzelliği tamdı, ölçülüydü. Ancak iş bununla bitmiyordu. Bunların ötesinde O'nun benzersiz bir iç güzelliği vardı. Rivayet edildiği üzere "İnsanların hem simaca hem de ahlakça en güzeliydi."¹⁰⁰ Bu iki güzellik kendisinde birleştiğinden dolayı olağanüstü bir çekicilik, bir kutsî cazibe oluşturuyordu. Öyle ki bu kutsî cazibeyi fark eden Hatice validemiz ilk fırsatta O'na evlilik teklifinde bulundu. O zamanlar Mekke'nin hemen hemen en zengin kadınıydı ama Efendimiz'deki o iç ve dış güzelliğine bütün servetini feda etmeye hazırды ve etti de.

⁹⁹ Hüseyin b. Muhammed Bekrî, *Târîhu'l-hamîs fi ahvâl-i enfesi'n-nefsi*, 1/358.

¹⁰⁰ Buhârî, *cihad* 24; Müslim, *fezâil* 48.

قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنِنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِن لَّمْ
يَفْعَلْ مَا أَمَرَهُ لَيَسْجَنَنَّ وَلَيَكُونَنَّ مِنَ الصَّاغِرِينَ

“Vezirin hanımı: ‘İşte sizin, beni ayıpladığınız genç bu! Yemin ederim ki ben ondan kâim almak istedim ama o şiddetle bundan kaçındı. Eğer o istediğim şeyi yapmamakta diretirse yemin ederim ki zindana atılacak, o şekilde zelil ve perişan olacaktır!’”

(Yusuf sûresi, 12/32).

Zeliha'nın İtirafı

Yeri geldikçe vurgulandığı üzere; Hazreti Yusuf, edası ve endamıyla –tabiri caizse– tam bir erkek güzeliydi. Evvela, etkileyici bir dış görünüşe sahipti. Fakat her peygamberde ve belli ölçüde her inanmış insanda olduğu gibi onun bir de iç güzelliği vardı. Dolayısıyla dış görünüşü, iç güzelliğinin tamamlayıcısıydı. Bir başka tabirle, onun bedenî ve cismanî yapısı, iç derinlik ve muhtevasının fevkalade uyumlu bir zarfı ve kalıbı gibiydi.

Zeliha'ya gelince o, bütün nefsanî istek ve arzularına yenik düşen insanlarda olduğu gibi, nazarını faniden bakiye çevirip işin ahirete bakan yönünü anlayamadı. Sinesini cayır cayır kor gibi yakan o muhabbetini tamamen cismaniyete bağladı, Hazreti Yusuf'un manevî güzelliğini göremedi. Ondaki bu şehvî duygu, Hazreti Yusuf'un iç ve dış güzelliği karşısında olması gereken yerde duramayıp isyan sahasına girdi. Böylece insanoğlunun baştan bu yana devam edegelen sürçmesi bir kere daha ayan beyan ortaya çıktı ve insanoğlu bir kere daha aldandı.

Âyette azizin karısı önce diğer kadınlara karşı serzenişte bulunuyor, sonra kendisini kınıyor. Ardından da zaafını müdafaaya kalkıyor. Cismaniyetin kulu-kölesi olan ve aynı zamanda şahit konumundaki aristokrat arkadaşlarına, “İşte hakkında beni kınayıp durduğunuz genç bu!” diyerek onun güzelliği karşısında yenildiğini itiraf ediyor. İlk itirafını وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ “Ben ondan kâm almak istedim.” şeklinde dile getiriyor. İkinci itirafını ise, فَاسْتَعْصَمَ “Ama o, şiddetle bundan kaçındı.” sözleriyle ifade ediyor. Böylece bütün baştan çıkarma çabalarına rağmen Hazreti Yusuf’un iffetli ve sağlam durduğunu vurgulamış oluyor.

Kadının bu itiraflarından, her şeye rağmen içinde bir nebze insaf barındırdığı anlaşılmaktadır. Nitekim onun daha sonraları iman edip daima Allah’ı zikreden bir kadın haline geldiği de söylenir.¹⁰¹ Eğer bu haber doğruysa, hidayetinin ondaki bu kadcılık insafa karşılık bir mükâfat olduğu da düşünülebilir. Fakat burada insaflı bir tavır sergilemesine rağmen yine de isteğinden asla vazgeçmiyor. “Eğer istediğimi yapmazsa kesinlikle hapse girecek ve rezil olacak.” diyor. Demek cismanî arzuları o kadar baskındı ki etrafın ayıplamasına, yadırgamasına aldırmadan istediğini yaptırmaya çalışıyordu. Daha da kötüsü, bu pes duygularını ulu orta rahatlıkla ifade edebiliyordu. Demek ki böyle şeyler o dönemde ve o coğrafyada normal görülüyordu.

İmtihan çeşitlerinden biri olan bu meselenin günümüz nesillerine iyi bir çerçeve belirlenerek anlatılması çok önemlidir. Yani “Bu yolun sonu çıkmaz sokaktır. Kendinizi bir kaptırır-sanız geriye dönüşü çok zordur veya imkânsız gibidir. En iyisi baştan sağlam durmak ve o yola hiç girmemektir!” deyip onların baştan tedbirli olmaları sağlanmalıdır. Günah yoluna girmeden önce günahattan kaçmak daha kolaydır. Fakat o yo-

¹⁰¹ İsmail Hakkı, Rûhu’l-beyân, 4/280.

la bir girdi mi, artık insanın nereye savrulacağı, nerede duracağı ve ne olacağı hiç belli olmaz. Bu yüzden, fıkhıdaki *sedd-i zerâi* prensibi çerçevesinde günaha giden yolların daha baştan kapatılması son derece önemlidir.

قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ

“Yusuf, ‘Ya Rabbi!’ dedi, ‘Bu kadınların beni çağırdıkları şeyi yapmaktansa zindanı tercih ederim. Eğer sen onların komplosunu benden uzaklaştırmazsan onlara meyleder ve cahilce davranırım.’”

(Yusuf sûresi, 12/33)

Güvenli Bir Sığınak Olarak Zindan

Kissanın bu bölümünde Hazreti Yusuf’un, iffeti için neleri göze aldığını görüyoruz. Bu âyet-i kerimeyi ne zaman okusam gözlerim dolar ve “Keşke gençliğimde bir zaruret veya ihtiyaca binaen çıktığım çarşıda pazarda dolaşırken daha hassas olabilseydim!” diye düşünürüm. Diğer yandan da Rabbimin bu konudaki inayet ve yardımlarını da düşünür ve O’na karşı hamd ü sena hisleriyle dolarım. Evet, bizim için önemli olan, Rabbimizin koyduğu kıstaslar ve düsturlardır. O (celle celâluhu) eğer “Bana gelen yol böyle iffetli olmanızdan, iffetiniz için hapsi dahi göze almanızdan geçer.” diyorsa bu bizim için çok önemlidir.

Günaha düşmektense zindanı tercih etmek ne büyük bir kahramanlıktır! Hazreti Yusuf, dışarıda olsa ne tür imtihanlar yaşayacağını tahmin ediyor, bu yüzden de hapse girmeyi günahlara karşı en emin bir sığınak olarak görüyor-

du. Aslında her türlü günah karşısında Hazreti Yusuf gibi düşünmek gerekir. Bir mümin, “Keşke zindana atılsaydım da bu günahı işlemeseydim. Allahım bir daha böyle bir günah çukuruna düşmektense hemen oracıkta canımı al.” diyebilmelidir. Daha önce de zikrettiğimiz üzere böyle bir teklif karşısında bir sahabinin kalbi durup ölmüştü. Hakiki müminin duruşu budur. Bu şuurlu duruş, Müslümanlığı şeklen yaşayanların değil, İslam’a yürekten inananların kârıdır. Bir göz kaymasını, bir dudak büküşünü, bir mimiğini bile kendine yakıştıramayıp, keşke zindanda olsaydım da bu cahilliği yapmasaydım, diyenlerin kârıdır. Günümüzde bunlar ne kadar da zor şeyler! Allah Teâlâ bütün müminlere, özellikle de dine hizmet yolunda bulunan herkese bu duyguyu ihsan etsin. Âmin.

Hazreti Yusuf’un (aleyhisselâm) hapse girmeyi tercih etmesi, yadırganacak bir şey değildir. Zira bohemliğin yaygın olduğu bir dönemde iffetlerine düşkün insanlar, iffet ve izzetlerinin yara almasından, kirlenmesinden korkar ve böyle bir zillet yaşamamak için hapse girmeyi bile göze alırlar. Harama bakmamak için “Allahım gözlerimi alsan!” diye dua bile edebilirler. Bu türlü durumlarda onların söylediklerine değil, söyleyiş niyetlerine bakmak gerekir. Zira onların tek derdi, gözlerinin harama kaymamasıdır. Aslında günah karşısında eğilmeden dimdik durmak çok zordur. Hele günahı rahatlıkla işleme imkânı varken Allah ile irtibatı bir adım öne çıkarıp o günaha teslim olmamak zorlardan zordur. O anda ismet ve iffetini düşünmek, “Böyle bir günaha girip Allah’a isyan etmektense hapse girmeyi tercih ederim.” diyebilmek büyük bir yiğitliktir. Bu yüzden inanan insan, bir yandan gözlerin içine günahın hayalinin bile girmesine müsaade etmeme gayreti içinde olmalı, diğer yandan da her an düşüp kaymaktan Allah’a sığınmalıdır.

Hazreti Yusuf'un hapse girmesine kader açısından bakıldığında ise şu mülâhaza akla gelebilir: Hapse girmek zahirî bir imtihan belki bir ceza gibidir. Ancak bu, kader planında bir misyonu eda etme adına önemli bir adım olabilir. Yüksek bir yere tırmanmak için insanın biraz patika yollardan yürümesi ve meşakkat çekmesi icap eder. Hazreti Yusuf günahlardan korunmak için hapsi istemişti. Fakat orası sadece onu günahlardan korumakla kalmadı, aynı zamanda onun geleceğe hazırlandığı bir medrese oldu. Aynı şeyler bugünün peygamber mirasçıları için de söz konusudur. Allah o mirasçıları aramayanlara, arayış içinde olmayanlara duyurmak ve onları o mirasçıların temsil ettiği değerlere celbetmek için cebrî hapisler ve sürgünler yaşatabilir. Bu durumda yapılması gereken şey, Hazreti Yusuf gibi bulunulan konumun ve yerin hakkını vermeye gayret etmektir.

Peygamberler dünyalık herhangi bir şeye gönüllerini kapırmayacakları gibi, günaha az dahi olsa meyil göstermezler. Zira onlar, Allah tarafından günahın her türlüşünden korunmuşlardır. Meseleyi böyle kabul ettikten sonra Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm), أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ "Onlara meyleder ve cahilce davranırım." sözünü nasıl anlamalıyız? Çünkü burada o açıkça "Bir cahillik yapar da günaha meylederim." diyor. Aslında o bu ifadeyle tevazuunu, kulluğunu, aczini ortaya koyuyor, iç muhasebesini yapıyor ve demek istiyor ki: "Allahım Sen korumazsan, burhanını göstermezsen bir beşer olarak günaha meyledebilirim. Beni kendi hâlime bırakma, muhafaza eyle!" Her insanın içindeki bir duyguyu, bir temayülü dile getirerek ondan Allah'a sığınıyor.

Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) bu ifadelerinden karşı cinse meyil duygusunun kendisinde normal insanlardan daha fazla olduğu neticesini çıkarmak da mümkündür. Fakat kendisindeki bu kuvvetli duyguya rağmen Hazreti Yusuf da gü-

naha en ufak bir meyil göstermedi. Çünkü o bir peygamberdi, bir misyon insanıydı. Vazifesini eda etmenin derdindeydi. Fakat bir insanda ne gibi zaafın olduğunu da bilmekteydi. Bir beşer olarak, içindeki o güçlü duygunun tesirinde kalarak misyonuna ters bir davranış sergilemekten endişe ediyordu. Böylece bizim gibi sıradan insanların nelere meyledebileceğine ve nelerden Allah'a sığınması gerektiğine dair bir örnek ortaya koyuyordu.

Hazreti Yusuf sarayda büyümüştü. Orada kanının kaynadığı bir dönemde, delikanlılık ve gençlik çağında kadının oyunlarıyla karşı karşıya kalmıştı. O yaşta, nefsin en çok isteyeceği haramlara karşı direnmek bir babayiğitliktir. Yusuf (aleyhisselâm) işte o babayiğitliği göstermiş ve hep bir iffet abidesi olarak kalmıştı. Şimdi ise muhtemelen kadınların kendisine sarkıntılık yapmalarından korkuyordu. Belki bir tanesi değil, daha başkaları da onun peşine düşebilirdi. Birinden kurtulsa diğeri, ondan kurtulsa bir başkası önüne çıkabilirdi. Zaten âyette kadınları ifade eden kelime ve zamirlerin çoğul olarak gelmesinden de bu anlaşılıyor. Hatta kadınlardan bahsedilen yerde, cem-i gâib kalıbında hem kadınlar hem de erkekler için kullanılan *يَدْعُونَ* "davet ediyorlar" ifadesinin gelmesi, o günün kadınları gibi erkeklerinin de bu tür günahlara açık olduklarına dair bir işaret olabilir. Dolayısıyla Yusuf (aleyhisselâm), "Kadınlar benimle alâkalı değişik arzulara kapılır, erkekler de bunu gayet normal görürler. Böylece aileler yıkılıp perişan olur. Bütün bu muhtemel akıbetlerden kurtulmanın yolu, benim hapiste kalmamdır." demek istiyordu. Hazreti Yusuf hapsi daha emniyetli gördü, idareciler de bu durumu maslahata uygun buldular ve sonunda onu hapse attılar. Bu durumda onu yaka-paça içeri almalarına gerek yoktu. Zira o, zindana aziz bir misafir gibi girecek, girdiği gibi de oradan aziz olarak çıkacaktı.

Hem bu son âyette hem de sûrenin genelinde Hazreti Yusuf'un adı açıkça zikredilirken kadının adı söylenmiyor. Çünkü Hazreti Yusuf masumdur, onun adının zikredilmesinde bir sakınca yoktur. Günah işlemiş olan kadının adının söylenmemesi ise bize iki yönden ders veriyor: *Birincisi*, günaha karşı tavır konulurken günahın ifşa edilmemesi gerekir. İfşa edilirse, toplumda o günaha karşı bir özentî, kanıksama ve cesaret oluşur. Diğer yandan pek çok insanın zihni ve hayali günahla kirletilmiş olur. *İkincisi*, günah işleyen insanın ifşa edilmemesi gerekir. Çünkü bu şekilde ifşa edilen kişi ve onun yakınları toplum içinde mahcup edilmiş olur. Ayrıca ifşa edilen kişi, yaptığı günahının bilinmesinden dolayı tevbe etmeye gerek duymayıp o günaha devam etmeyi düşünebilir.

Görüldüğü üzere, kıssada anlatılanlar sadece dizi hâlinde olayların resmedilmesinden ibaret değildir. Kıssanın her satırı, her kelimesi –anlattıklarıyla da anlatmadıklarıyla da– bize nice sırlı dersler ve ibretler sunmaktadır. Dini anlatma ve temsil etme konumunda bulunanlar bu ders ve ibretlerden kesinlikle bigâne kalmamalıdır.

فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

“Rabbi hemen onun duasını kabul buyurdu ve onu kadınların komplosundan korudu. Çünkü O, dua edenlerin dualarını işitir, her şeyi hakkıyla bilir.”

(Yusuf sûresi, 12/34).

İftiralar Karşısında Hazreti Yusuf'un Duruşu

Âyetin başındaki “fe” harfi –ki, buna fâ-i takibiye denir– Hazreti Yusuf’un duasına Cenab-ı Allah’ın hemen cevap verdiğini gösteriyor. Yusuf (aleyhisselâm), kadınların hilelerinden kurtulmayı ve bunun için gerekirse hapishaneye girmeyi öyle yürekten ve samimi istemişti ki bu duası hemen kabule mazhar oldu. Allah onu önce kadınların hile ve ayak oyunlarından kurtardı, ardından günah ve dedikodulardan uzak bir yer olan hapishaneye yerleştirdi. Âyetin sonu ‘Alîm’ ismiyle bitiyor. Demek ki bunlar rastgele olaylar değildi. Allah her şeyi biliyordu. Her şey O’nun ilmi ve gözetimi dahilinde gerçekleşiyordu. O (celle celâluhu), Hazreti Yusuf’un iradesinin hakkını vererek günahlara karşı nasıl mücadele ettiğini, günaha düşme ihtimalinin bulunduğu ortamlardan nasıl uzaklaştığını biliyordu. Duasını kabul edip onu hapishanede korumaya alarak onun hâlini, iç isteklerini ve gizli arzularını bildiğini gösteriyordu.

ثُمَّ بَدَأَ لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيْسَ جُنَّتَهُ حَتَّىٰ حِينٍ

“Ardından, olayın iç yüzüne dair kanıtları görmelerine rağmen Yusuf’u bir süreliğine hapse atmayı uygun gördüler.”

(Yusuf sûresi, 12/35)

Hapis Kararı

Zeliha’nın sarayda belli bir tesiri vardı. Ona bağlı hareket eden bazı yetkililer hem Zeliha’nın Hazreti Yusuf’un masumiyetini itiraf etmesi hem gömleğin arkadan yırtılmış olup buna dair şahit bulunması hem de ellerini kesen kadınların hâl diliyle itirafları gibi delil ve durumlara rağmen Hazreti Yusuf’u hapse atmayı tercih ettiler. Bunu yapanların ilk etapta vezir ve adamları olduğu düşünülse de, âyetteki gâib zamir dikate alınacak olursa, bunların kadının tesirinde kalan bir kısım saray yetkilileri olduğunu söylemek daha uygun olacaktır. Çünkü âyetlerdeki ifadelerle göre vezir, genel olarak insafli bir duruş sergiliyor. Yusuf’u (aleyhisselâm) haksız yere hapse mahkûm edecek biri gibi görünmüyor. Muhtemelen, kadının gözünün içine bakarak hareket eden bazı saray yetkilileri bu işi tertipleyip ona da makul gösterdiler ve onu kabule mecbur bıraktılar.

Konuyla ilgili şu mülahazalar akla gelebilir:

1. O gün kadınlar arasında konuşulan bu mesele Mısır’da çok yayılmıştı. Bu yüzden, Hazreti Yusuf masum olsa da toplumdaki dedikoduyu kesip atmak için, diğerlerinin rahatı adına onun suçlu gösterilip hapse atılması gerekiyordu. Her dö-

nemde hâkim güçlerin hukuk anlayışları bu şekilde cereyan etmiştir.

2. Hazreti Yusuf'un hapse girerken kısa bir cümlenin dışında kendini müdafaaya girişmediği görülmektedir. Çünkü haklıydı, suçsuzdu. Masum olmanın rahatlığını yaşıyordu. Vakia haksızlıklar karşısında insanın haklılığına dair delilleri ortaya koyup kendini savunması, onun en tabii hakkıdır. Fakat burada söz konusu olan, bir peygamberdir. Belli ki onun gözettiği dengeler ve hassasiyetler vardı. Mesela suçsuz olduğunu söylediği an karşı tarafın ırz, namus ve iffetinin tartışılır hâle geleceğini düşünmüş olabilir. Hâlbuki bir peygamber Cennet'e giden yolda kendi iffet ve namusunu koruduğu gibi muhatap olduğu insanların itibar ve şerefini de düşünme mecburiyetindedir. Yani kendini zinadan uzak tuttuğu ölçüde dilini de muhafaza etmelidir. Nitekim etmiştir de. Derken o, beş-on sene ömrünü hapisanede geçirendüsun, Mısır'da bu şaya çoktan unutulmuş ve hususiyle de yeni nesiller böyle bir şeyin dedikodusu içinde büyümemişlerdir. Bu itibarla da Yusuf (aleyhisselâm) hapisaneden çıktığında bir dönemde dedikodusu yapılan bu konular artık toplumda konuşulmamaktadır. Diğer bir ifadeyle Hazreti Yusuf, hedef ve muhatap kitlenin iffetini koruma adına, beş-on yıllık hapis hayatına razı olmuştur. On yıl sonra da olsa Hazreti Yusuf'a (aleyhisselâm) o iftirayı atan kadın bile *الآن حَصَّصَ الْحَقُّ* "Gerçek şimdi açığa çıktı." diyerek kendi suçunu itiraf edip onun masumiyetini ilan etmiştir. Herkesçe malum olduğu üzere, bir insanın kendini savunup temize çıkarması ile bir başkasının onu savunması arasında dağlar kadar fark vardır. İşte burada, halk üzerinde tesiri olan asıl suçlunun Hazreti Yusuf'u savunması söz konusudur.

3. Hazreti Yusuf, deliller tamamen lehine olmasına rağmen haksız yere hapse girdi. Girdi ve orada çilesini doldur-

du, vahye mazhar oldu, sonra da mahkûm olarak girdiği zindandan, düşüncelerin ve gönüllerin fatihi olarak çıktı. Sonra da bütün bir Mısır halkının sevgilisi hâline geldi. Evet, gerçek Sevgiliye dilbeste olunca, üç dört tane kadının sevgisini kazanma yerine bütün Mısır halkının sevgilisi hâline gelmişti.

4. Peygamberler yolunda bir yüce mefkureye bağlı olanlar, Hazreti Yusuf'un yaşadığı imtihanlara hazır olmalıdırlar. Zira onlar, Allah'ın muradı istikametinde hareket ederken masum da olsalar çeşitli imtihanlardan geçirilirler. İftiraya maruz kalabilir, hapse girebilir, uzun yıllar halk nazarında itibar iadesini ve masumiyetlerinin ilanını beklemek zorunda kalabilirler. O imtihanın her merhalesinde kendilerine düşeni yapar, konularının hakkını verir ve yola devam ederlerse yoluna gönül verilen, baş konulan Zat (celle celâluhu), onları yalnız bırakmayacak ve bir gün gelecek, gönüllerin sultanlığına taşıyacaktır. Tıpkı Hazreti Yusuf'u taşıdığı gibi!

5. Aslında Yusuf (aleyhisselâm), hürriyetini yitirdiği noktada gönüllere hâkim olma sürecine de girmiş bulunuyordu. Nefis ve enaniyeti adına yokluğa itilirken, kalbî ve ruhî hayatı itibarıyla yeni bir dirilişe yürüyordu. Kendisinden beklenen insanî yükselişi gerçekleştirmenin yanında ölü bir topluma da yeni bir diriliş üfleyecekti. Hazreti Musa'ya, Hazreti Davud'a, Hazreti Süleyman'a, Hazreti Mesih'e ve nihayet İnsanlığın İftihar Tablosu'na uzanan yollara Firavun ehramlarının tepesinden bir ışık tutacaktı. Mevsimi gelince bunların hepsi gerçekleşti ve Yusuf (aleyhisselâm) arkadan gelenler için bir yâd-ı cemil oldu.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ
الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِئْنَا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا
نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

“Hapishaneye onunla beraber iki genç de girmişti. Onlardan biri: ‘Ben rüyamda, kendimi şarap yapmak için üzüm sıkarken gördüm.’ Öbürü de: ‘Ben de başımın üstünde ekmeğe taşıdığımı ve bu ekmeği kuşların gagaladığını gördüm. Ne olur, bu rüyamızın tabirini bize bildir, doğrusu biz seni ilim ve ihsan ehli olarak görüyoruz.’ dediler.”

(Yusuf sûresi, 12/36).

Hazreti Yusuf’la Beraber Zindanda İki Genç

Yusuf sûresinde iyi-kötü, kolay-zor, ümit veren ve ümitleri kıran olayların ikili ve iç içe ifade edilmesi, dikkat çeken bir anlatım özelliğidir. Bir tarafta iffet ve sadakat abidesi Hazreti Yusuf vardır, diğer tarafta nefsine yenik düşen Zeliha. Yine bu âyette Hazreti Yusuf’la aynı zamanlı olarak iki gencin daha hapse girdiğini görüyoruz. Bu iki gençten biri gerçekten gördüğü rüyayı anlatarak doğruyu temsil ediyor. Diğeri ise –bir rivayete göre– bir rüya uydurarak yalancılar sınıfına dahil oluyor. Neticede birincisi iyi bir konuma geliyor, ikincisi idam ediliyor.¹⁰² Bir yanda putperest insanlar, diğer yanda etrafındakilere tevhid dersi veren Hazreti

¹⁰² el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, 9/190; İbn Kayyim, *Zâdü’l-mesîr*, 2/223.

Yusuf. Bir tarafta ayrılıklar, hüznler yaşanırken diğer tarafta Mısır'da beraberce yaşanacak mutlu bir hayatın zeminini hazırlanıyor.

Sûrede beş yerde Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) muhsinlerden olduğu belirtiliyor.¹⁰³ Bunlardan birincisi ve üçüncüsü Allah tarafından beyan buyuruluyor. İkincisi gördükleri rüyanın tabirini isteyen iki genç mahkûm tarafından, dördüncüsü de kardeşleri tarafından itiraf ediliyor. Beşincisi ise kendisi tarafından vicdanen itminana ermenin bir ifadesi olarak seslendiriliyor. Hapisteki iki gencin Hazreti Yusuf'a "Seni *ih-san ehlinden görüyoruz.*" demeleri, onlardaki iman emaresinin bir ifadesidir. Hatta onların bu sözleri, yalan söyleyerek rüya uyduran –şayet öyleyse– mahpusta bile bir iman emaresi olduğunu gösterir. Çünkü rüyaya açık olmak, rüyanın yorumunu merak etmek ve yapılan yorumlara itimat etmek, bir kimsede metafizik düşüncenin var olduğuna dair fikir veren önemli emarelerdir.

¹⁰³ Yusuf sûresi, 12/22, 36, 56, 78, 90.

قَالَ لَا يَا بَنِيكُمْ طَعَامَ تَرْزُقَانِهِ إِلَّا بِنَاتِكُمْمَ بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَا بَنِيكُمْمَ ذَلِكَمَ
مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ
كَافِرُونَ وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَا أَنْ
نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ * يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمْ اللَّهُ
الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ * مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءَ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ
مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ
الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ *

“Yusuf: ‘Yiyeceğiniz yemek henüz gelmeden, her ikinizin rüyasını da size tabir edeceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiği ilimlerdendir. (Ama, önce biraz beni dinleyin:) Ben Allah’a iman etmeyen, ahireti de inkâr eden bir halkın dinini bir tarafa bırakıp atalarım İbrahim, İshak ve Yakub’un dinine tâbi oldum. Allah’a herhangi bir şeyi ortak koşmak bizim ne had-dimize! Bu, Allah’ın hem bize hem de başka insanlara olan ihsanıdır. Ama ne yazık ki insanların çoğu bu nimete şükretmezler. Ey hapislane arkadaşlarım, bir düşünün, sizin için farklı farklı birçok ilaha mı; yoksa tek mutlak hâkim olan Allah’a ibadet etmek mi iyidir? Allah’tan başka ibadet ettiğiniz tanrılar, sizin ve atalarınızın ilah olarak isimlendirdikleri uydurmalar-dan ibarettir. Allah onlara kulluk etmeye dair hiçbir delil de indirmemiştir. Oysaki mutlak hüküm ve hâkimiyet yalnız Allah’ındır. O, başkasına değil, yalnız Kendisine ibadet etme-

mizi emir buyurmuştur. İşte kadimden beri devam edegelen dosdoğru din budur! Fakat insanların çoğu bunu bilmez.”

(Yusuf sûresi, 12/37-40).

Hapishane, Medrese Oluyor

Bu âyetlerde irşat konusunda önemli bir husus nazara veriliyor. Şöyle ki; herhangi bir insanın sorusuna cevap verilirken ya da bir konu anlatılırken sözü hep sohbet-i canana getirmek, konuyu daima Allah'a bağlamak irşat ehlinin dikkat etmesi gereken ehemmiyetli bir düsturdu. Yukarıda serlevha yapılan âyette hapis arkadaşları Yusuf'a (aleyhisselâm) rüya yorumu soruyorlar. O ise hep iman hakikatlerini anlatabilme imkânlarını arayan bir vazife insanı olarak bu fırsatı değerlendiriyor. Rüya yorumu konusunda ehil biri olarak onlara cevap vermeden önce onlara tevhidi ve nübüvveti anlatıyor. Bunları anlatmadan cevaba geçmiyor. Bu, tebliğ ve irşat erleri için önemli bir konudur.

Yaratılış gayemizin bir yönü Allah'ı tanımaksa, ikinci yönü O'nu başkasına tanıtmaktır. Bu açıdan size bir şey sorulduğunda veya siz bir şeyi görüşmek istediğinizde ilk konuşacağınız şeyler sizin öncelik verdiğiniz konular olmalıdır. Bazen sorulan soruyla sizin anlatmak istediğiniz esas mesele arasında doğrudan bir alâka olmayabilir. Bazen anlatmak istediğiniz konuya hemen başlayamayabilirsiniz. Fakat âyetlerde görüldüğü gibi, bir yolunu ve münasebetini bulup esas konulara geçebilmenin yolları aranmalıdır. Hazreti Yusuf'a (aleyhisselâm) rüya tabiri soruyorlar, o ise tevhid-den bahsediyor. Onlar sordukları sorunun cevabını alma arzu ve iştihakı içindeler. Can kulağıyla dinlemek üzere Hazreti Yusuf'a yönelmiş bekliyorlar ve biliyorlar ki yemek

vakti gelmeden cevaplarını alacaklar. O ise orada hemen marifet döktürmüyor, kendini anlatmıyor, dikkatleri kendi üzerine çekmiyor. Kendisine olan teveccühü, esas teveccüh edilmesi gereken Zât'a çeviriyor, zihinleri O'na yönlendiriyor. Onlardaki dinleme arzusunu tam yerinde değerlendirerek onlara tevhid dersi veriyor. Diğer bir tabirle, onlar orada bakır almak üzere beklerken Hazreti Yusuf onlara altın değerinde şeyler sunuyor.

İşte bu metodu kendi meselelerimizde çok iyi değerlendirmemiz gerekir. Mesela çok büyük bir araştırma merkezi açma meselesi görüşülüyor. Elbette öncelikle bütün planlar yapılmalı. Yerin genişliği, binaların şekli, odalar, laboratuvarlar, kütüphaneler, misafir odaları, trafiğe uygunluğu, havalanına uzaklığı, seçeceğimiz araştırmacıların vasıfları, onlara sağlanacak her türlü imkân gibi bütün konular konuşulmalı. Fakat bunlardan önce orada Allah denilmeli, peygamber, kitap, dava denilmeli, yüreklerde bir sancı meydana getirilmeli. Sonra da "Bizim bir meselemiz vardı." deyip sözü araştırma merkezine getirmeli. Evet, inanan insan en önemli işlerinde dahi böyle bir Canan peşinde olursa işleri gayet huzurlu ve bereketli olur. Aksine o Canan'dan kopuk iş yapmaya kalkarsa sadece dünya için çırpınmış olur. Belki biraz başarı elde eder ama o işin bereketini göremez.

Bununla beraber bu nebevî yolda olanlar için en hayati konuları anlatırken bile unutulmaması gereken bir husus daha vardır: Kendi meselemizi başta zikredip öne çıkardığımızda bazen bu, birileri tarafından sevimsiz karşılanabilir. Eğer bir antipati oluşma durumu varsa, çok önemli konu bile olsa, o konuyu ikinci sırada bir konu gibi sunmak, karşı tarafta bir hüsn-ü kabule vesile olur. Zahirten o mesele ikinci, üçüncü plandaymış gibi olsa da netice itibarıyla muhataplarda kulak aşinalığı sağlanmış olur. Yani o muhataplar öncelikli olarak

kabul ettikleri meselelerin yanında o konuyu da duymuş ve biraz da olsa kabullenmiş olurlar. Daha sonraki konuşmalarında zihnen biraz daha hazır olarak dinler ve zamanla tam bir kabule ulaşabilirler.

Ayrı bir husus da şudur: Bütün peygamberlerde olduğu gibi Hazreti Yusuf'ta da insanların kendisine gelmelerini beklemeye yerine onlara gitme hususiyeti vardır. O bir taraftan aranan bir insan olmanın yanında diğer taraftan da kendisine muhatap arayan biridir. Bunu onun uyguladığı stratejilerden anlayabiliriz. Memleket için bir ümit olduğu, herkesin onun stratejilerine bel bağladığı bir dönemde o, her fırsatı insanlara ulaşma, onlara Allah'ı anlatma yolunda değerlendirdi. Yetkisini, kredisini, tutarlı ve başarılı politikalarını hep o istikamette kullandı. Esasen bu, Allah'ı ve O'nun dinini anlatma yolunda olan herkesin benimsemesi gereken bir usuldür. İnsanlara ulaşma yolları arama, onlarla bir araya gelme planları yapma, gelmelerini beklemeden onların ayaklarına gitme ve bir şekilde düşüncesini ifade etme, tebliğ ve i'lâ-yı kelimetullah yolunda olan herkesin derdi olmalıdır. Zira insanlığın peygamber soluklarını duymaya ihtiyacı vardır. Bunu da ancak peygamber yolunun yolcuları yapacaktır. Bunun yolu yöntemi ise insanları ayağına çağırarak değil, bizzat onların ayağına gitmektir. Eğer insan bunu iradî olarak yapmazsa Cenab-ı Hak bazen ona cebrî olarak yaptırır. Yani nebevî yolun yolcuları göçler tertip edip dünyaya hak ve hakikati duyurmak için yayılmazlarsa Allah bir zalimi başlarına musallat eder ve onları dünyanın dört bir tarafına saçar. Böylece insanlık yeni bir ses ve solukla tanışır. Bunun elbette kendine göre zorlukları olacaktır. Fakat şikâyet etmemek gerekir. Şikâyet etmek şöyle dursun, bunu Allah'tan bir nimet olarak bilip razı olmak icap eder.

Hazreti Yusuf, peygamber olan atalarından bahsederken Hazreti İshak'ı zikreder fakat Hazreti İsmail'den bahsetmez.

Bunun sebebi neseptir. Bilindiği gibi Hazreti İsmail, Hacer validemizden, Hazreti İshak ise Sâre validemizden dünyaya gelmiştir. Burada Hazreti İshak'ın torunu olan Hazreti Yusuf anlatıldığı için Hazreti İsmail zikredilmemiştir. Kur'ân'da Hazreti İbrahim'in, oğlu İsmail ile beraber zikredildiği yerler de vardır ve Hazreti İsmail, babası nazarında ayrı bir yere sahiptir. Çünkü *evvela* o, Hazreti İbrahim'in ilk çocuğudur. İkincisi, kurban olmakla emredildiğinde tam bir teslimiyet ortaya koymuştur. Üçüncü olarak da varlığın çekirdeği ve meyvesi olan Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun neslinde dir. Bu gibi sebeplerden olsa gerek, Hazreti İbrahim'in, ona ayrı bir bakışı vardır. Onunla Hicaz'a yerleşmiş ve orada beraber Kâbe'yi inşa etmişlerdir.

Kur'ân'da peygamberler anlatılırken, onların kavimlerinin zayıf yanları da gözler önüne serilir. Peygamberler kavimlerinin karakterine göre tebliğ metotları geliştirirler. Bu durum bazı peygamberlerde daha belirgindir. Mesela Hazreti Nuh, Hazreti Hud ve Hazreti Salih'in mücadele şekli birbirine oldukça benzer. Net bir vasıflandırma zor olsa da Hazreti İbrahim, Hazreti İshak ve Hazreti Yakub'un metotları da birbirine benzer şekildedir. Hazreti Yusuf, içinden çıkıp geldiği toplumu anlatırken orada inkârcı, puta tapan bir milleti terk edip ataları İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine yöneldiğini söylüyor. Demek ki putlara tapma sadece Mısır'da değil o coğrafyanın genelinde yaygın bir şeydi. Dolayısıyla onun tebliğ metodu da atalarının metoduna paralel şekilde gerçekleşecekti.

Üzerinde durduğumuz âyetlerin sonuncusunda **سَمَّيْتُمُوهُمَا** "sizin ve atalarınızın ilah olarak isimlendirdiğiniz" ifadesi A'raf ve Necm sûrelerinde de geçmekte olup şu mânâya gelir: Allah'tan başka taptığınız şeyler, sıradan varlıklar oldukları hâlde kendilerine ilah ismi verdiğiniz, daha önce yaşamış bazı insanların isimlerini taktığınız putlardan

ibarettir. Açık, inandırıcı bir delil, hücjet ve burhan olmadan Lat, Menat, Uzzâ, Nâile gibi putlara tapıyorsunuz.

Aynı âyette geçen **الَّذِينَ** tabiri, öteden beri devam edegelen dosdoğru din demektir. Yusuf (aleyhisselâm) anlattığı dine “*ed-dînü'l-kayyim*” demek suretiyle hem insanlığın başlangıcından beri var olan dine dikkat çekiyor hem de yakın ataları Hazreti İbrahim, Hazreti İshak ve babası Hazreti Yakub’un dinine nazarları çeviriyor. Böylece bu yolda yeni bir şey uydurmadığını, geçmiş peygamberlerin yolunu takip ettiğini onlara ifade etmiş oluyor.

يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَمَّا أَحَدُكُمْ فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمَّا الْآخَرُ فَيُضَلِّبُ
فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ فُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ

“Ey hapis arkadaşlarım, (gelelim rüyalarınızın tabirine:) Sizden biriniz, efendisine yine şarap sunacak, öbürü ise asılacak, kuşlar da onun başından gagalayarak yiyecek. İşte tabirini öğrenmek istediğiniz rüyanızın yorumu ve kesin sonucu böyledir.”

(Yusuf sûresi, 12/41).

Rüya Yorumu

Rüyaların anlatılıp yorumlanması ile o yorumların gerçekleşmesi arasında sıkı bir irtibat vardır. Rüya nasıl yorumlanırsa o şekilde ortaya çıkabilir. Hatta anlatılan rüya yalan bile olsa, onunla alâkalı yapılan yorum aynen gerçekleşebilir. Bu yüzden Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kötü rüyaların anlatılmamasını,¹⁰⁴ güzel rüyaların ise anlatılmasında mahzur olmadığını ancak kalbi temiz, ibadetleri sağlam, haset etmeyen salih kimselere anlatılmasını tavsiye buyurmuştur.¹⁰⁵ Çünkü salih kimsenin o rüyayı hakıyla yorumlama ihtimali vardır. Anlaşılan o ki, bu mesele fizikle metafizik arasındaki sırlı ilişkilerden biridir. Bir rivayete göre Hazreti Yusuf’la beraber hapse giren iki kişi birer

¹⁰⁴ Müslim, rü’ya 5; Ebû Dâvûd, edeb 96; İbn Mâce, tabir 4.

¹⁰⁵ Buhârî, tabir 46; Müslim rü’ya 4..

rüya uydurup Hazreti Yusuf'a anlattı. Hazreti Yusuf, anlatılan rüyaların yalan olduğunu bilse bile anlatıldığı şekliyle onları yorumladı ve her ikisine "Artık hükmünüz verilmiş, sonuç kesinleşmiştir, bundan geriye dönüş yoktur." dedi.¹⁰⁶ Netice, aynen yorumladığı şekilde gerçekleşti.

Bahsedilen rivayetin tenkidi bir yana, burada görmediği rüyayı görmüş gibi anlatma, yani rüya uydurma üzerinde ulemanın önemle durduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Bazı alimler, görmediği rüyayı yalandan görmüş gibi anlatmayı küfre denk bir fiil gibi yorumlamışlardır.¹⁰⁷ Çünkü *birincisi*, yalan rüya anlatan kişi, metafizik âleme dair bir şeyler gördüğünü, dolayısıyla da Allah'ın bazı şeyleri ona gösterdiğini iddia etmiş olur. *İkincisi*, böyle biri görmediği bir rüya uydurmak suretiyle Yüce Allah'ı yalanına şahit tutmuş olacaktır. *Üçüncüsü*, gördüğünü iddia ettiği rüyalarla insan kendini nazara vermek, başkaları nezdinde konumunu yükseltmek isteyebilir. İşte bütün bu açılardan rüya uydurmak çok çirkin bir günahdır. Aslında insan yalan söylemekle kafir olmaz. Bu yönüyle ulemanın yukarıdaki görüşüne iştirak etmesek de yalanın küfre götüren en önemli sebeplerden biri olduğunda şüphe yoktur. Ayrıca küfrün kendisi de en büyük yalandır. İnsanın küçük yalanlarla zaman içerisinde en büyük yalana doğru kayıp gitmesi ihtimal dahilindedir. Kaldı ki, bir hadis-i şerifte, "*İftiraların en büyüklerinden biri, kişinin görmediği bir rüyayı gördüğünü söylemesidir.*"¹⁰⁸ buyurulmuştur.

Anlatılan rüyaları Hazreti Yusuf yorumluyor ve yaptığı yorumlar daha sonra aynen çıkıyordu. Bu ve diğer icraatlarına

¹⁰⁶ el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/377; et-Taberî, *Câmiu'l-beyan*, 16/95, 96..

¹⁰⁷ Bkz.: İbn Battal, *Şerhu Sahih-i Buhârî*, 9/554, 555.

¹⁰⁸ Buhârî, *ta'bir* 45; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned*, 2/96.

dayanarak bazı ulema, Hazreti Yusuf'un baştan sona her şeyi vahye bağlı olarak yaptığını söylemişlerdir. Bu vahyin nasıl bir keyfiyette geldiği açık değilse de Hazreti Yusuf'un erken dönemden itibaren Cenab-ı Hakk'ın hususi gözetiminde hareket ettiğinde şüphe yoktur. Çünkü baştan beri, çözümü kolay olmayan pek çok problemi rahatlıkla çözebilmesinin başka türlü izahı zordur. Rüya tevillerinden kardeşleriyle görüşmesine, Bünyamin'i yanına almasından tarım ve maliye alanında yaptığı icraatlara kadar büyük-küçük pek çok konudaki hareket tarzından bu neticeyi çıkarmak mümkündür.

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنَسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ
فَلَبَّثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ

“Yusuf (aleyhisselâm) (rüya yorumundan hareketle) onlardan kurtulacağına inandığı arkadaşına: ‘Efendine benden bahset.’ dedi. Fakat şeytan, efendisine söylemeyi ona unutturdu. Böylece Yusuf birkaç yıl daha hapisnede kaldı.”

(Yusuf sûresi, 12/42)

Mukarrabînin İctihadı ve Allah'ın İkazı

Peygamberler, ismet sıfatıyla serfiraz, yani masum olduklarından, onlara genel olarak bilinen mânâda bir günah isnat etmekten kaçınmak gerekir. Bununla beraber bazı istek ve icraatları kendi ulvi seviyelerine uygun düşmediğinden onlar, zaman zaman Allah'ın ikaz ve ihtarına muhatap olmuşlardır. Mesela mezkûr âyette bahsedilen durumda, zahiren başvurulacak sebepler tükenmiş gözükiyordu. Bazı vesileler bulunsa bile Hazreti Yusuf'un, yüksek konumu icabı, artık her şeyiyle Allah'a bağlanıp bütün çözüm ve neticeleri O'ndan istemesi beklenirdi. Daha doğrusu Cenab-ı Allah'ın muradı bu istikamette idi. Fakat o, melikin yanına gidecek kişiden aracılık talebinde bulundu. Bu durum, onun o mualla mevkiine uygun düşmemişti. Çünkü tamamıyla Allah'a dayanıp işlerini O'na havale etme (tefviz ve sika) makamındayken hafif de olsa bir sebebe meyletmişti. Mukarrabîn arasında saf tutan bir şeyüce olarak, onun bu icthadı –kendi seviyesi dikka-

te alınınca– isabetli değildi. Bir hadiste de ifade buyurulduğu gibi,¹⁰⁹ Hazreti Yusuf bundan dolayı maksadına hemen ulaşamadı ve birkaç yıl daha hapiste kaldı. Benzer durumlar Hazreti İbrahim ile Hazreti Zekeriya'nın çocuk talep etmesinde, Hazreti Süleyman'ın mülk talebinde bulunmasında da söz konusudur. Evet bu tür istekler bizim gibi sıradan insanlar için normal görülse de Allah'ın seçkinlerden daha seçkin kulları olan peygamberler için uygun olmayabilir. Bu yüzden onlara her zaman Allah nezdindeki müstesna konumları açısından bakılmalıdır.

“Unutturma” fiilinin bu âyette şeytana isnat edilmesi, Zât-ı ulûhiyetin tenzih edilmesi açısından önemlidir. Evet unutan insan olsa da unutturan, şeytandır. Fakat yaratma her zaman Allah'a aittir. Esasında hayrı da şerri de yaratan Allah'tır. Ne var ki, Allah (celle celâluhu) şerden, kötülükten razı değildir. Onların işlenmesini istemez, bilakis onları yasaklar. Unutturma da genelde şerre sebebiyet verdiği için dolayı şer olarak görülür ve Allah'a isnat edilemez. Vakıa Kur'an'da unutturmanın Allah'a isnat edildiği yer de vardır.¹¹⁰ Ancak orada insanların Allah'ı unutmasına karşılık Allah'ın da insanlara kendilerini unutturması şeklinde bir mukabelede bulunma söz konusudur. Yoksa Kur'an'ın bize öğrettiği genel ahlakî ölçüler içinde düşündüğümüzde, çirkin ve menfi görünen şeylerin Allah'a isnadı katiiyen doğru değildir.

¹⁰⁹ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 14/86.

¹¹⁰ Bkz.: Haşır sûresi, 59/19.

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعَ عِجَافٍ وَسَبْعَ
سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ
لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ

“(Günün birinde) hükümdar dedi ki: ‘Ben rüyamda yedi semiz inek gördüm, bunları yedi cılız inek yiyordu. Bir de yedi yeşil başak ile yedi kuru başak gördüm. Ey efendiler: Siz rüya tabir ediyorsanız, şu rüyamın tabirini de bana bildirin!’”

(Yusuf sûresi, 12/43).

Melikin Rüyası

Melik, firavunların bulunmadığı ve firavun unvanının kullanılmadığı bir dönemde devleti idare eden kişiyi ifade etmek için kullanılan Arapça bir kelimedir. Kelimenin Arapça olması, idaredeki ailenin Şam ya da Hicaz bölgesinden geldiği yönündeki tahmini güçlendiriyor. *Firavun* kelimesi ise aslen Mısırlılara ait olup çok eskiden beri siyasî liderler için kullanılmıştır.

Hazreti Yusuf kıssasında, tarihî bilgilerin yanında, dikkat edilmesi gereken kaderî bir plan da vardır. Allah Teâlâ, hâdiseleri öyle güzel ayarlamış, şahısları öyle bir araya getirmiştir ki ihtimal hesaplarına göre bütün bu şartların bir araya getirilmesi beşer kudretini aşar. Sanki bütün olaylar, Yusuf’u (aleyhisselâm) zirvelere taşımak için sıraya dizilmiştir. Bunlar, ıssız bir kuyuya atılması, kafilenin zamanında kuyuya uğraması, köle olarak saray erkanından insafli birine

satılması, dönemin kralının iyi biri olması ve rüya görüp yorumunu merak etmesi, bu arada Hazreti Yusuf'un rüya tabiriyle tanınması, hapishane hayatı, oradaki arkadaşlarının saray bağlantısı gibi o kadar çok birbirine bağlı ve esrarengiz hâdiselerdir ki bütün bunların tarihî seyir içinde insan eliyle ayarlanması mümkün değildir.

O dönemde Mısır'da rüyalara ayrı bir ehemmiyet verildiği anlaşılıyor. Rüyaları yorumlayan özel insanlar, kahinler mevcuttu. Rüya yorumcularının halk ve kral nezdinde önemli yerleri vardı. Dolayısıyla tam anlamıyla vahye bağlılık söz konusu olmasa da bu insanlar kısmen metafizik düşüncelere açık yaşıyorlardı. O yüzden toplumda bir taraftan vahyin esintileri hissedilirken diğer yandan putperestliğin ve bedenî arzuların öne çıktığı bir hayatın yaşandığı görülüyor. Ayrıca o dönemde Mısır'da bir çeşit *ruhçuluk* da hâkimdi. Ölülerini mumyalayarak gömmeleri, bu ruhçuluk anlayışının bir tezahürüydü. Bu anlayışa göre beden ruhla beraber dünyadaki hâline benzer şekilde, fakat farklı bir boyutta yaşamaya devam edecekti. Bu yüzden beden çürümeden bütün hâlinde kalması ve ruha eşlik etmesi için mumyalama yapıyorlardı. Mısır'daki bu ruhçuluk anlayışının bazı filozoflarca Mısır'dan alınıp Yunan felsefesinin içine sokulduğu da ifade edilir.

O dönem Mısır'da ruhçuluk farklı yönlerle kaymış ve dindeki çizgisinden çıkmış olabilir. Fakat insanların vahyin esintileri sayesinde, ruh ve beden ölümünden sonra başka bir âlemde hayata devam ettiğine inandıklarını görüyoruz. Bu inanç onların metafizikten bütün bütün kopmadıklarını gösteriyor. Metafiziğe nispeten açık olmalarından dolayı rüyaya da önem veriyorlardı. İhtimal bazıları o rüyaları sermaye olarak değerlendiriyordu. Yani idare ve siyasette rüya meselesini kendi istedikleri istikamette kullanıyor ve görülen rüyaları

yorumlamak için farklı metotlara başvuruyorlardı. Özellikle kahinlerin rüya yorumu konusunda maharetleri vardı. Ancak vahiyden beslenmedikleri için bazı rüyaların içinden çıkamıyor, acizyetlerini ifade ediyorlardı. Kralın rüyasını yorumlamada da çaresiz kalmış ve Kur'ân'ın ifadesiyle “*Bunlar çok karışık rüyalar!*” demişlerdi.

Rüyaların pek çoğu açık ve anlaşılır olmadığından tabire ihtiyaç duyar. Melik de rüyasının tabirini istiyor. İsteğini ifade ederken kullandığı *تَعْبُرُونَ* kelimesi, ‘ubûr’ masdarından gelir. *Ubûr* “karşıdan karşıya geçmek” demektir. Yolun bir kenarından diğerine geçmeyi ifade etmek için bu kelime kullanılır. Rüya yorumu için başka kelimeler yerine *تَعْبُرُونَ* denilmesi dikkat çekicidir. Bu kelimenin kök mânâsı, fizikten metafiziğe, metafizikten fiziğe, zahirden bâtına, bâtından zahire, objeden süjeye, süjeden objeye geçişler yaparak bir olayı yorumlamak demektir. Yani o, görünen ile görünmeyen âlemler arasında gidip gelerek, burada görülenlerin orada ne mânâyâ geldiğini, orada görülenlerin burada ne ile temsil edildiğini açıklamaktır. Bir diğer ifadesiyle rüya tabiri, uyurken metafizik âlemde görülen şeyleri, onların fizikî dünyayla irtibatını kurarak, metafizik-fizik bütünlüğü içerisinde yorumlamak demektir.

قَالُوا أَضْغَاثُ أَخْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَخْلَامِ بِعَالَمِينَ

“Onlar da ‘Bu gördükleriniz karmakarışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilemeyiz.’ dediler.”

(Yusuf sûresi, 12/44).

Kahinlerin Acizliği

Ortada büyük bir olay vardı. Kral rüya görmüştü ve rüyasının yorumunu büyük bir merakla bekliyordu. Rüyayı yorumlayacak olanlar, o dönemin anlı şanlı kahinleriydi. Kralın rüyasını yorumlamak için bütün maharetlerini ortaya koydular ve bir süre düşündüler. Fakat sonunda acizyetlerini itiraf edip, bunu başaramayacaklarını söylediler. Çünkü rüyanın çeşitleri vardı ve bu rüya onlara göre oldukça karışık.

Âlimler, rüyaları sınıflandırmış ve özelliklerine göre genelde üçe ayırmışlardır. *Birincisi*, temiz ve duru kalpli, ruhaniliğe açık, nefsaniliğe kapalı salih insanların görmüş olduğu sadık rüyalardır. Bunlar gayet açık ve güzeldir. Bazıları yoruma ihtiyaç duysa bile güzel mesajlar içerir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahiyden evvel altı ay boyunca rüya görmüştü. Âişe validemizin ifadesiyle bu rüyalar, şafak aydınlığı gibi açıktı ve gündüz vaktinde aynen gerçekleşiyordu.¹¹¹ Yani Efendimiz, tabire ihtiyaç duymayacak şekilde açık, net rüyalar görüyordu. Aslında Arapçada rüya denince öncelikle bu tür sadık ve salih rüyalar akla gelir.

¹¹¹ Buhârî, *bed'ü'l-vahy* 3 (3); Müslim, *îmân* 252.

İkincisi, daha önce yaşanan bazı tesirli hâdiselerin hayalde bıraktığı izlerin ortaya çıkmasıyla görülen rüyalardır. Üçüncüsü ise insan benliğindeki mizaç bozukluklarının nefis ve şeytanın da dürtmesiyle uykuda hortlaması şeklinde görülen rüyalardır. Bu iki çeşit rüyaya *hulûm* denir. Hulûm'un çoğulu '*ahlâm*'dir. Başına bir de 'karışık şeyler' mânâsına gelen '*edğâs*' kelimesi eklenerek '*edğâs-u ahlâm*' şeklinde tabir edilir. Bu tabir, karışık ve mânâsı anlaşılmayan rüyalar demektir. Bunlar, Freud'un da dikkat çektiği üzere, şuuraltına yerleşen şeylerin açığa çıkmasıyla ya da nefsanî dürtülerin tesiriyle görülen düşlerdir. Bir mânâsı yoktur, mânâsı varsa bile önemli değildir ve tabire değmez.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), vahyin kesileceğini fakat ahir zamanda mübeşşiratin (müjdeleyici rüyaların) revaç bulacağını haber vermiştir.¹¹² Ahir zaman alametlerinin ortaya çıktığı günümüzde sadık rüya görenler çoktur. Sadece bana anlatılan sözlü ya da yazılı pek çok rüya vardır. Bunların pek çoğunda Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) teşrif eder, rüya sahibini ve inananları açıktan müjdelerle sevindirir, teyit eder ve onlara inşirah verir. Buna bağlı olarak rüya insanı olmaya gerek yoktur. Fakat bütün bu rüyaların ifade ettiği bir kısım gerçekler de vardır. Bunları görmezlikten gelmek de doğru değildir.

Özellikle kalp ve ruh hayatıyla yörüngesini bulmuş insanların gördüğü rüyalar önemlidir. Fakat sadık rüya görenler bunlarla sınırlı değildir. Bazı kaşifler de keşiflerini rüya ile gerçekleştirmişlerdir. Hatta Makedonyalı meşhur Kral İskender'in babası Topal Filip, evinden uzaktayken rüyasında Makedonya'dan çıkan bir alevin Anadolu'ya doğru sarktığını, bütün o bölgeyi yakıp yıktığını, İskenderiye'ye kadar git-

¹¹² Buhârî, *tâbir* 4; Tirmizî, *rüya* 1.

tiğini görür. Eve geldiğinde ise İskender'in dünyaya geldiğini öğrenir. Onun fitne sebebi olacağını düşünerek öldürmek ister ama eşi buna mâni olur. Daha sonra ise gördüğü rüya aynen tahakkuk eder. Bunun gibi, Müslüman olmadıkları hâlde olacak şeyleri rüyalarında gören çok insan vardır.

Uykuya dalarken güzel rüyalar görmeyi arzu etmekte bir mahzur yoktur. Ancak, karışık, mânâsız, kötü rüyalardan Allah'a sığınmak gerekir. Bu sebeple rüyada dahi hayalimizin kirlenmemesi için dua etmeli, hep güzel şeyler görmeyi dilemeliyiz. Hemen her gece, *اللَّهُمَّ رُؤْيَا صَادِقَةً صَالِحَةً مِنْ* "Allahım Sen'den müjde dolu sadık ve salih rüyalar görmeyi, karışık, mânâsız, boş rüyalardan beni uzak tutmanı istiyorum." duygu ve dilekleriyle uykuya dalmalı. Zira her insanın fitri olarak teselli ve takviyeye ihtiyacı vardır. O yüzden güzel şeyleri görmek istemek, insan olmanın gereğidir ve yadırganmamalıdır. Yadırganmak şöyle dursun, hadis-i şerifin ifadesiyle, insanın damarlarında akıp giden şeytandan¹¹³ Allah'a sığınmalı, onun uykuda bile tasavvur ve hayalleri rüya yoluyla bozmaması için yalvarmalıdır.

Görülen güzel rüyaları, gurura, kendini beğenmeye sevk etmemesi şartıyla salih insanlara anlatıp yorumlatmakta bir mahzur yoktur. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hem gördüğü bazı rüyaları anlatıyor hem de zaman zaman "Rüya gören var mı?" diye soruyordu. Anlatılan rüyaları tevîl ettiği de oluyordu. Hatta bir defasında anlatılan bir rüyayı Efendimiz'in huzurunda Hazreti Ebu Bekir yorumlamıştı da Efendimiz bir noktayı düzeltmekle beraber onun yorumunu tasdik etmişti.¹¹⁴

Rüya yorumu kolay bir şey değildir. En başta o, metafiziğe inanmayı gerektirir. Bir insan rüyaya önem veriyor, onun yo-

¹¹³ Buhârî, *i'tikâf* 11, 12, *bed'ü'l-halk* 11, *edeb* 121, *ahkâm* 21; Müslim, *selâm* 23, 24.

¹¹⁴ Buhârî, *ta'bir* 47; Ebû Dâvûd, *eymân* 13.

rumunu merak ediyor veya onu yorumlayabiliyorsa, bu ondaki metafiziğe olan inançın bir göstergesidir. Zira rüya yorumu yapan insanın fizikî dünya ile metafizik arasında sürekli geçişler yapması gerekecektir. Bu bir mânâda hikmet araştırmasıdır. Görünenlerin ötesinde bir mânâyı, bir sırrı bulmaya çalışmaktır. Rüya yorumu yapabilmek için ayrıca marifet, firaset ve tecrübe de gerekir. Çünkü rüya âlemi sembollerle doludur. O sembollerin bu dünyada neye karşılık geldiğini, neyi temsil ettiğini bilmek icap eder. Önceden görülen benzer rüyaların ifade ettiği mânâların toplamından da bazı yorumlar çıkarmak mümkündür. Rüya tabiri alanında bunlar da bir tecrübe havuzu oluşturur.

وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ *
يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سِنْعِ بَقْرَاتِ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سِنْعٌ عِجَافٌ
وَسِنْعٌ شِبَالَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ

“O iki arkadaştan kurtulanı, aradan geçen bunca zamandan sonra, işte ancak o sırada, Yusuf’u hatırlayıp dedi ki ‘Rüyanın tabirini size ben bildireceğim. Hele siz beni hapishaneye bir gönderiverin!’ Hapishaneye gidince: ‘Yusuf! Sözü doğru ve isabetli olan aziz dostum! Şu müşkil rüyanın tabirini bize bildir lütfen: Yedi semiz ineği yiyen yedi cılız inek ve yedi yeşil başak ile yedi kuru başağın anlamı ne olabilir? Ümit ederim ki isabetli yorumunu öğrenip ilgili insanlara aktarırım, böylece onlar da doğruyu öğrenir ve senin kıymetini bilirler.’”

(Yusuf sûresi, 12/45-46)

Melikin Rüyası Hazreti Yusuf’a Soruluyor

Kur’ân’da konular bazen detaylı bazen özet hâlinde sunulur. Özet hâlinde anlatımlar, belagat ilminde ‘icaz’ kavramıyla ifade edilir. İcaz, bir mânâyı ya da bir konuyu az sözle özlü şekilde ifade etmek demektir. Bu durumda bazen bir kelime, pek çok mânâyı içinde barındırır. İcaz, ikiye ayrılır: İcaz-ı kısar ve icaz-ı hafz. İcaz-ı kısar, birkaç kelimeyle pek çok anlamı ifade etmek demektir. Bunun Kur’ân’da örneği çoktur. İcaz-ı kısarı örneklerle açıklamayı ilgili eserlere hava-

le ederek 'icaz-ı hazf'i biraz açalım. *İcaz-ı hazf*, bir konu anlatılırken sözün bazı kısımlarının zikredilmeyip atlanmasıdır. Atlanan yerler bir harf olabildiği gibi bazen bir kelime, bir cümle yahut cümleler de olabilir. Fakat bu atlamayla mânâ değişmez ve bozulmaz. Çünkü zikredilen yerlerde, atlanılan kısımlara dair zihnin kolaylıkla intikal edebileceği işaret ve deliller vardır.

Kur'ân'da bu tür icazın pek çok örneğini göstermek mümkündür. Biz sadece, burada üzerinde durduğumuz iki âyete bakalım: 45. âyetten 46. âyete geçerken icaz-ı hazf yapılmıştır. Yani iki âyet arasında söylenebilecek birkaç cümlenin zikrine gerek duyulmamıştır. Mesela "*Beni hapishaneye gönderin.*" denildikten sonra şu cümleler zikredilebilirdi: "Gidip Yusuf'a rüyanın tabirini sorayım dedi. Bunun üzerine onu hapishaneye gönderdiler. Yusuf'u buldu ve ona dedi ki..." Görüldüğü üzere bu cümleler atlandığı hâlde mânâda herhangi bir boşluk yoktur. Okuyucu, bu icazlı ifadeler yardımıyla kıssanın anlatılmayan kısımlarını kendi zihninde kolaylıkla canlandırabilir. Zira ihtiyaç duyulan az sayıdaki kelime ve cümlelerle konu gayet anlaşılır bir surette ifade edilmiştir.

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأْبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا
تَأْكُلُونَ * ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا
قَلِيلًا مِمَّا تُحْصِنُونَ * ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ
يَعْصِرُونَ

“Yusuf: ‘Peş peşe yedi yıl ekin ekin. Ama biçtiğinizi, yiyeceğiniz az miktar dışında, başağında bırakıp depolayın. Sonra, bunun peşinden yedi kurak yıl gelecek. O zaman tohumluk olarak saklayacağınız az bir miktar dışında, önceden o yıllar için biriktirdiklerinizi tüketin. Sonra onun arkasından bir yıl gelecek ki halk bol yağmura kavuşacak, sıkıntıdan kurtulacak, bol meyve sıkıp, hayvanları sağacak.’”

(Yusuf sûresi, 12/47-49).

Hazreti Yusuf, Kralın Rüyasını Yorumluyor

Yusuf (aleyhisselâm), burada tarım alanında son dönemde keşfedilen bir tekniği ortaya koymaktadır. Yıllar önce ilmî bir dergide okumuştum. Bir araştırmaya göre Hazreti Yusuf’un tavsiyesi deney olarak tatbik edilmiş ve buğdayın başak hâlinde depolandığında bozulmadan senelerce bekleyebildiği tespit edilmiştir. Bu işlemde buğday hem nişasta değerini koruyor hem de haşerata karşı daha iyi muhafaza ediliyor. Bu teknik, özellikle kıtlık ve savaş durumlarında önemli bir tedbir olarak düşünülebilir. Özellikle çöl ortamında haşeratin hububata dadanması, korunmasız olan buğdayın kısa sürede yok olmasına sebep olur. Başak hâlinde sak-

lamada ise bu risk asgariye iner. Başak hâlindeki ürünleri yiyen hayvancıklar da bulunabilir, ancak ürün büyük oranda muhafaza edilir.

Bu mesele ziraat ve gıda sektöründe üzerinde durulması gereken bir husustur ve bilimsel araştırmalarda ele alınmalıdır. Çeşitli tip silolarda buğday saklamanın tarihi eski olsa da modern silolara geçiş süreci yaklaşık yüz elli-iki yüz yıllık bir geçmişten ibarettir. Bu durum göz önüne alındığında, bundan yaklaşık dört bin yıl önce bu meselenin bir peygamber tarafından gündeme getirilmiş olması, olayın vahyin tezahüründen başka bir şey olmadığını göstermektedir. Kaldı ki bugün buğday dane hâlinde çeşitli silolarda saklansa da henüz onun başak hâlinde saklanmasına –bazı küçük denemelerin dışında– geçilebilmiş değildir. Yani işin ne kadar isabetli olduğu tespit edilmiş olsa da bu henüz pratiğe dökülüp yaygınlaştırılamamıştır. Bu arada belirtmemiz gerekir ki âyette ‘ekersiniz’, ‘hasat ettiğiniz’ gibi ifadelerden her ne kadar ilk olarak buğday anlaşılrsa da bizzat buğday zikredilmediğinden, üzerinde durduğumuz saklama yöntemi sadece buğdaya has olmayıp bütün hububatı içine alır.

Hububatın başak hâlinde saklanması dışında peygamberlerin öncülük ettiği saat ve geminin yapılması, demirin eritilip ondan eşya imal edilmesi gibi daha pek çok keşif ve icat vardır. Normal insan aklıyla bulunamayacak ya da bulunması uzun zaman alacak bu tür yenilikler, peygamberler sayesinde herhangi bir tecrübeye dayanmadan hemen ortaya konabilmiş ve bunlar çağları etkileyecek yeni çığır açmıştır. Sadece taneli bitkilerin saklanması ve kültüre alınmasını düşündüğümüzde, konunun peygamberlerle irtibatı tahmin edilebilir. Çünkü binlerce yıl önce verimli Nil bölgesinde ve Mezopotamya topraklarında uygulanan bu tecrübe ile Kur’ân’da adı geçen peygamberlerin bu coğrafyalarda gel-

miş olması meselenin vahyin ışığında geliştiğine dair önemli ipuçları sunar. Çünkü böyle bir tekniğin, hiçbir tecrübeye dayanmadan birden ortaya konulması imkânsız denecek kadar zordur. Zira bu, uzun araştırmalara ve çok büyük tecrübelere ihtiyaç duyar. Hâlbuki Yusuf (aleyhisselâm), uzun araştırma ve tecrübelerle ihtiyaç duymadan bunun yapılabileceğini söylemiş ve bizzat uygulamıştır. Hazreti Yusuf'un bu tatbikinden yola çıkarak denebilir ki peygamberler hiçbir tecrübenin olmadığı zaman ve zeminlerde birden bir fikir ortaya atarak veya bir şey icad ederek uzun asırlar insanlığı etkileyecek çığır açmışlardır. Bu da ancak, onların her şeyi yaratan ve bilen bir Zât'a bağlı olmalarıyla açıklanabilir.

Burada Üstad Bediüzzaman Hazretlerinin konuyla alakalı yaklaşımını hatırlamakta fayda vardır. O, özetle şöyle der: Kur'ân, peygamberlerin hayatından çeşitli sahneler sunar ve onların mucizelerini nazara verir. Böylece bizi onların yaptığı işlerin ve gösterdiği mucizelerin benzerini yapabilme konusunda teşvik eder. Allah Teâlâ, peygamberlerin elinde mucizeler yaratarak, o sahada ulaşılabilecek en son sınırı gösterir ve insanların eline o sınıra ulaşmak için bir program sunar. Dolayısıyla sanat ve teknolojinin üzerine bina edildiği esas prensipler, geçmiş zamanlarda peygamber eliyle tesis edilmiştir. Geçmiş ise geleceğin aynasıdır. Öyleyse ey insan, kalk, seni o mucizelerin bazısına ulaştıracak vesileleri elde etmek için durmadan çalış ve uğraş! Görmez misin ki saati ve gemiyi en evvel beşere hediye eden o el, mucizevî bir eldir!¹¹⁵

¹¹⁵ Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler*, s. 269-270. (Yirminci Söz, İkinci Makam, Mukaddime).

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا
بِالْنِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ

“Bunu duyan Hükümdar: ‘Onu derhal bana getirin!’ dedi. Hükümdarın elçisi gelince Yusuf ona: ‘Sen önce dönüp efendine sor; o ellerini kesen kadınların meselesi neydi? Doğrusu Rabbim, o kadınların komplosunu pek iyi bilir.’ dedi.”

(Yusuf sûresi, 12/50).

Melik, Hazreti Yusuf’u Saraya Davet Ediyor

Kral, bir elçi gönderip Hazreti Yusuf’u yanına getirmesini istiyor. Haksız yere yıllarca hapiste kalmış biri olarak hemen çıkıp kralın yanına gitmesi beklenirdi. Fakat o, öyle yapmıyor. Önce iade-i itibar talebi denebilecek bir teklifte bulunuyor. Halk ve idare nazarında aklanmasını talep ediyor ve bunu bizzat kralın yapmasını istiyor.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyor ki: “Yusuf’un yerinde olsaydım, böyle bir haber gelince hemen çıkardım.”¹¹⁶ Aslında Efendimiz de çıkmazdı. Yusuf’tan (aleyhisselâm) daha az temkinli hareket etmezdi. Fakat burada Hazreti Yusuf’un kıymetini vurgulama adına kullanmış olduğu bu ifadeler çok önemlidir. Hazreti Musa ve Hazreti Yunus için de Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) benzer ifadeleri vardır. Mesela Hazreti Musa hakkında, “Beni Musa İbn İmran’ın önünde tutmayın. Mahşerde ilk kalkan

¹¹⁶ Buhârî, ehâdîs 11, 19, tefsîr (12) 5; Müslim, îmân 238, fezâil 152.

ben olacağım. Kalktığım zaman arşın sütunları altında onu göreceğim. Tur dağındaki bayılma hâlerinden sonra hiç bayılmadı mı yoksa bayılıp benden evvel mi kalktı bilmiyorum.”¹¹⁷ buyurmuştur. Bu mütevazi duruş, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) genel tavrıdır. Bu tavır aslında o günkü muhataplar arasında bulunan Yahudilerin gönüllerini yumuşatmada önemli rol oynamıştır.

Hazreti Yusuf (aleyhisselâm) “Kadınların meselesi neydi?” diyor fakat Zeliha'nın adını vermiyor. Çünkü aradan yıllar geçmiş, mesele unutulmuş, günümüzün tabiriyle artık bu konu gündemden düşmüştür. Onu yıllar sonra tekrar gündeme getirerek kadını mahcup etmek istemiyor. Sûre boyunca görüldüğü gibi burada da Hazreti Yusuf'un ayrı bir civanmertliği ve inceliği karşımıza çıkıyor.

¹¹⁷ Buhârî, husûmât 1, enbiyâ 31, rikak 43, tevhîd 31; Müslim, fezâil 157.

قَالَ مَا خَطْبُكَ إِذْ رَاوَدْتَنِّي يُوسُفَ عَنِ نَفْسِهِ قُلْنَا حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ
مِنْ سُوءٍ قَالَتْ امْرَأَةُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ
وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ

“Hükümdar o kadınları toplayıp: ‘Ne idi sizin Yusuf’la me-
seleniz? Siz Yusuf’u elde etmeye çalıştığınızda durum ne idi,
Yusuf nasıl davrandı?’ diye sordu. Onlar da: ‘Hâşâ! Allah
için söylemek gerekirse, onun bir kötülüğünü bilmiyoruz.’
dediler. O sırada vezirin eşi: ‘İşte şimdi gerçek ortaya çıktı.
Ondan kâm almak isteyen bendim. O ise tam sadık ve dürüst
insanlardandır.’ diye itiraf etti.”

(Yusuf sûresi, 12/51).

Zindan Dönemi Sona Eriyor

Kadınlar daha önce Hazreti Yusuf’un (aleyhisselâm) güzelliğine vurulmuşlar, onun bir melek olduğunu söylemişlerdi. Burada ise onun masumiyetini vurgulu bir şekilde ilan ediyorlar. Demek ki baştan beri onun masumiyetini kabullenmiş ve kralın huzurunda bunu açıktan söyleme gereğini duymuşlardı. Ardından bir itiraf da Zeliha’dan geldi. İlerleyen yaşıyla beraber kalbinde ağır basan insaf duygusu sayesinde hem kendi suçunu hem de Yusuf’un (aleyhisselâm) masumiyetini açıkça ilan etti. Bunlar Hazreti Yusuf’un masumiyeti için halkın nazarında kuvvetli birer delil teşkil ediyordu.

Evet, yıllar sonra da olsa doğru ile yanlış ortaya çıkar, haklar, itibarlar iade edilir, nihayet mazlumların yüzü güler. Kur'ân'da çok defa temas edildiği üzere bir dönemin ezilenleri, mazlumları, mağdurları başka bir dönemin itibarlı, hakperest, salih vârisleri olurlar. Bundan dolayıdır ki imtihanlar yaşanıp zor durumlara maruz kalındığında, ciğerlerimizi delen en acımasız olaylar yaşandığında dahi elden geldiğince iyilikler yapılmalı ve netice Allah'a bırakılmalı, O'nun muradı takip edilmelidir. Zira O, her şeyi görüyor, biliyor, o büyük kader çarkını, her şeyi aşkın kudretiyle ve hayret veren hikmetiyle an be an çevirmeye devam ediyor.

ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنِّي لَمْ اَخْنُهٗ بِالْغَيْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخٰٓئِنِيْنَ ۝ وَمَا اُبْرِئُ نَفْسِيْ اِنَّ النَّفْسَ لَآمٰرَةٌ بِالسُّوْءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيْ اِنَّ رَبِّيْ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ

“Yusuf dedi ki: ‘Bunu istemedeki maksadım, vezire gıyabında ihanet etmediğimi ve Allah’ın hainlerin hilesini asla hedefe ulaştırmayacağını bilmesidir. Yoksa ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis şiddetle fenalığı emreder, kötülüğe sevk eder. Rabbimin merhamet edip korudukları müstesna. Doğrusu Rabbim gafurdur, rahimdir (affı ve merhameti boldur).”

(Yusuf sûresi, 12/52-53).

Bu iki âyette geçen sözlerin kimin tarafından söylendiği ile alakalı farklı görüşler ileri sürülmüştür. Müfessirlerin bir kısmı bu sözleri Zeliha’nın söylediğini belirtirler ki, bu mümkündür. Çünkü konuşmanın seyri buna müsaittir. Bu görüşe göre düşünülürse Zeliha artık belli bir yaşa gelmişti. Bu süre zarfında Hazreti Yusuf hep hapiste kalmış ve iffeyle yaşamaya devam etmişti. Zeliha, onun bu iffetli duruşundan etkilenip Allah’a iman etmiş olabilir. Ayrıca o sıralarda belki ailece vezirlik makamında değillerdi. Bu sebeple dünyadan ümidini kesip geçmişinden pişman olarak tamamen Allah’a yönelmiş olması da muhtemeldir. Yıllar önce kendisine söylenen “İstiğfar et!” sözünü hatırlayarak istiğfar etmiş, Allah’ın rahmet ve mağfiretine kendini salmış, nefsin mahiyetini kavramış, aşk-ı mecaziyi bırakıp aşk-ı hakikiye yönelmiş olabilir.

Üstad Bediüzzaman Hazretleri, aşk-ı mecazînin aşk-ı hakikiye inkılap etmesi için, âşık olunan şeyin faniliğini görüp baki bir sevgili aramak, dünyanın geçici yönünden yüz çevirip onun Allah'a ve ahirete bakan yönüne dönmek gerektiğini söyler.¹¹⁸ Zeliha da daha önce yaptığı şeylerin çirkinliğini, dünyanın faniliğini, Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) yöneldiği kapının güzelliğini görüp yüzünü tamamen Bakî olan Allah'a dönerek içinde böyle bir inkılap yaşamış olabilir; olabilir, zira aşk öyle bir manevî iksirdir ki insanı elinden tutar da bir lahzada âlây-ı illiyîne çıkarır, meleklerle yarışır hâle getirir.

İhtimal dairesinde bunlar düşünülse de başka bir açıdan, nefsinin zebunu olmuş böyle bir kadının beş on yıl içerisinde imana gelip nefs-i emmareyi kavrayacak, kendi nefsinde şikayetçi olacak, Rabbini tanıyıp O'nun rahmet ve merhametine sığınacak kadar bir şuura sahip olması ihtimali –Allah'ın ekstra lütufları hariç– sebepler dairesinde zor olabilir. Çünkü o dönemde idare ve toplumda her ne kadar belli oranda iman boyası görülse de saray ve çevresi puta tapanlarla doluydu. Kahinlerin ve tapınağın saray ve halk üzerinde ciddi ağırlığı vardı. Böyle bir atmosferde inanıp imanda derinleşmek çok zordur. Bu açıdan ikinci görüş olan, bu sözleri Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) söylemiş olması ihtimali daha kuvvetli görünüyor. Nitekim âyetteki ince muhasebe ve derin saygı da Zeliha'dan ziyade Hazreti Yusuf'a (aleyhisselâm) yakışmaktadır. Bu ve benzeri sebeplerden olsa gerek, Bediüzzaman Hazretleri bu görüşü tercih etmiş, "İhlas Risalesi"nde âyeti bu şekilde değerlendirip mânâyı buna göre vermiştir.¹¹⁹ Tabii bunların hepsi birer tevcih ve tercih meselesidir. İşin doğrusunu en iyi Allah bilir.

¹¹⁸ Bkz.: Bediüzzaman, *Mektubat*, s. 7-9. (Birinci Mektup, Dördüncü Sual.

¹¹⁹ Bediüzzaman, *Lem'alar*, s. 199 (Yirmi Birinci Lem'a).

İnsan tabiatındaki en büyük ve en kuvvetli meyillerden biri şehvettir. İnsan çoğu zaman bu meyle yenik düşer. Kişi kendini dinin emirleri ile terbiye etmemişse ve nefsi ona da-
 ima kötülüğü emrediyorsa –ki potansiyel nefis hep kötülüğü emreder–, böyle biri, şehvetinin esiri olur. Şehvet duygusu, pek çok insanın saplandığı bir bataklıktır. Kimisi bu bataklığın kenarında kimisi ortasında kimisi de derinlerindedir. Allah Resulü'nün buyurduğu gibi herkesin zinadan bir payı vardır.¹²⁰ Herkes nasibinin hamalıdır. Kimisi bakarak, kimisi dokunarak, kimisi fiilen işleyerek zinadan payını yüklenir. Zinaya götüren pek çok yol karşısında insan, iradesini bir şart-ı âdi olarak kullanarak şehvete karşı mücadele eder/etmelidir. Fakat Allah'ın rahmeti ve muhafazası olmadan kimse ondan korunamaz. Ancak Allah, rahmetiyle kulunu sarıp sarmalayınca da nefsanî meyiller hükümsüz kalır ve şehvetin vakum alanına girmiş olsa bile kişi, tıpkı Hazreti Yusuf gibi kurtulur. Bu sebeple, günaha karşı iradenin hakkını vermenin yanında, hep Allah'a sığınmalı ve hep "Tut elimden; tut ki edemem Sen'siz!" demeliyiz.

Hazreti Yusuf, nefsinin tezkiye etme ve kendini temize çıkarma telaşına düşmüyor. Kendine yakışır bir tevazu ve mahviyet ile Allah karşısındaki kulluk tavrını ortaya koyuyor. İddiasızlık ve Allah'a karşı mahcubiyet edasıyla içini seslendiriyor. Yani "Ben bir iffetsizlik yapmadım. Yapmadım ama kendimi de yunmuş yıkanmış, günahlardan arınmış görmüyorum." diyor. O, nefsin mahiyetini ve mertebelerini çok iyi biliyor, kendini nefs-i emmare (şiddetle kötülüğü emreden nefis) mertebesinde görüyor ama inanmış insanlar onu da-
 ima nefs-i mutmainne (Allah ile itminana ermiş, oturaklaşmış nefis) merhalesinde görmelidir. Peygamberler hakkında-

¹²⁰ Buhârî, *isti'zan* 12, *kader* 9; Müslim, *kader* 5.

ki saygı ve hakikat çizgisi bunu gerektirir. Zira onlar, Allah'ı bilen, tanıyan, O'nun emirlerine harfiyen itaat eden, Allah'ın özel koruması altına aldığı şahsiyetlerdir. Onlara nefsin emirlerine meyleden bir insan olarak bakmak, saygısızlığın ötesinde itikadi açıdan da tehlikeli bir durumdur. Bununla beraber, bir peygamber olarak Hazreti Yusuf bile nefsinden şikâyet ediyorsa biz sıradan insanların ne kadar dikkatli olmamız gerektiği açıktır.

Kur'ân'ın pek çok yerinde görüldüğü üzere peygamberler, muhasebe ve sorgulama yaparken, kendilerini Cenab-ı Hak karşısında farklı bir yerde konumlandırmışlardır. Zira onlar Allah ile derin bir münasebet içindedirler. O münasebeti normal insanlar olarak tahayyül ve tasavvur etmek mümkün değildir. Allah ile o sıkı münasebetlerinden dolayı, hayallerinin ucuna dahi Allah'ın rıza ve muhabbetinin dışında küçük bir şey ilişse büyük bir cinayet işlemiş gibi derhal Cenab-ı Hakk'a teveccühte bulunurlar. Hâlbuki onlar ismet sıfatına sahiptiler ve hep Allah'ın koruması altında yaşamışlardır. Bu yüzden her gün dualarımızda onların şefaatinin ümit ederek dileklerimizi Allah'a arz ederiz. Sadece peygamberler değil, melekler ve insanlar arasında onlar gibi yaşayanlar da hayatlarını böyle bir hassasiyet içinde geçirirler. Bu sebeple, peygamberler başta olmak üzere büyüklerin kendileri hakkındaki muhasebe ve sorgulama ifade eden sözlerini, onların ufukları açısından değerlendirmek gerekir.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَشْتَخِضُهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ
لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ

“Kral: ‘Onu bana getirin, yakınımaya alıp has adamım yapayım!’ dedi. Sonra onunla konuşunca: ‘Sen artık nezdimizde sağlam konum sahibi, emin birisin!’ dedi!”

(Yusuf sûresi, 12/54).

Kralın Yanında Bir Peygamber

Kral, Hazreti Yusuf’un (aleyhisselâm) yorumunu dinledikten sonra, henüz onu görmediği hâlde yanına almak ve has adamı yapmak istedi. Daha sonra onunla yüz yüze konuştu. Onun kendinden emin ve temkinli hâlini görünce ne denli yüksek bir karaktere sahip olduğunu anladı. Demek ki kral insan kalitesinden anlayan, kadirşinas, firasetli biriydi. Hazreti Yusuf’a özel danışmanlık makamı verdi. Bir kimseyi tecrübe edip tanımadan özel danışman olarak tayin etmek normal şartlarda çok makul değildir. Bu, ayrı bir firaset ister. Nitekim kral, Hazreti Yusuf’u (aleyhisselâm) tanıdıkça teklifinin ne kadar yerinde olduğunu, kararında ne derece isabet ettiğini görecektir.

Kralın “Onu yakınımaya alıp has adamım yapayım!” diye meal verdiğimiz *أَشْتَخِضُهُ لِنَفْسِي* ifadesinden, Hazreti Yusuf’u tamamen kendine tahsis ettiğini, ondan sadece kendisiyle istişare etmesini, kendisine fikir vermesini, başkalarıyla görüşmemesini istediğini çıkarmak mümkündür. Çünkü firasetiyle keşfettiği bu kaliteli insanın, saraydaki vezirlerin ya da ülkede

ağırlığı olan tapınak yetkililerinin tesirinde kalmasını ya da onların kontrolünde olmasını istememiştir.

Kralın, dışarıdan gelmiş biri olan Hazreti Yusuf'a devletin zirvesinde önemli bir makam vermesi, bize onun karakteri ve idare anlayışı hakkında önemli ipuçları sunar. Demek ki kral öyle biriydi ki ırkçılık yapmıyordu, idareyi oligarşik bir yapıya çevirmek istemiyordu. Yüksek mevkiye gelecek kişiler sadece benim ailemden, sülalemden olsun demiyordu. Etrafında sürekli kendisini dinleyip ona itaat edecek birileri olsun arzusu taşımıyordu. Onun aradığı, güvenilir ve kabiliyetli insanlardı. Aile dışından hatta şehir dışından birinde o güven ve kabiliyeti görünce onu yanına almakta ve ona geniş yetkiler, teminatlar vermekte tereddüt etmiyordu. Ona çok rahatlıkla, "Sen artık buraya aitsin, burada devamlı kalacaksın, yetki ve salahiyetin olacak, sana mâni olunmayacak." diyebiliyordu. Zira o bu güvenceyi vermeliydi ki, ondan tam verim alabilsin. Görevden alınma ve müdahale edilme endişesi taşıyan biri kendinden beklenen performansı ortaya koyamaz. Bu yüzden onu sürekli ve tam bir yetkiyle özel danışman yapmıştı. Âyetteki مَكِينٌ أَمِينٌ sıfatlarından bu neticeleri çıkarmak mümkündür.

Yirmi birinci âyette geçen مَكَّنَّا "imkân verdik, yerleştirdik" ifadesi de 'mükne' kelimesiyle ifade edilen bu özel yetki ve imkânları ifade ediyordu. Orada Allah tarafından müjdesi verilen bu olay, şimdi kralın eliyle fiilî olarak gerçekleşiyordu. Sebepler dairesinde bu mesele kralın eliyle gerçekleşse de hakiki fail sadece Allah olduğundan, araya giren bir âyetten sonra aynı ifade bir kez daha zikredilecektir.

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلَيْكُمْ

“Yusuf şöyle dedi: ‘Beni ülkenin hazine işlerinin başına tayin et. Çünkü ben mali kaynakları iyi koruyan, sevk ve idareyi de iyi bilen biriyim.’”

(Yusuf sûresi, 12/55).

Görev Talebi

Âyette, “Beni tayin et, görevli kıl!” mânâsına *ca’l* kökünden *اجْعَلْنِي* ifadesi kullanılmıştır. Bu ifade, Kur’ân’ın kelimelerdeki seçiciliğini göstermek adına güzel bir örnektir. Zira *ca’l*, bir işin sahibi tarafından geçici görevlendirmeyi ifade eder. Yani “Hüküm ve yetki senin elinde! Dolayısıyla beni daimî olarak değil de geçici olarak görevlendir!” demektir.

Kral, Hazreti Yusuf’a güvence verip onu önemli bir mevkiye getirmek istediğini belirtince o, –ne kadar sürdüğünü bilemediğimiz bir konuşma faslından sonra– bu teklifi kabul etti. Hatta görevin adını bile söyleyerek hazinenin idaresine talip oldu. Bu vazife, yaklaşık olarak bugünkü ekonomi bakanlığına tekabül etmekteydi.

Bu şekilde yer tayin ederek görev istemek dinimizce hoş karşılanmasa da Hazreti Yusuf’un bir peygamber olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu talebin vahye dayalı olduğu ve onun şeriatında bunun geçerli olduğu düşünülebilir. Yani bu durumda Hazreti Yusuf, o vazifeye yönelik talebini doğrudan vahyin yönlendirmesiyle yapmıştır. Allah onu vahiyle

o işe yönlendirmiş, içinde o vazifeye karşı bir arzu uyandırmış, sonra ona arzusunu gerçekleştirme imkânını bahşetmiştir. Nitekim bir sonraki âyette de bu ihtimale kapı aralanmaktadır. Üstad Bediüzzaman'ın yaklaşımıyla, geçmiş gelecek her şeyi bilen Allah onun ileride yapacağı vazifeyi bildiği için ona uygun bir kabiliyet ve donanım vermiştir. O da iradesinin hakkını verip kabiliyet ve donanımını en güzel şekilde sonuna kadar kullanmıştır.

İkinci bir ihtimal de Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) vazifeye ehil başka insan bulunmadığından dolayı gördüğü zarurete binaen içtihat etmiş olmasıdır. Usul kaidelerine göre, akılla ulaşılamayacak meselelerde içtihat söz konusu olmasa da böyle teferruata ait meseleler her zaman içtihadı açıktır. İctihada en ehil, en layık kimseler ise peygamberlerdir. Onlar yaptıkları içtihatlarda en güzeli yakalamaya çalışmış ve kararlarında hep isabet etmişlerdir. Eğer isabet edememişlerse Allah onların kararlarını tashih buyurmuştur. Zaten onlar her adım ve kararlarında Cenab-ı Hakk'ın hükmünü, tadilini, tashihini gözetmişlerdir. Nitekim Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellam) zaman zaman kendi reyyle içtihatlarda bulunmuştur. Bazen Cenab-ı Hak, O'nun içtihadını takdir etmekle beraber tadil de etmiş ve ona daha iyi bir çözüm yolu göstermiştir.

İctihatta en önemli esas ise ehliyet ve liyakattir. Yani içtihat edecek kişi, o işe layık olmalıdır. Ehliyet ve liyakatin önemli bir yönü içtihatla bulunulacak sahanın iyi bilinmesidir. Hazreti Yusuf, eğer vahye dayanmadan kendi reyyle içtihatla bulunarak vazifeye talip olmuşsa, Peygamber olmanın yanında, onun bu işten anladığı, bu sahayı bildiği neticesi çıkarılabilir. Nitekim o, tarım ve ziraata dair belli bir müktesebata sahipti. Çünkü ataları Hazreti İbrahim ve Hazreti İshak hayvancılıkla uğraşmıştı. Hazreti Yakup da hayvancılık ve

ziraatla uğraşıyordu. Hazreti Yusuf'un mutlaka babasından edindiği bazı tecrübeler vardır. Bundan dolayı da kendinden emin bir şekilde vazife talebinde bulunmuştur.

Şayet insan bir konuda kabiliyet ve tecrübelerine güveniyor ve etrafında kendisinden daha bilgili ve tecrübeli birini göremiyorsa, o konuda sorumluluk sahibi olmayı talep edebilir. Bunda bir mahzur yoktur. Nitekim Hazreti Ömer Efendimizin de hilafet işine daha layık birini görse onu getirip kendisinin vazifeden çekileceğine dair düşünceleri olmuştur.¹²¹ Bu –hâşâ– bir kibir, gurur ve insanları küçümseme değildir. İster basiret ve firaset isterse de tecrübe yoluyla olsun insan kendinde bir yetkinlik görüp vazifeye talip olabilir. Eğer bir işi üstlenebilecek hiç kimse yokken kendisinde yetkinlik gören kimse o işi üstlenmezse Allah katında mesul olur. Çünkü bu durumda toplumun maslahatı ile ilgili bir iş ortada kalmış olacaktır. Ancak başka ehil insanların da bulunduğu yerlerde vazifeye talip olunmamalıdır. Talip olmak bir yana, vazifeyi onların daha iyi götürebileceklerine inanmalı ve kendisi birkaç adım geride durmalıdır.

Biz bu yaklaşımı, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) tembih ve uygulamalarından öğreniyoruz. O (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde "Allah'a yemin ederim ki biz hırsla görev isteyen kimseye görev vermeyiz."¹²² buyurur. Ebu Bekir Efendimiz de bir sözünde "İdarecilik işi 'Bu benimdir.' diyenin değil, 'Bu benim işim değildir.' diyenindir." der. Yani idarecilik, onu isteyene değil, ondan kaçana verilir. Neden? Çünkü vazifeler birer mesuliyet sebebidir. Onda hak ihlali çok olur. Adaleti sağlamak zordur. İşin hakkını vermek ciddi gayret ister. İslam tarihinde Efendimiz'in de (sallallâhu aleyhi ve sellem) işaret buyurduğu üzere idareciliği hakkıyla eda eden

¹²¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 6/391; İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, 3/343.

¹²² Buhârî, *ahkâm* 8; Müslim, *imâre* 14, 15.

ilk dört halifedir. Allah Resulü, onların yoluna tâbi olunmasını, hatta onlara sımsıkı sarılmak gerektiğini beyan etmiştir.¹²³ Daha sonra gelen dönemlerde onların kalitesine yakın üç beş insan ancak gösterebilirsiniz. Dolayısıyla idarecilik, insanın iradî olarak talep edeceği bir şey değildir. Hele bir kısım siyâsilerin yaptığı gibi, elde etmek için uğrunda mukaddesât da dahil olmak üzere her şeyin feda edildiği bir şey hiç değildir. Nitekim Hazreti Ebu Zer'e hitaben Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) söylemiş olduğu şu söz ne kadar manidardır: *"Ben kendim için istediğimi senin için de isterim. Sakın iki kişi üzerine de olsa kimseye amir olma."*¹²⁴

İdarecilik Hazreti Ali mülahazasıyla, teklifi esnasında yağız ata binip kendisinden kaçılacak bir şeydir. Bizim benimsediğimiz en mühim esaslardan biri, liyakatli insanların olduğu yerde idari makamlara karşı müstağni davranmaktır. Diğer bir tabirle Hasanî olmaktır. Bilindiği üzere Hazreti Hasan (radıyallahu anh) altı ay kadar hilafette kaldıktan sonra, kargaşaya meydan vermemek, toplumun bölünmesine mâni olmak ve sulhu sağlamak için idareyi bırakmıştır.

Fakat az önce de belirtildiği gibi, liyakatli kimsenin olmadığı bir yerde "Ben varım!" deyip vazifeyi üstlenmek icap edebilir. Böyle bir durumda da üstlenilen vazifeyi hakkıyla eda etme gayreti içinde olunmalıdır. Allah elbette böyle birinin yardımcısı olur ve onu kendi hâline bırakmaz. İşte Hazreti Yusuf'un vazife talebini bu açıdan değerlendirmek gerekir. Onun talebinde benlik hesabına bir şey yoktur, makam arzusu yoktur, dünya sevgisi asla söz konusu değildir. Tamamen benlik hesabına, kendi egosunu, makam tutkusunu tatmin etmek için vazife başına geçen kimsenin, Allah yardımcısı olmayacağı gibi, halk da böyle bir idareciyi gerçek mânâda sevmez. Allah

¹²³ Tirmizî, *ilim* 16; Ebû Dâvûd, *sünnet* 5; İbn Mâce, *mukaddime* 6.

¹²⁴ Müslim, *imâre* 17; Ebû Dâvûd, *vesâyâ* 4.

Resulü bu konuda bir sahabiye hitaben şöyle buyurmuştur: “Yöneticilik talebinde bulunma. Eğer yöneticilik istersen ve bu da sana verilirse, o görevde yalnız bırakılırsın (Allah’ın yardımından mahrum kalırsın). Eğer istemediğin hâlde o görev sana verilirse, Allah sana yardım eder.”¹²⁵

Bir insan liyakatliyse ve ihtiyaç da varsa yetkililerin onu vazifelendirmesi gerekir. Böyle biri halkın seçimi ve tercihiyle de iş başına geçebilir. Bu ikisi dışında insanın kendisini liyakatli görerek vazife talep etmesi ona yakışmaz. Hatta bu bir nevi günah olur. Çünkü az önce de zikredildiği üzere böyle bir şeyden Allah Resulü inananları menetmiştir. Eğer insan liyakatsiz olduğu hâlde vazife istiyorsa o da bir nevi ihanet olur. Çünkü hakkı olmadığı hâlde bir makamı işgal etmiş, yani onu gasp etmiş olacaktır. Liyakatli birinin olmadığı ya da liyakatsizlerin iş başına geçtiği bir yerde ehil birinin vazifeye sahip çıkması ise isabet olur. Hazreti Yusuf’un yaptığı şey, işte böylesine isabetli bir taleptir.

Bu konuda önemli bir husus da şudur: Liyakati olduğu hâlde herhangi bir yerde idari vazifesi olmayan insanlar, kenarda kaldıkları müddetçe fikirleri, tecrübeleri ve ilimleriyle idarecilere yardımcı olurlar. İdareye talip olmadan müstağni bir şekilde kenarda durup, gerektiğinde idarecilere yardımcı olmaya çalışmak, insanın ve fikirlerinin değerini yükseltir. Yoksa parlak zannedilen fikirlerle, süslü laflar ederek bir makama talip olunursa onlar sadece hırsın solukları olur. İşte Hazreti Yusuf’un durumunu burada iyi anlamak ve ayırt etmek gerekir. O, gereken seviye ve ufukta insanın olmadığı bir yerde işe sahip çıkmış ve talebini izhar etmiştir.

Bir önceki âyetle bu âyet arasında icaz-ı hazf vardır. Yani kral, Hazreti Yusuf’a olan güvenini ifade ettikten sonra ara-

¹²⁵ Buhârî, *eymân* 1, *ahkâm* 5, 6; Müslim, *imâret* 13, 16, 17.

larında bir kısım konuşmalar geçmiştir. Bu konuşmanın bazı cümleleri zikredilmemiştir. Muhtemel cümleleri şu şekilde takdir edebiliriz: “Kral ile konuştular. Kral bu işi kimin yapabileceğini; siloları kimin oluşturacağını, buğdayları başağında saklama işinin nasıl olacağını sordu. Bunun üzerine Yusuf şöyle dedi...” Görüldüğü üzere, bu cümleler zikredilmediği hâlde sözün akışında herhangi bir boşluk oluşmamıştır. Zira yerinde yapılan icaz (kısaltma, özlü anlatım), sözde boşluk oluşturmaz. Hatta bazen icaz fesahatin ta kendisi olur. Burada da böyle bir icaz vardır. Evet, Hazreti Yusuf bu takdirî cümlelerden sonra talebini belirtmiştir. Aksi hâlde huzura çıkar çıkmaz, selam verip “Beni hazinelere bakan yapın.” demiş olurdu ki bu, karşı tarafta tepki oluştururdu. Hiçbir peygamber, hikmet ve firasete aykırı böyle bir davranış sergilemez.

Az önce de ifade ettiğimiz üzere Hazreti Yusuf'un vazife talebi, –hâşâ– içindeki makam arzusunu tatmin etme isteğinden kaynaklanmıyordu. O, alacağı vazifeyi vesile edinerek esas idealini gerçekleştirecekti. Onun tek ideali, insanların Allah'ı tanınması, ahirete inanması ve buna göre hayatlarını tanzim etmeleriydi. İnsanların en muhtaç olduğu konuda, en zor zamanda o, bir kurtarıcı olma fırsatını yakalamıştı. Bu kabul ve krediyi en iyi şekilde değerlendirecekti. Küçük bir iyilik ve sempatik bir hareketle güzelliğe meyledebilecek, arafta kalmış ruhları kendine cezbedecekti. Yakaladığı her fırsatta tevhid düşüncesini işliyordu. Güzelliği, ahlakı ve sempatikliği yanında bir de iş ahlakı eklenince, söylediği sözler tesir ediyor, tuttuğu yol insanları imrendiriyordu. Bu açıdan da Hazreti Yusuf, her dönemin hak yolcularının, hakikat temsilcilerinin örnek alacağı ideal bir şahsiyettir.

Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm), idarecilik talep ettiğinden dolayı, bunun bir neticesi olarak hemen vazifeye getirilmeyip

birkaç sene beklediği de rivayet edilir.¹²⁶ Eğer idarecilik talebinin peygamber makamına uygun düşmediğini ima eden bu rivayet doğruysa, öncelikle bu talep, Hazreti Yusuf için bizim anladığımız mânâda bir kusur değildir. Zira o, istenilmesi gereken yerde vazife talep etmiştir. Fakat dışarıdan gelmiş, saray çevresinde tanınmayan bir insan olması hasebiyle belki başta tecrübe edilmesi, bunun için de birkaç yıl geçmesi gerekecektir. Aksine o, zamanında talebini dile getirmeseydi, böyle bir deneme süreci başlamayacak, dolayısıyla zamanında işe vaziyet edemeyecekti. Öyle olunca da bolluk ve kıtlık zamanlarında yapılması gerekenler gecikmiş, aksamış olacaktı. Bu yönüyle onun talebi tam zamanında ve yerindedir. Diğer yandan onun da belki orada yeni bilgiler edinmeye ve sahayı tanımaya ihtiyacı vardı. Bu sebeple o, mezkûr birkaç seneyi, fizibilite çalışmaları yaparak, halkın nabzını tutup onlara yol göstermek adına farklı yöntemler geliştirerek geçirmiş olabilir.

Fırsatların Tevhid Yolunda Değerlendirilmesi

Hazreti Yusuf'un vazife yapmak için başka bir alan yerine ekonomiyi seçmesi ve hazinelerin başına geçmeyi teklif etmesi son derece dikkat çeken bir husustur. Demek ki halkın ve devletin bu alandaki ihtiyacı daha fazlaydı. Kendi idealleri ve davası açısından halka ve devlete tesir edebileceği en iyi saha da burasıydı. Zira bir medeniyet merkezi olarak Mısır'da ekonomi çok önemliydi. Toplum tarım toplumu olduğundan ekonomi büyük oranda tarıma dayanıyordu. Dolayısıyla bu sahada yapılacak bir ıslah ve tedbir doğrudan halkın ve devlet işlerinin ıslah ve tanzimi mânâsına geliyordu. Ayrıca oluşacak kıtlık ortamında sadece Mısır'dan değil, komşu ülkelerden de erzak temin edebilmek için oraya yönelen bir insan

¹²⁶ el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 9/213; el-Beğavî, *Meâlimü't-tenzil*, 2/498.

seli oluşacaktı. Hazreti Yusuf da (aleyhisselâm) bunu bir fırsat olarak değerlendirip insanlarla görüşecek, muhtaç şekilde ayağına kadar gelmiş bu yoğunluktaki kitlelere hakikati anlatacaktı. Daha sonra babasını ve ailesini de oraya çekecek, onların mevcudiyet ve nüfuzunu kullanarak orada daha rahat ve kuvvetli hareket edecekti. Bu, dışarıdan gelen birinin yabancılıktan kurtulmak için bulunduğu yere bir nevi kendi boyasını çalması, orayı kendileştirmesi şeklinde de okunabilir. Nitekim öyle de oldu.

Yusuf (aleyhisselâm), aldığı tedbirlerle bir taraftan ekonomiyi kontrol ederken diğer taraftan yaptığı yatırım ve yardımlarla halkın gönlüne girdi. Kralın şöyle ya da böyle inançlı biri olmasını da değerlendirerek, kendi inanç ve düşüncelerini rahatlıkla anlatabildi. Halkın pek çoğunun putları bırakıp Allah'a inanmasına vesile oldu. Kral, başına talih kuşu konmuş gibi Hazreti Yusuf'a sahip çıktı, ona makam ve salahiyet verdi. O da hazineyi korumada, tarım ve ekonomiyi yönetmede maharetli biri olarak, aldığı vazifeyi hakkıyla eda etti. Sonunda belki sadece Mısır'ı değil çevresini de içine alacak şekilde o bölgeyi maddî manevî mamur kıldı.

Bulduğu fırsatı ve elde ettiği krediyi inancı istikametinde kullanma adına Hazreti Yusuf'un takip ettiği bu yol, günümüzün mefkure muhacirleri açısından da çok önemlidir. Bozulup dejenere olan ve çizgisinden çıkan toplumlar tarih boyunca istikametlerini hep peygamberler sayesinde bulmuşlardır. Hâtemü'l-enbiya olan Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra ise peygamberlik bittiği için bu misyon müçtehit ve mücedditlerle eda edilmiştir. Onlar sayesinde insanlar, Kur'ân'ı yeni nazil oluyor gibi hissetmiş, çağlara göre onun temel esprisini yeniden duymuş ve ona yönelmişlerdir. Son dönem itibariyle dinden, haktan, adaletten, ah-laktan uzaklaşan insanlığın bir kere daha kendini bulmaya,

inanç esaslarıyla dirilmeye, ahlakî düsturlarla yükselmeye ihtiyacı vardır. Bu elbette kendi kendine olmayacak, o konudaki çok önemli rolleri, inanç ve ideal sahibi dertli insanlar üstleneceklerdir. Onlar şeklîlikten, nazarîlikten, folklorik temsilden uzak, dinin yaşanıp yaşatılmasını kendisine gaye edinmiş, temsil ve tebliğ aşkıyla oturup kalkan, kalbi ve akli aydın, iddiasız insanlar olacaktır.

Sade Hayat, Yumuşak Tavır ve Entegrasyon

Âyette Yusuf (aleyhisselâm) için kullanılan 'hafız' ve 'alîm' sıfatlarının ikisi de mübalağa kipinde gelmiştir. Bununla o, "Ben çok koruyucu biriyim; çalmam, çırpam, hortumlamam, paranın ve malın zerresini dahi zayi etmem, hak etmeyen kişilere vermek suretiyle devlet malını zayi etmem, hukuka uygun hareket ederim. Hem bu işi çok iyi bilirim, bu konuda ilmim ve yeterli birikimim var." demek istiyordu. Bir açıdan sûrenin ana yörüngesi ilim olduğundan, Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) kendini 'çok iyi bilen biri' olarak tarif etmesi ayrı bir önem kazanıyor. Evet, her saha gibi tarım ve ziraat da ilim ve tecrübesiz olmaz.

Yusuf (aleyhisselâm), dediği gibi ürünleri silolara doldurup en uygun şekilde sakladı. Zamanı gelince de ekilmesi gerekeni ekti, dağıtılması gerekeni dağıttı. Fakat o, milletin refahı için çözümler arayıp planlar yaparken şahsî hayatında hep müstağni ve mütevazi oldu. Hazinesi idare ederken bütün peygamberler gibi sade bir hayat yaşadı. Zira bütün peygamberlerin bir tek derdi vardı, o da Yüce Allah'ın bilinip tanınmasıydı. Bu istikamette vazifelerini eda ederken lükse, refaha, konfora giremezlerdi. Mesela Davud (aleyhisselâm), peygamber olmasının yanında aynı zamanda hükümdardı ama sabaha kadar tazarru ve niyazla Allah'ı zikrederdi. Efendimiz (sallâllâhu aleyhi ve sellem) döneminde hazine, zekât gelirleri ve ganimetlerle

dolardı ama O, hasır üzerinde yatmayı tercih ederdi. Nitekim îlâ hâdisesinde Hazreti Ömer'i ağlatan şey, Efendimiz'in hasır üzerinde yatmasıydı.¹²⁷ Demek ki peygamberlerin ahlakı buydu. Yusuf (aleyhisselâm) da bu ahlakı temsil ediyordu.

Peygamberlerin, hitap ettikleri halkın karakterine, yapısına, ihtiyacına göre gönderilmiş oldukları Kur'ân'da ifade edilen bir hakikattir.¹²⁸ Bunu Kur'ân'daki peygamber kısımlarından anlıyoruz. Her peygamberin ana davası tevhid, nübüvvet, ahiret inancı, adalet ve kulluk gibi temel konular olmakla beraber, hepsinin o günkü inanç ve topluma dair problemlere eğilerek onları çözmeye çalıştığı görülür.

Gerek bu âyetten gerekse de sûrenin bütününden Hazreti Yusuf'un, bulunduğu topluma entegre olup insanlarla bütünleştiği ve onlara çeşitli çareler gösterdiği görülüyor. Onun bu tavır ve yaklaşımlarından günümüze ışık tutabilecek bir takım neticeler çıkarmak mümkündür. Şöyle ki; Mısır'da o dönemde Kıptiler vardı. Bunlar farklı bir millettir. Kıptilerin kendi içlerinden çıkmamış, dışarıdan gelmiş birini kabul etmeleri zordu. Hele kast sisteminin ağır bir şekilde uygulandığı böyle bir yerde yükselip belli bir makama gelmek neredeyse imkânsızdı. Hazreti Yusuf, Kıptiler tarafından kabul görmek için etkili bir yöntem izlemek, bu gayeye matuf yumuşak bir tavır ortaya koymak durumundaydı. Burada, kralın baştan itibaren onu korumaya almış olması sayesinde yüksek bir makama geldiği düşünülebilir. Fakat kralın onu korumaya alması sadece onun rüya yorumlamadaki maharetinden kaynaklanmıyordu. Onun o mülayim ve yapıcı karakteri de belirleyici bir unsurdu.

Hazreti Yusuf'un o yumuşak, sempatik fakat hakîmane tavırları, bugün dünyanın değişik yerlerine giderken empati ya-

¹²⁷ Buhârî, *tefsîru sûre* (66) 2; Müslim, *talâk* 31.

¹²⁸ Bkz.: İbrahim sûresi, 14/4.

pabilme, gidilen yerdeki insanları ve onların ihtiyaçlarını doğru okuma, onların hissiyatlarını nazar-ı itibara alma, hareket planlarını ona göre şekillendirme konusunda bize önemli bir rehberdir. Evet, ülkelerine gidilen insanlara karşı sempatik ve yumuşak olmalı, onların kültürlerine ters gördükleri şeyleri yapmamalı, mümkün merteye onlarla zıtlasmaya girmemeliyiz. “Biz şuna inanırız, bunu yaparız” diyerek kendi bildiklerimizi başkalarına dayatmamalıyız. Yaşadığımız hayat tarzını başkalarına dayatma asla bizim üslubumuz değildir. Böyle bir dayatma sertlik ve huşunet oluşturur. Bu yüzden meseleyi temsilin uzun zamana bağlı enginliğine bırakmalı, işi temsil çağılayanlarına salmalıyız.

Üstad Bediüzzaman Hazretleri, hapishaneleri Hazreti Yusuf ile irtibatlandırarak oralara medrese-i Yusufiye demişti.¹²⁹ Ayrıca onun, eserlerinde zaman zaman Hazreti Yusuf'un hayatından alıntılar yaptığını görüyoruz. Yaşadığı o sıkıntılar içerisinde hep Yusuf (aleyhisselâm) gibi mülayemeti, yumuşaklığı esas almış, yapıcı davranmış, müspet hareket etmişti. Bağırıp çağırmamış, küsüp darılmamış, problem çıkarmamıştı. Daima kavli leyyin, hâl-i leyyin, hiss-i leyyin ve tavr-ı leyyin (yumuşak söz, hâl, his ve tavır) ile hareket etmişti. Bu duruş, mesleğimiz açısından çok önem taşımaktadır. Biz de en olumsuz şartlarda, en sıkıntılı zamanlarda bile mülayemetimizi korumalı, yumuşaklıkla işlerimizi götürmeliyiz. Sertliğe, kabalığa meydan vermemeli, muhataplarımızda herhangi bir rahatsızlık oluşturmadan latif bir şekilde ruhlara girmesini bilmeliyiz.

Evet, yumuşak tavır ve usulünce takdim çok önemlidir. Siz, size ait güzellikleri sevimli ve imrendirici bir formatta sunarsanız o güzellikler kabul görecektir. Güzelliğiniz, oturuş kalkışınız, konuşma tarzınız, üslubunuz, bakışınız, âleme ku-

¹²⁹ Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar*, s. 315 (Yirmi Altıncı Lem'a).

cak açışınız.. bunlar mutlaka bir gün gönüllerde yer bulacaktır. Çünkü insanlar zaman içinde bu davranışlarınızın kaynağını merak edecek, araştırarak; o zaman temsil edilen temel değerlerin farkına varacak, belki bir adım ötesinde o değerlere onlar da sahip çıkacaklardır. İşte bu, Yusuf'tur, Yusuf aleyhisselâm'ın güzelliğine denk bir güzelliştir.

Kader Denk Noktası

Hazreti Yusuf'un yaşadıkları ile o günkü Mısır yönetimine kader denk noktası açısından bakıldığında fevkalade bir planın işlediği görülür. Zira Hazreti Yusuf'un kuyuya atıldığı, satıldığı, saraya alındığı, hapse girip orada tanındığı dönem, firavunlar dönemi değildir. Öncesi ve sonrasında firavunlar olsa da o dönemde dışarıdan gelen bir aile ülkeye hükmediyordu. Bu aile şöyle böyle bir inanç sahibi idi. İşte bu dönemde Hazreti Yusuf ufkuyla, ahlakıyla, kabiliyetleriyle tanındı ve orada uygun bir zemin bulabildi. Firavunlar dönemine denk gelseydi aynı zemini bulamayabilirdi. Sonra o, bu zemini dine ve insanlığa hizmet adına çok iyi değerlendirdi. Firavun döneminden kalma kast sistemine rağmen yumuşakça onların ruhlarına nüfuz edebildi. Onlar için âdeta bir oksijen oldu. İnsanlar onunla oksijen alıp, karbondioksit mahiyetindeki eski dönemlerden kalma ne kadar bozuk düşünce varsa attılar. Bütün bunların tesadüfi olması düşünülemez. Allah her şeyi hazırlamıştır, zamanı gelince takdir ettiği şeyleri yaratır. Biz kullara da o takdire boyun eğmek ve elimizden gelen iyilikleri yapmaya çalışmak düşer.

وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُونَ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُنِيبُ بِرَحْمَتِنَا
مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

“Böylece Biz Yusuf’a Mısır’da ‘mükne’ verdik: Yetki, imkân ve hâkimiyet verip onu orada yerleştirdik. Öyle ki dilediği yerde konaklayabilir, orayı dilediği şekilde yönetirdi. Biz lütfumuzu dilediğimiz kimselere verir ve Hakk’ı görüyor gibi kulluk yapan, istikametten ve ihsan şuurundan ayrılmayanların ecir ve sevaplarını asla zayi etmeyiz.”

(Yusuf sûresi, 12/56).

Dünya Nimetleri Karşısında İhsan Şuuru

Âyetteki مَكَّنَّا kelimesine “Mükne verdik.” şeklinde meal vermeyi tercih ettik. Yirmi birinci âyetin açıklamasında da belirttiğimiz gibi mükne, mekân tutma, ayağını yere sağlam basma, büyük imkân, yetki ve hâkimiyet elde etme, dilediğini yapabilme, kendine göre ortam oluşturma gibi mânâlara gelir. Söz konusu âyette aziz tarafından saraya getirildiğinde Hazreti Yusuf’a (aleyhisselâm) verilen müknedenden bahsedilmişti. Burada ise melikin huzurunda verilen bir mükne söz konusudur. Birincisi, belki küçük bir yetki ve imkândı ama ikincisinin hem mukaddimesi hem de habercisiydi. İkinci mükne ise melikin yetkilendirmesiyle gerçekleşmiş olup daha büyük çaplıydı. Bu, gittikçe büyüdü ve nihayet bütün Mısır ve çevresini tesiri altına aldı.

Aynı ifade *“Biz ona dünyada geniş imkânlar verdik ve onun ihtiyaç duyduğu her konuda sebep ve vasıtalar ihsan ettik”*¹³⁰ âyetinde Hazreti Zülkarneyn için de kullanılmıştır. Orada da yine aynı mânâlar düşünülebilir. Nitekim Allah, Hazreti Zülkarneyn'e çok büyük imkân ve hâkimiyet vermiş, maddî manevî terakkinin yollarını onunla açmıştır. Öyle ki o, doğuda ve batıda insanları hükmü altına almanın yanında, demiri ve bakırı kullanmak suretiyle maddeye hâkimiyetini ortaya koymuştur.

مَكَّنَّا kelimesinde önemli bir tevhid vurgusu vardır. Şöyle ki; Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) Mısır'da yerleşip makam elde etmesinde her ne kadar kralın rolü olmuşsa da esasen bunu yapan ve yaratan, Allah'tır. Bundan dolayıdır ki sebeplerin göz önünde zincirleme akıp gittiği yerlerde bile esas fail olarak Allah'ın unutulmaması, gerçek yapan ve yaratanın O olduğunun hatırlatılması gerekir. Böyle bir hatırlatmaya insanların her zaman ve zeminde ihtiyacı vardır. Çünkü gücün, makamın, iktidarın, kralın ve krallığın konuşulduğu yerde zihin, sebeplere daha fazla yönelir ve onlara olduklarının ötesinde bir makam ve rol vermeye başlar. Zihin ve gönüldeki bu kaymanın önüne geçmenin en tesirli yolu, orada sonsuz kudret ve irade sahibi Allah'ın hatırlanmasıdır. Kur'ân'ın en temel konusu ve biricik maksadı tevhid olduğundan, zihinlerin ve gönüllerin kayabileceği bu noktada tam yerinde bir ihtar yapılmıştır.

Daha önce de geçtiği gibi Yusuf (aleyhisselâm), sûrede beş defa muhsinlerden biri olarak nazara veriliyor. Muhsin, Allah'ı görüyor gibi ya da en azından Allah tarafından görülüyor olduğu düşüncesiyle hareket eden ve hep iyiliklerde bulunan insan demektir. Bu kelimenin çoğul gelmesinden bütün peygamberlerin muhsin olduğu anlaşılır. Peygamberlerin dışında da kendi derecelerine göre ihsan makamına ulaşan

¹³⁰ Kehf sûresi, 18/84.

insanlar vardır. Allah'ın kendilerine nimet verdiği siddîkler, şehitler ve diğer salih kulların hepsi bu makama ulaşan kimselerdir. İhsan, Allah'ı tanıma mânâsına gelen marifeti elde ettikten sonra ulaşılan bir mertebedir. Yani ihsanın temelinde marifet vardır. Marifet ise ilme dayanır. Dolayısıyla ilim olmadan marifet, marifet olmadan da ihsan olmaz. Yusuf sûresinin yörüngesinin ilim olduğunu dikkate aldığımızda, ihsanın hatırlatıldığı her yerde ilme dayalı bir ihsandan bahsedildiğini düşünmemiz gerekir. Evet, ihsan şuuruyla hareket eden biri, Allah'a iman edip O'nunla alâkalı yeterli bilgiye sahip olduğu, dolayısıyla da O'nu tanıdığı için öyle hareket ediyordur. Bu açıdan, ilme ve marifete bağlı olmayan hareket ve davranışlar ihsan sayılmayacağı gibi bu davranışlar samimi ve daimi de olamaz.

Burada bir noktayı izah etmekte fayda var: Bilgi, sadece kitap okunarak elde edilmez. Bilgi sahibi olmada kitap okumanın yeri şüphesiz çok büyüktür fakat tek yol o değildir. Ayrıca burada zikrettiğimiz bilgi ve ilimden maksat, Allah'ı bilmek ve tanımaktır. Yani ilim; Allah'ın varlığını, birliğini, yaratıcılığını, rızık verici olduğunu, her şeye gücünün yettiğini, yarattığı her şeyi Kendisinin devam ettirdiğini, her şeyi bilip görerek idare ettiğini bilmek demektir. Bu bilgiyi insan, anne babasından ya da daha başkalarından görmek ve dinlemek suretiyle elde edebilir. Hatta, Allah vergisi (vehbî) olarak da elde edilebilir. Marifet ise bu bilginin insanın kalbinde âdeta petek petek bal hâline gelmesi, içselleşmesi ve onun hayatına yön verecek bir tesire ulaşmasıdır. Hiç okumadığı, hatta okuma yazma dahi bilmediği hâlde marifet sahibi olan insanlar hiç de az değildir. Bunlar, Allah hakkındaki sathî bilgilerini tefekkür ve ibadetle marifet hâline getirmiş kimselerdir. Şayet marifette derinleşebilirlerse ihsan, aşk, şevk ve iştihaya ulaşmaları mümkündür. Tabii, bu mertebe ve makamların hepsi her insanın kendi derecesine göre gerçekleşir.

وَلَا جُزْءَ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ

“Ahiret mükâfatı ise iman edip takva yörüngesinde hayat sürdürenler için elbette daha hayırlıdır.”

(Yusuf sûresi, 12/57)

‘Ahiret Yurdu Daha Hayırlıdır’

Bir önceki âyette dünya nimet ve imkânlarından bahsedildikten sonra bu âyette ahiretteki güzellikler nazara verilerek, dikkatler o ebet yurduna çekiliyor. Sonsuz bir hayata karşı aşk ve şevk uyandırılıyor. Yusuf (aleyhisselâm), köle olarak geldiği Mısır’da yerleşmiş ve geniş yetkiler elde etmişti. İhsan şuuru ile dopdolu yaşamış, insanlar arasında iyiliği yayıp onlara elindeki imkânlardan bol bol ihsan etmişti. Allah da onun bu ihsan şuuruna, iyilik yolunda gösterdiği bu halis gayrete ekstra bir kısım ihsanlarla karşılık vermiş ve ona büyük imkânlar bahşetmişti. İşte dünyanın her yönüyle yüzüne güldüğü bir zamanda bu âyetle ahiret nazara veriliyor ve âdeta deniliyor ki: “Sana verilen bu geniş imkân, konfor ve yetkilere takılıp kalma! İman edip takva peşinde koşanlar, Cenab-ı Hakk’ın himayesine sığınanlar, her türlü tehlikeden ve kötü akıbetten korunmayı O’nunla beraber olmada görenler için ahiret yurdu daha hayırlıdır. Elde ettiğin imkânlar çok güzel. Senin ihsanın da çok güzel. Fakat bu güzellerden daha güzel bir şey var; o da ahirete ait güzelliklerdir.”

İnsanın dünyevî güzelliklere eriştiği böyle bir zirvede, ikaz, irşat ve müjde dolu bu hatırlatma ne kadar yerinde ve ne kadar güzeldir! Zaten Hazreti Yusuf karakter itibariyle dünyaya meyletmeyen; meyletmediği gibi dünyalıklar yönüyle zirveyi tuttuğu bir anda bile ahireti arzulayan bir şahsiyettir. Hazreti Üstad onun bu hâlini bir sadakat nişanesi olarak zikreder.¹³¹ Evet aile fertleriyle bulunduğu ve geniş yetkilerle donatıldığı böyle bir konumda ölümü arzu etmek, ahireti istemek ihlas ve sadakatin önemli bir göstergesidir. Bununla o, sadece bir talepte bulunmuş olmuyor, aynı zamanda ebedi hayattaki nimetlerin çok buutlu olduğunu ve ebediliğini de vurgulamış oluyor. Yani burada ne kadar iyi bir hayat yaşarsanız yaşayın, neticede hepsi fanidir, fizikî âlemin darlığı içerisinde yaşanır. Fakat ahiret nimetleri ebedidir, çok buutludur, usandırmaz, başka şeye ihtiyaç bırakmaz. Bir yudum su içersiniz, bir daha susamazsınız. Bir elmayı yersiniz ama ondan sadece diliniz zevk almaz, bütün zerrelerinizi onu tadar, zevk duyar. Bu zevkleri tasavvur etmek, hayalde canlandırmak mümkün değildir. Zaten Allah Resulü öyle buyurmuyor mu? مَا أَغْدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ “Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, insan hayaline gelmeyecek nimetler hazırladım.”¹³² Evet, tasavvur etmek zor ama pek çok âyet ve hadisin beyanlarına dayanarak, şu dünya hayatına kıyas ederek, hayalleri aşkın o hayata inanmak ve onu arzulamak da inancımızın gereğidir.

Hazreti Yusuf'a yapılan bu hatırlatmada, İsrailoğulları'na da bir mesaj vardır. Çünkü onlar genel itibariyle maddeci bir toplum olduklarından dünya hayatını esas kabul etmiş-

¹³¹ Bediüzzaman, *Mektubat*, s. 321 (Yirmi Üçüncü Mektup, Yedinci Sual).

¹³² Buhârî, *bed'ü'l-halk* 8, *tefsîru sûre* (32) 1, *tevhid* 35; Müslim, *imân* 312, *cennet* 2-5.

ler, ahirete bile maddeci bir nazarla bakmışlardır. Yani dinin itikada dair temel meselelerini bile metafizikten kopuk bir şekilde yorumlamışlardır. Bu yüzden ölümden sonra diriliş meselesi onların nazarında çok açık ve belirgin değildir. Ahiretin varlığına ya inanmazlar ya da onu şu fizikî dünyanın içinde gerçekleşecek bir hayat olarak yorumlarlar. Bu sebeple Hazreti Yusuf'un şahsında böyle bir yönlendirme yapılarak ahiretin nazara verilmesi, Hazreti Yakub'un (aleyhisselâm) nesli açısından da çok önemlidir.

وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ

“Yusuf’un kardeşleri Mısır’a gelip onun huzuruna çıktılar.
O kardeşlerini tanıdı, ama onlar onu tanıyamadılar.”

(Yusuf sûresi, 12/58).

Hazreti Yusuf’un Kardeşleri Mısır’da

Daha önce farklı âyetlerde gördüğümüz icaz-ı hafz burada da vardır. Önceki âyetle bu âyet arasında bazı cümleler zikredilmemiş, arada boşluk bırakmayacak şekilde bir geçiş yapılmıştır. Bu cümleler şu şekilde düşünülebilir: “Yusuf (aleyhisselâm) vazifesine devam ediyordu. Mısır’da onun idare ve tedbiriyle ambarlar tahıl ile doldu. Derken o bereket yılları gitti, kıtlık yılları geldi. Çevredeki köy, şehir ve ülkeler kıtlık yaşamaya başladı. Bu arada Mısır’ın ambarlarının dolu olduğunu ve vezirin karşılıklı ya da karşılıksız buğday dağıttığını duyup Mısır’a gelmeye başladılar. Herkes gibi Hazreti Yusuf’un kardeşleri de Mısır’a geldiler...” Görüldüğü gibi, uzun bir cümle dizisi zikredilmemiş olmasına rağmen ifade ve mânâda bundan kaynaklanan bir boşluk oluşmamıştır.

Hazreti Yusuf’un kardeşleri yardım istemek üzere gelip onun huzuruna girdiler. Aradan uzun yıllar geçmişti. Hazreti Yusuf’un evinden ayrıldığı zamanlarda yedi sekiz yaşlarında olduğunu düşünürsek, kardeşlerinden bazıları o zaman ya ergenlik döneminde ya da daha büyük yaşıyordu. Dolayısıyla onları ileride tanıyacak kadar hafızasında bir fotoğraf kalmıştır. Bu fotoğraf sayesinde onları hemen tanıyivermiştir. Onlar

ise Hazreti Yusuf'u yetişkin hâlde gördüklerinden dolayı onu tanıyamamışlardır. Ayrıca onunla karşılaşacaklarını beklemedikleri için ona dikkatli bakmamış olabilirler. Belki de Hazreti Yusuf'un heybeti, onların dikkatle bakmalarına mani olmuştur. Bir de Hazreti Yusuf, o çevrenin yöresel kıyafetlerini giymiş olabilir. Bıyığı ve sakalı da varsa, şeklen çok değişmiş olduğundan onu tanımaları mümkün olmamıştır.

Münkir, tanımayan demektir. Kardeşleri Hazreti Yusuf'u tanıyamamışlardı. Kelimenin ism-i fâil kalıbında kullanılmasından, tanımamanın onlarda hep var olan bir özellik olduğu anlaşılabilir. Buna göre mânâyı şöyle verebiliriz: Kardeşleri Hazreti Yusuf'u tanıyamamışlardı. Zaten onu küçüklüğünde de tanıyıp takdir edememişler, onun kıymetini bilememişlerdi. Fakat o, onları tanıdı. Zaten burada önemli olan da onun kardeşlerini tanımasıydı. Nasıl olsa kardeşleri bir müddet sonra onu tanıyacaktı.

وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَّكُمْ مِّنْ أَبِيكُمْ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي
الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنزِلِينَ * فَإِن لَّمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا
تَقْرَبُونِ

“Zahire yüklerini hazırlatınca Yusuf onlara dedi ki: ‘Bir dahaki sefere baba bir kardeşinizi de getirin. Gördüğünüz gibi ben size tam ölçek veriyorum ve ben dışardan gelen misafirleri ağırlamaya ziyadesiyle özen göstermekteyim. Eğer onu getirmezseniz o zaman ne bir hisse bekleyin ne de buralara uğrayın!’”

(Yusuf sûresi, 12/59-60)

Yıllar Sonra İlk Buluşma

Hazreti Yusuf ve kardeşleri aradan uzun bir zaman geçtikten sonra ilk defa bir araya gelmişlerdi. Kardeşleri dışarıdan yardım almaya gelmiş muhtaç kimseler olarak, herkese yardım etmek isteyen şefkatli ve cömert bir idareci olan Hazreti Yusuf’un karşısında duruyorlardı. Böyle bir konumda onun yapacağı şey elbette onları güzelce yedirip içirerek ikramda bulunmaktı. Ayrıca onların yükünü tam olarak koydu, hiçbir şeylerini eksik bırakmadı. Bu davranışıyla o bir taraftan inancının gereğini ortaya koyarak iyi bir temsil sergiliyor, diğer taraftan da kardeşlerinin güvenini kazanarak Bünyamin’i getirmeleri için zemin hazırlıyordu. Nitekim kardeşleri gördükleri ikram ve izzet karşısında tekrar yardım istemeye gelecek cesareti toplamışlardı.

Güven telkin etme adına bu da yetmemiş; Hazreti Yusuf bir adım daha atarak, onların aldıkları zahireye karşılık getirmiş oldukları bedellerini yüklerin içine geri koydurmuştu. Hepsisi onun cömertlik, dürüstlük ve hakperestliğine şahit olmuştu. Görüldüğü üzere bunlar oldukça ince siyaset takip etmeyi gerektiren meselelerdir. Elbette bunlar ilimsiz, hikmetsiz olmaz. Bu açıdan sûrenin her tarafında, ana konu olan ilim ve hikmeti gerektiren ifade ve icraatlar görülüyor.

Hazreti Yusuf'un Bünyamin'i sorarken söylediği **بَاخْ لَكُمْ** **مِنْ أَبِيكُمْ** ifadesi iki mânâya gelir. Birincisi, "Babanızdan diğer kardeşinizi isteyin ve onu da yanınızda getirin." İkincisi "Baba bir kardeşinizi de getirin." Bu ikinci mânâya göre düşündüğümüzde şunları söyleyebiliriz: Yusuf (aleyhisselâm) muhtemelen daha önceden kardeşleriyle görüşmüş ve kaç kardeş olduklarını öğrenmişti. Fakat Bünyamin, gelenler arasında yoktu. Bir dahaki sefere onu getirmelerini istedi. Bu isteğini dile getirirken onun üvey kardeş olduğunu ima eden bir cümle kullandı. Bu aslında Hazreti Yusuf'u tanımaları konusunda kardeşleri için önemli bir ipucuydu. Fakat kardeşleri bu ayrıntıyı fark edemediler. Fark etselerdi, belki de "Bizim üvey kardeşimiz olduğunu nereden biliyor?" diyerek şüpheleneceklerdi ve gerçekler ortaya çıkacaktı. Ne var ki, kardeşlerinin o esnada Hazreti Yusuf'un sözlerine dikkat kesilip oradaki inceliği anlayacak durumları yoktu. Çünkü ciddi fakr u zaruret içindeydiler. Tek dertleri, biriktirmiş oldukları üç beş kuruş karşılığında alabilecekleri yardımı alıp bir an evvel eve dönmekti. Belki de Mısır gibi bir yerde, yüksek mevkide bir yetkilinin kendi üvey kardeşlerini bileceğine ihtimal vermemişlerdi. Bu, bir konuya yoğunlaşmış etrafta olup biteni görememe, konuşulanları anlamama psikolojisi açısından üzerinde durulmaya değer bir meseledir.

Âyetin sonundaki *فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرُبُونِ* ifadesinin “Ne bir hisse bekleyin ne de buralara uğrayın!” şeklinde sert bir konuşma şeklinde anlaşılması, Hazreti Yusuf’un yumuşaklığı, cömertliği ve ince siyasetine çok uygun düşmez. Evet, Bünyamin’i getirmeleri için siyaseten onlara böyle bir tavır sergilemiş olabilir. Ancak bu kadar yardım sever, bu kadar anlayışlı ve bu kadar ince siyaset takip eden bir zatın birden bire böyle sert bir üslup kullanması pek makul görünmüyor. Ayrıca buraya kadarki ifadeler gayet yumuşak ve incedir. Birden sert bir üsluba geçilmesi, siyak açısından da uygun görünmüyor. Bu açıdan söz konusu ifadeleri, “Kardeşinizi getirmezseniz onun payı size verilmez ama babanızın ve sizin payınızı veririm. Bu arada kardeşinize de cemile türünden bir şeyler gönderebilirim.” şeklinde anlamak daha uygundur.

Bu âyetle alâkalı iki soru akla gelebilir. *Birincisi*, acaba Hazreti Yusuf, Bünyamin’in hayatta olup olmadığını öğrenmek için böyle bir talepte bulunmuş olamaz mı? *İkinci* olarak da neden ailesinin tamamını değil de sadece Bünyamin’i istedi?

Birinci sorunun cevabı olarak şunlar söylenebilir: Kardeşlerine sorup Bünyamin’in yaşayıp yaşamadığını öğrenebilirdi. Belki de öyle bir kardeşlerinin olduğunu öğrendiği için onu getirmelerini istemişti. Ancak yine de tam emin olmak istiyordu. Çünkü Bünyamin onun öz kardeşi idi ve kendi yaşadığı olayları onun da yaşamış olmasından endişe ediyordu. Diğer kardeşleri ona da bir kötülük düşünmüş olabilirlerdi. Başına bir şey gelip gelmediğini merak ediyordu.

İkinci soruya gelince, öncelikle vahyin emriyle böyle davranmış olabilir. Eğer vahyin emriyle değil de kendi fetanetiyle hareket etmişse şu hususları göz önünde bulundurmuş olabilir: Hazreti Yusuf, bulunduğu toplumu ve idarenin hassasi-

yetlerini bilen biriydi. Kendisi Mısır'a sonradan gelmiş ve kısa zamanda idareye vaziyet etmiş biri olarak, ailesinin kalabalık şekilde oraya gelmesini uygun görmemiştir. Çünkü bu, orada dikkat çekecek, şüphe uyandıracak, gereksiz işkillenmelere sebebiyet verecektir. Çünkü orada belli bir kast sistemi vardı. Taşradan, varoşlardan gelenlere ikinci, üçüncü sınıf muamelesi yapıyorlardı. Dolayısıyla zemin hazırlamak için zamana ihtiyaç vardı. Bu, psikososyal açıdan üzerinde durulması gereken çok önemli bir meseledir.

قَالُوا سَتَرَاوُدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ * وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ * فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا آخَانًا نَكَتْلُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ * قَالَ هَلْ أَمْنَكُم عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنْتُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

“Onlar: ‘Bizimle göndermesi için onu babasından isteyeceğiz. (Endişeniz olmasın) Biz bu işin üstesinden geliriz.’ dediler. Yusuf, zahire tartan görevlilerine de dedi ki: ‘Onların, zahire karşılığında verdikleri bedellerini de yüklerinin içine koyun! Böylece belki ailelerine döndüklerinde bunun farkına varıp yine gelirler.’ Babalarının yanına dönünce: ‘Sevgili babamız, dediler, bize erzak verilmedi! Gelecek sefer, öbür kardeşimizi de bizimle beraber gönder ki onu vesile ederek tahsisatımızı alabilelim. Ayrıca onu gözümüz gibi koruyacağımıza kesin söz veriyoruz!’ Yakup dedi ki: ‘Daha önce onun kardeşini size emanet ettiğim gibi bunu da size inanıp emanet edeyim, öyle mi! (Ben size değil yalnız Allah’a güvenirim). Çünkü Allah, en hayırlı koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir.’”

(Yusuf sûresi, 12/61-64).

Kardeşleri, Bünyamin’i Babasından İstiyorlar

Daha önce Hazreti Yusuf’un kardeşleri, onu koruyacaklarını söylerken güç ve kuvvetlerine güveniyor, onunla övünüyor, kendilerini bu özellikleriyle anlatıyorlardı. Aradan yıllar geçmiş ve belli bir yaşa gelmişlerdi ama bu mizaçları değiş-

memişti. Bünyamin'i almak için de yine aynı taktiklere başvuruyorlardı. Vurgulu ifadelerle ve ısrarla “Biz hepimiz bir grubuz, onu mutlaka koruruz.” diyorlardı. Nitekim babalarını nasıl etkileyeceklerini biliyorlardı. Bu yüzden Mısır'da yaşananları sanki kendilerine hiçbir şey verilmemiş gibi anlatıyorlardı. Hâlbuki alacaklarını almışlardı. Sadece Bünyamin'in payını alamamışlardı ya da bir dahaki sefere onu getirmezlerse onun payını alamayacakları kendilerine söylenmişti. İşin bu tarafını söylemeden konuşmaya bu şekilde olumsuz haberle başlamak suretiyle babaları üzerinde psikolojik baskı kurmak ve Bünyamin'i göndermesi için onu ikna etmek istiyorlardı.

Yakup (aleyhisselâm) çocuklarına “Daha önce Yusuf'u size emanet etmiştim, koruyamadınız. Şimdi Bünyamin'i de alıp götürmek istiyorsunuz, size nasıl güvenebilirim?” şeklinde karşılık verdi. Arkasından, “Allah en iyi koruyandır!” diyerek Allah'ın himaye ve yardımına sığındı. Çektiği acılara rağmen çocuklarının bu yeni taleplerini keskin bir tavırla reddetmiyor, onlarla iletişimini devam ettireceği açık bir kapı bırakıyordu. Aslında onlara güvenemiyordu. Fakat o, bir peygamberdi. Meydana gelen olaylardaki esrareniz yönleri görüyor, bazı şeyleri seziyor, bunların boş, mânâsız olmayacağını biliyordu. Ayrıca çocukları ve torunlarıyla beraber oldukça geniş bir aileye sahipti. Onların rızkını da düşünerek çocuklarına tamamen kapıyı kapatmıyordu. Bünyamin'e izin verecek gibiydi ama teyide de ihtiyaç duyuyordu. Ne var ki güvenmek için yeterli gerekçe bulunmuyordu. Zira bir defa Yusuf'a (aleyhisselâm) yaptıkları hile ile emniyet ve güven kaybına uğramışlardı. İkinci olarak da bu günahlarından pişman olup döndüklerine dair bir emare görünmüyordu. Dolayısıyla güven vaadetmiyorlardı.

Evet, insan bir kere emniyet duygusunu kırınca, muhataplarında güven hissini yok edince, ondan sonra elli türlü argü-

man oluştursa da insanları inandıramaz. Bu sebeple işin en başında çok sağlam durmalı, insanlar nazarındaki itibar, güven ve krediye toz kondurmamalı, inandırıcılığı korumalıdır. Özellikle toplumda güven ve emniyet adına bir yer edinmesi gerekenler bir tek kelimeyle dahi itibar sarsıntısı yaşarlarsa daha sonra ortaya dünya kadar cevher de dökseler insanları inandıramazlar. Çünkü artık rastgele konuşulup yalana girildiği, yanlış teşhislerde bulunduğu ve böylelikle yanlış kararlara imza atıldığı düşünülür hâle gelmiştir.

Diğer yandan Yakup (aleyhisselâm), alacağı tedbirlere, yapacağı ikazlara ve çocuklarının verdiği teminata rağmen Allah'a olan itimadını *فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ* "Allah, en hayırlı koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir." diyerek vurguluyor. Bununla çocuklarına "Onu siz değil Allah koruyacaktır." mesajını veriyor. Biz de sebepler planında yapılacakları yaptıktan sonra Allah'a sığınır ve bu duayla O'na olan itimadımızı ilan ederiz. Evet, ne kadar dikkat edersek edelim, canlarımızı mallarımızı ne kadar korumaya alırsak alalım, ne kadar bir işe vekil olursak olalım, teminatlarımız ne kadar kuvvetli olursa olsun, gerekenleri yaptıktan sonra bütün bunları bir kenara koyup *فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ* demeli, her zaman O'na sığınmalı ve her zaman tevhid hakikatini soluklamalıyız.

Cenab-ı Hak, hakikatleri olduğu gibi anlamaya muvaffak kılsın. Onları hayata geçirme, realize etme imkânları bahşetsin. Ardından da bütün güzel işleri tamamen Kendisinden bildirsin, kendimizden bilmekten bizi muhafaza buyursun! İnsan okur, bilir, öğrenir, bir şeyler başarır ama önemli olan hak ve hakikatleri olduğu gibi içte duymaktır. Onları yudumlama, mahiyete yerleştirme ve sonra da hep onları mırıldanmaktır. Nice çok bilenler, çok iş yapanlar ve fakat yaptıklarını kendinden bilenler geldi geçti. Hepsinin yaptıkları ortada.

Meseleyi Allah'a bağlamayınca her şey güdükleşiyor, bereketi gidiyor ve nihayet bir yerde bitiveriyor. Allah böylesi bir hüsrandan bizleri muhafaza eylesin.

Âmin.

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي
هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزِدَادُ كَيْلٍ بَعِيرٍ
ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ

“Yüklerini açınca zahire bedellerinin, yükleri içine geri konulduğunu gördüler ve: ‘Sevgili babamız!’ dediler. ‘Daha ne istiyoruz, işte verdiğimiz zahire bedellerimiz de bize geri verilmiş! Bununla yine ailemize erzak getiririz, kardeşimizi de koruruz, hem bir deve yükü de fazla alırız. Çünkü bu sefer aldığımız, az bir ölçektir (ihtiyacımıza yetmez).”

(Yusuf sûresi, 12/65).

İade Edilen Ücretle Verilen Mesaj

Hazreti Yusuf, kardeşlerini gönderirken onlardan bir dahaki gelişlerinde Bünyamin’i de getirmelerini istemişti. Fakat sadece bu istekle kalmamış, onların tekrar gelmelerini sağlayacak, Bünyamin’i getirmeleri için onlara ve babasına güven duygusu verecek uygulamalarda da bulunmuştu. Bunlardan biri, erzak bedellerini yükün içine koymasındı. Yardım almaya gelenlerden karşılık olarak bir bedel alınıyordu. İmkânı olanlardan altın, gümüş ya da para, kimilerinden koyun keçi, kimilerinden de daha başka şeyler kabul ediliyordu. Kardeşlerinin nasıl bir bedel karşılığında erzak almaya geldikleri âyette açıkça beyan edilmiyor. Fakat yüklerin içine sığacak ebatta bir şey olduğu anlaşılıyor. Bu bedel ne idiye, Hazreti Yusuf onu kardeşlerine

gizlice iade etmişti. Bu bir kayırma değildir. Bir peygamber haksızlık yapmaz, haksızlık sayılabilecek muamelelerde bulunmaz. Öyleyse o bedeli kendi imkânlarından karşıladığını düşünebiliriz. Böyle bir muameleyle o, hırs sahibi olmadığını, parada pulda gözü bulunmadığını, hakkı olan bedeli bile almadığını göstermek istemiştir.

Yüklerin içinden erzak bedeli çıkınca, Hazreti Yakup (aleyhisselâm), bunun sırlı bir mesaj olduğunu sezmişti. Ancak neler olup bittiğini bilmesi için açık bir delile ihtiyacı vardı. Bu yüzden çocuklarının talebini kesin bir şekilde reddetmedi, açık bir kapı bıraktı ve öncelikle sağlam bir söz vermelerini istedi.

قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ لَتَأْتُنِّي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ

“Yakup (aleyhisselâm) şöyle cevap verdi: ‘Onu bana geri getireceğinize dair Allah adına sağlam bir söz vermeden onu asla sizinle göndermem! Ancak etrafınız kuşatılıp büsbütün çaresiz kalırsanız, o başka!’ Onlar kendisine kesin söz verince de dedi ki: ‘Bu söylediklerimize Allah şahittir.’”

(Yusuf sûresi, 12/66).

Alınan Söz ve Allah’a Tevekkül

Hazreti Yakup (aleyhisselâm) Bünyamin’i gönderme şartı olarak onlardan söz vermelerini istiyor. Belli ki onlara güvenmek ve güvendiğini göstermek istiyordu. Fakat bir de kadere dair istisna ortaya koyuyor ve diyor ki: “Birileri tarafından tamamen kuşatılıp da artık yapacağınız bir şey kalmazsa, sebepler bütünüyle bitip de Bünyamin’i koruyamayacak duruma düşerseniz ona bir şey diyemem.” Diğer bir tabirle; “Sizin kudret ve iradenizi aşan bir durum meydana gelirse, güç yetiremeyeceğiniz ilahi bir takdir söz konusu olursa artık yapacak bir şeyiniz kalmaz. Fakat böyle bir şey olmadıkça Bünyamin’i bana mutlaka geri getirmelisiniz.” Çocukları, bu konuda üzerlerine düşeni yapacaklarına dair söz verince Yakup da (aleyhisselâm) son noktayı koyuyor ve “Dediklerimize Allah vekildir!” diyor.

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَاذْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا
أُعْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُتَوَكِّلُونَ

“Ve ‘Evlatlarım!’ diye ilave etti: ‘Şehre tek bir kapıdan değil de farklı kapılardan girin. Gerçi ben ne desem de Allah’tan gelecek takdirin önüne geçemem; çünkü hüküm, yalnız Allah’ındır. Onun içindir ki ben ancak O’na dayanır, O’na güvenirim. Tevèkkül edecekler de başkasına değil; sadece ve sadece O’na güvenip dayansınlar.’”

(Yusuf sûresi, 12/67).

Hazreti Yakub'un Stratejisi

Eskiden şehirler surlarla çevrili olduğundan, giriş çıkışlar için belli yerlerde kapılar bulunuyordu. Muhtemelen Mısır’da da böyle bir durum söz konusuydu. Tek bir kapıdan on tane görkemli, gösterişli insandan oluşan bir grubun girmesi dikkat çekebilirdi. Bu sebeple, temkin peygamberi olan Hazreti Yakup (aleyhisselâm), oğullarına şehre farklı kapılardan girmeleri tavsiyesinde bulundu.

Bu tavsiyenin hikmetlerinden bazılarını şu şekilde ifade edebiliriz:

Birincisi, bazı tefsirlerde de belirtildiği gibi Hazreti Yakub’un oğulları hem şekil ve suretleri hem de kılık kıyafetleri bakımından görkemli ve gösterişli olduklarından, daha önceki gelişlerinde melikin ve Mısır halkının dikkatini çekmiş-

lerdi. Ayrıca Sami ırkına mensup kişiler olarak farklı renkte idiler. Mısır'ın yerlileri ise genellikle esmer renkli, kıvrıkcık saçlı Kıptilerdi. Dolayısıyla ikinci defa geldiklerinde onları görenler, nazar edip kıskanabilirlerdi. Ayrıca "On, on bir kardeş geliyor, o kadar malı alıp götürüyorlar, bu onlara fazla değil mi, nereye götürüyorlar bunları?" şeklinde dedikodular yayılabilirdi.

İkincisi, kısa aralıklarla birkaç defa topluca Mısır'a girmeleri ve Hazreti Yusuf ile yakından görüşmeleri, "Neden onlara farklı muamele ediyor?" gibi dedikodulara sebebiyet verebilirdi. Bu da Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) makamını sarsar, itibarını zedeler ve kendisine olan umumi güveni tehlikeye sokabilirdi.

Üçüncüsü, Hazreti Yakup (aleyhisselâm), Bünyamin'e de Yusuf'a yaptıklarını yapabilecekleri endişesi ile onları birer ikişer dağıtmak, böylece tekrar yanlış bir işte ittifak etmelerine fırsat vermek istememiş olabilir.

Dördüncüsü, İsrailoğulları ileride Mısır'a girdiklerinde orayı mânen ihya edecek ve orada bir kısım yenilikler meydana getireceklerdi. Böyle bir hedefe yürümenin en güzel yolu da daha baştan makul hareket etmek, insanları endişeye sevk etmemek ve karşı cephe oluşturmamaktı. Bu sebeple toplu görünmemeleri, güç gösterisi olarak algılanabilecek pozisyonlara düşmemeleri gerekirdi. Sahip oldukları değerlerin kıymetini bilip onları yaşamakla beraber, her zaman insanlığın salah, emniyet ve barışını düşünenlerin zaten başka türlü davranmaları da mümkün değildi. Esasen Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), Mekke'ye farklı yerlerden girmeyi tercih etmesinde de bu türden bir hikmet olduğu anlaşılmaktadır. O (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke hakkında korku, panik ve endişe oluşturmak istememiş, böylece onların sert bir şekilde karşılık vermelerinin önüne geçmişti.

Beşincisi, Mısır'a farklı kapılardan girmelerindeki esprinin gereği olarak, elbette ayrı ayrı yerlere yerleşeceklerdi. Bu, onların orada eda edecekleri misyonla alâkalı bir işaret de barındırır. Zira zamanla evlatları çoğalacak, teçhizat ve malları artacak ve her biri ayrı birer kabile olarak büyüyüp yayılacaktı. Öyle ki ileride İsrailoğulları adıyla Mısır'da büyük bir nüfus ve nüfuz oluşturacaklardı. Her bir kabile bir özelliğin, bir misyonun temsilcisi olacaktı. Ordudaki alaylar, taburlar gibi organize olacaklar ve bir bütünün tamamlayıcı unsurları olarak önemli görevler üstleneceklerdi. Tabii, bu durum aynı zamanda onların tam bir birlik oluşturamadıklarını, tek bir yapı olarak hareket edemediklerini de gösterir. Hazreti Musa'nın asâsını taşa vurmasıyla on iki şu kaynağının fışkırması ve her bir kabileyeye bir kaynağın tahsis edilmesi de bu tespiti kuvvetlendirici bir işarettir. Bundan dolayı, ayrı ayrı durup ortak bir hedefe doğru hareket etmelerini sağlamak daha makuldü. Nitekim öyle de oldu. Çoğalıp yayılarak kendi inançlarını halka benimsetmeyi başardılar. Onların sayesinde Mısır diyarı, tevhid dinine teslim oldu.

Altıncısı, bu kadar kalabalık bir kardeşler grubunun aynı kapıdan girmeleri, bir tür kast sistemi içinde yaşayan Mısır halkını korkutabilir ve bu durum bazı kesimleri ileriye yönelik tedbir almaya sevk edebilirdi. Çünkü bir yerde nüfusu fazla olan toplulukların nüfuzları da kuvvetli olur. Buldukları ülkede zamanla ağırlıklarını hissettirmeye başlar ve yönetim tarafından potansiyel tehlike olarak algılanırlar. Buna bağlı olarak da onlar üzerinde değişik planlar yapılır. Bu sosyo-politik durum bilhassa Mısır için geçerliydi. Çünkü Mısır yönetiminde, kendi kast sistemini koruma refleksi hâkimdi. Dışarıdan gelecek fazla nüfus bu sistemi bozabilirdi. Nitekim daha sonra bu hassasiyet kendisini devlet politikası şeklinde göstermeye başlamış ve zaman zaman Mısır'ın yerlilerinden olmayanlara

karşı bir sindirme hareketine dönüşmüştür. İsrailoğulları'nın Mısır'da gördükleri zulmün altında, Mısırlıların Allah'a inanmalarının yanında devlet yönetimindeki bu idarî korku ve bu korkuya dayalı sindirme ve imha politikası yatıyordu. Kur'ân'daki ifadelere bakıldığında bu durum rahatlıkla görülebilir. Firavunun Hazreti Musa'ya verdiği tepkiye dikkat edilirse, idaresini ve memleketini kaybetme korkusuna kapıldığı görülür. Çünkü firavun, ceberut bir idare kurmuş, kendini de kendine ait kuruntu dünyasında ilahlık tahtına oturtmuştu.

İsrailoğulları, Hazreti Yusuf döneminden itibaren Hazreti Musa devrine kadar on iki kabile şeklinde devam etmiş ve Hazreti Musa zamanında güçlü bir topluluk hâline gelmişlerdi. Kur'ân'da torunlar mânâsına gelen *esbât* kelimesiyle bu yapıya işaret vardır. Yani asırlar boyunca oğullar, torunlar, boylar, oymaklar hâlinde büyüdükçe büyümüşlerdi. Bu yönleriyle firavun yönetimi tarafından tehdit olarak görülüyorlardı. Bu yüzden firavun, idaresini ve tebaasını kaybetme korkusuyla İsrailoğulları'nı öldürme, esir etme yoluyla bitirmek istiyordu. İşte bu türlü zulümlerin yaşanmaması için idareci-lerdeki bu hassas duygunun, bazen paranoya derecesine çıkan bu korku damarının göz önünde bulundurulması gerekir. Bu açıdan Hazreti Yakub'un söz konusu tavsiyesi bütün zamanlar için fevkalade önemlidir.

Tabii bütün bu davranışlar temelde birer temkin ve tedbirin ifadesiydi. Her zaman temkinli hareket etmek icap ediyordu. İnsanları kışkırtmamak, hasede sevk etmemek, rekabet damarlarını tahrik etmemek için büyük değil, küçük ve sığ görünmek gerekiyordu. Sebepler dünyasında tedbir almak bir vazifeydi ama bu, alınan tedbirlerin, tedbir ve stratejileri aşan bela ve musibetleri önleyeceği anlamına gelmezdi. Bu sebeple âyetin devamında bütün sebep ve neticeleri yaratan Allah'a itimat vurgulanıp O'nun hükmüne rıza hatırlatılıyor.

Farklı kapılardan girip ayrı ayrı yerlerde mekân tutmak ve farklı işlerle meşgul olmak, aslında muhatapları rahatsız etmeme, onların haset ve düşmanlık duygularını tahrik etmeme adına tercih edilecek bir metottur. Hatta birlik ve beraberliğin düşmanca bakanları tahrik edeceği ve böylece bünyeye zarar vereceği durumlarda, bu mesele daha ileriye götürülüp zahiren birbirine muhalif ve parçalanmışlık görüntüsü bile verilebilir. Ancak bu son durum, beraberinde bazı riskler de getirir. Bir defa, herkesin akli bunu kavrayamaz, kalbi kaldıramaz. Taktik olarak başvurulmuş bir şey gerçek zannedilir. İkinci olarak da araya girecek, bünyeye sızacak, tarafları birbirine vurduracak art niyetli kimseler çok olur. Bunların farkına varılamaz. Bu sebeple, zahiri bölünmüşlük ve muhalefet bir zaman sonra gerçek ayrılığa ve düşmanlığa dönüşebilir. Eğer bu tür riskler olmasaydı denebilirdi ki ortak gaye, beslenme kaynakları ve temel prensipler aynı olmak şartıyla ayrı ayrı durmak, fırka fırka hareket etmek ve birbirine muhalifmiş gibi görünmek daha isabetlidir. Ne var ki toplum böyle bir taktiği hazmedecek seviyede değildir. O yüzden, muhalif bir tavır sergilememek gerektiği gibi muhalifmiş gibi de görünmemeli. Bunun yerine, olabildiğince çok farklı sahalarda ve ayrı ayrı ünitelerde çalışmalı. Fakat her zaman ortak prensiplere göre hareket etmeli ve kardeşlik ruhu hep muhafaza edilmelidir. Prensip ve gaye birliği, kardeşlik ruhu muhafaza edilmezse ayrı ayrı kapılardan girmenin, farklı yerlerde bulunmanın bir mânâsı kalmaz. Zaten bu şekilde hareket edildiğinde esas maksat da hasıl olmaz.

Bu açıdan tebliğ ve irşat yolunda koşan insanlar, vazifelerini ayrı ayrı sahalarda fakat farklı metotlarla yapsalar da birbirleri hakkında suizan ve gybete girmemeli, birbirlerinin aleyhinde olmamalı, hizmetlerini engellememeli ve hele asla birbirlerine düşmanca davranmamalıdır. Bediüzzaman'ın

ifadesiyle herkes kendi mesleğinin, yolunun muhabbetiyle yaşmalıdır.¹³³ Böyle olursa toplumu bölmek için fırsat kollayanlara gedik açılmamış ve birlik bütünlük içerisinde hedefe daha rahat yürünmüş olur.

---

¹³³ Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar*, s. 189 (Yirminci Lem'a).

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةٌ فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

*“Babalarının emrettiği şekilde şehre girdiler. Ama bu tedbir, Allah’ın katından başlarına gelebilecek hiçbir şeyi sava-
cak değildi. Sadece Yakup (aleyhisselâm) bununla çocukları
hakkındaki tedbir, endişe ve şefkatini ortaya koymak suretiyle
içinde duyduğu bir ihtiyacı gidermiş oldu. Çünkü o, bizim
öğrettiğimiz hususi bir ilme sahipti. Fakat insanların çoğu bu
gerçeği bilmezler.”*

(Yusuf sûresi, 12/68).

Kardeşler Tekrar Mısır’da

Hazreti Yakup (aleyhisselâm), bir peygamber olarak örnek duruş ortaya koydu ve yapılması gerekeni yaptı: Sebeplere riayet ederek çocuklarına tembihte bulundu. Onlardan tedbirli olmalarını istedi. Ardından da bütün tedbirlerine rağmen Allah’tan gelecek herhangi bir takdiri engelleyemeyeceğini ifade etti. Bu âyette Allah Teâlâ, Hazreti Yakub’u tasdik ediyor.

Bir taraftan sebepler dünyasında yaşamanın gereği tedbirli olmak, diğer taraftan neticeyi Allah’a bırakıp O’na itimat etmek, O’nun meşietine (iradesine) razı olmak çok önemli bir mümin vasfıdır. Sebepleri en güzel şekilde yerine getirmek, o konuda kusur etmemek bir kulluk vazifesidir. Onları görmez-

likten gelmek Cebrilik, onlara tesir gücü vermek, onlarda yaratıcılık özelliği vehmetmek de Mutezililik olur. Bu iki yanlış yola girmemenin çaresi, sebeplere riayeti kulluğumuzun bir buudu olarak görüp her şeyi yerli yerince eda ettikten sonra neticeyi Allah'tan bilmek ve beklemektir. Bunu böyle kabul etmek inancımızın gereğidir.

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبَشِّرْ بِمَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Onlar Yusuf’un huzuruna girince, öz kardeşini yanına alıp bağrına bastı ve ‘Bilesin ki ben senin kardeşimim, onların yapageldiklerine üzülme!’ dedi.”

(Yusuf sûresi, 12/69).

Hazreti Yusuf, Bünyamin ile Baş Başa

Bu âyet-i kerimeyle alâkalı olarak, menkıbe şeklinde anlatılan bir olay vardır: Hazreti Yusuf, huzurundaki kardeşlerinin ikişerli şekilde karşı karşıya oturmalarını ister. Denileni yaptıklarında Bünyamin tek kalır. Hazreti Yusuf onu yanına alır, onunla yemek yer. Baş başa kaldıklarında Bünyamin’in, kaybolan kardeşini hatırlayıp ağladığını görünce “Kaybettiğin kardeşinin yerine beni kardeş olarak kabul edebilirsin.” der. Bünyamin, Hazreti Yusuf gibi güzel bir kardeş bulunamayacağına, fakat yine de öz kardeşinin olmasını tercih ettiğini söyleyince Hazreti Yusuf, “Ben senin kardeşimim” deyiverir.¹³⁴

Hazreti Yusuf’un, kardeşi Bünyamin’i yemekte yanına alması, sonra onu kendi evinde misafir etmesi, âyette **وَأَى** kelimesiyle ifade ediliyor. Bu kelime, sözlükte “yanına aldı, bağrına bastı, barındırdı, gözetti, koruması altına aldı” mânâlarına gelir. Aynı kelime Enfal sûre-i celîlesinde Medine’nin yerlileri olan ensarın, Mekke’den hicret eden muhacirleri bağrılarına

¹³⁴ Bkz.: es-Sa’lebî, *el-Kesf ve’l-beyân*, 5/233; el-Beğavî, *Meâlimü’t-tenzîl*, 2/438.

basıp onlara kendi canları gibi sahip çıkmaları anlatılırken de kullanılır.¹³⁵

Yusuf (aleyhisselâm), öz kardeşi Bünyamin'i yanına alıp kendini tanıttıktan sonra, onu önceden hazırlamak ve teselli etmek için "Onların sana yaptıklarından/yapacaklarından dolayı üzülme!" diyor. "Hem geçmişte yaptıklarından hem de ileride yapacaklarından dolayı üzülme." demek istiyor. Âyetin son kelimesinin muzari gelmesi bu iki mânâya da imkân verir. Burada ayrıca Hazret Yusuf'un adamlarının Bünyamin'in yüküne kralın tasını koymasına meselesine de bir işaret vardır. Yani burada başına bazı şeyler gelecek, sakın üzülme diye tembih edilmiş oluyor.

Hazreti Yusuf'un kardeşleri, geçmişte ona yaptıkları kötü muameleleri Bünyamin'e de yapmışlardı. Çünkü anneleri farklıydı ve babaları tarafından daha fazla sevilip gözetildiği için onu sevmiyorlardı. Hazreti Yusuf'u kuyuya attıktan sonra ona da ikinci sınıf insan muamelesi yapmışlar, kendi evinde bir parya gibi davranmışlardı. Bu açıdan Bünyamin, Hazreti Yusuf'un kaderine benzer bir hayat yaşıyordu. Zannediyorum onların Bünyamin hakkındaki bu görüşleri daha sonraki devirlere kadar sirayet etmiştir. İsrailoğulları'nın tarihinde Bünyamin'in kabilesi diğer kabilelerin hedefi hâline gelmiş, aralarında yaptıkları savaşlarda büyük kayıplar vermiş, hatta bitme noktasına gelmiştir. Bir zaman Bünyamin'in bizzat nefesine yapılan dışlayıcı muamele daha sonra onun nesline yapılmıştır.

¹³⁵ Enfal sûresi, 8/74.

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ جَعَلَ السَّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا
الْعَبِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ

“Onların yüklerini hazırlatırken, su kabını, öz kardeşinin yükünün içine koydurdu.

Kervan hareket edince de görevlilerden biri: ‘Ey kafilе, durun! Siz hırsızlık yapmışsınız!’ diye seslendi.”

(Yusuf sûresi, 12/70).

Bünyamin’i Mısır’da Tutma Çabası

Kervanın yükü hazırlanırken, Hazreti Yusuf yükün içine bir su kabı koydu. Bunu bizzat kendisi mi yaptı yoksa adamlarına mı yaptırdı? Âyetin ifadesi iki ihtimale de açık duruyor. Böyle durumlarda ihtimalleri değerlendirmekte fayda var. Âyette geçen ‘sikâye’ kelimesi, su kabı mânâsına gelir. ‘îr’ kelimesi ise kafilе demektir. Aynı zamanda “erzak taşıyan kervan” mânâsı da vardır. Farsçada buna kârbân denir. Kârbân, Türkçeye “kervan” şeklinde geçmiş ve günümüze kadar gelmiştir.

Allah Teâlâ, Hazreti Yusuf’a (aleyhisselâm) hikmet dolu çözüm yolları göstermiştir. Sûre boyunca bunun pek çok örneğini görmek mümkündür. Burada da onlardan birini görüyoruz. Kralın su kabını Bünyamin’in yüküne gizlice koyuyor ya da koyduruyor, sonra da görevlilere onu oradan çıkartıp bu vesileyle Bünyamin’i yanında alıkoyuyor. Bunu yaparken kardeşlerine hırsızlığın cezasını sorduruyor, onlar Hazreti Yakub’un şeriatına göre cevap veriyorlar, Hazreti

Yusuf da söyleneni uyguluyor. Böylece Hazreti Yusuf, Hazreti Yakub'un (aleyhisselâm) şeriatını Mısır'da uygulama fırsatı bulmuş oluyor.

Bu olayın diğer bir yönü de şudur: Hazreti Yusuf, kralın kabını yüklerin içinde buldurmak suretiyle, kardeşlerinin mahcubiyet duymalarını sağlayıp daha önce yaptıkları kötülüklerden tevbe etmeleri için zemin hazırlamak istemiş olabilir. Aksi hâlde onlar pişmanlık nedir bilmeyecek, kendilerini hep haklı ve üstün görecektir ve Hazreti Yusuf ile Hazreti Yakub'a yaptıkları zulüm için bir türlü tevbeyle yanaşmayacaklardı. Aslında hırsızlık, görünüşte büyük ve ağır bir ithamdı ama arkasından gelecek bu önemli neticeler onu hafifletecekti.

İşte bütün bunlar Allah'ın Hazreti Yusuf'a öğrettiği ilmin birer tezahürüdür. Hazreti Yusuf, Allah'ın kendisini ilim ve hikmetiyle desteklediğini her fırsatta dile getirmektedir. Nitekim bu faslın sonunda bir kere daha Allah'ı anacak ve *وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ* diyecektir. Yani her bilenin, her idare ve siyasət ehlinin üzerinde, onların bilmediklerini bilen, her şeyi ilmiyle kuşatan, seçtiği kullarına ilminden lütfeden Biri vardır ki o, Allah'tır.

Âyette halka gereken şeyleri duyurmakla vazifeli kişi (münadi) "Siz hırsızlık yapmışsınız!" veya "Siz hırsızsınız!" diyerek mahcup edici ve ağır bir isnatta bulunmaktadır. Bu hitap, ilk etapta su kabıyla alâkalı görünmektedir. Ancak münadiye bu sözü söyletenin Hazreti Yusuf olduğu ve hakikatte su kabının çalınmadığı düşünülürse, bu hitabın su kabıyla alâkalı olmaması gerekir. Aksi hâlde Hazreti Yusuf'a yalan isnadı söz konusu olur ki bu mümkün değildir. Öyleyse burada "Siz hırsızsınız!" sözünün başka bir işareti ve iması olmalıdır. İşte bu noktada, onların Hazreti Yusuf'u küçükken babalarından çalmış oldukları, bu sebeple kendilerine böyle hitap edildiği şeklindeki bir yorum makul görünmektedir.

قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ * قَالُوا نَفَقْدُ صَوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ
بِهِ حِمْلٌ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ

“Yusuf’un kardeşleri onlara dönerek ‘Ne kaybettiniz, neyi arıyorsunuz!?’ dediler. Görevlilerden biri: ‘Kralın su kabını arıyoruz. Onu getirene bir deve yükü ödül var. Buna bizzat ben kefilim.’ dedi.

(Yusuf sûresi, 12/71-72).

Kralın Kaybolan Su Kabı

Bir önceki âyette ‘sikâye’ kelimesi geçmişti ve su kabı mânâsına geliyordu. Yüklerin içine konulan şey sikâye idi. Fakat burada “Kralın su kabını arıyoruz.” denirken ‘suvâ’ kelimesi kullanılıyor, sikâye denilmiyor. Suvâ, maşrapa gibi su içmede kullanılan bir kaptır. Buna ölçek de denebilir. Kelimeyi zihinde daha iyi canlandırmak için Anadolu köylerinde teneke kutu, kova veya daha küçük bir şeyin ölçü ya da ölçek olarak kullanılmasını düşünebiliriz. Sikâye ile suvânın birbirinden farklı olduğu anlaşılıyor. Sikâye, genel olarak su kaplarını ifade eden, suvâ ise daha özel kaplar için kullanılan bir isim olabilir. Hırsızlık ithamında bulunacak ve bir topluluğu mahcup edecek şekilde konuşulduğuna göre bu su kabının sıradan, ucuz bir şey olmadığı, değerli bir eşya olduğu düşünülebilir.

Burada Hazreti Yusuf’un kendi malı olmadığı hâlde neden kralın su kabını kervanın yükleri arasına koydurduğu sorusu da akla gelebilir. Muhtemelen kral onu Hazreti Yusuf’a

hediye etmiştir ya da Hazreti Yusuf, bu işi kraldan izin alarak yapmıştır. Başka bir ihtimal de görevlilerin kral ile Hazreti Yusuf'u kastetmiş olmalarıdır. Su kabı gerçekten krala ait olsaydı, olay hakkında hüküm verirken muhatap tarafın kral olması gerekirdi. Bu durumda Hazreti Yusuf, yetkisini kaybeder ve bu planlarla istediği hedefe ulaşamazdı.

Diğer yandan, burada kabın krala isnat edilerek 'kralın su kabı' denmesi, mecazî bir ifade de olabilir. Yani kral tarafından takdir edilmiş, ülke genelinde kabul edilen bir ölçek olarak düşünülebilir. Herkesin evinde taştan, demirden, seramikten bir ölçek bulunsa bile bunlar genel olarak krala isnat edilerek anılır. Çünkü onun ölçüsünü belirleyip halka mâl eden kraldır. Mesela Amerika'nın kendine ait ölçekleri vardır. Bunlar "devlet ölçeği" olarak isimlendirilebilir.

Bununla beraber su kabının krala ait olduğunu söylemekle işin başında kardeşlerin kalbinde bir ürperti uyandırılmak da istenmiş olabilir. Böylece acizyetlerini kabul edip daha sonra kendilerinden istenen şeyleri yapmaları ve geçmişteki günahlarına tevbe etmeleri için psikolojik bir zemin hazırlanmış olabilir.

Hazreti Yusuf'un kardeşleri, neyin çalındığını değil neyin kaybolduğunu soruyorlar. Öyle anlaşılıyor ki kendilerine hırsız olarak hitap edilmesi, onlara çok ağır gelmişti. "Bir şey kaybolmuş olabilir ama biz çalmadık. Neyi arıyorsunuz onu söyleyin?" demek istiyorlardı. Hırsızlık yapmadıklarından emin oldukları için, kendilerine doğru gelen görevlilere, kendilerine olan güveni ifade etmek için tam bir şekilde dönerek konuşuyorlar. Eğer hırsızlık yapmış olsalardı gözleri ve bedenleriyle suçlu pozisyonuna düşer, kaçamak hareketlerde bulunur ve kendilerinden bu kadar emin olamazlardı.

Burada da görüldüğü gibi, olaylar hakîmane ifadeler, sırlı kelimeler eşliğinde bir kanaviçe gibiilmekilmek örülüyor. Hâdiseler bir sırlar yumağı şeklinde yuvarlanarak ilerliyor. Bu sırlar ve hikmetler, düz bir mantıkla ve basit olaylanmış gibi bakıldığında anlaşılmaz. Bunlar ancak, akıl-mantık bera-

berliğinde, derinlik arayışı içerisinde nazar edildiğinde anlaşılır. Nitekim olayların yaşandığı o zamanlarda da pek çok şey, meydana geldiği anda anlaşılammış, ancak süreç içerisinde bu hâdiselerin iç yüzlerinin bir bir ortaya çıkmasına bağlı olarak anlaşılır hâle gelmiştir.

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ

“Allah’a yemin olsun ki, biz ülkede fesat çıkarmak, nizamı bozmak için gelmedik, siz de bunu çok iyi biliyorsunuz. Hele hırsız, hiç değiliz!” dediler.”

(Yusuf sûresi, 12/73).

Biz Fesat Çıkarmaya Gelmedik

Hazreti Yusuf’un kardeşleri, kendilerine yapılan isnat ve it-hama karşılık, kendilerinden gayet emin, oraya bozgunculuk için gelmediklerine dair yemin ediyorlar. Yemin ederken ‘tal-lahi’ diyorlar. İleride geleceği üzere hem Hazreti Yakub’u kına-ma hem de Hazreti Yusuf’u takdir sadedinde konuşurken orada da ‘tallahi’ diye yemin edeceklerdir. Demek ki onların dillerinde de böyle bir yemin vardı. Bilindiği üzere Kur’ân’da daha başka yerlerde de bu yemin kullanılmaktadır.¹³⁶ ‘Vallahi’ ve ‘billahi’ yeminlerinden farklı olarak, bu yeminde biraz şaşırma ve hayret etme söz konusudur. Zaten onların yaşadıkları psikolojik durum da tam bir şaşkınlık ve hayreti gerektiriyordu. Çünkü grup olarak herkesin önünde hırsızlıkla itham edilmişler ve mahcup olmuşlardı. Buna karşılık “Nasıl olur! Biz böyle bir şey asla yapmadık, bizi nasıl böyle çirkin bir fiille it-ham edersiniz!” mânâsına bu yemini kullanmışlardı. Böyle bir şaşkınlık ve hayret söz konusu olmasaydı, bunun yerine “val-lahi, billahi” kelimelerini kullanırlardı.

¹³⁶ Bkz.: Nahl sûresi, 16/56, 63; Enbiya sûresi, 21/57; Şuarâ sûresi, 26/97; Saffat sûresi, 37/56.

Hırsızlık suçlamasına karşılık doğrudan hırsızlığı ret yerine daha genel bir ifade kullanarak yeryüzüne fesat için gelmediklerini dile getiriyorlar. Fesat bozulma, dağılma, çürüme, düzensizlik, ahlaksızlık gibi mânâlara gelmektedir. Hırsızlık fesadın bir çeşidi olmanın ötesinde pek çok fesat çeşidinin de sebebidir. Çünkü o, mal emniyetini ortadan kaldırır, özel mülkiyet hakkına darbe vurur, insanları birbirine düşman hâline getirir ve can güvenliğini tehdit eder.

قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَادِبِينَ * قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ وَجِدَ فِي رَحْلِهِ
فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ * فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وَعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ
اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وَعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي
دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ
عَلِيمٌ

“Görevliler: ‘Peki, yalancı çıkarsanız, cezası ne?’ dediler. Yusuf’un kardeşleri, ‘Cezası, şudur: Kap kimin yükünde çıkarsa ceza olarak o alıkonulur.’ İşte biz haksızlık yapanları böyle cezalandırırız! Yusuf, öz kardeşinin yükünden önce, öbürlerinin yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte Biz Yusuf’a, kardeşini alıkoyması için böyle bir plan kurmayı öğrettik. Yoksa, kralın yasalarına göre kardeşini alması mümkün değildi; fakat Allah ne dilerse o olur. Biz dilediğimiz kimseleri pek üstün derecelere yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde ondan daha iyi bilen biri vardır.”

(Yusuf sûresi, 12/74-76).

Bünjamin Mısır’da Kalıyor

Görevlilerin, hırsızlığın cezasıyla alâkalı melikin kanunları dururken bunu Hazreti Yusuf’un kardeşlerine sormaları, ortada bir planın döndüğünü açıkça gösteriyor. Yoksa bu o görevlilerin düşünebileceği bir şey değildir. Bunu onlara

mutlaka Hazreti Yusuf söyletmiştir. Hazreti Yusuf'un bundan maksadı ise hem Bünyamin'i yanında alıkoymak hem de Hazreti Yakub'un uyguladığı şeriatın Mısır'a girmesi için bir başlangıç yapmaktır. Hazreti Yakub'un şeriatına göre, hırsızlık yapan kimse, malını çaldığı kişinin yanında bir müddet hizmetçi ya da köle olarak alıkonulmaktaydı. Bu sürenin bir yıl olduğunu söyleyenler vardır. Böyle bir ceza, o günün şartlarında başka yerlerdeki ve Mısır'daki cezalara nispeten daha hafif olabilir. Bu yüzden bunun Mısır'da benimsenmesi zor olmayacaktır. Yusuf (aleyhisselâm) muhtemelen bunu da hesap etmiştir.

Âyetin zahirinden anlaşıldığına göre Yusuf (aleyhisselâm) aramayı bizzat kendisi yapıyor. Fakat yukarıda da ifade edildiği gibi bunu bir adamına ya da adamlarına da yaptırmış olabilir. Her kim yapıyorsa, planın anlaşılması için aramaya önce diğer kardeşlerinin yüklerinden başlıyor, sonra Bünyamin'in yükünü arıyor ve su kabını onun yükünden çıkarıyor. "Su kabını çıkardı." derken kullanılan *هِيَ* zamiri müennes olduğuna göre bu su kabının melikin su kabı (suvâ) değil, Hazreti Yusuf'un koyduğu su kabı (sikâye) olduğu anlaşılır. Dolayısıyla münadiler başta "Kralın su kabını arıyoruz." deseler de yüklerde bulunan şey kralın değil Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) su kabıdır. Buna göre münadiler, kral derken muhtemelen Hazreti Yusuf'u kastediyorlardı. Çünkü o gün kendisi kral adına hareket ediyor ve Mısır'ın azizi olarak biliniyordu. Nitekim kardeşleri Hazreti Yusuf'a iki yerde "Ey Aziz!" diye hitap ediyorlar.¹³⁷ Dolayısıyla olayın muhatabı ve hükmü verecek olan burada kral değil Hazreti Yusuf'tu. Hükmü de kardeşlerinin sözleriyle verecekti. Bu arada davaya konu olan kişi Bünyamin'di. O ise suçu ne üzerine alıyor ne de inkâr ediyordu. Sessiz bir şekilde olanları izliyordu.

¹³⁷ Yusuf sûresi, 12/78, 88.

Olan bitenlerin seyrine dikkatlice bakıldığında ortada herhangi bir haksızlık ve zulüm görünmüyordu. Ancak olayların baştan sona sırlı bir şekilde geliştiği de bir gerçektir. Fakat bu sırlar tamamen anlaşılmaz değildir. Zahirde gerçeğe ters gibi görünen bazı şeyler, kinaye, istiare ve tevriye gibi söz sanatlarıyla hikmete uygun şekilde yorumlandığında karşılıklı konuşmalar ciddi bir mantıkî zemine oturmaktadır. Bir yandan derin düşünmeyi gerektiren ince tedbirler alınmış ve hikmetli sözler söylenmiş, diğer yandan da yalana girilmemiş, yalan mânâsına gelecek sözlerden kesinlikle kaçınılmıştır.

Su kabının yüklere saklanıp sonra oradan çıkarılması, âyette bir plan ve tedbir olarak nazara veriliyor. Ardından da "Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır." deniliyor. Büyük bir gerçeği ifade eden bu cümlenin, bir su kabının yüklere konulup çıkarılması gibi küçük bir hâdisenin arkasından gelmesi ne ifade ediyor? İlk bakışta bu iki şey arasındaki irtibat tam anlaşılabilir. Ancak Bediüzzaman Hazretlerinin de temas ettiği gibi,¹³⁸ Allah'ın ilim ve icraatlarının büyük küçük her şeyi içine aldığını göstermek için bazen küçük şeylerle büyük prensipler ve hakikatler yan yana zikredilir. Bununla aslında Kur'ân'ın dört ana konusundan biri olan tevhid vurgulanmış olur. Kur'ân'a baştan sona bakıldığında bütün âyetlerin tevhid etrafında döndüğü rahatlıkla görülür. İster tevhid-i ulûhiyet isterse tevhid-i rubûbiyet olsun, her çeşidiyle tevhid nazara verilir. Burada su kabının saklanıp bulunması vesilesiyle Allah'ın birliği, her şeyin, her olayın O'nun ilmi dahilinde olduğu hatırlatılıyor. Böylece çok küçük bir olay üzerinden en büyük hakikate kapı açılıyor.

Ayrıca dikkat çekici bir nokta da şudur: Bünyamin'in Mısır'da alıkonulması, ardından kardeşlerin tekrar gelmele-

¹³⁸ Bediüzzaman, *Şualar*, s. 235 (On Birinci Şua, Onuncu Mesele).

ri, en son Hazreti Yakub'un (aleyhisselâm) ailesiyle beraber gelip Mısır'a yerleşmesi ve orada tevhid dinini yaymaları gibi çok büyük olaylar, bu küçük olayın arkasından meydana gelmiştir. Zahirde öyle küçük ve sıradan bir hâdiseden böyle büyük neticeler elde edilmez gibi görünür. Ancak bütün bilenlerin üstünde her şeyi, her yeri, bütün zamanları bilen Allah, bazen böyle büyük neticeleri küçük şeylere bağlar. Böylece en cüzi şeyleri de en büyük icraatları da bildiğini, ilminin mutlak olup sınırlandırılmayacağını ifade eder. Ayrıca O (celle celâluhu), küçük sebeplerden büyük neticeler yaratır ki; bu neticelerin meydana gelmesinde görev alanlar, kendilerini olduklarından büyük görüp gurura kapılırlar.

Tarihî hâdiselere baktığımızda büyük hâdiselerin küçük gayretlere bağlı olarak geliştiğine dair pek çok örnek görebiliriz. Yüce Allah mini mini gayretleri almış, belli bir zaman sonra çok büyük bir faaliyete dönüştürmüştür. Mesela üç beş insan arasındaki tebliğ, eğitim ve hayır faaliyetleri, zamanla ülkelerin ilgisini çeken, toplumlar tarafından kabul gören bir harekete dönüşebilir. Daha ileride bir dünya meselesi hâline de gelebilir. Varılan neticeyle başlangıçtaki küçük hareketler arasında doğrudan bir irtibat kurmak ve doğru orantı aramak mümkün değildir. Fakat Allah çıkılan noktayı da gelinen safhayı da daha ileride ulaşılacak ufukları da siz daha yola çıkmadan bilendir. Her şeyi bilen Allah, ileride gerçekleşmesini murad ettiği büyük aydınlanmalar için önceden kalplere küçük ışıklar mahiyetinde ilhamlar verir ve adım adım geleceğe yürümei nasip eder.

Âyette كَذَّبَ "Plan kurmayı öğrettik." ifadesiyle Hazreti Yusuf'a bir plan öğretildiği, bir yol gösterildiği, bir çare sunulduğu belirtiliyor. كَذَّبَ kelimesi 'keyd' kökünden gelir. Keyd, aslında "oyun, hile" demektir. Ancak bu hile, Türkçedeki "hile" mânâsında değildir. O, Allah'ın ilminin bir tecellisi olarak

Hazreti Yusuf'a öğretilen bir plandır. Hazreti Yusuf, adım adım bu planı uyguluyor. Bu uygulama Hazreti Yusuf'a vahiy yoluyla da bildirilmiş olabilir, ilham yoluyla da. Bununla beraber كَذٰبًا ifadesinden, planın vahiyle geldiği ihtimali daha güçlü görünmektedir. Demek ki Allah, arkasından gelecek büyük ve hayırlı neticeler için Hazreti Yusuf'a küçük bir plan uygulatıyor. Fakat burada sebepler planında Hazreti Yusuf'un fetanet ve firasetini de unutmamak gerekir. Allah'ın peygamberlere verdiği o akılları aşan firaset ve mantığı, Hazreti Yusuf'un icraatlarında da görüyoruz. O, kendine ait fetanet ve firasetiyle Allah'tan gelen vahyi alıp uyguluyor ve böylece en küçüğünden en büyüğüne kadar olaylar hikmet dolu bir örgü ve ahenkle ilerliyor.

Dikkat çekici diğer bir husus da Hazreti Yusuf'un icraatta bulunurken konumunu ve durumunu kimseye belli etmeden hareket etmesidir. En başta kendisinin kim olduğunu açıklasaydı belki de olaylar bu şekilde gerçekleşmeyecekti. Burada, yapılan işlerde usulüne göre hareket etmekle beraber, konum ve durumunu belli edip olayların seyrini olumsuz etkilememe gibi bir incelik görülüyor. Bir yandan şeffaf hareket tarzı, diğer yandan bazı şeylerin zamansız olarak ortaya dökülmemesi şeklinde hassas bir denge gözetiliyor.

Hazreti Yusuf ana-baba bir kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoymasının, ileride beraber eda edecekleri misyonla yakından alâkası vardır. Çünkü Yusuf (aleyhisselâm) peygamber olacaktı, Bünyamin de onun misyonuna yardım edecekti. Peki, Hazreti Yusuf, Bünyamin'i yanına almak için neden böyle bir yola başvurmuştu?

Bu konuda şu mülâhazalar akla gelebilir: Bir defa o dönemde böyle taktikler kullanılıyordu ve bunda o zamanki hükümlere göre mahzur görülüyordu. Bu bir aldatma, yalan söyleme, iğfal etme değil, ileriye yönelik bir kısım maslahatlar için

meşru dairede bir çare üretmekten ibaretti. Bu çareyi üretirken ciddi bir zarar da söz konusu olmuyordu. Zarar söz konusu olsaydı şeriat buna izin vermezdi. Bir kısım küçük sıkıntılar yaşansa da bu, gelecekteki büyük hayırlarla telafi ediliyordu.

Diğer yandan, açıktan dinin kurallarına aykırı olmayan bir işten maksat neyse, hüküm ona göre verilir. Hazreti Yusuf'un Bünyamin'i yanında alıkoymaktan maksadı onu köleleştirmek, bir daha babasıyla asla görüştürmemek değildi. O bir peygamberdi ve ileriye yönelik bir kısım genel fayda ve maslahatları hedefliyordu. Önce Bünyamin'i alıkoyacak, onu bulunduğu ortamdan kurtaracak, ardından bütün aileyi yanına çekecek ve bu yolla bütün ülkenin aydınlanmasını sağlayacaktı. Bunu yaparken kimseyi endişeye sevk etmeyecek, insanlarda huzursuzluk meydana getirmeyecekti. İşte böyle büyük maslahatlar için başvurulan taktik edalı çareler, o maslahata göre hüküm alıyor ve mahzurlu görülüyordu.

Konu ile doğrudan alâkalı olmasa da burada özellikle Hanefi mezhebinde uygulanan *hiyel* (çareler/çözümler) meselesine temasta fayda mülâhaza ediyoruz.

Hanefi mezhebinin imam ve müçtehitleri, çözümsüz kalan bazı meselelere çözüm bulma adına bazı yollara başvurmuşlar ve içinden çıkılamayan problemlere bilinen metotların dışında farklı fakat meşru yollarla çareler aramışlardır. Meselenin suistimale açık bazı yönleri olsa da bu, çözümü gereken ama normal yollardan bir türlü çözülemeyen meselelerde dinin genel prensiplerine aykırı olmayacak şekilde bir çözüm arayışıdır. Bu çarelere genel olarak hîle-i şer'iyye denir. Buradaki hîle kelimesinin Türkçedeki karşılığı çare, çözüm ve çıkış yoludur. Yoksa aldatma, yanıltma mânâsındaki hîle değildir. Mesela dört karış büyüklüğünde boynuzu olan bir koçu kurban olarak adayın kişinin bu hayvanı bulamadığında ne yapacağı sorusu İmam Ebu Yusuf'a geldiğin-

de o, boynuzun çocuk karışıyla ölçülebileceğini söylemiştir. Burada ne bir aldatma ne de bir yanıltma vardır. Çünkü adak adayan kişi, karış kelimesini kullanmıştır ama kimin karışı olduğunu söylememiştir. Kelimenin herhangi bir kayıt koymadan mutlak olarak kullanılması, onun herhangi bir insan karışı olabileceği mânâsına gelir. Dolayısıyla bu bir çocuk karışı da olabilir. Böylece zor durumda kalan ve çare bulamayan bir Müslümana, dinî bir kuralı uygulamada kolaylık sağlanmış olur.

Bu muamele, başka değil sadece meşru neticeye meşru yollarla ulaşmanın farklı bir yoludur. İçinde aldatma ve yalanın olmadığı ama aynı zamanda maksadın yerine gelmesine yardımcı olan bir çözümdür. Hazreti Yusuf'un bu uygulaması da bu türden hile-i şeriyelerin meşruiyeti için kullanılan bir örnek olarak kabul edilmiştir. Malum olduğu üzere geçmiş peygamberlerin şeriatlarındaki uygulamalar, eğer Kur'ân ve Sünnet tarafından reddedilmemişse, bizim için de geçerlidir.

قَالُوا إِن يَسْرِقَ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَّهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسْرَهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ
يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرُّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ

“Onlar: ‘Eğer çalmışsa zaten daha önce onun kardeşi de çalmıştı.’ dediler. Yusuf bu sözden duyduğu üzüntüyü içine attı ve onlara belli etmedi. İçinden de dedi ki: ‘Asıl kötü durumda olan sizsiniz. İleri sürdüğünüz iddiaların hakikatini Allah pek iyi biliyor ya, o yeter!’”

(Yusuf sûresi, 12/77).

Kardeşlerdeki Suçlama Psikolojisi

Su kabı Bünyamin’in yükünden çıkınca, kardeşleri o esnada suçluluk psikolojisinden kurtulma refleksiyle hemen Bünyamin’i ve onun öz kardeşi Yusuf’u suçluyorlar. Bu, onların geçmişten beri getirdikleri hasedin neticesidir. Zira onların kardeşlik ilişkilerinde aynı anneden olma meselesi çok etkiliydi. Bünyamin’i suçlamalarının bir diğer sebebi, o anda ortaya çıkan manzaradır. Hazreti Yusuf’u suçlamalarının özel bir sebebi ise, –bazı kaynaklara göre– onun geçmişte yaşamış olduğu şu hâdisedir:

Rivayete göre küçükken Hazreti Yusuf’u çok seven ve çocuğu olmayan bir halası vardır. Bu sebeple annesi öldükten sonra Yusuf’un bir müddet kendi evinde kalması için Hazreti Yakup’tan izin almaya çalışır. Fakat Hazreti Yakup, Yusuf’a bir zarar gelebileceği endişesiyle buna pek taraftar olmaz. Nihayet bir gün Hazreti Yakup’un gönlünü eden ha-

lası Yusuf'u alıp evine götürür. İzin aldığı süre bitince de geri getirir. Aradan çok geçmeden de babası Hazreti İshak'tan kalan kuşağın çalındığı iddiasıyla Hazreti Yakub'un yanına gelir. Kuşağı Hazreti Yusuf'un aldığını iddia eder. Aramada kuşağı Yusuf'un beline sarılmış vaziyette bulurlar. Hazreti Yusuf'un kardeşlerinin de söylediği gibi, o zamanki kanunlara göre çalıntı mal kimin üzerinde çıkmışsa o, hak iddiasında bulunan kişinin hizmetçisi oluyordu. Bu olay neticesinde Hazreti Yusuf, bir müddet halasının evinde kalır. Fakat bu, tamamen halasının planladığı bir şeydir.

Kardeşlerin "*Zaten daha önce kardeşi de çalmıştı.*" ifadeleri, muhtemelen yıllar önceki bu olaya bir göndermedir. Bu söz, onların içindeki haset duygusunun hâlâ canlı olduğunu gösteriyor. Aradan geçen uzun zamana rağmen içlerindeki o güçlü duygu azalmamıştır. Bugün de çağrışımlara dayalı yapılan bir kısım suçlamalara rastlıyoruz. Hiç alâkası olmayan iki şey arasında, sırf zahiri benzerlikten, bir kısım çağrışımlardan dolayı irtibat ve iltisak kuruyor ve olmadık zulümler işliyorlar. Aynı memleketten olma, aynı soy ismi taşıma, aynı aileye mensup olma gibi hukukta ve ahlakta asla yeri olmayan irtibatlar kuruyorlar. Masum insanları suçluyor, o da yetmezmiş gibi, suçun şahsiliği prensibine aldırmaksızın sağda solda suçlu arıyorlar. Aslında özelde bu sûre, genelde de bütünüyle Kur'ân-ı Hakîm, günümüzdeki hâdiseler nazara alınarak okunsa, insanlık tarihinde değişen çok bir şeyin olmadığı rahatlıkla görülecektir. Evet Hazreti Yusuf, Bünyamin ve kardeşleri arasında geçenler aynıyla olmasa bile misliyle bugün de yaşanmaya devam etmektedir.

Yusuf (aleyhisselâm) onların bu haset dolu suçlamalarına karşılık içinden "Asıl kötü durumda olan sizlersiniz!" diye geçiriyor fakat bu düşüncesini dışa vurmuyor. Çünkü açıktan söylemesi, hatta mimikleriyle de olsa bu duygusunu belli

etmesi uygun olmazdı. Kendine yakışanı yapıyor ve kardeşlerinde bir tepki ve cepheleşme oluşturmuyor. Kelâm-ı nefsi dediğimiz bu tür iç konuşmalardan dolayı insan sorumlu olmaz, hesaba çekilmez. İçinden geçirip duygusunu dışa yansıtmaması, o anda hırsızlıkla itham edildiği hâlde bir tepki vermemesi Hazreti Yusuf'taki (aleyhisselâm) hazm-ı nefsi ve olgunluğu gösteriyor. Yani olumsuz bir davranışa karşı içindeki duygularını ortaya koyarak daha ciddi olumsuzluklara sebebiyet vermiyor. Duygusunu davranışına yansıtıp onlara soğuk ve suçlayıcı davransaydı, kardeşleri suçluluk psikolojisiyle uzaklaşıp giderlerdi. Hatta dalalet ve küfre düşme riskleri bile söz konusu olabilirdi. Çünkü o günkü ortam buna müsaitti. Hâlbuki tevbe kapısı her zaman açıktır. Bir peygamber, insanları tevbe kapısından uzaklaştırmaz. Bilakis onları her fırsatta o kapıya yönlendirmeye çalışır.

Aynı tedbirli ve olgun duruşu Hazreti Yakup'ta da görüyoruz. O da çocuklarının yıllar önce yaptıkları kötü plandan çektiği ve yıllarca Yusuf'una hasret yaşadığı hâlde çocuklarına cephe almadı, sürekli onları suçlayıp durmadı, onları tamamen yalnız bırakmadı ve onlarla ilgisini belli bir seviyede devam ettirdi. İki peygamber de bunu konum ve karakterlerinin gereği olarak yapıyordu fakat bir taraftan da onların bir gün pişman olup tevbe edeceklerini, sonrasında yararlı işler yapacaklarını ümit ediyorlardı. Çünkü ne de olsa peygamber hanesinde yetişmişlerdi ve diğer insanlara göre daha avantajlı bir konumda bulunuyorlardı. Dolayısıyla gelecekte görevleri misyon hatırına onlara katlanmak, olumsuz tavırlarını hazm-ı nefis ile karşılamak gerekiyordu.

Hazm-ı nefis etmek, yani olumsuz söz ve davranışları olgunlukla karşılamak, sevilmeyen tavırlara aynısıyla karşılık vermemek oldukça zor bir iştir. Bu, insanda ciddi bir karakterin oturmuş olmasına bağlıdır. Bu zorluğundan dolayıdır ki

Allah nazarında böyle bir duruşun çok büyük kıymeti vardır. Allah olgun davrananların, kötülükleri iyilikle savmaya çalışanların bu yönlerine kıymet üstü kıymet bahşeder. Ötede bu kıymetleri büyük mükâfatlarla ödüllendirir. Öyleyse insanların olumsuz davranışlarına maruz kalınca, işin hem dünyevî hem de uhrevî yönünü hesap ederek olgunlukla karşılık vermek gerekir. Böylece hem muhataplar uzaklaştırılmamış, soğutulmamış hem de Allah'ın sevdiği, razı olduğu bir özellik ortaya konarak ahirete yatırım yapılmış olur. Hazreti Yakup, evlatlarının, Hazreti Yusuf da kardeşlerinin ahiretini düşünerek, onlar adına bu yatırımı yapıyorlardı.

Hazreti Yusuf'un kardeşleriyle alâkalı şu hususu da göz önünde bulundurmak gerekir: Daha önce de izah ettiğimiz üzere, Yusuf'u (aleyhisselâm) öldürme ya da kuyuya atma planları yaptıklarında muhtemelen hepsi aynı fikirde değildi. Bazı rivayetlerde en büyükleri olduğu ifade edilen kardeşin, öldürme planına itiraz edip kuyuya atma fikrini verdiğini Kur'ân'dan öğreniyoruz.¹³⁹ Onun dışında da insafılı olan vardı mutlaka. Fakat onlar da cerbeze yapan, kafaları karıştıran, akılları çelen birkaç çığırkanın tesirinde kalarak seslerini çıkaramamış, fikirlerini açıklayamamış olabilirler. Onlar öyle çığırkanlardı ki babalarını bile açıktan suçlayabiliyorlardı. Dolayısıyla, Kur'ân'ın da verdiği bir kısım ipuçlarına binaen, kardeşlerin hepsini aynı kefeye koymamak gerekir. Ama aynı zamanda şu gerçeği de görmek icap eder: Demek ki hakkın, hakikatin, doğrunun farkında olanlar, onları tasdik edenler, yapılan kara propagandanın tesirinde kalarak sessiz kalabiliyorlar. Haklı oldukları hâlde ezilen, dışlanan, haksız yere suçlanan insanların yanında duramıyorlar. Canlarının, konumlarının, aile fertlerinin tehlikeye maruz kalmasından korkarak mazluma destek olma cesareti

¹³⁹ Bkz.: Yusuf sûresi, 12/10.

gösteremiyorlar. Ne var ki, haksızlık karşısında sessiz durmanın da kendine göre bir vebali vardır. Allah Resulü'nün beyanlarına göre, kötülöklere karşı el ve dil ile mücadele etmek gerekir. Bunlara gücü yetmeyen, en azından kalbiyle buğz etmelidir. Bu da imanın en zayıf derecesidir.¹⁴⁰ İmkânı olduğu hâlde eliyle diliyle kötülöklere karşı koymayanlar mesul olurlar.

¹⁴⁰ Müslim, *îmân* 78; Tirmizî, *fiten* 11; Ebû Dâvûd, *salât* 239.

قَالُوا يَا أَبَاهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ
الْمُحْسِنِينَ * قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا إِذًا
لظَالِمُونَ

“Yusuf’un kardeşini alıkoyması karşısında, onlar şöyle de-
diler: ‘Ey Aziz! Onun pîr-i fani bir babası var (Bu küçük evla-
dını kaybetmeye dayanamaz), onun yerine bizden istediğini
alıkoy! Gerçekten seni anlayış gösteren, iyi bir insan olarak
görüyoruz!’ Yusuf: ‘Biz malımızı kimin yanında bulmuşsak
ancak onu alıkoyarız. Başkasını tutmaktan Allah’a sığınırız.
Çünkü biz öyle yaparsak gerçekten zalim kimseler oluruz!’”

(Yusuf sûresi, 12/78-79).

Kurallar Uygulanıyor

Tefsirlerde temas edilmese de Hazreti Yusuf’un önce ba-
basını ve diğer aile fertlerini değil de kardeşi Bünyamin’i ya-
nına almak istemesinin stratejik sebepleri üzerinde durulması
gerekir. Yani onun bu muamelesinin cibillî yakınlık ve sev-
giden öte bir gayesi olmalıdır. Zannediyorum Hazreti Yusuf,
Bünyamin’in de kendisi gibi güzel oluşundan, imrendiriciliğın-
den, hâl ve tavırlarındaki olgunluktan yararlanarak onu Mısır
halkına kabul ettirecek, ardından yavaş yavaş diğer aile fertle-
rini getirecekti. Bunun için kendisi dışında bir organizasyona
ihtiyaç duyuyordu. Evet, ileride ailesini tamamen Mısır’a ala-
caktı; ancak öncelikle sevimli ve yumuşak bir adım atması ge-
rekiyordu. Bunun için de Bünyamin biçilmiş bir kaftan gibiydi.

Birinci âyet, ilk defa Hazreti Yusuf'un konumunu belirleyen bir ifadeyi taşıyor. Kardeşleri ona "Ey Aziz!" diye hitap ediyorlar. Bu, yetki, hâkimiyet, imkân sahibi gibi mânâları içinde barındıran bir tabirdir. Hazreti Yusuf, o dönemde kralın yanında ondan aldığı yetkilerle vezir gibi hareket eden, ekonomiyi veya maliyeyi üstlenmiş biriydi. Kardeşleri ileride bu tabiri bir kez daha kullanacak ve böylece iki defa onun konumunu vurgulamış olacaklar.¹⁴¹ Vurguladıkları diğer bir husus da Hazreti Yusuf'un muhsin olmasıdır. İyilik gördükleri makamın sahibini bu şekilde niteliyorlar. Onun makamıyla beraber faziletini de itiraf etmiş oluyorlar.

¹⁴¹ Bkz.: Yusuf sûresi, 12/88.

فَلَمَّا اسْتَيْسَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ

“Yusuf’un onu (Bünyamin’i) vermesinden ümitlerini kes-tileri vakit, kendi aralarında görüşmek için kenara çekildiler. Ağabeyleri dedi ki: ‘Allah’ı şahit tutarak babanızın sizden kesin söz aldığını ve daha önce Yusuf hakkında ifratkar bir davranışta bulunduğunuzu nasıl olur da bilmezlikten gelebilirsiniz? Ne yüzle döneceksiniz? Ben buradan bir adım bile atmam, ayrılmam; ancak babam bana izin verirse yahut hüküm verenlerin en hayırlısı olan Allah hükmünü bildirirse, o başka!”

(Yusuf sûresi, 12/80).

Bünyamin’i Alamadan Geri Dönüyorlar

Kardeşleri, Bünyamin’i Hazreti Yusuf’tan alamadılar. Bünyamin Hazreti Yusuf’un yanında kalıp Mısır’a yerleşmenin ikinci adımını oluşturacaktı. Allah’ın yönlendirmesi ve peygamber fetanetiyle ortaya çıkan bu manzara, babaları Hazreti Yakup için ikinci bir hüznün sebebi olacaktı. Bütün tembihlerine rağmen, çok sevdiği ikinci oğlundan da ayrılık günleri başlayacaktı. Olayın sıkıntısını yaşayan kardeşler, hüznün ve telaş içerisinde bir kenara çekilip fısıldaşmaya başladılar. En büyükleri olan Yahuda, insafly biriydi. Yıllar önce Hazreti Yusuf’un kuyuya atılmasını teklif ederek onun öldürülmesini engellemişti. O zamandan içinde kalan bir ukde

vardı. Çünkü Yusuf'un ölümüne mâni olsa da kuyuya atılmasında rol oynamıştı. Yıllar boyu vicdanında bunun rahat-sızlığını yaşayıp durmuştu. İşte bu psikoloji içinde kardeşle-riyle konuştu. Hazreti Yusuf'a yaptıklarını hatırlattı ve onları düşünmeye sevk etti.

Yahuda'nın konuşmalarından anlaşıldığına göre, yapılan-lar hakkında babasına bir vahiy ya da ilham geleceğine iti-madı tamdı. Hatta o, bu vahyin ya da ilhamın kendisine ge-leceği ümidini de taşımış olabilir. Öyle bir beklenti içinde bu-lunmuş olabilir. Çünkü *أَوْ يَحْكُمُ اللَّهُ لِي* "Allah bana / benim hakkımda bir hüküm verinceye kadar..." ifadesi, böyle bir beklentiyi anlamaya açık duruyor. Hazreti Yakub'un Yusuf dışındaki çocuklarının da peygamber olduğunu söyleyenler, bu âyeti delil olarak kabul ediyor olabilirler.

اِزْجِعُوا إِلَىٰ أَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمْنَا
وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ * وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعَيْرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا
فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ

“Siz şimdi gidip babanıza deyin ki: ‘Ey babamız, inan ki oğlun hırsızlık etmiş! (Kaybolan su kabının onun yükünde çıktığını gözlerimizle gördük) Biz ancak bildiğimize şahitlik ediyoruz. (Söz verdiğimiz zaman, bu durumun ortaya çıkacağını nereden bilebilirdik?) Bilgimiz dışında kalan olaylara karşı biz onu koruyamazdık ki! İnanmazsan, gittiğimiz şehrin ahalisine ve yine içinde geldiğimiz kafilede bulunanlara sor! Bütün samimiyetimizle ifade ediyoruz ki söylediğimiz, doğrunun ta kendisidir.’”

(Yusuf sûresi, 12/81-82).

Kardeşlerde Olgunlaşma Emaresi

Hazreti Yusuf’un kardeşlerinin buradaki sözleri, artık onların büyümüş ve olgunlaşmış olduklarını gösteriyor. Doğrudan tam bir suçlamada bulunmayıp, ‘bildiğimize göre’, ‘gözümüzün önünde cereyan ettiği üzere’ gibi kayıtlarla durumu ifade ediyorlar. Bu tedbirli konuşmalarını bir de “Biz gaybı bilmeziz, kaybolan şeyden haberimiz yok, o konuda malumatımız bulunmuyor.” sözleriyle destekliyorlar. Zira bu sefer gerçekten de doğru söylüyor, doğru olduğuna inandıklarını dile getiriyorlar. Ardından da babalarının halka ve kervandakilere sormasını istiyorlar. Yani meseleden kendilerinin mesul ol-

madığını ifade ederken şahit getirmeyi de ihmal etmiyorlar. Bu teklifleriyle aslında iyiliğe doğru kararlı bir adım attıklarını gösteriyorlar.

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبِرْ جَمِيلًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ
جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

“Ama babaları Yakup bir kere daha: ‘Hayır, hayır! Korkarım yine nefisleriniz sizi olumsuz bir işe sürükleyip ayağınızı kaydırmaştır. Ne yapayım? Bu hâle karşı içinde şikayet olmayan güzel ve aktif bir sabırla sabretmekten başka yapacak şey yok! Ümidim var ki Allah bütün kaybettiklerimi bana lütfedecektir. Çünkü O Alîm’dir, Hakîm’dir (benim de onların da hâllerini bilir, yaptığı hiçbir şeyi hikmetsiz yapmaz, beni tâbi tuttuğu her bir imtihanda bir hikmet vardır.)”

(Yusuf sûresi, 12/83).

Hazreti Yakub’un Hâdiseler Karşısındaki Metaneti ve Sabr-ı Cemil

Hazreti Yakup, daha önce Hazreti Yusuf’un (aleyhisselâm) kaybolmasında olduğu gibi Bünyamin’in Mısır’da alıkonulması olayında da aynı kelimeleri kullanarak karşılık veriyor. Çocuklarına inanmıyor. Onlara, nefislerinin kendilerini aldatıldığını, ayartıldığını (tesvil) söylüyor. Sonra da bir “sabr-ı cemîl” çekiyor. Birinci oğlundan sonra ikinci güzide oğlunu da kaybetmenin ızdırabını içine atıyor. Şeytanın aldatması, çocuklarının da aldanmaları karşısında Allah’a dayanıp sabrediyor. Dikkat edilirse her iki olayda da verdiği tepkinin aynı olduğu görülecektir. Fakat burada daha bir ümit dolu eda ile karşılık

veriyor. O yüzden âyetin sonu daha farklı bitiyor: “Ümit ediyorum ki Allah onları bana geri getirir.”

O, bunu sadece inancından dolayı ifade etmiyor. İnancının yanında olayların oluş şeklini yorumluyor. Yüksek fetanetiyle hâdiselerin seyirindeki hikmetleri kavlıyor. Ayrıca, ilk olayda Yusuf'un kurt tarafından yendiği söylenmiş ve mesele bir bilinmezliğe mahkûm edilmişti. Bu ikinci olayda ise en azından Bünyamin'in nerede olduğu ve yaşadığı biliniyordu. Dolayısıyla çözümü daha kolaydı. Evet o, Allah'ın ezeli ilmindeki esrarengiz programın işlediğini seziyor. “Yusuf'u öyle götürmüşlerdi, bunu da böyle götürdüler.” diye düşünüyor. Sonra Yusuf'un, kendi şeriatına göre amel etmesinden hem onun maksadını anlıyor hem de hayatta olduğunu ve adım adım bir neticeye doğru gitmek istediğini seziyor. Ve âyetin sonu, Allah'ın sonsuz ilim ve hikmetini ifade eden Alîm ve Hakîm isimleriyle bitiyor. Sûrenin ana yörüngesinin ilim ve hikmet olduğunu hatırd tutarak buradan şu mesajı çıkarabiliriz:

Hâdiselerin akışına bakıldığında hiçbir şeyin tesadüfe bağlı olmadığı, her şeyin sonsuz ilim sahibi Allah'ın gözetimi altında gerçekleştiği anlaşılır. Öyleyse ümitsizliğe kapılmaya gerek yoktur. Çünkü her şeyi bilen, gören ve her işinde hikmet olan Zât'ın bir muradı vardır. Sebepleri yerine getirdikten sonra sabredip O'nun muradının gerçekleşmesini beklemek gerekir. Rabbimiz, karanlık hâdiselerin sonundaki gelişmelere dair bize de bu sabır ve firaseti lütfetsin!

Bediüzzaman Hazretleri'nin değişik vesilelerle yaptığı gibi, başa gelen olayları, onların öncesine ve sonrasına zihnen gidip gelerek birbirine bağlamak ve yorumlamak gerekir. Böylece olayların içindeki hayırları, güzellikleri fark etmek mümkün hâle gelir. İnsan bununla kendini canlı tutmuş ve önüne çıkacak zorlukları aşmak için bir güç elde etmiş olur.

Fakat geçmişe ve geleceğe gidilip olayların bir bütün hâlinde analiz edilmesine rağmen ufukta bir ışık görünmüyorsa o durumda “sabr-ı cemil” deyip sabretmek gerekir. Zaten sabr-ı cemil, böyle bir zamanda gösterilen sabırdır. Yoksa ışığın görüldüğü, güzellik emarelerinin belirlediği zamanlarda gösterilene, “sabr-ı cemil” denmez. Evet sabr-ı cemil, ortalığın kapkaranlık olduğu, ümit verecek bir kıvılcımın dahi bulunmadığı bir dönemde Allah’ın takdirine razı olup ah u vah etmeden, bağırıp çağırmadan, vurunup dövünmeden dişini sıkıp beklemektir. Bir ışık görünüp emareler ortaya çıkmaya başladığında, bu şundan dolayı olmuş, bu bundan dolayı olmuş, şu benim hatalarımın cezasıymış, onun hikmeti de buymuş gibi değerlendirmeler yapılacak hâle geldiğinde gösterilen sabır da bir sabırdır ama sabr-ı cemil kadar güçlü ve kıymetli değildir. Allah Resulü’nün “Esas sabır, şokun ilk yaşandığı anda gösterilen sabırdır.”¹⁴² hadisini bu mânâda anlamak gerekir. İşte Hazreti Yakub’un iki defa tekrar ettiği sabr-ı cemil de Efendimiz’in bu hadiste tarif buyurduğu sabırdır.

¹⁴² Buhârî, cenâiz 32, ahkâm 11; Müslim, cenâiz 15.

وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَإِبيضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ
فَهُوَ كَظِيمٌ

“Onlardan yüzünü çevirip öte tarafa dönerek (ufuklara seslendi): ‘Âh Yusuf’um! Neredesin?’ Yusuf diye diye üzüntüsünden gözlerine ak düştü. Yaptıklarından dolayı oğullarına duyduğu kızgınlığını belli etmiyor, yutkunup duruyordu.”

(Yusuf sûresi, 12/84).

Hazreti Yakub’un Dinmeyen Izdırabı

Bünyamin’in Mısır’da alıkonulduğu ve büyük kardeşin de yolda kaldığı haberi geldikten sonra Hazreti Yakub’un hüznü daha da katlandı. Çünkü bu olay ondaki Yusuf’a olan hasreti derinleştirmişti. Bu yüzden Bünyamin diye değil Yusuf diye inliyordu.

یَا أَسْفَىٰ tabiri “Âh Yusufum! Neredesin!” anlamını ifade eder. Esefâ kelimesinin sonundaki elif ‘nüdbe elifi’ dir. Nüdbe, teessürü, hüznü ve maruz kalınan şeyin şiddetini ifade etmek için yapılan nidâdır. Kelimenin sonundaki elif ise bu mânâyı seslendirmek için gelir. Bu tür nida ifadeleri, edebî eserlerin yanında Zeynelabidin Hazretleri ve Abdülkadir Geylanî Hazretleri gibi büyük zatların içli yakarışlarında da yer alır. Onlar, derin muhasebe duygularıyla kıvranırken hâllerini Allah’a bu tür ifadelerle arz etmişlerdir.

Âyetten anlaşıldığı üzere Yakup (aleyhisselâm), Yusuf diye yıllarca inledi durdu ve sonunda gamdan, kederden

gözlerine ak düştü. Yoksa sadece Bünyamin'den ayrılığından dolayı görmez hâle gelmiş değildir. **وَابْيَضَّتْ** kelimesinin mazi sigasında gelmesi, böyle düşünmeye imkân veriyor. Göze ak düşmesi, bildiğimiz katarakt hastalığı olabilir. Bu hastalıkta yaşlılığın yanında kederin, hüznün ve bunlardan kaynaklanan ağlamanın da etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim tâbiîn âlimlerinden de ileri yaşlarda çok ağlamaktan dolayı gözleri görmez olanlar vardır.

Âyette Hazreti Yakub'un hüznünün yanında bir de **كَظِيمٍ** ifadesiyle onun öfkesini yuttuğu nazara veriliyor. **كَظَمَ** "gizlemek, hapsetmek, tutmak" demektir. **كَظِيمٍ** ise "hüznünü gizleyen, öfkesini yutan, kederini içinde hapseden" demek olur. Kipi dikkate alındığında kelime, insanın çok fazla gamı, kederi olduğu hâlde bunları kuvvetli şekilde bastırması mânâsına gelir. Yakup (aleyhisselâm), çocuklarının yaptıklarından dolayı hiddetlenmemiş, şiddete başvurmamış, gamını, kederini hep içine atmış, içi hafakanlarla dolup taşmasına rağmen bu hâlini dışına yansıtmamış ve yıllarca yutkunup durmuştu. Öyle ki ona **كَظَمَ** 'ın (öfkeyi yutmanın) kendisi olmuştu da diyebiliriz. Nasıl olmasın ki Hazreti Yusuf gibi bir evladını kaybetmiş ve onlarca sene ondan haber alamamıştı. Vefat ettiğini bilse ona göre davranırdı. Fakat onun yaşadığına dair emareler görüyor, ancak nerede, nasıl olduğunu bilmiyordu. Bu yüzden de bir gün çıkıp geleceği ümidiyle yaşıyordu. İleride eda edeceği vazifeden dolayı gönlünü ona bağlamıştı. O, sıradan bir baba evlat ilişkisinin ötesinde bir irtibatı hak ediyordu. Çünkü başta görmüş olduğu rüya boşuna değildi. İçinde tahakkuk etmeyi bekleyen bir mesaj vardı. Hazreti Yakup, Hazreti Yusuf'u İsrailoğulları'nın bayrağını dalgalandırmaya en layık oğlu olarak görüyordu.

Temsil edilen kutsal misyonun insanın kendi nesli tarafından devam ettirilmesi isteği öyle güçlü bir duygudur ki bu,

Hazreti İbrahim ve Hazreti Zekeriya'yı Allah'tan bir evlat istemeye sevk etmiştir. Belki daha nice büyükler, Yüce Allah'tan kutsî davalarını miras bırakacakları evlatlar istemişlerdir.

قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَأُ تَذْكُرُ يُوْسُفَ حَتّٰى تَكُوْنَ حَرَضًا اَوْ تَكُوْنَ مِنَ الْهَالِكِيْنَ

“Onlar şöyle dediler: ‘(Ömrün geçti gitti), hâlâ Yusuf’u dilinden düşürmüyorsun. Vallahi ‘Yusuf!’ diye diye neredeyse kederden eriyecek veya kendini helak edeceksin!’”

(Yusuf sûresi, 12/85).

Bu cümleleri Hazreti Yakub’a söyleyenlerin onun oğulları olduğunu düşünenler vardır. Oğullarının sonradan peygamber olma ihtimalini, yaşlarının da bir hayli ilerlemiş olduğunu göz önünde bulundurursak babalarıyla böyle saygı sınırlarını aşar mahiyette konuşma ihtimalleri zayıf görünüyor. Dolayısıyla bu sözü etraftakilerin söylediğini düşünmek daha isabetli olur.

قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَخُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

“Hazreti Yakup, ‘Dağınıklığımı, keder ve hüznümü sadece Allah’a arz ediyorum. Hem sizin bilemediğiniz birçok şeyi Allah tarafından vahiy yolu ile biliyorum.’ dedi.”

(Yusuf sûresi, 12/86)

‘Hâlimi Allah’a Arz Ediyorum!’

Etrafındakilerin ithamlarına maruz kalan Hazreti Yakup (aleyhisselâm), hâlinin anlaşılammaması karşısında her hâlini gören bilen Allah’a yöneldi ve “Dağınıklığımı, hüznümü Allah’a şikâyet ediyorum.” dedi. Bediüzzaman Hazretlerinin ifadeyle Hazreti Yakub’un bu tavrı, Allah’ı kullarına şikâyet değil kendi hâlini Allah’a şikayettir.¹⁴³ Bu dua aynı zamanda sabr-ı cemilin de bir yönünü teşkil etmektedir.

Âyetteki بَثٌّ kelimesinin, şiddetli hüznün dışında, yaymak, sermek, dağıtmak mânâsı da vardır. İnsana nispet edilip masdar hâlinde kullanılınca ise kalbî ve ruhî dağınıklık mânâsına gelir. Yakup (aleyhisselâm), bu kelimeyi kendisi için kullanmışsa da bizim Allah’ın o seçkin kuluna ‘dağınık’ dememiz doğru olmaz. Çünkü bu, onun Rabbiyle arasındaki münasebetle âlâkalıdır. Peygamberler ve diğer büyükler, Allah karşısında derin bir muhasebeye girerler. Bütün hâllerini Allah’a arz eder ve içli içli O’na yalvarırlar. Bu esnada kullandıkları ifadelerle âdeta kendilerini yerden yere vurabilirler. Allah ile

¹⁴³ Bediüzzaman, Lem’alar, s.162 (On Yedinci Lem’a).

olan irtibatlarına bağlı olarak kendileri hakkında ağır ifadeler kullanabilirler. Fakat biz o muhasebe, sorgulama ve arz-ı hâl ifadelerini alır aynen onlar için kullanırsak hem onlara hem de onların Allah'la münasebetlerine karşı saygısızlık etmiş oluruz.

Mesela Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Tâif dönüşü yaptığı o içten tazarruda kendini Allah'a nasıl arz ediyor! Nasıl "*Allahım, güçsüzlüğümü, zaafımı ve insanlar nazarında hakir görülmemi Sana şikâyet ediyorum.*" diyor.¹⁴⁴ Şimdi oradaki ifadeleri alıp Allah Resulü hakkında kullanarak, -hâşâ- ona dağınık, zayıf, dayanıksız demek insanı baş aşağı götürür. Çünkü bu ifadeler tamamen onun Allah'la arasındaki münasebetle alâkalıdır. O, başka değil bu ifadelerle Allah'a yalvarmış, içini dökmüş, bu ifadelerle soluklanmış, rahatlamış, bu ifadelerle teselli olmuş ve inşirah bulmuştur. Öyleyse Allah'ın seçkin kulları olan peygamberlerin Allah'a arz-ı hâlde bulunurken kullandıkları ifadeler hakkında çok dikkatli ve dengeli düşünüp konuşmamız gerekir. Onlar hakkında söyleyeceğimiz her sözü endazeden geçirmemiz icap eder. Üstad Hazretlerinin de dikkat çektiği üzere, bir sözü kim, kime, niçin ve hangi makamda söylemiş, bunları nazar-ı itibara alarak düşünmemiz gerekir.¹⁴⁵ Sadece büyükler için değil sıradan insanlar hakkında da bu saygı ve hüsnüzan korunmalıdır. Yani bir kul, Allah'a karşı hâlini arz ederken kendini hırpalayan, yerden yere vuran sözler kullanabilir. Peygamberlerin kendileri için söyledikleri sözleri alıp kendisi hakkında kullanabilir. Hatta kendisini bir merkep seviyesinde görmeyebilir, şahsına kelp nazarıyla bakabilir. Fakat baş-

¹⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 1/211-212; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/266-269; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/136. Hâdisenin bazı kısımları için bkz.: Buhârî, *bed'ü'l-halk* 7; Müslim, *cihâd* 111.

¹⁴⁵ Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler*, s. 467 (Yirmi Beşinci Söz, İkinci Şule, Üçüncü Nur).

kası o insan hakkında bu kelimelerle konuşsa hem ayıp hem de gıybet etmiş olur.

Peygamberler ve diğer büyükler, hâllerini Allah'a şikâyet ettikleri zaman bunu, gayretullaha dokunsun da birilerinin başına felaket gelsin diye de yapmazlar. Onlar kendilerini sorgular, kendileriyle yüzleşir ve nefis muhasebesi yaparlar. Eğer neticede bu dua ve yalvarışlar gider gayretullaha dokunursa, arş-ı izzet gayrete gelir de insanların başına belalar yağmaya başlarsa o ayrı bir meseledir. Fakat bir peygamber, şahsına yapılan eza ve cefadan dolayı ümmetinin helakini istemez. Aksine o, rahmeti gazabını geçmiş olan Allah'ın rahmetiyle tecelli etmesini ister. İnsanlar için hidayet, adalet ve istikamet talep eder. Fakat insanlar sözden, hâlden anlamıyor, taşkınlıklarına devam ediyor, bir türlü ıslah olmaya yanaşmıyorlarsa işte o safhada peygamber meseleyi Allah'a bırakır. İnsanların şerrinden, olayların dehşetinden O'na sığınır.

Bizim gibi sıradan insanlar, büyükler gibi dayanıklı ve sabırlı değiliz. Bize iki tokat vursalar tahammül edemeyebiliriz. Ancak o büyük kâmetler, çarmıha gerildiklerinde bile "Sana geliyorum Rabbim!" diyerek ölümün yüzüne gülerek giderler. Nesimî gibi;

*"Başıma koy erre neccar,
Sen'den dönmezem!"* derler.

Bu yüzden onların yaptıkları duaya, biz onlardan daha muhtacız. Onların dualarını aynen alıp biz de içimizi öyle seslendirebiliriz. Yakup (aleyhisselâm) gibi "Allahım, dağınıklığımı ve tasamı Sana şikâyet ediyorum!" diyebiliriz. Efendimiz gibi "Allahım, güçsüzlüğümü, zaafımı ve insanlar nazarında hakir görülmemi Sana şikâyet ediyorum!" diye iç dönebiliriz.

Hazreti Yakup, oğlu Yusuf'un arkasından senelerce hazin hazin ağladı. Belki bir peygamberin bu kadar hüzünlenip ağlamasını yadırgayanlar olabilir. Fakat bilinmelidir ki bu onun için asla bir kusur ve eksiklik değildir. Nitekim Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem), oğlu İbrahim'in vefatında hüzünlenmiş, ağlamış ve ardından "Göz yaşarır, kalp mahzun olur. Ancak şu dil, Allah'ın hoşnut olmayacağı bir şeyi söylemez." buyurmuştu. Hazreti Yakup da ne kadar kederlenip ağlasa da hâlini Allah'a şikâyet etmiş, kendini sorgulamış ve hep O'nun takdirine razı olmuştur. Âyette de görüldüğü gibi yaptığı şey en fazla 'yâ esefâ' demekten ibarettir. "Âh Yusuf!" demiş inlemiş, bundan daha öte bir söz sarf etmemiştir. Aslında daha evvel de arz ettiğimiz gibi Hazreti Yakub'un hüznü, daha ziyade misyonu hesabına bir hüzündür.

Ne geçmiş peygamberlerin ne de Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) getirdiği hükümlerde musibetler ve ölümler karşısında göğsüne dizine vurarak dövünmek, saçını başını yolmak, bağırıp çağırmak ve ağıt yakmak yoktur. Bugün hâlâ bu tür cahiliye âdetlerinin devam ettiği yerler vardır. Ölen birinin ardından oturup, "Kaşı şöyleydi, gözleri böyleydi, henüz yirmi yaşındaydı, daha dün bir çocuktuk, kucağımıza alıp severdik, sen değil ben ölmeliydim!" şeklinde Allah'a karşı şikâyet kokan ağıtlar yakar, ellerini göğüslerine, kafalarına vurur ve bir mümine yakışmayacak hâller sergilerler. Hâlbuki bir mümin, ölüm ve diğer musibetler karşısında Allah'a tevekkül eder, dişini sıkıp sabreder ve asla hafifmeşrep davranmaz, şikâyet kokan sözler sarf etmez. İmanıyla, vakarıyla dimdik durarak etrafına güven verir, sabır telkin eder.

Bir insanın, evladını kaybettiği hâlde sağlam bir duruş sergilemesi, yutkunup durması, derdini Allah'a açması, ölen evladının acısından dolayı diğer evlatlarını kırmaması, onları kaybetmemeye çalışması gibi hâl ve davranışlar, onun için

öyle büyük faziletlerdir ki hadiste de ifade buyurulduğu üzere insana yüz şehit ecri kazandırır.¹⁴⁶ Yakup (aleyhisselâm), peygamber olmanın yanında işte böyle bir derinlik de taşıyordu. Bir evladı kaybetmekten çok daha fazla acı ve ızdırap veren musibetler şarmalı içinde bulunduğumuz şu zaman diliminde, Cenab-ı Hak, bize de aynı ruh hâletini lütfeylesin!

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Hazreti Yakub'un hüznü sadece evlat hasretine matuf değildi. Onun esas derdi, Hazreti İbrahim'den tevarüs ettiği emaneti bırakacak birini kaybetmiş olmasıydı. Emaneti taşıma ve emin ellere teslim etmenin derdini taşıyordu. Aynı şeyler bizim için de geçerlidir. Din bir emanettir. O, en başta Allah Resulü'ne, sonra Raşit Halifelere, ardından asırlara ışık tutmuş diğer zatlara, son devirde de çağın sözcüsü Bediüzzaman'a ait bir emanettir. Bu aziz emanete gelebilecek en küçük bir zararın, sineerde çok derin bir yara gibi hissedilmesi lazım. Günümüzde böyle bir hassasiyetin kalplerde yeterince hissedildiği söylenemez. Merhum Mehmet Akif bu duygulara şöyle tercüman olur:

"Hey sıkılmaz, ağlamazsın bari gülmekten utan.

.....

*Zeuke dalmak şöyle dursun, vaktiniz yok mateme;
Davranın, zira gülünç olduk bütün bir âleme."*

Evet ağlamayanlar utansın, gülenler de gitsinler ağızlarına bir fermuar vursunlar!..

Âyetin sonunda Hazreti Yakup (aleyhisselâm), "Allah'ın bildirmesiyle sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum." diyor. Demek ki kendisine gelen, gösterilen bir şeyler vardı. Ona Hazreti Musa'ya gelen vahiy gibi bir vahyin gelip gelmediğini bilmiyoruz. Fakat vahy-i gayr-i metlûv dediğimiz ilham,

¹⁴⁶ İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, 7/73; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 5/74.

yönlendirme şeklinde bazı esintiler, bilgiler gelmiş, Allah onu farklı şekilde yönlendirmiş olabilir. Bundan dolayıdır ki bazı şeyleri seziyordu. Çünkü baştan beri olaylar esrarengiz şekilde geliyordu: Yusuf gidip dönmüyor, bir kurdun onu yediği söyleniyor ama kanlı gömlek hiç parçalanmamış olarak geliyor, daha sonra Bünyamin esrarengiz bir şekilde gidip Mısır'da kalıyor, ayrıca Yusuf'un dikkat çeken sırlı davranışlarından bahsediliyordu. Hazreti Yakup bütün bu olup bitenlerden şüpheleniyor ve bir şeyler bekliyordu. Bu beklentisini

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا “Ümidim var ki Allah kaybettiklerimin hepsini tekrar bana lütfedecektir.” ifadeleriyle seslendiriyordu. Zira o, sıradan bir insan değil, bir peygamberdi ve peygamber firasetiyle hareket ediyordu.

Yüksek firaset sahiplerinin, engin sezgilerinin yanında, hâdiseleri kavrayıcı, kuşatıcı değerlendirmeleri vardır. Hazreti Yakup da te'vîl-i ehâdîste bulunup olan biten şeyleri yorumlayıp değerlendiriyordu. Demek ki yorumlama özelliği onun genlerinde vardı, ondan Yusuf'a (aleyhisselâm) geçmiş ve onda inkişaf etmişti. Evet o, hâdiselerin çehresinde kim bilir nice sırlar okuyor, ne mânâlar seziyordu. Fakat her şeyin bir vaktinin olduğunu da biliyor, bir “yâ Sabûr!” çekiyor ve zamanın çıldırtıcılığına karşı sabrediyordu. Zamanın çıldırtıcılığı tabiri bize şunu anlatır: Allah'ın vaadi vardır. Kur'ân-ı Kerim'de değişik âyetlerde de ifade buyurulduğu gibi, şunu yaparsanız şu olur, bunu yaparsanız bu olur deniliyor. Fakat bunun için bir takvim verilmiyor, zaman tayin edilmiyor. Bu yüzden yapılması gerekenleri yapıp intizara geçiyorsunuz. Size düşeni eda edip gerisini Allah'a havale ediyor ve beklemeye koyuluyorsunuz. “Meded yâ Râb!” diyor ve intizar-ı subh-u dîdâr¹⁴⁷ ediyorsunuz!

¹⁴⁷ Gülyüzlü sultanın, pırl pırl ışık saçan edasıyla çıkıp geleceği zamanı beklemek.

يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْتَسُوا مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا
يَبْتَسُ مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمَ الْكَافِرُونَ

“Evlatlarım, haydi gidin, var gücünüzle Yusuf ve kardeşini araştırın. Allah’ın rahmetinden asla ümidinizi kesmeyin. Zira kâfirler güruhu dışında hiç kimse Allah’ın rahmetinden ümidini kesmez!”

(Yusuf sûresi) 12/87)

Hazreti Yakub’un Firaset ve Ümidi

Firaset kaynaklı sezgileriyle beklemeyi sürdüren ve bildiği bir kısım şeyler olduğunu söyleyen Yakup (aleyhisselâm), sadece ızdırabı içine gömerek yutkunup durmuyor, aynı zamanda çözüm adına yeni stratejiler üretiyordu. Çocuklarını suçlamıyor, suçluluk psikolojisi içine itmiyor, onları yapacakları işe yönlendiriyordu. Başta yumuşak bir üslupla “Siz benim bildiklerimi bilmezsiniz, o yüzden en iyisi siz gidin, dikkatli bir şekilde etrafa kulak kesilin, gözlerinizi açın ve Yusuf ile Bünyamin’i araştırın, tahassüs edin.” diyor. Âdeta bir casus gibi karinelerden iz sürerek bilgi toplamalarını ve iki oğlu hakkında katî kanaat sahibi olmalarını istiyordu. Bilinmeyen bir şeyin tetkik edilmesine *tecessüs* denir. Fakat burada *tahassüs* kelimesi kullanılıyor. Tahassüs de bir aramadır. Fakat o sıradan bir arama değil, fevkalade gayretle âdeta bir dedektif edasıyla araştırma yapmaktır. Aynı zamanda onun içinde hisler de vardır. Dolayısıyla Yakup (aleyhisselâm), “Ararken,

kardeşlik hislerinizi de işin içine katarak, o hissi derinlemesine kullanarak arayın. Hiç bilmediğiniz birini arar gibi değil, yakından bilip tanıdığınız o kardeşlerinizi arayın.” demek istiyordu.

Sonra da Allah'ın ravhından ümidinizi kesmeyin diye tembihliyor. *Ravh*, insana inşirah ve huzur veren esintiye denir. Bu kelimeyi biz *revh u reyhan* şeklinde de kullanırız. Bir de *rîh* vardır ki, ravh ile aynı kökten gelse de daha ziyade kötü ve olumsuz sonuçları olan rüzgâr için kullanılır. Mesela Kur'ân'da ریحِ صَرْصَرٍ “azgın rüzgar/kasırga” ifadesi birkaç yerde geçer.¹⁴⁸ Bu yüzden Allah'ın rahmeti mânâsına rîhullah değil de ravhullah ifadesi kullanılır.

Bu âyet-i kerimeyi biz de pek çok zaman sohbet ve vaazlarımıza konu ediniz. Hep “Cenab-ı Hakk'ın ravh u reyhanından, size olan teveccühünden, iltifatından, vekaletinden ümidinizi sakın kesmeyin.” deriz. Zira Allah'tan ümit kesmek küfür sayılır. Evet, insan kendini detaylı bir muhasebeye tabi tuttuğunda ümidi kırılabilir. Gözünün kulağının, dilinin dudağının, elinin ayağının işlediği günahları tek tek ele alsa, baktığı, işittiği, düşündüğü, tuttuğu, yöneldiği haramları hesap etse kendisi hakkında ümidi kalmayabilir. Fakat her şeye rağmen Allah'ın rahmetinden ümit kesmemek gerekir. Çünkü O'nun af ve merhameti, her şeyi aşkındır, bütün günahları içinde eritecek kadar engindir.

Ümit, işlenen günahlardan sıyrılmaya da vesile olur. O, iyi şeyleri araştırma, güzel işler yapma, doğru yolda azim ve kararlılıkla yürüme konusunda önemli bir güç kaynağı ve büyük bir dinamiktir. Öyleyse insanlara hitap etme konumunda olanlar daima ümit soluklamalı, ümit yazmalı, ümit konuşmalı, hep ümitten bahsetmeli, çevresine ümit aşılmalı, on-

¹⁴⁸ Hâkka sûresi, 69/6; Fussilet sûresi, 41/16; Kamer sûresi, 54/19.

ların geleceğe ümitle bakmalarını sağlamalıdır. Çünkü insanın maddî manevî duyguları ümitle dirilir. İnsanlar ümitle ayağa kalkıp harekete geçer, ümitle canlanır, ümitle hak ve hakikati anlatmaya çalışırlar. Etraflarına duygu ve düşüncelerini ümitle yayarlar. Bununla insanların ışığa uyanmasına, hakkı bulmasına vesile olurlar. Nitekim Allah Resulü, ümit verici bir beyanında, bir insanın hak ve hakikate uyanmasına, doğruyu bulmasına vesile olmanın dünyadaki her şeyden daha değerli olduğunu söyler.¹⁴⁹

Ümit, içten yapılan bir dua; ümit edilen şey de kalpteki bir niyet gibidir. Allah bu dua ve niyeti alıp kabul eder ve onu bereketlendirir. O yüzden duada olduğu gibi ümidi de umumileştirmek gerekir. Ümitler artıp yayıldıkça dua gibi kabule karın hâle gelir. Hele bir de bunlar yazıyla, sesle, görüntüyle kayda geçerse daimi bir dua olur. Öyleyse hep ümitle oturup kalkmalı ve bir an olsun Allah'ın rahmetinden, affından, yardımından ümit kesmemeli. Allah'tan ümit kesenler, Allah'a inanmayanlardır. Bu söz, şu mânâya gelir: Ümitsizlik bir kâfir sıfatıdır. Mümin, ümitsiz olmaz. Çünkü o, kudreti ve rahmeti sonsuz Yüce Allah'a inanır, dayanır ve tevekkül eder. Âyette iki defa kullanılan '*ravhullah*' ifadesi bize işte bu mânâları çağırıştır.

Görüldüğü gibi kısır, alınacak ibretlerle, derslerle dolu. Sadece insanın dinleyip rahatlayacağı mutlu sonla biten bir hayat hikâyesinden ibaret değil. Onda hayatın her alanına hitap eden bir zenginlik var. Aslında Kur'an'ın her âyet ve sûresi böyledir. Öyleyse bir mümin, Kur'an'ın her âyetini kendisine inmiş gibi okumalı, bunlardan ibret ve ders almaya, istifade etmeye ve bunlarla istikamet kazanmaya çalışmalıdır. Her âyetin içinde kendini görmeye, onu bütün derinlikleriyle kavramaya gayret etmelidir. Hatta müşrik,

¹⁴⁹ Buhârî, *cuma* 29; *cihad* 102, 143; *fezâilü's-sahabe* 9; *meğâzî* 38; *libâs* 38; *et'ime* 1; Müslim, *fezâilü'l-Kur'an* 32, 34.

kafir ve münafıklardan bahsedilen yerlerde bile kendine bir ders, bir tembih aramalıdır. Bu da ancak Kur'ân'ın her bir âyetini doğrudan kendine inmiş gibi ve ona gönlünü açık tutarak okumakla mümkündür.

Bugüne kadar derin ve dikkatli bir nazarla Kur'ân'a bakan, bir dalgıç gibi onun derinliklerine dalan nice müfessirler gelip geçmiş ve nice kıymetli eserler ve görüşler ortaya koymuşlardır. Bu zatların son örneklerinden biri olan Bediüzzaman Hazretlerinin Kur'ân'dan nasıl istifade ettiği, ondan neler çıkardığı, ne düsturlar elde ettiği meydandadır. Fakat bütün bu kıymetli eserlerle ve devasa çalışmalarla Kur'ân hazinesi yine de tamamen ortaya konmuş değildir. Geçmiş asırda o günün ilham ve verileriyle ondan elde edilenler edildi. Fakat bulunduğumuz asırda ona yeniden yönelenler olacak ve daha ne tefsirler yazılacaktır. Kendine inmiş gibi okumaya muvaffak olabilenler kim bilir ondan daha ne cevherler çıkacaklardır.

Her çağın kendine ait bir dili ve anlayışı vardır. Kur'ân-ı Azîmüştân ise bütün çağlara konuşan bir kitaptır. Üstadın yaklaşımıyla Kur'ân'ın her bir asra bakan yüzü vardır.¹⁵⁰ Geçmişteki her bir asrın insanı kendi dili ve anlayışıyla onu anlamaya çalışmıştır. Günümüzün insanı da ona kendi diliyle yaklaşacak ve onu kendi zamanına göre anlamaya çalışacaktır. "Selef, anlaşılacak şeyleri anlamış, bize bir şey bırakmamış." diye düşünmek ancak ufuksuzluk, uyuşukluk, düşünce tembelliği, gayretsizlik, gelişmeye ve yenilenmeye kapalı olmanın ifadesi olabilir. Onlardan Allah razı olsun, onlar Kur'ân'dan anlaşılacak mânâları o günün şartlarına göre anlamış, bugünü aydınlatan yorumlar dahi yapmışlardır. Ancak bugün "Bu yüce kitaptan daha neler anlayabiliriz?" diye düşünmek elzemdir. Evet, bugün zamanın ihtiyaçlarına göre Kur'ân'ı yeniden anlayacak himmet ve gayret ehline ne kadar da çok ihtiyaç

¹⁵⁰ Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler*, s. 821 (Konferans).

var. Kur'ân, onun hakkında konuşurken, sanki geçmişteki kavimlere inen bir kitapmış gibi hep mazi sigasıyla konuşup düşünen değil, onun günümüze dair ne dediğini anlayabilecek, geniş zamanlı düşünen cins dimağları bekliyor.

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ
مُرْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ

“Onlar Mısır’a varıp Yusuf’un huzuruna girerek ‘Aziz vezir!’ dediler, ‘Kıtlıktan dolayı biz ve ailemiz darlığa düştük. Bu sefer değeri düşük çok az bir sermayeyle geldik. Bize tahsisatımızı tam ölçek verseniz; üstüne biraz da sadakanız olsun! Şüphesiz ki Allah tasadduk edenlerin karşılığını fazlasıyla verir.”

(Yusuf sûresi, 12/88).

Hazreti Yusuf’un Kardeşleri Üçüncü Kez Mısır’da

Babalarının talimatı üzerine Hazreti Yusuf’un (aleyhisselâm) kardeşleri gelip onun huzuruna çıktılar. O kadar perişan durumdaydılar ki itizarda bulunacak, özür beyan edecek hâle gelmişlerdi. “Ey Aziz!” diye hitap ederek konuşmaya başladılar. Aziz, kelime anlamı itibariyle “yegâne galip, yüce, üstün” demektir. Hazreti Yusuf’u tanımadıkları hâlde böyle diyorlardı. Demek ki onun herkese kucak açması, fevkalade yardımsever olması onlarda böyle bir hitap ihtiyacı doğurdu. Ayrıca o dönemde, melik neredeyse unutulmuş, artık Hazreti Yusuf konuşulur olmuştu. Çünkü icranın başında bizzat o vardı. Planları o yapıyor, o uyguluyor, denetimi de kendisi yapıyor ve yaptırıyordu. Âdeta tek güç hâline gelmişti. Fakat bütün gücünü, konumunu şahsı için değil, tevhid inancının duyulması, hak ve adalet düşüncesinin gerçekleşmesi ve refahın yayılması yolunda kullanıyordu.

Bu yüzden de bir aziz olarak biliniyor ve kendisine aziz diye hitap ediliyordu.

Kardeşleri, aziz olan Hazreti Yusuf'a kayda değer olmayan bir sermayeyle geldiklerini söylediler. İfadelerinde kullandıkları *müzcât* kelimesi, "kaldırılıp atılacak, değersiz şey" demektir. Böyle bir şeyle gelmişlerdi ancak Hazreti Yusuf'tan beklemedikleri civanmertlikti, keremdi. Gönlünden geldiği şekliyle bol bol vermesini, üstüne bir de tasaddukta bulunmasını istediler. Sonra da Allah'a olan iman ve itimatlarını ortaya koyarak "*Allah, tasaddukta bulunan, bol bol verenleri mükâfatlandırır.*" dediler. Nitekim sadaka, sadakatin ifadesidir. Hazreti Yusuf'un bir sıfatı da sadakatte çok ileri anlamında "sıddîk"tir.

O anda yaşanan manzara aslında bir insanın dünyadaki amelleriyle ebedi cennet arasındaki bağlantıyı hatırlatan bir prova gibiydi. İnsanın, cennet gibi ebedi bir saadet yurdunu kazanmak isterken ortaya koyduğu sermaye de aslında bir '*bidâatün müzcât*'tan, yani kayda değmeyen, pazarda piyasada geçerli olmayan, hele ebedi cennete hiçbir şekilde karşılık olamayacak bir şeyden ibarettir.

Biz kendimizi tamamen Allah'a vererek O'nun yolunda ölesiye bir performans ortaya koysak da yapmaya çalıştıklarımız hep bir '*bidâatün müzcât*' olarak kalacaktır. Fakat buna rağmen bizi ahirette azizlerden aziz bir Kerem Sultanı karşılayacaktır. Ona sunacağımız sermaye minicik bir şey olacaktır ama bu sermayenin karşılığında O (celle celâluhu) bize ebedi cennet nimetlerini lütuf buyuracaktır. Daha da fazlasını istediğimizde rü'yetini ihsan edecek ve bize Kendini gösterecektir. Daha yok mu dediğimizde ise "Ben sizden razı oldum." deyip rızasını bahşedecektir. Evet O, kulunun o değersiz sermayesine göre değil, Kendi izzet ve keremine yakışır şekilde muamelede bulunacaktır.

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ * قَالُوا أَأَنَّكَ
لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَأَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ
وَيُضِرِّ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

“Artık zamanı geldiğini düşünerek Yusuf: ‘Siz, Yusuf ile kardeşine yaptığınız cahilce muameleyi hatırlıyorsunuz değil mi?’ dedi. ‘Aa! Sen, yoksa sen Yusuf musun?’ dediler. O da: ‘Evet ben Yusuf’um, bu da kardeşim! Bunca şey yaşadktan sonra Allah bizi lütfuna mazhar etti. Şu kesindir ki, kim takva dairesine girer ve başına gelenlere sabrederse, Allah da böyle si iyilik yapan ihsan ehlinin mükâfatını asla zayi etmez.”

(Yusuf sûresi, 12/89-90).

Adım Adım Tanışmaya Doğru

Hazreti Yusuf, kendilerine ve ailelerine zarar dokunduğunu söyleyerek kendi perişanlıklarını arz eden kardeşlerine artık gerçekleri açıklama zamanı geldiğini düşünüyordu. Zira çok aciz ve muhtaç durumdalar. Özür ve tevbeye hazır hâle gelmişlerdi. O da onlara kendini tanıtmaya başlayacaktı. Fakat bu arada onlara mazeret olarak bir açık kapı bırakarak “Cahillik yapabileceğiniz bir yaşta, çocukluk hâlinizde, Yusuf’a ve onun kardeşine bilmeden neler yaptınız?” dedi. Onları utandırmak istemiyor ve “Bilmeden yaptınız.” diyordu. Yani daha çocuktunuz, ehil değildiniz, doğruyu yanlış birbirinden ayıramıyordunuz. Hazreti Yusuf’tu bu! Konuşunca öyle konuşurdu. Ayıplarını yüzlerine vurmazdı.

Kardeşleri o âna kadar Hazreti Yusuf'u tanımamış, o kadar gelip gitmelerine rağmen Mısır'ın yerlileri olan *Kıptilerden* onu ayırt edememişlerdi. Aslında onu bazı ipuçlarından yola çıkarak tanıyabilirlerdi. En azından şüphelenmeleri gerekirdi. Belki yöresel kıyafetler içerisinde olduğundan onu tanımamış olabilirler. Fakat bundan ziyade meselenin psikolojik yönü ağır basıyordu. Zira onların dertleri başlarından aşkındı. Tek meseleleri vardı; o da erzak alıp memlekete dönmektir. Sadece buna yoğunlaşmışlardı. Başka şeyleri detay sayıyor ve onlara dikkat etmiyorlardı. Bu sebeple azizin Hazreti Yusuf olabileceğini hiç tahmin edememişler, bundan şüphe bile duymamışlardı. Günümüze gelene kadar Kur'an-ı Hakîm'in derli toplu psikolojik bir tefsiri yapılabilmiş olsaydı, bu ve benzeri söz ve davranışların psikolojik temellerini daha iyi görme imkanımız olacaktı. İnşallah, bu zamana kadar yapılamayan çalışmalar bundan sonra yapılır ve biz de istifade ederiz. Zira bu, Kelâmullah olan Kur'an'ın hakkı, Kur'an talebelerinin de vazifesidir.

Hâdiseler, geçmişten günümüze birbirine benzer şekilde cereyan ettiğinden, onlarda her asra olduğu gibi günümüze de ilham olacak şeyler vardır. Bu yüzden onlara alıcı bir gözle ve ibret nazarıyla bakılmalı, onlar vesilesiyle gelecek olan ilhamlara açık durulmalıdır. Bu açıdan bakılırsa Hazreti Yusuf ile kardeşlerinin yaşadığı her bir olayda günümüzle örtüşen bazı yönler bulunabilir. Onları görebilsek işte o zaman Kur'an'dan gerektiği ölçüde istifade etmiş oluruz. O olaylara bizimle alâkası olmayan, geçmişte olup bitmiş hâdiseler nazarıyla bakarsak, onlardan ne ders alabiliriz ne ibret ne de ilham. Bu açıdan Kur'an'a vicdanla yönelip onun ne anlattığını anlamaya çalışmamız gerekir ki içten gelerek "Kur'an, tam bana/bize göre!" diyebilelim. Bunu diyemiyorsak, ona çok uzaktan bakıyor ve onu geçmişte inmiş, o dönemin insanla-

rının problemlerini çözmüş yabancı bir kitap gibi değerlendiriyoruz demektir. Doğrusu bu, değerlendirme kelimesi ile ifade edilemeyecek kadar yanlış bir bakış açısidir. Âlemlerin Rabbi Allah'ın evrensel bir mesaj olarak gönderdiği Kur'an-ı Azîmüŝŝan, bundan fersah fersah uzak bulunmaktadır.

Yusuf sûresini okurken, herkesin kendisini Yusuf gibi görmesi, “Ben bir Yusuf’um!” demesi lazım. Arada sadece peygamberlik farkı vardır. “Ben peygamber değilim ama bir insan olarak onun taşıdığı duyguları taşıyorum, onun çektiklerini hissediyorum. Ben bir Yakub’um, onun acılarına ortak oluyorum, yıllarca çektiği evlat hasretini paylaşıyorum. Ben bir Bünyamin’im, Yahuda’yım, Rubin’im, ben şuyum, ben buyum diyerek Kur’ân’da anlatılan o şahıslarla içte bir buluşma olmazsa onların yaşadıkları hissedilmez, onlara hep uzaktan bakılır, o kıssalar *Shakespeare*’in anlaşılması zor bazı hikâyelerine döner ve okuyana bir şey kazandırmaz. Hâlbuki Kur’ân kıssaları ve o kıssalardaki şahıslar insanlığın serüvenini anlatır. Hayatla uyum içindedir. Hakikattir, hayal değildir. Bundan dolaydır ki Kur’ân’ı anlamak için toplumun içinde bulunmak, insanlarla iç içe yaşamak, zorluklarla yaka paça olmak ve böylece meydana gelen olayları doğru okumak gerekir. Fakat Üstad Hazretlerinin de üzerinde durduğu “sathî nazar” meselesi, asrın insanını Kur’ân’ı anlamaktan uzaklaştırmış ve ona çok şey kaybettirmiştir.¹⁵¹ Kur’ân’dan uzaklaştıkça hayatın her tarafında bulunma gibi bir misyon bırakılmış, bu kısır döngü nihayet Kur’ân’a yabancılığı beraberinde getirmiştir.

Hazreti Yusuf’un, kendisi için *muhsin* sıfatını kullanması, kendi makamına uygun bir vasıflandırmadır. Çünkü o, nefisini günahlardan uzak tutup tezkiye etmiş nefs-i mutmainne

¹⁵¹ Bkz.: Bediüzzaman, *İşârâtü'l-i’câz*, s. 90, 91, 113; *Sözler*, s. 148, 496.

sahibi bir zat olarak, kendisi hakkında böyle diyebilir. Bu bir tahdis-i nimettir. Yani Allah'ın kendisine bahsettiği nimetleri ilan edip anlatmaktır. Kur'ân'da diğer peygamberlerin de bazen Allah'ın kendilerine olan lütuflarını zikredip tahdis-i nimette bulduklarına şahit olunur.

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰتٰرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخٰطِئِيْنَ

“Kardeşleri de şöyle dediler: ‘Vallahi de tallahi de Allah seni bize üstün kılmıştır. Doğrusu bizler suçlu idik!’”

(Yusuf sûresi, 12/91).

Yıllar Sonra Gelen İtiraf

Hazreti Yusuf’un kardeşleri bir kez daha “tallâhi” diye yemin ediyor ve hayretlerini ifade ederek “Allah seni tercih edip bize üstün kıldı.” diyorlar. Artık Allah’a inançları tamdı. Bundan dolayıdır ki hem kardeşlerinin seçilmiş olduğunu hem de kendi hatalarını itiraf ediyorlardı. Hâlbuki eskiden güçlü kuvvetli bir grup olmakla övünüyor, Yusuf ve kardeşini hor görüyorlardı. Şimdi o hâllerinden eser kalmamıştı ve artık itiraf makamında bulunuyorlardı.

Konuşmalarında اٰتٰرَكَ “Seni seçti/bize üstün kıldı.” ifadesini kullanıyorlar. Kelimenin masdarı olan ‘îsar’da bir seçme, tercih etme ve üstün kılma mânâsı vardır. Haşir sûresinde enşarın fazileti anlatılırken de bu kelime kullanılır ve “Onlar, muhacir kardeşlerini kendilerine tercih ederler.”¹⁵² buyrulur. Allah Resulü de vahyin gelişi esnasında oluşan ağırlık kendisinden gidince yaptığı duada bu kelimeyi kullanır, “Allahım bizi tercih et, başkalarını değil.”¹⁵³ buyurur ve Allah’tan vazife ve misyon için seçilmiş olmayı ister. O aslında zaten seçilmiş

¹⁵² Haşir sûresi, 59/9.

¹⁵³ Tirmizî, tefsir 24; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned, 1/34.

bir zattır, hatta seçilmişlerin en faziletlisidir. Onun arkasındaki sahabe nesli de seçkin bir cemaattir. Fakat onun tevazuunun neticesi olarak yapmış olduğu bu duayı, daha ziyade herkes kendi adına değerlendirmeli ve şöyle demelidir: “Ya Rabbi, Senin yolunda yapılacak hizmetler için bizi tercih et, başkalarını getirip bizim başımıza koyma, onları bize hâkim kılma. Senin adının dünyanın dört bir yanına duyurulması vazifesini bize lütfet ve bu vazifeyi hakkıyla eda etmeye muvaffak kıl. Hakkını eda edemeyişimizin neticesi olarak bizden bu vazifeyi alma, bizi kendi kısmetsizliğimize mahkûm etme ve düşmanlık yapanlar karşısında bizi zillete düşürme.” Âmin.

Allah, Hazreti Yusuf'u seçmişti fakat kardeşleri onu kıskanmışlardı. Kıskançlığın nelere mâl olduğu Yusuf sûresi boyunca görülüyor. O zaman Hazreti Yusuf'u seçen Allah, kendi döneminde Efendimizi (sallallahu aleyhi vesellem) seçti. Mekke'de ona düşmanlık yapan müşrikler, Medine'de ise O'nu kıskanan, O'nun konumunu bir türlü kabul etmeyen münafıklar ve Yahudiler vardı. Bunlar Efendimiz'e çok sert tepki gösterdiler. Çünkü onlar gelecek peygamberi kendi kavimlerinden bekliyorlardı. Onun başka bir kavimden gelmesi, onları şiddetli bir kıskançlığa sürükledi. Onlardaki kıskançlık damarını bilen Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), onlara çok yumuşak yaklaşmasına, oturup onlarla anlaşma yapmasına rağmen kıskançlıktan kurtulamadılar. Buna rağmen yine de içlerinde inananlar olmuştu. Fakat biz onlardan sadece belli birkaç şahsı biliyoruz. Abdullah İbn Selâm (radiyallahu anh) bunlardan biridir. Kur'ân onu *وَشَهِدَ شَاهِدًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ* “İsrailoğulları'ndan bir şahit de şahitlik etti.”¹⁵⁴ ifadeyle yâd eder.

Elbette, Yahudiler içinde Allah Resulü'ne inanan sadece Abdullah İbn Selâm değildi. Daha başka inananlar da vardı.

¹⁵⁴ Ahkâf sûresi, 46/10.

Çünkü Tevrat'ta zikredilen özelliklerine bakarak Efendimiz'in peygamber olduğunu gayet iyi biliyorlardı. Bunun yanında Mekke ve Hicaz, Müslümanları olduğu kadar onları da alâkadar ediyordu. Buradan bir peygamber çıkacağını bildikleri için gelip oralara yerleşmişlerdi. Seçilen son peygamberin seçkin ümmeti olmayı arzu ediyorlardı. Öte yandan bazı meseleleri getirip Efendimiz'e soruyor, yaşadıkları bazı problemlerde Efendimiz'in hükmüne müracaat ediyorlardı. Bu durum, onların içinden daha çok sayıda insanın inanmış olma ihtimalini yükseltiyor.

Ne var ki bunlar muhtemelen, günümüzde tevhide inandığı hâlde inancını gizleyen bazı Ehl-i Kitap gibi, ortamın baskısından dolayı inançlarını rahatça ifade edememişlerdi. Abdullah İbn Selâm'ın Müslüman olduktan sonra bir kısım rehberlik ve şahitliklerinin dışında, vefatına kadar ciddi bir misyon üstlenmediği görülüyor. Bunun sebebi de aynı şekilde etrafın baskısı olabilir. Ademe mahkûm edilme endişesi yaşamış olabilir. Bilemiyoruz belki de Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), o çevreyi tahrik etmemek üzere onu geriye çekmiş olabilir. Kendisi ihtiyaten gölgeli bir görüntü vermiş de olabilir. Netice itibariyle, Yusuf (aleyhisselâm) döneminde olduğu gibi Efendimiz döneminde de O'na çok şiddetli bir kıskançlık ve düşmanlık vardı. Bu ağır atmosferin ve sert tepkilerin altında kalıp ezilmemek için bazı Müslümanlar, Müslümanlıklarını gizlemek zorunda kalmışlardır.

قَالَ لَا تَثْرِيْبَ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللهُ لَكُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ

“Yusuf şöyle cevap verdi: ‘Bugün sizin için hiçbir kınama yok! Allah sizi affeder. Zira O, merhamet edenlerin en merhametlisidir.’”

(Yusuf sûresi, 12/92)

‘Size Bugün Kınama Yok!’

Kerim oğlu kerim Yusuf (aleyhisselâm), karşısında şaşır-mış, mahcup olmuş vaziyette duran kardeşlerine kerimane cevap veriyor: “Bugün size hiçbir şekilde kınama yok!” diyor. Kur’ân’ın beyan gücünü nazara alarak değerlendirdiği-mizde, sadece “Kınama yok!” demiyor, bir şeyin bütün tür-lerini nefyeden ‘lâ’ edatını kullanarak kınamanın her türlü-sünü reddediyor, geçersiz kılıyor. Yani “Bugün hatalarınız yüzünüze vurulmayacağı gibi kınamanın en küçüğüne bile maruz kalmayacaksınız.” diyor. Bununla da kalmıyor, da-ha o andan itibaren sözlerini seçerek konuşuyor. يَغْفِرُ اللهُ لَكُمْ “Allah sizi affeder.” diyerek Allah’ın onları affedeceğini, kendinden emin bir tarzda ifade ediyor. “Mağfiret buyura-caktır.” şeklinde sadece geleceğe dair bir temennide bulun-muyor. Belki o anda böyle bir ifade bile onları incitirdi. O yüzden hâli de geleceği de içine alan geniş zamanlı bir ifa-de kipi kullanıyor. Ayrıca “Hakkımı helal ettim.” bile demi-yor. Çünkü bu da onları, bir hakkı ihlal ettikleri düşünce-sine sokar ve rahatsız ederdi. Hazreti Yusuf o kadarlık bir

rın yaptıklarını zihinlerde tolere etmek gerekir. Aksi takdirde Hazreti Yakup gibi mübarek bir peygamberin evine ve aile efradına karşı akıllarda olumsuz bir düşünce oluşur. Bu da o peygambere karşı gösterilmesi gereken saygının ihlal edilmesine sebep olur. Bununla beraber meseleyi insana ait bir problem olarak görmekte fayda var. Evet, dünya problemi insanla tanıdı. İnsan, realiteler çerçevesinde ele alınıp terbiye edilmedikçe de bu problem çözülmez.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Mekke'ye girdiğinde kendisine karşı yirmi yıl mücadele etmiş, onunla savaşmış olan Mekkelilere, Yusuf (aleyhisselâm) gibi hitap etmişti. "Gidin, hepiniz hürsünüz." buyurmuştu. Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) muhatapları olan kardeşleri, müminlerdi; Allah'a ve ahirete inanıyorlardı. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhatapları ise henüz Müslüman değillerdi. Bu açıdan Efendimiz'in yaptığı civanmertlik daha büyük görülebilir ve bu cihan sulhü adına önemli bir mesaj ifade eder.

Her devirde olduğu gibi günümüzde de benzer durumlar yaşanıyor. Şimdi de haksız hukuksuz şekilde işlerinden, eşlerinden, evlatlarından, yerlerinden yurtlarından, mallarından makamlarından mahrum bırakılmış, çeşitli zulümlere maruz kalmış insanlar var. Öyle zannediyorum ki bunlar, o zulmedenlerle veya zulme ortak olanlarla karşılaştıkları zaman Efendimiz'den ve Hazreti Yusuf'tan farklı davranmayacaklardır. Elbette meselenin hukukullahı bakan veya toplumun genelini ya da bir kısmını ilgilendiren yönleriyle ilgili konuşmak doğru olmayabilir. Zira orada Allah ve kul hakkı vardır. Hiç kimse de bir başkasının hakları konusunda karar veremez.

Fakat şahsi haklar için affedici olmak, her zaman için tavsiye edilen ahlakî bir tutumdur. Gönülleri inşa etmeye azmetmiş gönül erleri, kendi şahsi haklarıyla alâkalı civanmertçe davranacak ve hep edep çerçevesinde mukabelede buluna-

çaklardır. İsteyen, kendi şahsi hakları için de mahkemeye başvurabilir, hukuka taalluk eden meselelerde hukuk çerçevesinde hakkını arayabilir. Fakat hem bu haklarında hem de kanunların sahasına girmeyen mevzularda affedici olmaları, onların düşünce çizgilerine daha çok yakışır. Öyle zannediyorum ki iç içe gailerin yaşandığı şu dönemde, onlar daha fazla ayrılığa ve kutuplaşmalara sebebiyet verenlerden olmayacaklardır. Kendilerine rağmen de olsa meseleleri hazmedeceklerdir. Hatta o zulmedenler, Hazreti Yusuf'un kardeşleri gibi, "Allah sizi bize üstün kıldı, biz hata ettik." demeyebilir ya da diyemeyebilirler. Diyemeyenlere karşı nazar-ı müsamaha ile bakılmalı, diyebilenlerle karşılaşınca, onlara kulak vermeli ve neticede hepsine birden "Bugün size kınama yoktur. Allah affeder." diyebilmelidir.

Bilindiği gibi yakın geçmişte de kaç defa masumlara saldırdılar, hukuku hiçe saydılar, dış gösterdiler. Sonra da bazıları özür dilediler, özür mektupları gönderdiler, "Hakkinızı helal edin." dediler. Onlar "Hakkinızı helal edin." desinler, siz de "Helal ettik." deyin. Siz de kurtulun onlar, da kurtulsunlar. Böylesi daha iyi değil mi! Bir de "Hakkinızı helal edin." demeyenler var. Acınacak bir durumda, veballeriyle Allah'ın huzuruna gidecekler. Fakat orada bile affedici olmalı. "Veren el, alan elden üstündür."¹⁵⁶ hadisinca, veren el olmalı, alan el olmamalı. Hep veren olmalı, alma peşinde koşmamalı. Enerjiyi almaya sarf etmemeli. Siz almadan gidin. Elinize ne geçerse verin. Şahsî onurunuz, gururunuz, malî imkânlarınız, fonksiyonunuz ve misyonunuz adına hep verici olma yollarını kullanın. Onlar kendi karakterlerine, siz de kendi karakterinize göre davranmış olursunuz. Beklentiye girerseniz, kırılmalar, gönül koymalar olur. İsteyeceğinizi Allah'tan isteyin.

¹⁵⁶ Buhârî, zekât 18, uesâyâ 9; Müslim, zekât 94-97

Allah'tan isteyenler hiç mahrum kalmamışlardır. Yusufilik, aynı zamanda sofilik demektir. Yusufilik de sofilik de engin dervişlik ruhunu ifade eder.

Vakıa, gerçekler ortaya çıkmaya başladığında ve kaybedilen hakları hukukî yollarla geri alma imkânı doğduğunda, elbette herkesin hukuk çerçevesinde kendi hakkını alması, araması tabii bir haktır. Bu konuda usulünce mücadele verilebilir. Fakat böyle bir mücadelede bile intikam ve nefret hisleriyle hareket etmemek gerekir. Aksi takdirde hak ararken haksızlığa düşülebilir, adaleti ikame edelim derken ayrı bir adaletsizlik yaşanabilir. Bu açıdan, hak ve adalet arayışında hukukun kurallarına göre hareket etmenin yanında kalbi selim, saf ve duru tutmak da çok önemlidir. Hukukun sahasına girmeyen incinme, dargınlık, küskünlük gibi konularda ise affedici olmak daha isabetlidir. Kaldı ki Kur'ân, alınabilecek hakların söz konusu olduğu yerlerde bile affedip sabretmeyi, takva dairesinde hareket etmeyi bir ideal olarak önümüze koyar.¹⁵⁷

Evet, bir gün sizin kardeşleriniz de cürümlerini itiraf ederek gelirse, Hazreti Yusuf'un kardeşlerine, Efendimiz'in de Mekkelilere dediği gibi "Size kınama yoktur, Allah sizi affeder." demek sizin ahlakınızın gereği olacaktır. Vâkıa çok çektik; çektiklerimiz karşısında ölüm daha hafif gelir. Şahsen, şu son yaşananlar karşısında elli defa ölümü tercih ederdim. Fakat her şeye rağmen bunları yapanlar bir gün mahcubiyetle, başları önlerinde, iki büklüm, hicaplarından kıvrım kıvrım kıvrılarak geldiklerinde, bize düşen şey, karakterimizin gereği olarak "Bugün size kınama yoktur." demek ve affetmektir.

Öte yandan, yaşadıklarımızdan ders çıkararak, bundan sonra adem-i itimat prensibini hatırdı tutmayı da ihmal et-

¹⁵⁷ Nahl sûresi, 16/126; Bakara sûresi, 2/194; Maide sûresi, 5/45.

memeliyiz. Yani daha müteyakkız olmalı, aynı delikten tekrar sokulmamak için dikkat etmeli, üstümüzde taşıdığımız emaneti koruma hassasiyetiyle yaşamalı ve bir daha aldanmaya çalışmalıyız. Bu kadar hassasiyet bazılarında biraz mübalağalı gelebilir. Fakat şunu unutmamalı ki bir defa aldatan bir daha aldatabilir. Bir defa yalan söyleyen, zulmeden, gasp eden bunları tekrar yapabilir. Bu tür insanlara sırt dönülmez ve dönülmemeli.

Tekrar ifade etmek gerekirse, bu denilenler, başkalarına ya da umum halka ait hakların görmezlikten gelinmesi şeklinde anlaşılmalıdır. Haklar konusunda kimse bir başkası adına karar veremez. Burada ifade edilen hususlar, herkesin kendi şahsî haklarıyla alâkalıdır. Bu konuda inanan ve inancını başkalarına taşımaya çalışan insanların takınacağı tavır Efendimiz'in tavrından farklı olamaz. O (sallallâhu aleyhi ve sellem), şahsına ait bir hak söz konusu olduğunda affediyordu. Başkalarının veya umumun hakkı –ki umumun hakkı aynı zamanda Allah hakkı demektir– söz konusu olduğunda ise mücadele ediyor, o hak yerini buluncaya kadar uğraşıyordu.

Sûrenin bu kısmında da görüldüğü gibi Yusuf (aleyhisselâm) kıssası, inişli çıkışlı ve kıvrımlı bir hayatı gözler önüne seriyor. Her iniş çıkışında, her kıvrımında bizlere ibret ve hikmet dolu sahneler sunuyor.

إِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَأَلْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ
أَجْمَعِينَ

“Şu gömleğimi alın, babamın yanına varıp yüzüne sürü-
verin, o zaman gözü açılacaktır! Sonra da bütün aile efradı-
nızı toplayıp yanıma gelin!”

(Yusuf sûresi, 12/93).

Hazreti Yusuf Gömleğini Babasına Gönderiyor

Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) babasına gönderdi-
ği gömlek ile ilgili olarak, onun Hazreti İbrahim'den kalma
gömlek olduğu, Hazreti Yusuf'un Mısır'a giderken onu ya-
nında bir muska gibi taşıdığı yönünde bazı rivayetler var-
dır.¹⁵⁸ Menkıbe şeklinde nakledilen bu rivayetler muhtemelen
Eski Ahit'ten ya da Talmut'tan alınmıştır. Kur'ân ve Sünnet-i
Sahiha'da bu konuda bir bilgi bulunmadığından ve mese-
lenin tahkiki de mümkün olmadığından dolayı böyle du-
rumlarda hâdiseye ihtiyatla yaklaşmak; herhangi bir iddiada
bulunmamak ve mülâhaza dairesini açık tutmak en iyisidir.
Nitekim müfessirlerimiz de bu ve benzeri konulara genellik-
le ihtiyatla yaklaşmışlar ve “Rivayet edilmiştir ki...” ifadesini
kullanmayı âdet hâline getirmişlerdir.

Bir gömleğin kapanmış göze sürülmesiyle gözün açılması
nasıl mümkün olur? Bu bir mucizedir, olağanüstü bir olaydır.
Doğrudan Cenab-ı Hakk'ın kudretiyle olmuştur. Sebeplerle

¹⁵⁸ Bkz.: es-Semerkindî, *Bahru'l-ulûm*, 2/209; es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 5/254.

izahı çok mümkün değildir. Böyle bir şey sıradan insanlarda yaşansa buna Bediüzzaman Hazretleri'nin ifadesiyle 'ikrâm-i ilahî', Allah dostlarının elinde meydana gelirse ona 'keramet' denir.¹⁵⁹ Peygamberlerin eliyle olunca da 'mucize' olarak adlandırılır. Mucize ve keramet gibi olağanüstü olayları anlamada bize yardımcı olacak pek çok hâdisse meydana gelir/gelmektedir. Mesela dua edildiğinde baş veya diş ağrısı geçebiliyor. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) değişik ağrı ve sızılara karşı hep dua tavsiyesinde bulunmuş ve çoğu zaman bu ağrılar şifa bulmuştur. Mesela elinizi ağrıyan yere koyuyorsunuz ve *اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ مُذْهِبَ الْبَأْسِ إِشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ شَافِي إِلَّا أَنْتَ شِفَاءٌ لَا يُعَادِرُ سَقَمًا* "Ey insanların Rabbi, ey sıkıntıları gideren Allahım, bana şifa lütfet, zira Sen şifa verensin, Senden başka şifa veren yoktur. Hem öyle şifa ver ki geride hiçbir rahatsızlık kalmasın"¹⁶⁰ şeklinde dua ediyorsunuz ve ağrınız sızınız geçebiliyor.

Burada Üstadın verdiği ölçüyü unutmamak lazım. Onun yaklaşımıyla hastalığın kendisi duanın önemli bir sebebidir. Hastalığının kalkması için dua eden kimse, duasıyla adeta duanın kendisini kaldırmak istemektedir. Oysaki dua ile dua kaldırılmaz. Bazen de Cenab-ı Hak sürekli dua etmemizi istediği için hemen şifa vermeyebilir.¹⁶¹ Dua ile alâkalı bu mülâhazalara sahip olsak da bunları duadan önce değil duadan sonra düşünmek gerekir. Çünkü duadan önce bunları düşünmek, tam bir konsantrasyon içerisinde dua etmeye mani olur. Hâlbuki dua esnasında konsantrasyon çok önemlidir. Bu sebeple, Efendimiz'in buyurduğu gibi hasta kimse el ağrıyan yere konmalı ve tam bir konsantrasyon içinde, yürekten, beynin

¹⁵⁹ Bediüzzaman, *Mektubat*, s. 417 (Yirmi Sekizinci Mektup).

¹⁶⁰ Buhârî, *tıb* 38. Ebû Dâvûd, *tıb* 9; Tirmizî, *cenâiz* 4.

¹⁶¹ Bediüzzaman, *Lem'alar*, s. 264 (Yirmi Beşinci Lem'a, On Yedinci Deva).

nöronlarının harekete geçtiğini duyurmasına dua etmelidir.¹⁶² Böyle olduğu takdirde Allah'ın izniyle en onulmaz hastalıklar bile şifa bulur. Bazen olur ki ibadetlere, yapılan hizmetlere mâni durumlar olur, tam konsantre ile dua edilir, Allah hemen onları bertaraf eder. Tibben ya da fiziken izahı mümkün olmasa da bunlar birer vakadır ve bugüne kadar kim bilir kaç defa yaşanmıştır. Neden olmasın ki! Nitekim insanın bedeniyle ruhu arasında sıkı bir irtibat vardır. Ruha ait bir sıkıntı bedene vurabildiği gibi bedendeki arızalar da ruha tesir eder. Bugün sıkıntı, stres ve anguazların insanın fizikî yapısı üzerinde meydana getirdiği arıza ve hastalıklar inkâr edilemez. Öyleyse meseleyi ruh beden beraberliği içinde değerlendirmek gerekir.

Hazreti Yakub'un (aleyhisselâm) şifa bulmasını da belki ruh beden etkileşimi içerisinde değerlendirmek mümkündür. Fakat burada olağanüstü bir olaydan bahsediliyor. Bir gömlek vesilesiyle, daha önce kapanmış bir göz açılıyor. Bunun tıbbî açıdan sebeplerle izahı çok zor görünüyor. Beden ve ruhun irtibatı açısından da mesele yoruma açık duruyor. Fahreddin Razi'nin, gömleğin gelmesiyle Hazreti Yakub'un (aleyhisselâm) inşirah duyması ve bu inşirah sayesinde gözlerinin açılması şeklinde yaptığı izahlar¹⁶³ da zorlamalı bir yorum gibi görünüyor. O yüzden, mucize deyip meselenin oluş şeklini Allah'a havale etmek gerekir. Fakat işin keyfiyetini Allah'a havale etmek, giyilmiş gömlek ile görmeyen gözün açılması arasındaki irtibatı araştırmaya, bu konuda yeni bir şeyler ortaya çıkarmaya çalışmaya mâni değildir. Burada dikkat çeken husus, mucizenin oluş keyfiyetini ısrarla maddî bir kısım şeylerle izah etmeye kalkmamak, zorlama yorumlara girmemektir. Bu, Allah'ın kudret tecellisiyle meydana gelmiş bir mucizedir. Hazreti Yusuf, Allah'tan gelen bir vahiyle gömleği babasına göndermiş, Hazreti Yakub'un gözleri de

¹⁶² Müslim, *selam* 67; Ebû Dâvûd *tıb* 19; Tirmizî, *birr ve sila* 29, daavât 126.

¹⁶³ Bkz.: er-Râzi, *Mefâtihu'l-ğayb*, 18/165.

onu sürer sürmez, ameliyat yapılmış gibi mucizevî bir şekilde açılmıştır.

Mısır'a Davet

Bütün gerçekler ortaya çıktıktan sonra Yusuf (aleyhisselâm), Mısır'dan Kenan'a, ailesinin yanına gitmiyor; aksine ailesini Mısır'a getiriyor. Psiko-sosyal açıdan bunun sebep ve hikmetleri üzerinde durmak gerekir. Şu mülahazalar akla gelebilir: Daha önce de üzerinde durduğumuz üzere, Mısır'ın idare ve toplum yapısı içinde bir kast sistemi vardı. Dışarıdan gelen insanları kabul edip kendilerinden biri olarak görmeleri kolay değildi. Hazreti Yusuf'un ise orada bir kredisi, itibarı vardı. Bu krediye rağmen, Kenan'a gidip gelmesi idarî yapıda ve toplumda şüphe uyandırabilirdi. İdarî refleksle hareket edip, nerelere ve neden gittiğini, kimlerle görüşüğünü sorgulayabilirlerdi. Hem oradan çıktığında bir daha oraya dönebilir, gelip eski konumuna sahip olabilir miydi? Bu tür durumlardan dolayı Hazreti Yusuf hep onların gözünün önünde olmayı tercih etmişti.

Diğer yandan onların, görkemli, göz alıcı, aynı zamanda ilim irfan sahibi bir aile olarak Mısır'a yerleşmeleri, Mısırlıların Hazreti Yusuf hakkındaki kanaatlerini pekiştirmeye vesile olmuştur. Yani onun soyu, nesebi bilinmeyen meçhul biri olmadığını, asil bir soydan geldiğini bu vesileyle görmüşlerdir. Hazreti Yusuf'un Kenan'a gidip gelmek yerine tamamen oraya yerleşmesi, onun misyonu açısından da uygun olmazdı. Zira ülkenin merkezinde olmak, tanınma, nüfuz elde etme ve insanlara ulaşma açısından her zaman daha avantajlıdır. O, bu avantajları kullanarak vazifesini eda etmiş ve ideallerini gerçekleştirmiştir.

Başka bir zaviyeden baktığımızda meselenin zamana bağlı götürülmesi gerektiğini de düşünebiliriz. Yani Hazreti Yusuf'un yaptığı işlerin bir süreç içerisinde olması gerekiyordu. O bir senarist değildi. Oturup senaryo yazar gibi olacak olayları yazıp

sonra da ona göre rolünü oynamıyordu. Belli bir ideal etrafında fakat biraz da olayların gelişmesine göre hareket ediyor, halkın hazım gücünü hesaba katıyor, gereken yerlerde müdahale ediyor, fakat bütün bunları vahiy ve vahyin gölgesinde sürdürüyordu. Bu arada kim bilir kaç tane problemi çözüyordu.

Hazreti Yusuf'un ailesini Mısır'a yerleştirmesinin entegrasyon açısından da değerlendirilmesi gerekir. O, ahlakı ve takip ettiği siyaset sayesinde orada iyi bir entegrasyon örneği ortaya koymuştur. Öncelikle kendini her seviyeden insana sevdirmiştir. İdarecilerin konumlarına, yerli halkın örf ve âdetlerine karşı saygılı davranmıştır. Halkın faydasını ve idarenin hassasiyetlerini gözetmiştir. İdarede söz sahibi olduğunda, halka âmirane ve baskıcı yaklaşmamıştır. Onlara asimile olma endişesi yaşatmamıştır. Kral başta olmak üzere insanlar onun getirdiği dini kabul etmişse bu, Hazreti Yusuf'un zamana yayararak oluşturduğu sevgi, hoşgörü ve diyalog atmosferi sayesinde olmuştur.

Şimdi bu açılardan Türkiye'deki Kürt vatandaşlarımızın durumuna baktığımızda onlara karşı çok büyük yanlışlıkların yapıldığını görürüz. Asırlardan beri yaşamış oldukları topraklarda o güzel insanların üzerine son zamanlarda hep kaba kuvvetle gidildi. Topla, tüfekte, baskıyla, sindirmeyle meselelerin halledileceği zannedildi. Onlara bir ideoloji dayatılmaya çalışıldı. Akılcıca bir diplomasi takip edilmedi. İnsani değerler ayaklar altına alındı. Cinayetler işlendi, katliamlar yapıldı ve maalesef bunlara karşı durması gereken kesimlerden ciddi bir ses yükselmedi. Konuşulması gereken pek çok mesele konuşulmadı, hepsinin üstü kapatıldı. Böyle kaba kuvvetin ve dayatmanın olduğu yerde elbette pozitif bir gelişme beklemek mümkün değildir. Elbet bir gün, makul düşünen insanlar bunları konuşacaktır. Hem de gürül gürül konuşacaklardır. Zamanı gelecek, orada yapılan haksızlıklar, yapanların yüzlerine çarpılacaktır.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفَتِّدُونِ

“Kafîle daha Mısır’dan ayrılır ayrılmaz, babaları etrafında-
kilere: ‘Şayet ‘Bunadı!’ demezseniz, doğrusu, ben Yusuf’un
kokusunu alıyorum!’ dedi.”

(Yusuf sûresi, 12/94).

Hazreti Yakub’a Ulaşan Koku

Hazreti Yakub’un, Hazreti Yusuf’un kokusunu alması nasıl bir keyfiyetti? Bu maddî şeylerle izah edilebilir mi? Yoksa tamamen bir mucize midir?

Bunu telepatiyle açıklayanlar olsa da mesele telepatiden öte bir şeydir. O, bir hiss-i kable’l-vukû da (önsezi) değildir. Bu tamamen Cenab-ı Hakk’ın duyurması ile gerçekleşen bir mucizedir. Allah’ın Hazreti Yakub’un vicdanında yarattığı bir hâldir. Polenler, hava zerrecikleri, elektrik dalgaları gibi maddî sebeplerle izahı mümkün olmayan bir hâdisedir. Maddî âlemde belki bu hâdiseye yakın örnekler verilebilir. İnsanlık koku nakline dair çalışmalar da yapabilir. Fakat burada asıl olan şey, bunun Allah’ın kudretiyle gerçekleşen ve peygamberin üzerinde görünür hâle gelen bir mucize olmasıdır. Allah o kokuyu Mısır’dan almış Kenan’a ulaştırmış ve o seçkin kulunun ruhuna, vicdanına duyurmuştur.

Diğer bir ihtimal, Hazreti Yakub’un bir anda hem Kenan’da hem de Mısır’da bulunmasıdır. Bazı Allah dostlarının aynı anda birkaç yerde bulunması, görülmesi gibi bir hâl zuhur etmiş olabilir. Zamanı ve mekânı dürüp katlayan Allah,

o sevgili kulunu hem orada hem de burada bulundurmuş olabilir. Bu durum da yine objektif olmasa bile buna benzer yaşanan pek çok vaka vardır. Mesela bazı Allah dostları hapiste buldukları aynı anda Kabe'yi tavaf ederken görülmüşlerdir. Üstad Hazretleri, hapisteyken Cuma namazında camide görülmüştür.¹⁶⁴ Hapishane görevlileri çok şaşırmış ve "Kim bıraktı onu?" diye birbirlerine sormuşlardır. Bu bir temessüldür. Buradaki kişi, aynı anda başka yerde de bulunabilir. Allah'ın has kullarına ayrı bir lütfudur bu.

Diğer yandan meseleye sebepler açısından baktığımızda şu da söylenebilir: Mısır'da uzun dönem putperestlik hâkim olduğundan belki orada o kokunun kanatlanıp Kenan'a ulaşmasını sağlayacak bir manevî zemin yoktur. Fakat beri tarafta Kenan'da o kokuyu alabilecek biri vardır, bir peygamber mevcuttur. O, değil Mısır'dan, gökler ötesinden haber almaktadır. Verici ve ulaştırıcı Allah, alıcı da Yakup (aleyhisselâm) gibi kuvvetli bir alıcı olunca, alınacak şey nerede olursa olsun Allah'ın izni ve kudretiyle alınır. Nitekim Allah Resulü de (sallallâhu aleyhi ve sellem) alacağı şeyleri ya doğrudan Cenab-ı Hak'tan ya da melek vasıtasıyla semaların ötesinden, Arş'tan, Kürsî'den, Sidretü'l-Müntehâ'dan alıyordu. Bu alıp vermeler, tamamen vericinin vermesine, alıcının da açık olmasına ait bir durumdur.

Pek çok defa yaşandığı üzere, bazı arkadaşlarımız manevî ortamlarda Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelişine şahit olmuşlardır. Gerçek hayatta yaşadıkları hâllerdir bunlar. Efendimiz'in gelişinden önce etrafı bir gül kokusu sarar. Demek ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) temessül buyurmadan önce O'nun bir remzi, bir özelliği olarak ortalığa gül kokusu yayılıyor. İşte bu da bir alıcı-verici meselesidir.

¹⁶⁴ Bkz.: Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat*, s. 211 (Eskişehir Hayatı).

İkisi arasında uygunluk, sağlam irtibat sağlanınca gelip gitmeler, görmeler, duymalar, konuşmalar olur.

İleride koku nakli yapılabilecek midir? İnsanoğlu bunu başarabilir mi? Bunu tabii ki zaman gösterecektir. Üstad'ın mucizelerle alâkalı genel olarak dediği gibi belki insanlık o mucizeye yaklaşacak, onu tamamen elde edemese de –çünkü o, peygambere has bir keyfiyettir– ona çok yakın bir buluş yapabilecektir.¹⁶⁵ Maddenin naklinde olduğu gibi koku nakli üzerinde de çalışmalar yapılabilir.

Kur'ân'da Hazreti Yakub'a dair başka bir mucize bilmiyoruz. Elinde çok mucize zuhur etmemiş olabilir. Bu yüzden hitap ettiği halk arasında mucizeler belki tam olarak anlaşılamiyordu. Özellikle uzaktan bir gömleğin kokusunu almak, o zaman için hemen anlaşılacak bir mucize değildi. O yüzden etraftaki insanların meseleyi yanlış algılayacaklarını düşünerek önceden bir ön alma düşüncesiyle diyor ki “Şayet ‘Bunadı!’ demezseniz, doğrusu, ben Yusuf’un kokusunu alıyorum!” Âyetteki *تُفَنِّدُونَ* kelimesinin kökü olan *فَنَدَ*, bir zaaf ve yetersizlik demektir. Burada bunama, aklın zaafa uğraması, alzheimer olma gibi mânâlara gelir. Buna göre, Hazreti Yakup, “Aklımı, zihnimi, muhakememi kaybettiğim, buna dediğim vehmine kapılmazsanız, bana böyle bir ithamda bulunmazsanız...” demiş oluyor. Yani “Bana böyle yakıştırmalarda bulunmazsanız, size önemli bir şey söyleyeceğim: Ben Yusuf’un kokusunu alıyorum.” demek istiyor.

¹⁶⁵ Bediüzzaman, *Sözler*, s. 270 (Yirminci Söz, İkinci Makam).

قَالُوا تَاللّٰهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ * فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْفَاهُ عَلَىٰ
وَجْهِهِ فَازْتَدَّ بِصَيْرٍ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

“Bunun üzerine çevresindekiler şöyle dediler: ‘Vallahi, sen hâlâ eski yanılığında devam ediyorsun!’ Müjdecî gelip de gömleği Yakub’un yüzüne sürünce gözleri tekrar görmeye başladı ve: ‘Ben Allah katından sizin bilmediklerinizi bilirim dememiş miydim?’ dedi.”

(Yusuf sûresi, 12/95-96).

Hazreti Yakub’un Gözleri Açılıyor

Hazreti Yakub’a hitaben söylenen baştaki sözleri onun çocukları değil, çevresindeki diğer insanlar; o eve rahatlıkla girip çıkanlar, orada hizmet edenler, evin diğer fertleri söylemiş olabilirler. Çünkü çocukları henüz Mısır’dan gelmemişlerdi. Gelmiş olsalar bile, Hazreti Yusuf’u gördüklerinden beri hem affedilmeleri hem de gördükleri iyilikler sebebiyle mahcubiyet yaşıyorlardı. Dolayısıyla gelip babalarına çıkışır gibi böyle sözler söyleyemez, bu tür imalarda bulunamazlardı.

Hazreti Yakub’un Hazreti Yusuf’un kokusunu yüzlerce kilometre uzaktan alması bir mucizeydi. Ağlamaktan ve yaşlılıktan katarakt olmuş gözlerinin o gömlek vesilesiyle açılması ise ikinci bir mucize oldu. Gözleri açılır açılmaz o, zihinleri tevhide yönlendirerek, daha önceden bazı şeyleri bildiğini fakat bu bilgisinin Allah’tan geldiğini hatırlattı. “Ben biliyorum, ben anlıyorum, ben kavırıyorum.” demedi. Hiç kimseyi suçla-

madı, ayıplamadı, kınamadı. Hiç kimsenin onurunu kırmadı. Allah'ı hatırlatarak konuyu noktaladı. Bu, bir peygamber terbiyesidir. Peygamberler en kritik, en sevinçli, en heyecanlı, en hüzünlü ya da en korkulu anlarda dahi muvazenesini bozamaz, etrafı kırıp dökmezler. Muhataplarının akıbetini nazara alırlar. Bu yüzden hep dengeli düşünür ve dengeli davranırlar. Evet peygamberler kamil manada denge insanıdır.

Âyetten, bazen "Ben size dememiş miydim!" şeklinde konuşmanın mahzurlu olmadığını da öğrenmiş oluyoruz. Eğer bir yerde gerçek bir üstünlük, bir haklılık varsa orada muhataba bu kadar cık bir hatırlatma yapılabilir. Bu kendisine hitap edilen kişiye de faydalı olacak, onun hak ve hakikati daha net görmesini sağlayacaktır.

temel olmakla beraber şu hususlar da düşünülebilir: Yakup (aleyhisselâm), çocuklarını kendi etrafında toplamak ve dine hizmette istihdam etmek maksadıyla onlar için hemen istiğfar edebilirdi. Fakat bunu yapmadı. Belki Yusuf (aleyhisselâm) ile buluşup onu gözüyle gördükten sonra içinde bir inşirah hasıl olacak, Allah'a şükran duygularıyla dolup taşacaktı. Ardından Yusuf ile Bünyamin'in hissiyatlarını da dinleyecekti. Ve işte tam bu esnada, yakalayıp yaşadığı bu yüksek ufku değerlendirerek çocukları için istiğfar edecekti. Yani istiğfar için kendine zaman tanıyıp kalbinin istediği kıvama gelmesini bekleyecekti. Bu arada babalarının istiğfarını bekleyen çocuklar o süreyi endişeyle geçireceklerdi. Bu da onlara ibadet sevabı kazandıracaktı. Zira insan, yaptığı hatalar karşısında endişe ve korku duyduğu sürece ibadet ediyor gibi sevap kazanır. İşte bütün bunlar bir peygamber firasetidir. O firaset, meseleye çok değişik açılardan yaklaşarak istiğfarı ileri bir zamana ertelemiştir. Bunları yapan insan bir peygamber olduğundan, yapılanları basite almamak, kendi düşüncelerimizin darlığına hapsederek yorumlamamak ve peygamberin icratlarında daha derin hikmetler aramak gerekir.

Bir peygamber, hareket ve tavırlarını vahye göre planlar. Peygamberin Allah nezdindeki büyüklüğü buradadır. Evet, bir peygamber her adımı Hakk'ın muradını gözeterek atar. İnsanları toplayayım, organize edeyim, onlarla bir devrim yapayım diye düşünmez, herkese cennet biletleri dağıtır gibi hareket etmez. Temkinli hareket eder. Allah'ın emirlerini harfiyen yerine getirir. Hep aklıma gelir: Efendimiz (sallâllâhu aleyhi ve sellem), bir taraftan cahiliye toplumunun kökleşmiş yapısı içinde inkılaplar meydana getirirken diğer taraftan da abdestin en ince kurallarına kadar dikkat ediyordu. Abdest alan birinin ayağının arkasında biraz kuru yer kaldığını gö-

rünce onu ciddi şekilde uyarıyordu.¹⁷¹ İşte en büyük işler ile en ince meseleleri dengeli bir şekilde beraber götürmek peygamberliğin önemli özelliklerinden biridir. Ayrıca, Cenab-ı Allah büyük işlerdeki muvaffakiyeti bu kabil ince hususlardaki dikkat ve hassasiyetimize bağlamışsa biz kullarına ona karşı çok saygılı olmak düşer.

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek hayatlarında buna dair yüzlerce örnek vardır. Bu dünyada büyüklerden büyük değişimler, dönüşümler meydana getiren ve Allah'a karşı mükellefiyetlerinde çok hassas olan biri olarak O, ahirete ait meselelerde de bir o kadar temkinli hareket etmiştir. Mesela "Maşşerde eşini tanır mısın ey Allah'ın Resulü?" diye soran Âişe validemize hemen "Tanırım." dememiş, üç yerde hatırlayamayacağını ifade etmiştir.¹⁷² Çünkü O, vahye, Allah'ın muradına bağlı olarak düşüncesini ortaya koyuyor, öyle hareket ediyor ve ona göre disiplinler oluşturuyordu. O hep "Her şey Allah'tan!" diyerek yaşıyordu. Yani her şey Allah'tan başlıyor, Allah'tan geliyordu. Allah Resulü de hep Allah'tan gelen emirlerle hareket ediyor, kendinden konuşmuyor, kendinden hareket etmiyordu. Allah Resulü'nün hayatında bu konuda o kadar çok örnek vardır ki insafla bunlara bakan birinin "Muhammedün Resulullah" dememesi mümkün değildir.

¹⁷¹ Buhârî, *İlm* 3, 30, *udû* 6, 8; Müslim, *tahâret* 25-28, 30.

¹⁷² Ebû Dâvûd, *sünnet* 25; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsne'd* 6/101.

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ أَوَىٰ إِلَيْهِ أَبُوئِهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِن شَاءَ اللَّهُ
أَمِينًا

“Yakup ailesi Mısır’a gelip Yusuf’un yanına girdiklerinde Yusuf, ebeveynini kucakladı ve: ‘Allah’ın izniyle Mısır’a güven ve huzur içinde buyurun!’ dedi.”

(Yusuf sûresi, 12/99).

Büyük Buluşma: Hazreti Yakup, Yusuf’una Kavuşuyor

Daha önceki âyetlerde olduğu gibi burada da bazı icaz-ı hazfler var. Yani konunun akışı bozulmayacak şekilde bazı cümleler atlanmıştır. Mesela aralarda şu cümleler takdir edilebilir: “Gözleri açıldı, sonra kalktı, kervanı hazırladılar, Kenan’dan Mısır’a doğru yola çıktılar. Daha sonra Mısır’a girip Hazreti Yusuf’un ikamet ettiği yere yöneldiler. Hazreti Yusuf onları yardımcılarıyla birlikte karşıladı. Ardından Hazreti Yusuf’un mekânına girdiler...” Görüldüğü gibi pek çok cümle atlandığı hâlde arada herhangi bir boşluk oluşmamıştır. Çünkü akıl, zikredilmeyen bu kısımları tahmin edip doldurabilir.

Âyette geçen أَوَىٰ kelimesi daha evvel de geçtiği üzere “yanına aldı, bağrına bastı, barındırdı, gözettiler, koruması altına aldı” demektir. Yusuf (aleyhisselâm) ailesini aziz birer misafir olarak karşıladı. Dışarıdan gelen bir misafire yapılması gereken ne varsa hepsini ve daha fazlasını onlar için yaptı. Sonra

da onları kendi korumasına aldı. Tabii, gelenler onun ebeveyniydi. Gerçi rivayete göre annesi vefat etmişti. Bu gelen, üvey annesiydi. Fakat neticede Kur'ân onu da ebeveyn tabirinin içine dahil ediyor. Bir ebeveyne yapılması gereken daha ne varsa, Yusuf (aleyhisselâm) onu mutlaka yapmıştır. Babasının eline mi sarıldı, babası da onu bağrına mı bastı! Bu ve benzeri şeyleri Kur'ân zikretmediği için bütün muhtemel muamelelerin **أوى** kelimesinin içinde olduğu mülâhaza edilebilir.

Hazreti Yakub'un Mısır'a girişi ile alâkalı İsrailiyat kaynaklı bir kısım tasvirler bulunsa da Kur'ân ve Sünnet'te bu konuda açık bir bilgi olmadığından sükût etmek evlâdır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle durumlarda, "*Tekzip de etmeyin tasdik de!*"¹⁷³ buyurmuştur. Bu yüzden söz konusu rivayetlerden sonra "Allahu a'lem" (En doğrusunu Allah bilir) demek icap eder. Üstad Bediüzzaman Hazretleri bu konuda çok hassastır. Kur'ân ve Sünnet'te olmayan konulara girdiğinde hep "Doğrusunu Allah bilir." mânâsına gelen ifadelerle sözünü tamamlar.

¹⁷³ Ebû Dâvûd, *ilim* 12; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned*, 4/136.

وَرَفَعَ أَبْوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبْتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ
مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ
بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ
لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

“Ebeveynini tahtına çıkardı. Hepsi onun önünde saygı ile eğildiler. Yusuf: ‘Babacığım! dedi, işte küçükken gördüğüm rüyanın tabiri! Rabbim o rüyayı gerçekleştirdi. O, bana nice ihsanlarda bulundu: Beni zindandan kurtardı, şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi taşradan getirip bana kavuşturdu. Gerçekten Rabbim dilediği kimse hakkında Latîf’tir (çok lütufkârdır, dilediği hususları çok güzel, pek ince bir tarzda gerçekleştirir). Şüphesiz O Alîm’dir, Hakîm’dir (her şeyi hakkıyla bilen, tam hikmet sahibidir).”

(Yusuf sûresi, 12/100).

Geçmişin Zikri ve Tahdis-i Nimet

Hemen her sûre gibi bu sûre de böyle teselli edici bir mahiyette bitiyor. Çünkü insanlar arasında yaralı olan, beklentiye giren ve ümit arayanlar her zaman var olagelmıştır. Durumumuzu en iyi bilen Allah, sûre sonunda böyle ümit verici bir hatimeyle gönüllerimize bir ferahlık bahşediyor.

Arş kelimesi burada kral, bakan, müsteşar, genel müdür gibi makam sahiplerinin oturduğu yer mânâsına gelir. Ona

köşk mânâsı vermek burada uygun düşmez. Köşk, insanın içinde barındığı bir yerdir. Arş, taht ya da makam koltuğu olarak da düşünülebilir. Ancak Yusuf (aleyhisselâm) babasını ve annesini beraber oturttuğuna göre onunki biraz geniş bir koltuktuktu. Romalılarda olduğu gibi, bir iki basamakla çıkılan bir taht da olabilir. Arşın, Cenab-ı Hakk'a nispet edildiğinde daha başka mânâları da vardır. Ancak burada o mânâlara temas etmeye gerek yoktur.

Yusuf (aleyhisselâm), babasını ve annesini yüksekçe bir yerde kendi tahtına oturtuyor. Onlar da ona saygılarını ifade etmek için biraz eğiliyorlar. O dönemde, kral adına selamları bu şekilde kabul etme âdeti yaygın olabilir. Bu, hafif bel kırıp boyun bükme şeklinde bir saygı eğilmesiydi. Bu tazim, âyette secde olarak ifade buyuruluyor. Fakat bu bildiğimiz namaz secdesi değildir. Rükû şeklinde bir eğilme de olabilir. Çünkü Yakup (aleyhisselâm) ve hanımı yukarıda, Yusuf (aleyhisselâm) ise aşağıda duruyor. Âyetin akışı ve orada ifade edilen bu pozisyon da zaten namaz secdesi gibi bir harekete müsait değildir. Demek ki bir büyüğe ya da bir makama saygı ifade etmek için eğilme âdeti o günkü Mısır'da da vardı. Bu âdet çeşitli kültür ve toplumlarda bugün bile görülmektedir. İnsanlar büyüklere saygı ve selamlarını bu şekilde ifade ederler. Sema yaparken Mevlevilerin eğilerek selam vermeleri bunun bir örneğidir. Osmanlıların belli bir döneminden sonra bu türlü saygı eğilmeleri ihdas edilmiştir. Bazı hassas hükümdarlar kendilerine yapılan bu tür saygı gösterisine müsaade etmemişlerse de bu artık genel kabul gören bir âdet hâline gelmiştir.

Ailece Hazreti Yusuf'un karşısında saygıyla eğilmele-ri onun diğer kardeşlere karşı faziletini ortaya koymasından da önemlidir. Çünkü artık hepsi orada yaşayacaklardı. Birlik ve bütünlük içerisinde hareket ederek misyonlarını

yerine getirmeleri gerekiyordu. Bunun için aralarında haset, kıskançlık gibi şeyler olmamalıydı. Bunu sağlayacak olan da Hazreti Yusuf'un üstünlük, fazilet ve rehberliğinin bütün aile efradı tarafından kabul edilmesiydi. Huzurunda eğilerek saygı gösterme tavrı, bu kabullenmeyi temsil ediyordu. Buna bir nevi biat etme de denebilir. Bu kabulleniş sayesinde ki mümin-i âl-i fir'avn (asırlar sonra gelen Hazreti Musa dönemindeki firavunun yakını, o inanmış kahraman), konuşmalarında Hazreti Yusuf'u da yâd edecektir. Demek ki o, Mısır'da tâ Hazreti Musa (aleyhisselâm) zamanına kadar uzanan bir ses ve soluk olmuştur.

İkinci bir görüş olarak, söz konusu secdeyi Allah'a yapılmış bir secde olarak da düşünebiliriz. Fakat niyabeten (vekaleten) Hazreti Yusuf'a yapılmıştır. Hazreti Yakup (aleyhisselâm), Hazreti Yusuf'a kavuşma, insanların bedeviyetten çıkıp medeniyete doğru yürümleri gibi nimetlerin şükürünü edâ etmek için, tahta oturmuş olsa bile çocuklarıyla beraber secdeye kapanmış olabilir. Kavuştukları nimetlerin asıl sahibi Allah'tır. Bu yüzden secdeyi O'na yapmışlardır. Ancak bu nimetlerin vesilesi Yusuf (aleyhisselâm) olduğu için bir nevi ona saygı gösterisi olarak huzurunda eğilmişlerdir. O da bu secdeyi Allah adına kabul etmiştir. Melekler de Hazreti Âdem'in önünde, onu mihrap gibi görüp Allah'a secde etmişlerdi. Fakat bu, Kur'ân'da Hazreti Âdem'e secde şeklinde ifade buyurulmuştur.¹⁷⁴ Âdem de (aleyhisselâm) bu secdeyi yine niyabeten, yani Allah adına kabul etmiştir. Bu kabul hakkını ona veren ise Allah'tır.

Yusuf (aleyhisselâm), makamı ve itibarına hiç bakmaksızın babasını ve annesini alıp tahtına oturtuyor. Onlara karşı çok mütevazî davranıyor. Böylece kendi büyüklüğünü gös-

¹⁷⁴ Bkz.: Bakara sûresi, 2/34.

termiş oluyor. Bu oldukça önemli bir anlayıştır. Belli makamlara gelip devlet kademelerinde vazife alan bazı insanların, köyden gelen anne babalarını küçümsemeleri bugün de yaşanan bir vakiadır. Gıybet olmaması için ismini vermeyeceğim biri, memleketinden kendi yaşadığı şehre kadar gelen annesini evinde ağırlamamış, kaldığı yerde ziyaret etmemiş, kadıncağız inkisar içinde geri dönmüştü. Daha sonra o kişinin hayatında çektiği sıkıntıları ben şahsen annesine yaptığı o vefasızlığa bağladım. İnsan paşa da olsa cumhurbaşkanı da olsa her zaman annesine, babasına karşı mütevazı olmalıdır. Biz ne yapsak da onların hakkını ödeyemeyiz. Yanlarında kalıp hizmet etsek, onları sırtımızda taşısak, yemeklerini yedirsek, üstlerini giydirsek bile onların hakları ödenmez. Meseleye böyle bakmalı. Devletin başındaki ikinci şahıs olarak Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) babası ve annesi karşısında gösterdiği bu tevazu, herkese ve özellikle de mansıp ve makamı olanlara önemli bir örnektir.

Âyette geçen *bedv* (bâdiye de denir), çöl mânâsına geldiği gibi taşra, kırsal kesim, şehrin dışı anlamında da kullanılır. Burada çöl değil, kırsal kesim, hayvancılığın yapıldığı bölge, şehrin merkezine nispeten kenar mahalleler şeklinde anlamak daha doğrudur. Çünkü Hazreti Yakup ve İsrailoğulları bedevî değillerdi, çölde yaşamıyorlardı.

Yusuf (aleyhisselâm), babası ile konuşurken geçmişini özet şeklinde yâd edip, yaşadığı gurbeti, yalnızlığı, daha sonra eriştiği imkânları hep Allah'ın lütfuna bağlıyor ve "Rabbim dilediği kimse için Latif'tir." diyor. Evet Allah, Latif'tir, icraatlarını ince ince yapar. Yani olayları, aklın hemen anlayıp idrak edemeyeceği, anlayıp idrak etse de bütünüyle kavrayamayacağı çok sırlı, fakat nihayetinde pek çok hikmetin ortaya çıkmasıyla insanı hayrete sevk edecek şekilde cereyan ettirir.

İşlerin sonunda insan geriye döner ve yaşadığı hâdiselere bakarak “Meğer takip edilen bu güzergâh ne verimliymiş, meğer ne hikmetli işler dönüyormuş, olan bitenlerin hepsi ne kadar mânâlıymış da ben farkına varamamışım!” der. Demek ki bazen insanın maruz kaldığı musibetleri, belaları, felaketleri hatırlayıp, yaşanan bu hâdiseler neticesinde husûle gelen ilahî lütfu ve hikmeti yâd etmek bir tahdis-i nimet oluyor.

Aslında bütün kâinatta Allah'ın lütufları birer rahmet tecellisi olarak sırlı bir şekilde cereyan eder durur. Fakat Allah, lütfunu mahlukatın derece ve seviyesine göre verir. İnsana insan ölçüsünde, hayvana hayvan, cansıza da cansız seviyesinde lütufta bulunur. İnsana gelen lütuflar, insan olma ayrıcalığıyla gelir. Öyleyse insan, o rahmet ve lütuftan insanca nasibini almalıdır. Bazı lütuflar açıktan da gelebilir. Fakat lütfun pek çoğu öyle gizli gelir ki insan kendine yapılan ihsanların sebebini, nereden rahmete mazhar bulunduğunu bilemez. Bu tür lütufların yolu belli değildir. Sebepler zincirine bağlı olarak gelmez. Umulmadık yerden insanın önüne çıkarılır.

Âyetin sonu ‘Alîm’ ve ‘Hakîm’ isimleriyle bitiyor. Zira bütün sırlı olaylar, ince işler Allah'ın ilmine ve hikmetine göre cereyan ediyor. Ne var ki bütün bunlar hikmetten de uzak değildir. Kuyuya atılma, pazarda satılma, saraya alınma, hapse konulma gibi olaylar bir hikmet çerçevesinde ve ilim planında gerçekleşiyor. Öyleyse, yaşanan süreçte olayların dış yüzünden ziyade iç yüzüne, arka planlarına, perde arkası hikmetlere bakmak gerekiyor. Sonradan ortaya çıkacak hikmetleri bekleyerek, hâli, içinde bulunulan zamanı çok iyi değerlendirmek ve sabretmek icap ediyor. Kim bilir Allah ne ince lütuflarda ne hikmetli icraatlarda bulunuyordur. Öyleyse acele yorumlarda bulunmamalı, hemen şikayete sarılmayıp

sabretmeli. Böylece, yarın perde arkasındaki hikmetli lütuflar ortaya çıktığında geçmişteki acelecilikten, olayların arka yüzü bilinmediğinden yapılan yakınma ve şikayetlerden dolayı mahcup olunmasın.

رَبِّ فَذُ أَتَيْتِي مِنَ الْمَلِكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّ فِى الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

“Ya Rabbi! Sen bana iktidar ve hâkimiyet verdin. Hâdise ve rüyaları yorumlama ilmini öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünya’da da ahirette de mevlam, yardımcım Sen’sin. Sana tam itaat içinde bir kul olarak canımı al ve beni hayırlı ve salih insanlar arasına dahil eyle!”

(Yusuf sûresi, 12/101).

Dünyevî Mutluluğun Zirvesinde Ötelere İhtiyak

Hazreti Yusuf (aleyhisselâm), adım adım büyük bir neticeye doğru yürüyordu. Bu, büyük buluşma sonrasındaki konuşmalarından anlaşılıyor. Bütün bir hayat hikâyesini birkaç cümlede özetliyor. Yaşadığı hayattan ve kavuştuğu nimetlerden dolayı Allah’a hamd ü senalar ediyor, tahdis-i nimette bulunuyor ve finali Allah’a kavuşma arzusunu dile getirerek tamamlıyor.

Hazreti Yusuf’un (aleyhisselâm), yıllarca ayrı kaldığı ailesine kavuştuğu, dünyanın kendisine gülmeye başladığı, geçmişteki acı olayların tatlıya bağlandığı, hayatının en rahat dönemi olarak görebileceğimiz bir hengâmda ölümü hatırlaması, aslında onun gözünün hep ukbada olduğunu, dünyaya zerre kadar meyletmediğini göstermesi açısından bizler için son derece manidardır.

Bediüzzaman Hazretlerinin yaklaşımıyla Hazreti Yusuf'un ölüm talebi Hazreti Mahbub'a, Sevgililer Sevgilisine bir iştiyaktan kaynaklanıyordu.¹⁷⁵ Bu iştiyak ki bütün dünyevî mazhariyetlerin zirvesine çıktığı zamanda bile ona ahireti arzulatıyordu. Dünya onun başını döndürmüyor, bakışını bulandırmıyordu. Peygamberane bir tavırla Allah aşkını, ahiret iştiyakını ortaya koyuyordu. Vazifesini eda etmiş olmanın inşirahı içindeydi. Artık dünyada kalmanın gereği yoktu. Sevgiliye doğru yaptığı yolculuk bundan böyle ötede devam edecekti. Belki de o, dünyada misyonunu tamamladığını düşünüyordu ki rahatlıkla ve Allah'a kavuşma iştiyakıyla ölümü isteyebiliyordu.

Bazı tefsirciler, Hazreti Yusuf'un ölüm talebinin onun şeriatına göre caiz olduğunu söylerler. Fakat bu bizim şeriatımızda caiz değildir. Allah Resulü, *"Hiç kimse ölümü istemesin. Bu konuda Cenab-ı Allah'tan bir şey isterken şöyle dua etsin: Allahım, yaşamak benim için hayırlı olduğu müddetçe beni yaşat. Ölmek benim için hayırlı olduğu zaman da beni vefat ettir ve canımı al."*¹⁷⁶ buyurmuştur. Evet, insan hâdiselerin karşısında inim inim inlese, bu veya başka bir saikle vuslat arzusu insanın içini doldursa, insan ötelere iştiyakla yanıp kavrulsa, Allah'a ve dostlara kavuşma arzusuyla dopdolu bulunsa dahi ölümü isteyemez, "Allahım canımı al!" diyemez. Zira o, Allah'ın belirlediği vuslat vaktini beklemek durumundadır. Böyle bir beklemeye biz, vuslat iştiyakına karşı sabır ya da likâullahı (Allah'a kavuşma arzusuna) karşı sabır diyoruz.

Hayatın ağır imtihanları karşısında ölümü istemek bazı kimselerin içinden geçebilir, onlar böyle bir durumda ölümü arzulayabilirler. Fakat esas yiğitlik, dünyanın insanın yüzüne güldüğü anda ölmeyi isteyebilmektir. Hazreti Yusuf, dünyevî

¹⁷⁵ Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler*, s. 32 (Yedinci Söz).

¹⁷⁶ Buhârî, *merdâ* 19; Müslim, *zıkir* 10.

mutluluğun zirvesindeyken, bin bir zevk ve debdebe içinde hayatını geçirme fırsatı yakalamışken, Mısır'ın ötesinde daha geniş coğrafyalara ulaşıp hükmetme ihtimali varken ölümlü isteyerek aslında büyük bir sadakat örneği sergiliyordu. Çünkü esas maksadının dünyevî makamlar, imkânlar, saadetler olmadığını, biricik gaye-i hayalinin Allah'a kavuşmak olduğunu ortaya koyuyordu. Evet o bir sadık ve siddîkti. Hapishane arkadaşı da ona siddîk demişti. Zaten sadakat olmadan ihlas yakalanamaz. Siddîk olmayan, muhlis de muhlis da olamaz.

Dünyada yapılması gerekenleri elinden geldiğince yaptıktan sonra hayatı Allah'a kavuşma iştiağıyla bitirmek, inanmış bir insanın en büyük hedefi olmalıdır. Hayatı en güzel şekilde değerlendirip tam refaha, huzura erişeceği anda Allah'a kavuşma arzusuyla dopdolu bulunmak, dünyevî bütün mutlulukların zirvesindeyken "Ya Rabbi, al emanetini ve bana şeb-i arûs yaşat!" diyebilmek... her müminin temel düşüncesi bu olmalı. Neden? Çünkü bu dünya, insanı manevî ve metafizik ihtiyaçları yönünden tatmin edecek bir yer değildir. O, burada tam bir mutluluk elde edemez, her yönüyle saadeti yakalayamaz. Bu yüzden, sürekli tatmin olacağı başka bir yer arar. Arar ama orayı hayal ederken kendi düşünceleri, duyguları ve tecrübeleri çerçevesinde hayal eder. İşte bu noktada Allah Teâlâ, kudsî hadiste insanın ahirette kendisini bekleyen neticeleri tam hayal edemeyeceğini belirtir. Bunu beyan ederken bir taraftan insanın sınırlılığını hatırlatır diğer taraftan da ötelere ait sınırsızlığı ima eder.¹⁷⁷ Evet, düşüncelerimizi aşkın o âlemde sürekli bir yükselme, ilerleme ve derinleşme olacaktır. Buutlar içinde yeni buutlar açılacak ve bunlarla insan sürekli yenilene-

¹⁷⁷ Buhârî, *bed'ül-halk* 8, *tefsîru sûre* (32) 1, *tevhid* 35; Müslim, *îmân* 312, *cennet* 2-5.

cektir. Bu yüzden orada usanma olmayacaktır. Dolayısıyla bu dünyada seyahatini tamamlayan insanın Hazreti Yusuf gibi ötelere arzu etmesi ne kadar yerinde ne kadar tabîî ve ne kadar güzeldir.!

Nitekim insan-ı kâmil olan Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ötelere yolculuğu bu açıdan değerlendirilip şöyle denebilir: "Dünya, kemalât-ı Muhammediye'nin inkişafı için yeterli değildi, dardı, kısıydı. Bu yüzden ötelere göç etti. O'nun inkişafı orada devam ediyor." Efendimiz'in ötelereki seyahatini ve yükselişini devam ettiren şey, O'nun o fevkalade donanımı ve iradesinin hakkını vererek aşkın bir hayat yaşamasıdır. Fakat bunun yanında o parlak yükselişin vesilelerinden biri de ezan duasındaki ifadelerdir. Müslümanlar, her gün ezan duasıyla milyonlarca defa O'nun faziletlerinin, derecelerinin artmasını, makam-ı mahmuda ulaşmasını talep etmektedirler. Yüce Allah bu talepleri birer küllî dua olarak alır kabul eder ve Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) murad buyurduğu ufuklara ulaştırır.

O büyük ruhların dünyadan ayrılıp ötelere kanatlanma isteklerinin arkasında, vazifelerini devralacak insanların yetişmiş olduğu düşüncesi de olabilir. Bildiğiniz gibi Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayat-ı seniyyelerinin bu âlemdeki son günlerinde, emri üzere Hazreti Ebu Bekir'in namaz kıldırmak için mihraba geçtiğini, sahabenin onun arkasında saf tuttuğunu görünce sevinmiş ve tebessüm buyurmuştu.¹⁷⁸ Çünkü O'nun en büyük derdi, bıraktığı davanın devam ettirilmesi idi. Bunun için ümmetin beraberlik ve kardeşlik duyguları içinde meseleye sahip çıkması büyük önem arz ediyordu. İşte o namazda bu ruh ve ahengin bir örneğini görmüş ve şükür duyguları içerisinde sevinç göz yaşları dökmüştü.

¹⁷⁸ Buharî, ezan 47, 94, el-amelü fi's-salât 6, megâzî 83; Müslim, salât 98, 100.

Burada Yiyip Bitirmemek İçin

Meselenin dine hizmet eden insanlara bakan bir yönü de şudur: Yapılan hizmetlerin neticelerinin görünmeye başlaması insanda farklı duygulara sebebiyet verebilir. En başta insanda kibir, gurur, iç beğeni gibi duyguları tetikleyebilir. Dahası insan alkış, takdir, beğeni beklentisine girebilir. Hatta bir kısım yatırımlar yapma, rahat bir hayat yaşama, hayatın tadını çıkarma gibi düşüncelere kapılabilir. Hâlbuki bütün bunlar, yapılan hizmetlerin neticelerini burada yeme, öteye bir şey bırakmama gibi tehlikeleri içinde barındırır. “Yaptığınız güzel işlerin neticelerini burada yiyip bitirdiniz.”¹⁷⁹ mealindeki âyetin tehdidine maruz kalma ihtimali vardır.

Peygamberleri bu tür mülahazalardan tenzih ederiz. Onlar böyle dünyevî duygulardan arınmış şahsiyetlerdir. Onlar vazifelerinin bittiğini düşündüklerinde dünyada beklemeyi fuzulî görür ve öteleri arzularlar. Onların bütün derdi ve davası, Yüceler Yücesi Allah'ın bilinip tanınması ve ebedi mutluluğun kazanılmasıdır. Bu konudaki hassasiyetleri bize de nasıl düşünmemiz gerektiğini öğretiyor. Bu yüzden, Allah'a ve ahirete inanan bir insan, başlattığı güzel işleri kendisinin tamamlamak ve o işlerin neticesini bizzat görmek gerekliliği gibi bir şartlanmışlık duygusuna kapılmamalıdır. “Zaferimi, başarılarımı, halkın beni takdir ettiğini göreyim.” diye yaşamaktan Allah'a sığınmalıdır. Allah böyle bir yaşama arzusundan muhafaza buyursun. Evet, peygamber ahlakını takip edenler, yapmaları gerekenleri yapıp işlerinin sona erdiğini düşündükleri anda öteleri arzulamalı ve saygı dolu hislerle Allah'ın takdirini beklemelidirler.

Bu, sadece dünyadan ahirete intikal düşüncesiyle sınırlı bir husus da değildir. Şu hassasiyet de aynı ufkun bir uzantı-

¹⁷⁹ Ahkaf süresi, 46/20.

sıdır: İnsan bu dünyada yaşarken de bir mekânda, bir şirkette hatta bir ülkede yapılan faaliyetlerin neticesini görmeden başka bir şirkete geçip ya da farklı bir ülkeye gidip orada hiç başlanmamış ya da yarım kalmış işlerin altına girebilmelidir. Kaderin onun hakkında tebessümleri varsa zaten onu alır, bu sefer farklı yerlerde değişik hizmetlerde istihdam eder. Bir yerde iş kemale erince faaliyetler ahengini bulunca, o kişi kader-i ilahi tarafından başka bir işe sevk edilir. İnanan insan iradesinin hakkını verip elinden geleni yaptıktan sonra kaderin sevkine talip olmalı, onu gözetmeli. Yoksa yapıp ettiklerinin neticelerini görme beklentisi onun için birer plaket gibi olur. Burada alınacak plaketlerin ise ötedeki plaketlerden mahrum olmaya sebebiyet vermesinden korkulur. Evet, insan Allah yolunda yaptığı faaliyetlerin neticesini görmeme, yaptıklarının semeresini bu dünyada tüketmeme konusunda hassas olmalı, bu konuda en ufak bir beklentiye girmemelidir. Tâ ki ihlasını korusun, gururdan kibirden uzak dursun, Allah ile bir iç pazarlığa girmemiş olsun.

Yusuf (aleyhisselâm) arka arkaya gelen kederlerden sonra üst üste sevinç tabloları yaşamıştı. En sonuncusu, şeb-iarus (düğün gecesi) gibiydi. Zira babası ile beraber bütün aile fertleri bir araya gelmiş, İslam mesajını Mısır'dan bütün o çevreye duyurmanın yolu açılmıştı. Böylece hepsi hem dünyevî hem de uhrevî çok ciddi saadetlere ermişlerdi. Hayatı boyunca vahyin gölgesinde peygamber firasetiyle hareket etmişti. Yaşadığı onca ızdıraba rağmen küsmemiş, darılmamış, vazgeçmemiş, bilakis her vesileyi hedefine doğru ilerleme yolunda kullanmış ve sonunda maksuda ulaşmıştı. Bütün bunların günümüz hâdiseleri açısından iyi analiz edilmesi, yol ve güzergah emniyeti gibi gerekli dinamiklerin çıkarılması gerekir.

Burada farklı bir konuya temas etmekte yarar görüyorum: Hazreti Yusuf'un Zeliha ile evlendiğine dâir farklı görüşler bulunsa da bu konuda kesin bir şey söylemek zordur. Çünkü Kur'ân ve sünnette bu konuda bir şey zikredilmemiştir. Öyleyse meseleye ihtiyatlı yaklaşmak gerekir. Elbette herkes Hazreti Yusuf'un düşüncesi, istikameti, her alandaki başarısı ve mükemmelliğiyle büyülenir ve ona koşar. Zeliha'nın da ona olan meyli artıkça artmış ve daha sonra da Leyla gibi peşinden koşmuş olabilir. Fakat bir peygamberin, kendisini bir dönemde günaha çağırılmış bir kadınla sonradan evlenmesi, ismet sıfatı açısından çok muvafık görünmüyor. Zira böyle bir durum, peygamber hakkında suizanna sebebiyet verir. Cenab-ı Allah, peygamberlerini böyle suizanna sebep olabilecek hâllerden muhafaza etmiştir. Bununla beraber eğer Hazreti Yusuf, Zeliha ile evlenmişse, bunu onu memnun etmek ve ahiret adına kazanmak için yapmıştır. Böyle bir durum ise ancak bir peygamber ufkuyla izah edilebilir.

ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُوْا اَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُوْنَ

“İşte bu, ey Resulüm, sana vahiy yoluyla bildirdiğimiz gaybî haberlerdendir.

Yoksa onlar, tuzak kurmak üzere birlikte karar verdiklerinde elbette sen onların yanında bulunmuyordun.”

(Yusuf sûresi, 12/102).

Kıssalar Kur’ân’ın Allah Kelâmı Olduğuna Şahittir

Hazreti Yusuf’un kıssası burada bitiyor. Ardından kıssalarla alâkalı önemli bir noktaya dikkat çekiliyor. O da şudur: Hiçbir peygamber, Allah bildirmedikçe gaybı bilemez. Onlar, geçmişte olanları ve gelecekte olacakları ancak vahiy yoluyla bilebilirler. Kaynaklarda önceki kitaplardan Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle bir bilginin ulaştığına dair malumat bulunmuyor. Gerçi bu kıssa değişik şekillerde Eski Ahit’te de bulunuyordu. Fakat Efendimiz, Eski Ahit’i okumamıştı. Netice itibariyle diğer geçmiş peygamberlerle alâkalı haberlerde olduğu gibi Yusuf (aleyhisselâm) ile alâkalı malumatlar da Efendimiz’e tamamıyla Allah’tan gelmiştir. Nitekim İslam dininde bilginin en önemli kaynaklarından biri vahiydir.

Benzer bir hatırlatma Meryem validemizin anlatıldığı âyetlerden sonra da yapılır.¹⁸⁰ Meryem validemizin bakımı-

¹⁸⁰ Âl-i İmran sûresi, 3/44.

nı ve himayesini kimin üstleneceği ile alâkalı kura çekilmişti. Kura neticesinde bu vazife Hazreti Zekeriya'ya verilmişti. Âyette, kura çekme olayı cereyan ederken Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) orada hazır bulunmadığına dikkat çekilmektedir. Hem orada hem şu an üzerinde durduğumuz âyette verilen ana mesaj, Kur'ân'ı Efendimiz'in kendisinin yazmadığı, ona bizzat Allah tarafından indirilmiş bir vahiy olduğu gerçeğidir.

وَمَا أَكْثَرَ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ * وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ * وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ

“Şunu unutma ki: Sen, ne kadar arzu etsen de insanların çoğu iman etmezler. Hâlbuki sen bu tebliğ karşılığında onlardan herhangi bir ücret de istemiyorsun. Kur’ân, bütün âlemler için ancak bir öğüttür, evrensel bir mesajdır. Göklerde ve yerde Allah’ın varlığını, birliğini, kudretini gösteren nice deliller vardır ki, onlar sürekli şahit oldukları/uğrayıp durdukları hâlde yüz çevirip geçer giderler. (Bu âyetler üzerinde düşünmezler ve onlardan ibret almazlar.)”

(Yusuf sûresi, 12/103-105)

Takdir Edalı Bir Tembih

Kıssanın sonunda, “Sen hırs göstersen de insanların çoğu inanmazlar.” şeklinde bir ifadenin gelmesinde bazı hikmetler düşünülebilir.

1. Peygamber ocağında büyümüş evlatların bile bazen fenalıklara sapabilmeleri gösteriyor ki beşerin tabiatında çeşitli sapmalar mevcuttur. Bu sapmalar bazen bir günaha balıklama dalma şeklinde bazen orta ölçekte bazen de yüzeysel olabilir. Âyette insan tabiatının bu yönüne dikkat çekiliyor.

2. Şe’n-i rububiyetin gereği olarak, peygamberler (aleyhimüsselâm) üzerlerine düşeni yapar, neticeyi Allah’a bırakırlar.

3. Peygamberler kendi davalarına kilitlenirler. Aslında sorumluluklarına kilitlenirler demek daha uygundur. Çünkü dava kelimesi; ideali, mefkureyi, gaye-i hayali çağrıştırır. Esasında peygamberler şahsî bir gaye-i hayali takip etmezler. Onlar Allah'ın onlara yüklediği sorumlulukları hakkıyla yerine getirirler. Hakiki mahiyetiyle Peygamberliği temsil ederler. Dolayısıyla o seçkin zatlara mefkure, gaye-i hayal, dava veya ideal insanı denmez. Çünkü peygamberlik vazifesinin mahiyetine göre bunlar çok küçük kalır. Fakat bazen bir sıfat eklemesi de yaparak mesela "Engin bir gaye-i hayali vardı." denebilir. Bunda da bir mahzur yoktur.

Evet peygamberler, Cenab-ı Hakk'ın hususi bir donanım-ı yarattığı seçkin (mustafeyne'l-ahyâr) kullarıdır. Bu sebeple onlar planlarını kendileri belirlemez, kendi düşüncelerine göre bir sevdanın arkasına düşmezler. Onlar bedenlen bizimle yaşayan, aynı toprağa ayak basan fakat aynı zamanda fizik ötesiyle irtibata geçen, tabiatın ötesinden mesaj alan, bizim ulaşamadığımız yerlerden haber getirip bize bizim dilimizle sunan seçilmiş zatlardır. Onların tek derdi vardır, o da insanların dinden nasibini alması, aradaki engellerin bertaraf edilerek kalblerin kendi ufuklarına göre Allah'la buluşmasıdır. Onlar bunun için yaşar, bunun için çırpınırlar. Fakat bu çırpınmalarına rağmen iman nurunun kalblere yerleştirilmesi gibi büyük bir neticeyi Allah'a bırakırlar. Kendilerini helak edercesine insanların hidayeti için çırpınmalarına rağmen bir o kadar da Allah'ın iradesine saygılı davranır ve hidayetin Allah'a ait olduğunu, ona karışamayacaklarını ifade ederler.

İnsanlığın hidayetini isteme konusunda Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) apayrı bir yeri vardır. Zira o, miraca yükselmiş, ulvi âlemleri görmüş, Firdevsleri müşahade etmiş, Allah'ın huzuruyla müşerref olmuş, sonra da ümmeti için dönüp geri gelmiştir. O'nun ümmetine duyduğu

alâkayı ve hırsı anlamamız gerekir. Hırs tabiri, genelde olumsuz mânâda kullanılır ama burada Kur'ân'ın kullandığı gibi olumlu mânâda kullanılabilir. Onun hırsı, Allah rızası istikametinde ve Allah'ın tanınması içindi. Bu yolda gösterilecek hırs makbul bir hırstır. Evet Efendimiz'de ümmetine ve insanlığa karşı hırs derecesinde bir ilgi vardı. Buna mukaddes hırs da denebilir. Tattığını başkalarına da tattırma, onları da kendi ufkuna ulaştırma hırsı. Kur'ân iki ayrı âyette O'nun bu hırsını ifade ederken, "Neredeyse kendini helak edeceksin!"¹⁸¹ buyurur. Fakat bununla beraber o, Allah'ın takdirine de son derece bağlı ve saygılıydı. Vazifesini, takatının son sınırına kadar yerine getiriyor ancak gerisini Allah'ın hidayetine havale ediyordu. Şu an sadedinde olduğumuz âyette ise Allah ona vakayı gösteriyor, realiteyi nazara veriyor ve "Ne kadar hırslı olsan da çoğu inanmaz." buyuruyor. Bu, vazifeden vazgeçirme değil, vazifeyi eda ederken realiteleri göz önünde bulundurma tembihidir.

Kur'ân'a kulak kesilip ondan bu tembihi almış olan günümüzün irşat erlerine düşen vazife, altının, gümüşün, zebrecedin, yakutun ve benzeri dünyevî şeylerin peşine düşüp ömür tüketmek değildir. Onlar âlî şeylerin peşine düşmeli, yüksek hedefler için ağ açmalı, pusuya yatmalı ve hep yüksekleri avlamaya çalışmalıdırlar. Gerekirse amelelik yapmalı, taş kırmalı, tarlalarda, fabrikalarda çalışmalı fakat her fırsatta dert ve davalarını muhtaç gönüllere ulaştırmanın gayreti ile yaşamalıdır. Bu yolda çeşitli alternatifler üretmeli, farklı projeler geliştirmeli, ölesiye bir gayret ortaya koymalı fakat işin neticesini daima Allah'a bırakmalıdır. Zira kalblere hükmeden O'dur. Hidayeti yaratacak olan da O'dur. İşin bu kısmında kulların bir tesiri söz konusu değildir.

¹⁸¹ Kehf sûresi, 18/6; Şuarâ sûresi, 26/3.

Kur'ân, bütün âlemler için bir ders, hatırlatma ve ikazdır. Kur'ân'ın mesajını insanlara ulaştırmak kıymetler üstü bir vazifedir. Böyle büyük bir hizmetten dolayı hususi bir ücret istenilmez. Bu hizmetin ücretini ancak onu bize emanet eden, bir vazife olarak yükleyen Zât verebilir. Kur'ân'ın değişik yerlerinde sık sık görüldüğü gibi burada da peygamberlerin hususi karakterlerinden birine dikkat çekiliyor: Peygamberler yaptıkları hizmetler karşılığında insanlardan dünyalık bir şey istememişlerdir. Peygamber vârisleri de istememelidirler. Bütün tebliğ ve irşat erlerinin, bunu bir sabite olarak hayatlarının merkezine koyup gönülden benimsemeleri gerekir.

Son âyette geçen *يَمُرُونَ* kelimesinin masdarı 'mürûr'dur. *Mürûr* uğrayıp geçmek demektir. Durup bakma, düşünme ve teemmülde bulunmayı değil, sadece bir uğrayıp geçmeyi ifade eder. O gün insanların çoğu, Allah ve Resulü'ne inanmadıkları gibi, kendilerini Allah'a inanmaya sevk edecek olan kâinattaki delillere de umursamazlık içinde bakıyorlardı. Varlık üzerinde derinlemesine tefekkür etmiyor, tefekkür edip de onunla hakikate ulaşmayı düşünmüyorlardı. Bakışları sığ, zahîrî ve çarpıktı. En mânâlı, en hikmetli, en etkileyici şeyler dahi onlar için bir mânâ ifade etmiyordu. Tarih boyunca bu böyle olageldiği gibi bugün de durum çok farklı değildir. Günümüzde nice insan, Allah'tan gelen kitaba inanmıyor, Allah'ın yarattığı kâinat sergisi bin bir güzelliğiyle gözleri önünde arz-ı endam ederken ona mânâsız mânâsız bakıyor ve olan bitene doğru bir anlam veremiyor. Neticede Allah'a ve ahirete dair bir fikre de sahip olamıyorlar.

Esasen insanın bu hâli bir boşluktur ve insan, kendindeki bu zaafa karşı ikaz ediliyor. Umursamama, kâle almama, düşünmeme, bakıp geçme şeklinde beliren bu boşluğa yakın körlüğü de denebilir. Bazı insanlar hem peygambere hem de kâinata karşı yakın körlüğü yaşarlar. İçlerinden çıkan pey-

gambere karşı kayıtsız kalırlar. “Elimizin altındaydı”, “yanımızdaydı”, “aynı dairedeydik”, “aynı halkadaydık”, “dününü, bugününü biliriz” diye düşünür ve o seçkin insanların farklı, müstesna konumunu takdir etmezler. En tehlikeli körlük de budur. Bu körlük sebebiyledir ki, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanların gözünün önünde yetişmiş ve o yüce ahlakıyla tanınmış olmasına rağmen, müşrikler O’nu bir peygamber olarak kabul etmeye yanaşmamışlar ve yıllarca O’na karşı amansız bir düşmanlığa girişmişlerdir.

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ * أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ
مِنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ * قُلْ هَذِهِ
سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ
الْمُشْرِكِينَ

“Doğrusu onların ekserisi Allah’a inanmazlar, onlar ancak şirk koşarlar. Acaba onlar, farkında olmadıkları bir sırada, Allah katından kendilerini çepeçevre kuşatan bir azabın gelmesinden yahut ansızın kıyametin kopmasından güvende olduklarını mı düşünüyorlar? ‘(Ey Resulüm! Sen her şeye rağmen) de ki: ‘İşte benim yolum! Ben insanları Allah’ın yoluna, körü körüne değil basiret üzere davet ediyorum. Bana tâbi olanlar da öyle! Allah’a şirk koşmak mı! Hâşâ! O’nu her türlü eksiklikten tenzih eder ve asla müşriklerden olmam.’”

(Yusuf sûresi, 12/106-108).

Tebliğde Basiret Üzere Hareket Etme

Yukarıda da geçtiği üzere yakın körlüğü gibi bir takım sebeplerin neticesi olarak insanların çoğu inanmazlar. Onlar şirk koşarlar, hatta şirkte sabit kademdirler. Bu âyet-i kerimeyi, bazı meallerde olduğu gibi, “Şirk koşmaksızın Allah’a iman etmezler.” şeklinde tercüme etmek çok isabetli görünmüyor. Çünkü şirk ile Allah’a iman bir arada bulunmaz. Şirk şirktir, müşrik de müşriktir. Şirkin mümine isnadı hakiki değil mecazidir. O da riya, süm’a, kendini anlatma gibi şeylerle

olur. Mesela Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), “Sizin hakkınızda en çok korktuğum şey, küçük şirktir.” buyurmuş, “Küçük şirk nedir?” diye soranlara ise “Riyadır.” cevabını vermiştir. Bu âyette anlatılan kişiler ise doğrudan müşriklerdir. Yani “Müşriklerin çoğu şirk üzere devam ediyor ve Allah’a inanmıyorlar.” diye meal vermek daha doğru olacaktır.

Allah Teâlâ, tebliğ vazifesini eda etmekte olan Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem), âdeta şöyle diyor: “Sevgili Habibim, insanlara de ki: ‘Ben, sizi basiret üzere, sizin basiretlerinize, iç âlemlerinize, akıllarınıza, mantıklarınıza çağrıda bulunarak Allah’a davet ediyorum. Yani ben ve etrafımdakiler basiret üzereyiz. Benim hakka davetim, irşat ve tebliğim, iyilik ve güzellikleri teşvik ve telkin adına ortaya koyduğum metotlar insan aklına, insan mantığına, insanın anlayış ve idrakine zıt değildir. Sizi yoluma davet ederken de basiret ve makuliyet çizgisinde davet ediyorum. Size zorla bir şey yaptırmıyorum. Sizden makul olmayan, gücünüzün üstünde bir şey yapmanızı istemiyorum. Sizinle diyalektiğe girmiyorum. Demagoji yapmıyorum. Meseleleri size tartışarak değil en güzel şekilde anlatarak, izah ederek sunuyorum. Akl-ı selîm, kalb-i selim ve hiss-i selîmin hayır demeyeceği bir üslupla arz ediyorum. Beni ve etrafımdaki basiret ehli insanları görüyorsunuz. Ben, sadece basiret üzere çağırdığım bu aydınlık yola tâbi olmanızı arzu ediyorum. Ben asla müşrik değilim ve hiçbir zaman müşriklerden olmadım. Zaten şirk ile iman ve basiret bir arada olamaz. Sizi şirkten sıyrılmaya, tek ilah olan Allah’a inanmaya davet ediyorum.’”

Demek ki, insanlara hitap edilirken onların idrak seviyeleri, anlama kabiliyetleri, neş’et ettikleri kültür ortamları, tarz-ı telakkileri hep göz önünde bulundurulmalıdır. Diğer bir ifadeyle, muhatap olunan toplumun genel karakterini doğru okuma ve anlatılacak hususları onların hususi durumlarına

ve kültür seviyelerine uygun olarak irşat ve tebliğde bulunma çok önemlidir. Evet, bir insana irşat adına bir şey okumadan evvel o insanı okuma ve ona göre bir yol haritası belirleme, peygamberler yolunda ve o yolun her dönemki yolcularının mesleklerinde çok ehemmiyetlidir.

Âyetin devamında, “Ben ve bana tâbi olanlar...” deniliyor. Bu ifadenin bir mânâsı şudur: “Ben nasıl basiret üzere davet ediyorsam, bana tâbi olanlar da basiret üzere davet ederler.” Bu tevcihten hareketle denilebilir ki kıyamete kadar gelecek ne kadar dava-yı nübüvvet vârisi, hak ve hakikate tercüman olacak insan varsa bunların hepsinin, davetlerini basiret üzere yapmaları gerekir.

Günümüzde çeşitli baskılar neticesinde dünyanın dört bir yanına açılan insanlar, hakikaten çok farklı kültür ortamlarında yetişen insanlarla karşılaşılıyorlar. Hatta geçmişte uzun dönem aynı kaderin, aynı hakikatin paylaşıldığı toplumlarla yeniden münasebete geçildiğinde bile bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Bir topluma başka bir toplumdan bir düşünce ve anlayış girdiğinde ister istemez belli ölçüde bir tepki olacaktır. Ancak fasl-ı müşterekler (ortak noktalar) ortaya konup, ortak aklı hitap edilerek mutabakat sağlandığı ölçüde bu tepki asgari seviyeye indirilebilir. Bu, yakın coğrafyalardan uzak coğrafyalara farklı şekillerde ve seviyelerde devam ettirilebilir. Size çok yakın, yakınlardan daha yakın toplumlarda mesele bu türlü ihtimallere açıksa, kanaatimce, uzak coğrafya ve kültürlerde çok daha farklı tepkilerle karşılaşmanız kuvvetle muhtemeldir. Bu açıdan evrensel insanî değerler sâikiyle hareket edip, gidilen farklı toplumlarda müşterek nokta ve sahalarda mutabakat arayışı içinde olmak gerekir. Mesela açılan okul, üniversite, kültür lokali gibi müesseselerin sevk ve idaresini zamanla oradan selahiyetli insanların uhdesine bırakmak iyi olur. Zaten hangi topluma

hizmet götürülürse götürülsün temel hedef, o işi o toplumun sahiplenmesi ve götürmesi olmalıdır. Böylece yapılan işlerde dünyevî olarak telakki edilebilecek herhangi bir hırs ve iddia olmadığı ortaya konulmuş ve yanlış anlama ve algıların önüne de geçilmiş olur. Bu hareket tarzı, tepkiye sebebiyet vermemenin önemli bir vesilesidir. Ayrıca gidilen yerlerdeki insanların, genel anlayış ve düşünce tarzları, hissiyatları hesaba katılmalı, onlarla ortak evrensel müştereklerde birlikte hareket edilmelidir. Ama bunlar yapılırken asla bir üstünlük, bir farklılık emaresine izin verilmemelidir. Hazreti Yusuf'un (aleyhisselâm) kıssasını okurken onun davranışlarında, bahsi geçen bütün bu hususları net bir şekilde müşahede etmiş olduk.

Evet, bugün gönüllüler hareketine mensup insanlar, Afrika'nın derinliklerinden Uzak Doğu'nun en uç sınırındaki ülkelere, Güney Amerika'dan Kanada'ya kadar dilleri, dinleri, kültürleri farklı değişik toplumlarla beraber yaşamak durumundalar. O hâlde bu tablo karşısında dikkat edilmesi gereken husus, meselelerimizi sunuşta üslup hatasına düşmemektir. Muhatap olunan toplum iyi okunmalı; tek tip yaklaşımdan kaçınmalı, farklı coğrafya ve kültür ortamlarında bulunan insanların hissiyatları hesaba katılmalı ve ona göre hareket edilmelidir. Muhatap olunan bu insanlar neye "evet", neye "hayır" derler; nelere karşı sinelerini açar, nelerden rahatsız olurlar.. işte bütün bunları hesaba katarak meseleleri sunma, basiretle hareket etmenin ifadesidir.

Bugün insanımız –binlerce hamd ü senalar olsun ki– çok farklı coğrafyalarda gönüllere inşirah salacak ölçüde hüsnükabul gördü. Fakat bu güzel tablo karşısında rahatsızlık duyup kötülük yapabilecek bir kısım huysuz ruhların ortaya çıkması her zaman mümkündür. Ortaya çıkabilecek bir muhalif rüzgâr karşısında bu güzel faaliyetleri nasıl koruyabiliriz?

Vücut bulmuş bu harmanın savrulmasına nasıl engel olabiliriz? Bazen siz, sabahtan akşama kadar gayret eder, çalışır ve neticesinde bir ekin veya saman yığını oluşturursunuz. Fakat esen bir muhalif rüzgâr sizin ortaya koyduğunuz bütün ürünü alıp bir tarafa savuruverir. Veya maruz kaldığınız bir dolu, bütün başaklarınızı döküverir. Cenab-ı Hak, muhafaza etsin. Böyle bir akibete maruz kalmamak için her şeyi geniş bir yelpazede ele almalı, kendi hissiyatınızın yanında başkalarının hissiyatını da doğru okuyabilmelisiniz. Yani yaptığınız işler insanlar ve topluluklar tarafından nasıl algılanır? Kabul mü edilir, tepkiye mi sebebiyet verir? Muhtemel tepkiler ne şekilde tezahür eder? Sadece haset ve kıskançlık hâlinde mi kalır yoksa fiilî bir engelleme hareketine mi dönüşür? Bu hisler oluşmadan, oluşup da harekete dönüşmeden önce bunların önünü almak için ne yapabiliriz? Çeşitli kesimlerden insanlarla nasıl diyaloga geçebilir, onlarla ne türlü müşterek işler yapabiliriz. Sertlikleri yumuşatmak için daha neler yapabiliriz? İşte bu düşünce ve arayışların hepsini “*basiret üzere*” kategorisi içinde mütalaa edebilirsiniz.

Hâsılı; çağın gerektirdiği akla mantığa uygun düşünüp uygun davranmak, hep meşru zeminde yürümek, alternatifli hareket etmek, yapılacak işler için önceden zemin hazırlamak, temkinli hareket edip kimseyi rahatsız etmemek, kimseyi ötekileştirmemek, hizmet için gidilen yerlerdeki insanların işe sahip çıkmalarını sağlamak için yeni usuller keşfetmek gibi pek çok mevzu, “*basiret üzere*” tabirinin kapsamında düşünülebilir.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى أَلَمْ يَسِيرُوا
فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ
لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de başka değil, ancak şehir/belde ahali arasında vahye mazhar ettiği erkeklerdi. Bu inkarcılar yeryüzünde hiç dolaşmıyorlar mı? Dolaşıp da kendilerinden önce yaşayanların akıbetlerinin nasıl olduğunu görmüyorlar mı? Ahiret diyarı elbette takva dairesinde yaşayanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?”

(Yusuf sûresi, 12/109).

Peygamberliğin Hususiyeti

Peygamberlerin erkeklerden seçilmesi, Allah'ın hikmetlerinden biridir. Çünkü peygamberlik, kuvvet, kudret ve devamlılık ister. Kadın ise kendine has hâlleri itibariyle her zaman kudretli olamayacağı gibi devamlılığa da müsait değildir. Nübüvvet, her zaman önde ve örnek olmayı gerektirir. Kadın ise yaratılışı itibariyle her zaman bu konumda bulunamaz. Mesela namazda imamlık yapamaz. Bu ve benzeri hikmetlere binaen Allah Teâlâ bütün peygamberleri erkeklerden seçmiştir.

Bu durum kadını küçümsemek ya da onu arka plana atmak mânâsına gelmez. Erkeğin toplum içindeki yeri önemli olduğu gibi kadının sosyal bünyedeki yeri de şüphesiz çok

önemlidir. Fakat o, fitratına uygun hareket eder ve yaratılışına uygun işlerde çalışırsa gerçek değerini bulur. Bu, erkek için de böyledir. Erkek ile kadını birbiriyle yarıştırmak ya da birini diğèrinin yerine koymak, onları değersizleştirmek, dahası onların fitratını bozmaya çalışmak demektir. Hasılı; yaratılan her şey ve herkes kendi konumuna uygun hareket ederse yaratılış maksadına uygun bir hayat sürmüş olur.

Âyetteki *ehl-i kurâ*'dan maksat şehir gibi yerleşim yerlerinde yaşayan halktır. Peygamberler, peygamberliklerini hep bu şehirler gibi merkezî yerlerde ilan etmiş ve oralarda vazifelerini yapmışlardır. Bundan hareketle çöl hayatı yaşayan bedevilerden peygamber gelmediği rahatlıkla söylenebilir. Efendimiz çölün herhangi bir yerinde değil, din ve ticaretin merkezi olan Mekke'de gelmiştir. Sonra beraberindeki yetişmiş insanlarla Medine'ye intikal etmiş ve orasını da medenileştirmiştir. Sonra o Medine, bütün medeniyetlerin merkezi ve beşiği hâline gelmiştir.

Bedevî hayat bir yönüyle, peygamberlik misyonunu üstlenmeye daha müsait gibi görünebilir. Çünkü bedevî insan ümmidir. Onun zihni durudur. Kendisini yoldan saptıracak fikirlerle karşılaşmamıştır. Böyle biri, kendisine gelen vahyi saf hâliyle insanlara intikal ettirme avantajına sahiptir. Onu geçmişte elde ettiği malumatlarla bozmaz, değişime uğratmaz. Fakat bedevilik, peygamberliğin genel muhtevası ve hedefleri açısından yetersiz kalır. Çünkü nihayet peygamberlik bütün insanlığa gelmiştir. Peygamberler özellikle de medeni insanlara hitap ederler. Diğer insanları da o medeniler vesilesiyle medeniyet seviyesine çıkarmayı hedeflerler. Zaten insanların çoğunluğunu teşkil eden şehir insanları bir meseleye evet dedikleri zaman köylerde, kırsalda, çölde yaşayan insanlar da genel itibariyle onlara tâbi olurlar.

Ayrıca bedevilikte genel olarak sertlik, kabalık ve anlayışsızlık gibi menfi özellikler ziyadesiyle belirgindir. Çölde yetişmiş bir bedevî, şehir ortamında belli medeni kurallara göre yaşayan medenilerin hâlerinden anlamayabilir. Onu doğru okuyamayabilir. Dolayısıyla ona nasıl muamele edeceğini bilemez. Farklı konularda gerekli eğitim ve öğretilere sahip olmadığı için de nesillerin akıllarına, gönüllerine hitap edemez. Hâlbuki sevk ve idare işi, muhatabı anlamayı, empati yapabilmeyi, doğru görüp doğru okumayı ve bütüncül bakmayı gerektirir. Bedeviyet seviyesindeki biri bunu yapamayacağından, medenileri idare edemeyecektir.

Sevk ve idarede olduğu gibi tebliğ ve irşatta da asıl mesele, muhatapları doğru okumak, onların hissiyatlarını anlamak, değer verdikleri şeyleri göz önünde bulundurmak ve onlarla empati kurabilmektir. Akabinde fevkalade bir yumuşaklık ve saygı içinde işi devam ettirmek gerekir. Baskı, sindirme, yıldırma, korkutma, tepelerine binme ile insanlara tebliğ ve irşat yapılamaz, yapılmamalı da! Zaten hiç kimse bir şeye baskı altında inanmaz, inanmak da istemez. Belki inanmış gibi görünür. Baskıyla, korkutmayla, değişik azarlama ve ithamlarla insanlara tebliğ yaptıklarını zannedenler, yarın muhataplarının kendilerine nasıl düşman kesildiklerini görecek ve acı acı inleyeceklerdir. Evet insan hür yaratılmıştır. O, inanıp inanmamakta da hürdür. Ona yapılacak muamele cenneti kazandıracak bile olsa bu onun hürriyetini elinden alarak yapılamaz.

Peygamberlerin medeniyet merkezi olan şehirlerde ve büyük kentlerde neşet etmeleri, onların kent kültürünü alıp toplumun çoğunluğunu oluşturan kısmını tanımaları ve buna göre tavır ve davranışlarını ayarlayıp mesajlarını sunmaları açısından çok önemlidir. Zira toplumu bütüncül bir nazarla ele alıp okumak, onu aydınlatma yolunda yapılacak stratejiler için şarttır. Bu açıdan Hazreti Yusuf'un konumu önem

arz ediyor. Öncelikle o, saray çevresinde bulunarak yönetim kadrosunu ve kast sistemine göre toplumun üst tabakasını tanıdı. Daha sonra hapse girerek orada kast sisteminin en alt tabakasıyla tanıştı. Böylece o toplumun iki ucunu da tanımış oldu. Daha sonra önemli bir mevkiye geldiğinde de toplumun her tabakasıyla ilgilenme imkânını buldu. Cenab-ı Hakk'ın sevki ve peygamberlik firasetiyle o, böyle bütüncül bir bakış yakalamış, olayları o bakışla yorumlayabilmiş ve halkına daha geniş perspektifler sunabilmişti.

Hazreti Yusuf'un bu geniş ve aynı zamanda yumuşak yaklaşımları, asırlar sonra gelecek olan Hazreti Musa'ya da zemin hazırlamıştır. Hazreti Yusuf zamanındaki toplum, katı bir yapıya sahip olup putperestliğe teslim olmuş vaziyetteydi. Reenkarnasyona inanılıyordu. Buna rağmen Hazreti Yusuf iç dış güzelliği, tedbiri ve yumuşak yaklaşımlarıyla insanların tevhid inancına ulaşmalarına ve tek Allah'a inanmalarına vesile olmuştu. Fakat inançsızların varlığı kısmen de olsa devam etmiş ve bu durum Hazreti Musa zamanına kadar sürmüştü. Bunu da bize Mümin sûresinde firavunun yakını olup imanını gizleyen mümin zatın sözleri anlatmaktadır.¹⁸²

Hazreti Yusuf (aleyhisselâm), yaptığı hizmetlerle asırlar sonra gelecek olan Hazreti Musa'ya silinmez izler bırakmış, sağlam bir güzergâh hazırlamış, Hazreti Musa da o güzergâhta rahat yürüme imkânı elde etmişti. Öyle olmasaydı, Hazreti Musa zamanındaki sihirbazlar, hakikati görünce hayatları pahasına bir anda Hazreti Musa'ya inanmayabilirdi. Tâ Hazreti Yusuf döneminden ataları vasıtasıyla akıp gelen ve kulaklarına çalınan bir inanç vardı. Asırların geçmesiyle bu inanç belki küllenmişti ama hakikat karşısında birden parlayıverdi ve sihirbazlar kalblerinde yanan iman nurunun tesiriy-

¹⁸² Mü'min sûresi, 40/34.

le hep beraber secdeye kapandılar. Hatta denebilir ki Hazreti Yusuf'un açtığı o emniyetli güzergâh, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) dönemine kadar uzanmıştı. Nitekim sahabe, Mısır'a kılıçların değil Kur'ân'ın gölgesinde girmişti. İnsanlar orada Kur'ân'a ve imana maddî gözlerini değil basiretlerini açtı ve büyük bir hüsn-ü kabul gösterdiler.

Son olarak âyet, ilk muhataplarını kendi yaptıkları işlerden misal vererek düşünmeye sevk ediyor. O dönemdeki insanlar ticaret için kışın Yemen'e, yazın da Şam'a gidip geliyorlardı. Yol güzergahında Âd ve Semûd gibi geçmiş kavimlerin yaşadığı yerlere uğruyorlardı. Âyet onlara geçip gittikleri bu yerlerden tefekkür ederek geçmelerini, geçmişte bu yerlerde yaşamış kavimlerin izlerinden hakikat namına ders ve ibret almalarını tavsiye ediyor.

حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ
نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ

“(İnkarcılar kendilerine mühlet verilmesine aldanmasın-
lar. Daha öncekilere de böyle fırsat verilmişti.) Hatta pey-
gamberler öyle bir raddeye varırlar ki, toplumlarının iman et-
meyecekleri ve onlar tarafından bütün bütün yalanlandıkları
zannına kapılırlar. Derken onlara yardımımız yetişir de dile-
diğimizi kurtarınız. Mücrim toplumlara takdir ettiğimiz azabın
da hiçbir surette önüne geçilemez.”

(Yusuf sûresi, 12/110).

Ümit ve Selim Akıl

Bazı tefsirlerde bu âyete –hâşâ– “Peygamberler Allah’ın yardımının gelmesinden ümitlerini kestiler, Allah tarafından yalnız bırakıldıklarını zannettiler.” şeklinde yanlış bir mânâ verilir. Asr-ı Saadet’te de bu şekilde yanlış mânâ verenler olmuş fakat Âişe validemiz onların bu yanlış anlayışlarından Allah’a sığınmış ve önemli bir hatayı düzeltmiştir. Mütevatir kıraatlerden birini esas alarak onun bu âyete verdiği mânâ şöyledir: “Sıkıntılar uzayıp da yardım gecikince, peygamberler kavimlerinden kendilerini yalancılıkla itham edenlerin iman etmeyecekleri zannına kapılmışlar, inanmış olanların da kendilerini yalanlayacaklarını sanmışlardır. İşte o zaman Allah’ın yardımı yetişmiştir.”¹⁸³

¹⁸³ Buhârî, ehâdîsü’l-enbiyâ 19, tefsîr (12) 6; et-Taberânî, Müsnedü’ş-Şâmiyyîn, 4/19.

Âyetlere meal verip onları tefsir ederken peygamberlerin (aleyhimüsselâm) hususi durumlarını, Allah katındaki kıymetlerini nazara almak gerekir. Ümitsizlik, bezginlik gibi sıradan insanlar için geçerli olan şeyler onlar hakkında düşünülemez. Çünkü onların Allah Teâlâ ile özel bir irtibatları vardır. Kendi başlarına hareket etmezler. Hep vahyin kontrolünde yaşarlar. Bu yüzden onlar hakkında seçilecek kelimelere çok dikkat etmek gerekir. Evet, peygamberlere kesinlikle ümitsizlik isnat edilemez. Zira onlar doğrudan Allah'a dayanıp güvenir ve vazifelerinin sadece tebliğden ibaret olduğuna inanırlar. Kalplere nüfuz edip orada hidayeti yerleştirmek gibi bir vazifelerinin olmadığını çok iyi bilirler. Bu inanç ve şuurla, durmadan duraksamadan yollarına devam ederler.

Günümüzde belki her devirde olduğundan daha fazla ümitsizlik rüzgarları esiyor. Gelip çarpan hâdiselerle her defasında bir kere daha ümitler sarsılıyor. Ama hep hatırdaki tutulmalıdır ki "Ye's mâni-i her kemaldır."¹⁸⁴ Üstad Bediüzzaman Hazretlerinin bu veciz ifadesi bize ümitsizliğin, ilerleyip yükselmenin önündeki engellerin başında geldiğini söyler. Yine hatırlanacağı üzere bu konudaki en güzel söz ve tavsiyelerden biri merhum Mehmet Akif'e aittir:

*"Ye's öyle bataktır ki: Düşersen boğulursun.
Ümmide sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!
Azmiyle, ümidiyle yaşar hep yaşayanlar;
Me'yus olanın ruhunu, vicdanını bağlar."*

Peygamber efendilerimize bahşedilen sürpriz gelişmeler bizim için de her zaman söz konusudur. Olayların yönü beklenmedik şekilde inananların lehine değişebilir. Yeter ki onlar hak bildikleri yoldan sapmasın, Allah yolunda ihlas ve uhuv-

¹⁸⁴ Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat*, s.54 (İlk Hayatı).

vet duyguları içinde yürümeye devam etsinler. Bu açıdan üfür, inkâr ve şirk ehlinin çeşitli hesaplar, kurgular peşinde koşup durmasının da bir önemi yoktur. Cenabı Hakk'ın öyle sürprizleri, öyle ekstra lütufları vardır ki inananlar kendilerine düşen vazifeyi yapma azim ve gayreti içinde oldukça, bu lütuflar hiç umulmadık yerlerden çıkar, gelir ve onları bulur.

Bu yüzden dualarımızda, hadis-i şerifteki ifadelerle hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, insanın hayaline dahi gelmeyen ihsanlarla,¹⁸⁵ sürpriz bir şekilde Rabbimizin bize yardım etmesini, çıkış yolları göstermesini, içimize inşirahlar salmasını, cennette olduğu gibi aklımıza hayalimize gelmeyen nimetlerle bizi sevindirmesini isteyelim. Biz bu şekilde O'ndan istemeye, dilenmeye devam edersek bir de bakmı-sız ki rüzgarların yönü, olayların çehresi değişmiş, küfür, şirk ve nifak ehli birbirleriyle yaka paça olmaya başlamış, çarpışma ve vuruşmaların ağında yok olup gitmişler. Nitekim âyetin sonunda, "Bizim ceza vermemiz, ezmemiz, ezip geçmemiz, mücrim kavimlerden geriye çevrilmez." buyurularak bu hakikate dikkat çekiliyor. Öyleyse biz, bir taraftan Cenab-ı Hakk'ın, mücrimleri cezalandırdıktan sonra yeni bir dönem açacağı, farklı bir atmosferde ve yeni bir nefesle hakikatin temsiline fırsatlar vereceği konusundaki ümitlerimizi hep canlı tutmaya bakalım, diğer taraftan da irademizin hakkını verip elimizden geleni yapmaya çalışalım.

¹⁸⁵ Buhârî, *bed'ü'l-halk* 8, *tefsîru sûre* (32) 1, *tevhid* 35; Müslim, *îmân* 312, *cennet* 2-5.

لَقَدْ كَانَ فِي قَصصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

“Peygamberlerin kıssalarında elbette akl-ı selim sahipleri için alınacak dersler vardır. İyi bilin ki bu Kur’ân, uydu-
rulmuş bir söz değildir. Bilakis o, daha önceki kitapları tas-
dik, eşya ve hâdiseleri tafsil eder. İman edenler için hidâyet,
rehber ve rahmettir.”

(Yusuf sûresi, 12/111).

‘Ülü’l-elbâb’ ifadesi genellikle akıl sahipleri şeklinde ter-
cüme edilir. ‘Elbâb’ın tekili olan ‘lüb’, aslında sadece ak-
lı değil, kalb ve vicdanı da ifade eder. Buna, kalble izdi-
vaç hâlindeki selim akıl da denebilir. Selim akıl, varlık ve
hâdiseler üzerinde tefekkür eden, tefekküründe derinleşip
yeni terkipler yapan, sebep netice ilişkilerini çok iyi gö-
ren, zahirî okumaların yanında varlığın hikmet boyutlarını
da anlamaya çalışan akıldır. O, aynı zamanda yanlışlıklara
şartlanmamış, nefsaniliğe kapalı, hissîlikten uzak akıl de-
mektir. İşte böyle bir akla sahip olanlar için kıssalardan alı-
nacak nice ibretler mevcuttur.

Âyette aslında küçük bir kınama da vardır. Şöyle ki; hiç
kimse akılsız, kalpsiz, vicdansız olduğunu kabul etmez. Fakat
bu önemli fakülteleri gereken şekliyle kullanmamak, akılla
kavranabilecek şeyleri kavramamak, kalb ve vicdanla his-
sedilecek şeyleri hissetmemek suretiyle insan âdeta akılsız,
kalpsiz ve vicdansız gibi davranır. Âyet-i kerime, muhatapla-

rına seslenerek, “Eğer gerçekten akıl, kalp ve vicdan taşıyorsanız, bu kıssadan gereken ibretleri alırsınız. Eğer ibret almıyorsanız kendinizi akıllı zannetmeyin!” demek istiyor.

Sûrenin son sayfasının, Yusuf kıssasının tamamıyla münasebeti vardır. Bu sayfa, sûrenin bir nevi fezlekesidir. Bu açıdan bütün sûreye bu sayfadaki âyetler eşliğinde bakmak, son derece önemlidir.

Karma İndeks

A

- Abdullah İbn Selâm (r.a.) 286,
287
Abdülkadir Geylanî 264
Âd 339
Âdem (a.s.) 12, 25, 80, 135, 312
Afrika 333
Âişe (r.anha) 76, 106, 128, 130,
147, 176, 307, 340
Ali (r.a.) 198
alzheimer 301
Amerika 239, 333
Anadolu 177, 238
Aramice 13, 41, 49
Arap alfabesi 14
Arap coğrafyası 42
Arapça 12, 13, 14, 19, 41, 42, 43,
44, 45, 46, 49, 131, 173,
176
Arap harfleri 42
Arap/-lar 14, 42, 44, 71, 129
Arş 300, 310, 311
Ashab-ı Kehf 20, 94
Asr-ı Saadet 22, 340

B

- Babil 79
Bediüzzaman 28, 34, 44, 61, 68,
83, 95, 102, 112, 123, 129,
133, 184, 190, 196, 205,

- 230, 245, 262, 268, 272,
277, 295, 309, 317, 341

- Beyhakî 74
Bünyamin 16, 61, 65, 79, 86,
105, 170, 215, 216, 217,
219, 220, 223, 225, 227,
234, 235, 236, 243, 244,
245, 247, 248, 250, 251,
255, 257, 261, 262, 264,
265, 273, 274, 283, 306

C

- Cebrilik 233

Ç

- Çin 45

D

- Davud (a.s.) 128, 130, 159

E

- Ebu Bekir (r.a.) 113, 178, 197,
319
Ebu Hanife 45, 46
Ebu Talib 30, 87
Ebu Zer (r.a.) 198
Ehl-i Beyt 81
Ehl-i Kitap 13, 287
Eski Ahit 74, 79, 108, 128, 294,
323
Eyyub (a.s.) 25, 105

F

- Farsça 45, 236
 Fatıma (r.anha) 81
 Fatiha 45, 46
 Ferhat ile Şirin 141
 Fethullah Gülen 13
 Fil ashabı 20
 Firavun/-lar 13, 29, 51, 52, 145,
 159, 173, 206, 229, 312
 Freud 177

G

- Güney Amerika 333

H

- Hacer (Hz. İsmail'in annesi) 166
 Hamdi Yazır 58
 Hanefi mezhebi 16, 248
 Hasanî 198
 Hasan (r.a.) 198
 Haşimoğulları 54
 Hatice (r.anha) 30, 147
 Hristiyan 22
 Hicaz 49, 139, 145, 166, 173, 287
 Hint 49
 Horasan 45
 Hud (a.s.) 166

I

- Irak 141

İ

- İbn Sîrin 69
 İbrahim (a.s.) 12, 56, 70, 71, 77,
 82, 84, 100, 104, 105, 162,
 166, 167, 172, 196, 266,
 272, 289, 294, 305
 İbranice 13, 41, 49

- İhlas Risalesi (Bediüzzaman) 190
 İmam Ebu Yusuf 249
 İmam Malik 44
 İmam Rabbanî 44, 68, 83, 133
 İmam Şaffî 44
 İncil 13, 21, 22, 41
 İsa (a.s.) 83, 128
 İshak (a.s.) 66, 70, 71, 77, 100,
 162, 166, 167, 196, 251,
 289

İskender 177

İskenderiye 177

İsmail (a.s.) 71, 166

İsrailiyat 15, 104, 123, 309

İsrailoğulları 33, 60, 211, 227,
 228, 229, 235, 265, 286,
 313

K

- Kabe 166, 300
 Kanada 333
 Karun 76
 Kenan 297, 299, 300, 308
 Kıptiler 146, 204, 227
 Kitab-ı Mukaddes 57
 Kureyş 54, 71, 83
 Kürsî 300
 Kürt 298

L

- Lat 167
 Leyla 141, 322
 Leyla ile Mecnun 141

M

- Makedonya 177
 Makedonyalı 177
 Medine 74, 83, 234, 286, 336

Mehmet Akif 272, 341
 Mekke 22, 147, 227, 234, 286,
 287, 290, 336
 Mekkeliler 22, 30, 65, 290, 292
 Menat 167
 Meryem (r.anha) 25, 97, 128,
 130, 323
 Mesih (a.s.) 159
 Mevleviler 311
 Mezopotamya 183
 Mısır 13, 16, 30, 49, 51, 56, 60,
 61, 68, 71, 84, 87, 92, 93,
 96, 104, 105, 107, 111,
 112, 113, 115, 118, 139,
 143, 144, 145, 146, 147,
 157, 158, 159, 161, 166,
 174, 201, 202, 204, 206,
 207, 208, 210, 213, 216,
 218, 220, 226, 227, 228,
 229, 232, 236, 237, 243,
 244, 245, 246, 255, 257,
 261, 264, 273, 279, 282,
 294, 296, 297, 298, 299,
 300, 302, 308, 309, 311,
 312, 318, 321, 339
 Mısırlı/-lar 52, 173, 229
 Molla Câmi 147
 M. Reşid Rıza 11
 Musa (a.s.) 12, 20, 51, 79, 82, 94,
 95, 96, 104, 113, 114, 159,
 185, 228, 229, 272, 312,
 338
 Musa İbn İmran 185
 Mustafa İsmail 13, 89
 Mutezililik 233
 Mümin-i Âl-i Firavun 29, 312

N

Nâile 167
 Nesimî 270
 Nil 183
 Nuh (a.s.) 12, 166, 305

O

oryantalist 13
 Osmanlılar 311

Ö

Ömer İbn Abdülaziz 44
 Ömer (r.a.) 106, 113, 136, 140,
 141, 197, 204

R

Raşit Halifeler 272
 reenkarnasyon 338

S

Salih (a.s.) 166
 Sami 227
 Sâre (Hz. İshak'ın annesi) 166
 Semerkandî Hazretleri
 (Tenbîhü'l-gâfilîn) 31
 Semûd 339
 Sidretü'l-Müntehâ 300
 Sudan 84
 Sudanlılar 146
 Süleyman (a.s.) 128, 159, 172

Ş

Şam 30, 139, 173, 339
 Şuayb (a.s.) 79, 113

T

Taberânî 46
 Taberî 11

Tâif 269
 Talmut 13, 294
 Tekvin 13
 Tenbîhü'l-gâfilîn (Semerkandî)
 31
 Tevrat 13, 21, 22, 41, 287
 Topal Filip 177
 Tur 186
 Türkçe 19, 29, 77, 93, 111, 131,
 236, 246, 248

U

Uhdud ashabı 20
 Uzak Doğu 333
 Uzzâ 167

Ü

Üstad (Bediüzzaman) 28, 34, 61,
 68, 83, 95, 102, 112, 129,
 184, 190, 196, 205, 211,
 269, 300, 301, 309, 341

Y

Yahuda 80, 86, 87, 257, 258, 283
 Yahûdi/-ler 22, 30, 74, 83, 186,
 286
 Yahudilik 87

Yakup (a.s.) 12, 13, 25, 30, 34,
 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63,
 64, 66, 70, 71, 77, 79, 80,
 81, 83, 84, 87, 89, 90, 91,
 92, 99, 100, 103, 104, 105,
 106, 124, 162, 166, 167,
 196, 212, 219, 220, 221,
 224, 225, 226, 227, 229,
 232, 236, 237, 241, 244,
 246, 250, 251, 252, 253,
 257, 258, 261, 263, 264,
 265, 267, 268, 270, 271,
 272, 273, 274, 283, 289,
 290, 296, 299, 300, 301,
 302, 305, 306, 308, 309,
 311, 312, 313

Yemen 339

Yunan 49, 174

Yunus (a.s.) 102, 185

Z

Zekeriya (a.s.) 172, 266, 324
 Zeliha 101, 122, 148, 157, 160,
 186, 187, 189, 190, 304,
 322
 Zeynelabidin 264
 Zülkarneyn 208

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

Abdürrezzak, Ebû Bekir Abdürrezzak b. Hemmam (v. 211 h.); *el-Musannef*, I-XI, [Tahkik: *Habiburrahman el-Âzamî*], el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1403 h.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî (164-241 h.); *el-Müsned*, I-VI, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.

Bediüzzaman, Said Nursî; *Lem'alar*, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____ ; *Mektubat*, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____ ; *Sözler*, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____ ; *Şualar*, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____ ; *Tarihçe-i Hayat*, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

el-Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin İbn Mes'ud, (v. 516/1122); *Meâlmü't-tenzil*, I-IX, [Tahkik: *Hâlid Abdurrahman el-Akç*], Dâru'l-mârifetü, 1407/1987.

el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed İbnu'l-Hüseyin (384-458 h.); ; *Şuabü'l-îmân*, I-IX, [Tahkik: *Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl*], Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1410/1990.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh, Muhammed İbn İsmail (v. 256 h.); *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmîyye, İstanbul, 1979.

ed-Dârimî, Abdullâh b. Abdirrahmân (181-255 h.); *es-Sünen*, I-II, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.

- Ebû Dâvûd**, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); *es-Sünen*, I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 1413/1992.
- Ebû Nuaym**, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî (v. 430 h.); *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, I-X, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.
- Ebû Ya'lâ**, Ahmed b. Ali b. Müsennâ el-Mevsilî et-Temîmî (v. 307 h.); *el-Müsned*, I-XIII, [Tahkik: Hüseyin Selim Esed], Dâru'l-Me'mun li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.
- Gülen**, M. Fethullah; *Örnekleri Kendinden Bir Hareket*, Nil Yayınları, İstanbul, 2011.
- el-Hâkim**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Neysâbüri (v. 405 h.); *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-IV, [Tahkik: Mustafa Abdülkadir Atâ], Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1990.
- İbn Asâkir**, Ebu'l-Kasım Sikatüddîn Ali b. Hasan b. Hibetillâh (v. 571/1176); *Târîhu Dimaşk*, I-LXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1417/1996.
- İbn Battal**, Ebu'l-Hasen Ali İbn Halef İbn Abdî'l-Melik (v. 449), *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-X, Mektebetü'r-rüşd, Riyat, 2003.
- İbn Ebî Hâtîm**, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris (v. 327 h.), *Tefsîru'l-Kur'ân*, I-X, [Tahkik: Esad Muhammed] Mektebetü'l-asriyye, Sayda, tsz.
- İbn Ebî Şeybe**, Ebû Bekir Abdillâh b. Muhammed (v. 235 h.); *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, I-VII, [Tahkik: Kemal Yusuf el-Hâtî], Mektebetü'r-Rüşd, Riyat, 1409 h.
- İbn Hişâm**, Abdülmelik İbn Hişâm İbn Eyyûb el-Himyerî (v. 213/ 828); *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, I-IV, Dâru'l-Kalem, Beyrut, tsz.
- İbn Kays**, Abdillâh b. Muhammed b. Ubeyd b. Süfyân (208-281 h.); *Kıra'd-dayf*, I-V, Advâ'u's-selef, Riyat, 1997.
- İbn Kayyim el-Cevziyye**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekir Eyyûb ez-Zürei (691-751 h.); *Zâdü'l-mesîr*, I-IX, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1404.
- İbn Kesîr**, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr ed-Dimaşkî (v. 774 h.); *el-Bidâye ve'n-nihâye*, I-XIV, Mektebetü'l-meârif, Beyrut, tsz.
- İbn Mâce**, Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (207-275 h.); *es-Sünen*, I-II, Çağrı Yay., 2. baskı, İstanbul, 1413/1992.
- İbn Nüceym**, Zeynüddin Zeyn b. İbrahim b. Muhammed el-Misrî el-Hanefî (v. 970/1563); *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, I-VIII, Dâru'l-ma'riفة, Beyrut, tsz.

- İbn Sa'd**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd ez-Zührî (v. 230 h.), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Dâru sâdir, Beyrut, tsz.
- İmam Rabbânî**, Ahmed İbn Abdilahad İbn Zeynilâbidîn Serhendî (v. 1034/1624); *el-Mektûbât*, I-II, Fazilet Neşriyat, İstanbul, tsz.
- İsmail Hakkı Bursevî** (v. 1137/1725); *Ruhu'l-Beyan fi tefsiri'l-Kur'an*, I-X, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- el-Kurtubî**, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir b. Ferah (v. 670 h.); *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, I-XX, Dâru's-Şa'b, Kahire, 1372 h.
- Müslim**, Ebu'l-Hüseyn el-Haccâc en-Neysâbüfî (206-261 h.); *Sahihu Müslim*, I-V, [Tahkik: Muhammed Fuad Abdulkabî], Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- en-Nesâî**, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); *es-Sünen*, I-VIII, Çağrı Yay., 2. baskı, İstanbul, 1413-1992.
- er-Râzî**, Ebû Abdillâh Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (v. 606/1210); *Mefâtihu'l-gayb*, I-XXXII, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 1421/2000.
- es-Sa'lebî**, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbüfî (v. 427/1035), *el-Keşf ve'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*; I-X, [Tahkik: Muhammed İbn Âşûr], Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1422/2002.
- Saïd b. Mansûr**, Ebû Osman Saïd b. Mansur b. Şu'be el-Horasani (v. 227/842 h.); *Kitâbü's-Sünen*, [Tahkik: Habîbürrahman el-Âzâmî], ed-Dâru's-Selefiyye, Hindistan, 1982.
- Seyyid Kutub**, (v. 1386/1966); *Fî Zilâli'l-Kur'an*, I-VI, Dâru's-Şurûk, Beyrut, 1406/1986. Seyyid kutub,
- et-Taberânî**, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (260-360 h.); *el-Mu'cemü'l-kebîr*, I-XXV, [Tahkik: Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi], Mektebetü'z-Zehra, Musul, 1404/1983.
- et-Taberî**, Muhammed İbn Cerir İbn Yezid İbn Halid (224-310 h.); *Câmiu'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*, I-XXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1405 h.
- et-Tirmizî**, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (209-279 h.); *el-Câmiu's-Sahih*, I-V, Çağrı Yay., 2. baskı, İstanbul (1413-1992).
- Yazır**, Elmalılı Muhammed Hamdi (1361/1942); *Hak Dini Kur'an Dili* (Tahkikli Baskı), Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2021.

YUSUF SÛRESİ

M. FETHULLAH GÜLEN

Yusuf sûresinde sadece Hazreti Yusuf'un başına gelen olaylar anlatılmamaktadır. Sûrenin tamamı dikkatlice incelendiğinde de görüleceği üzere satır aralarında pek çok önemli konuya temas edilmiştir. Sûrede mucizelerden kerametlere, rüya hakikatinden çok ağır imtihanlara, hapis-hane hayatından her yerde ve her şartta tebliğ ve irşat vazifesinin eda edilmesine, masumiyetin geç de olsa ortaya çıkmasından sadakatle elde edilen yüksek payelere, çekilen çetin ve altından kalkılması zor çilelerden, çilelerin sonunda erişilen refah ve mutluluğa, yönetim tekniklerinden tarımla alâkalı reformlara, tebliğ yollarının inceliklerinden yabancı bir beldeye entegrasyon çalışmalarına, ülke ekonomisinin gelişmesiyle ilgili bazı esaslardan mutluluğun zirvesindeyken bile Allah'a kavuşmayı arzulamaya kadar pek çok konu zikredilmektedir.

ISBN 978-1-68236-721-6

9 781682 367216